CODICES CHALDAICI SIVE SYRIACI VATICANI ASSEMANIANI.

VATIC. CCLVIII. * (ASSEMAN. 1.)

Codex in fol. bombycinus foliorum 563, syriacis litteris eleganter exaratus; quo continetur.

Testamentum vetus syriacum, integrum, duobus laterculis dispositum, ex vulgata Syrorum versione, praeter libros Esdrae ac Tobiae, qui ex graeca septuaginta interpretum versione editi sunt. Accedit ad canonem scripturae veteris testamenti, *tertius liber Maccabaeorum*, *et Iosephi liber de Macabaeis*. Et hic quidem est *sermo de imperio rationis in laudem Eleazari*, *Samonae*, *et septem Maccabaeorum*, auctore *Flavio Iosepho* antiquitatum iudaicarum scriptore. Qui vero *tertius liber Maccabaeorum inscribitur*, non ille est qui ad calcem scripturae sacrae in vulgatis latinis Bibliis apponitur, sed historiam complectitur iudaicae gentis sub Ptolemaeo Philometore Aegyptiorum rege; ac memorato Iosepho adiudicatur ab *Ebediesu sobensi metropolita* in catalogo scriptorum syrorum. Vide tom. III. bibliothecae orientalis Iosephi Simonii Assemani pag. 7. Is codex pertinuit olim ad Georgium hesronitam, qui eum coenobio canubinensi dono se dedisse dicit, in redemptionem animae patrui sui Michaëlis hesronitae archiepiscopi, die 2. februarii, anno Christi 1697, quemadmodum in epigraphe subsignata manu Stephani Aldoënsis patriarchae antiocheni, et Iacobi Evodii eius a secretis, deinde in patriarchatu successoris, codici praefixa adnotatur.

CCLIX. (A. 2.)

Codex in fol. bombyc. foliorum 458, syriacis litteris elegantissime exaratus; quo continetur.

Testamentum vetus, ex vulgata Syrorum versione, duobus dispositum laterculis, videlicet pentateuchus, Iob, Iosue, Iudices, Samuelis I. et II, regum I. et II, paralipomenon I. et II, proverbia, ecclesiastes, cantica, Ruth et Susannae historia. Ad calcem pentateuchi Gregorius hierosolymitanus Iacobitarum episcopus, qui antea Iosephus Georgii appellabatur, anno Graecorum

(*) In catalogo vaticanorum codd. syriacorum, quem Assemani duobus tomis impresserunt, ultimus numerus est CCLVI; sed mendum manu correctum in nostro exemplari fuit; etenim reapse ultimus est codex CCLVII. Nunc a nobis imprimitur hactenus inedita notitia codicum assemanianorum, quos Pontifices maximi ab illorum heredibus, persoluto pretio, adquisiverunt.

1826. (Christi 1514.) in festo palmarum in monasterio S. Thomae apostoli, quod Hierosolymis situm est, adnotat hunc codicem veteris, et alterum novi testamenti, anno Graecorum 1800. (Christi 1488.) emptum fuisse per Iacobum filium Halaisi ex Iabruda tractus damasceni pago oriundum, ab episcopo Mobaracho cosurano, et in ecclesia damascena repositum: quumque pro certa pecuniae summa oppigneratus fuisset, ab eodem Gregorio episcopo esse redemptum, et in ecclesia S. Thomae Hierosolymis, ad usum Syrorum iacobitarum, collocatum. In fine codicis adnotat Elias edenensis episcopus, se hunc librum una cum altera veteris testamenti parte ab hierosolymitano Iacobitarum episcopo emisse, atque coenobio canubiensi, quod in monte Libano est situm, anno Christi 1608. dono dedisse. Is autem codex ante praedictum annum Graecorum 1800, nempe circa initium saeculi decimi quinti, exaratus fuit.

CCLX. (A. 3.)

Codex in 8. bombyc. foliorum 225, chaldaicis seu estranghelis, h. e. rotundis litteris eleganter exaratus; quo continetur.

1. *Psalterium syriacum*, cum interlineari arabica versione, recentius addita. Deest initium. 2. *Cantica* Mosis, Annae, Habacuch, Isaiae, Ionae, trium puerorum, et Zachariae. 3. *Troparia* in sabbatho et dominica dicenda (omnia cum versione interlineari arabica.) Is codex scriptus fuit a a presbytero Georgio Mobarachi, Negemi filio, in Drima oppido, die sabbathi, undecima heziran (idest iunii), hora diei secunda, anno mundi 6898, Alexandri 1702, h. e. aerae vulgaris christianae 1390, uti in fine adnotatur.

CCLXI. (A. 4.)

Codex in 8. m. bombyc. foliorum 191, syriacis litteris eleganter exaratus; quo continetur.

Liber psalmorum Davidis, cum novem canticis, oratione dominica, symbolo apostolorum, et oratione ad matutinum ieiunii magni, iuxta ritum Syrorum iacobitarum. Accedunt *sermones duo S. Ephraem syri*, quorum primus de sapientia, alter de paenitentia: nec non *oratio mar-Philoxeni*, carscinnica, nempe arabice litteris syriacis exarata: item *praefationes duae* ad lectiones evangelicas a patriarcha celebrante, vel eo praesente, dicendae; aeque carsciunicae. Is codex scriptus fuit Alepi a Cyriaco peregrino in aede deiparae Virginis, tempore mar-Ignatii antiocheni Iacobitarum patriarchae, anno Graecorum 1934. (Christi 1622.) ut in fine legitur.

CCLXII. (A. 5.)

Codex in 8. chartaceus paginarum 232, syriacis litteris nitide exaratus; quo continetur.

Psalterium Davidis, cum canticis veteris ac novi testamenti, et oratione S. Ephraem syri.

CCLXIII. (A. 6.)

Codex in 8. bombyc. foliorum 150, syriacis litteris exaratus; quo continentur.

Psalmi Davidis CL, cum psalmo extra numerum, et canticis Mosis atque Isaiae. Is codex XVI. Christi saeculo videtur exaratus. Ad calcem huius codicis, quem ante saeculum decimum septimum scriptum esse existimo, compactae sunt pars prior et posterior officii simplicis, seu breviarii Maronitarum, Romae typis S. Congregationis de propaganda fide anno 1717. editi. Earum prima continet rubricas eiusdem officii, sive ordinem orationum cum tabellis temporariis festorum mobilium: altera vero complectitur benedictionem aquae, benedictionem mulieris post partum, ordinem baptismi, ordinem ministrandi sacramentum extremae unctionis, ordinem commendationis animae, ordinem sive ritum celebrandi matrimonii, cum litaniis B. V. Mariae, et kalendario sanctorum per anni circulum, quod tamen manu scriptum est.

CCLXIV. (A. 7.)

Codex in 8. chartac. foliorum 73, syriacis litteris exaratus; quo continetur.

Psalterium Davidis, litteris vocalibus interpositis, loco punctorum quae a Syris et Hebraeis pro notis vocalibus adhibentur; cura et studio Gabrielis Hevae archiepiscopi maronitae Cypri, adiectis regulis novae huie formae et methodo scribendi necessariis. Hanc, punctis in corpore substituendi vocales litteras, formam methodum et regulas praedictus Gabriel depromsit ex grammatica syriaca Iosephi Simonii Assemani, de qua infra cod. 132. ubi ad faciliorem syriacae et carsciunicae linguae lectionem huiusmodi litterarum vocalium usus traditur. Accedunt documenta et testimonia de vita et rebus gestis praedicti archiepiscopi, a Thoma Heva eiusdem ex fratre nepote italice in lucem edita. Is codex autographus est; absolutus autem fuit feria quarta, die 20. mensis tamuz (iulii) anno Christi 1707, Romae in palatio cardinalis Fehronii; ut in fine idem auctor arabice adnotat.

CCLXV. (A. 8.)

Codex in 8. membraneus foliorum 156, syriacis litteris elegantissime exaratus; quo continetur.

Liber psalmorum Davidis, cum canticis Dei genitricis et angelorum, oratione dominica, beatitudinibus evangelicis, illuminatione seu hymno S. Ephraem qui in officio Syrorum ad matutinum recitari solet, cantico trium puerorum, symbolo apostolorum, et sermone metrico S. Iacobi, cum eiusdem sermonis latina versione interlineari. Is codex scriptus fuit Romae ab Elia filio Abrahami, discipulo domini Petri patriarchae Maronitarum, mense februario, anno Christi 1517, uti legitur in epigraphe syriaco-latina, ad calcem eiusdem codicis apposita.

CCLXVI. (A. 9.)

Codex in 4. membr. foliorum 226, chaldaicis litteris eleganter exaratus; quo continentur.

Quatuor evangelia, *acta apostolorum*, *epistolae catholicae Iacobi*, *Petri*, *Iohannis*, *et Iudae*; nec non *Pauli apostoli epistolae quatuordecim*: omnia duobus disposita laterculis. Praeit index lectionum, quae ex novo testamento in divinis officiis per anni circulum iuxta ritum Syrorum recitari solent. Is codex ad septimum Christi saeculum haud immerito videtur referendus.

CCLXVII. (A. 10.)

Codex in fol. membr. foliorum 165, chaldaicis litteris eleganter exaratus; quo continentur.

Quatuor evangelia, duobus disposita laterculis, praefixo unicuique evangelio indice capitum, quae per anni circulum, iuxta ritum Syrorum, in divinis officiis recitari solent. Accedit *harmonia eusebiana*, sive concordia quatuor evangelistarum, ab Eusebio caesareensi concinnata, quae ad inferiorem singularum paginarum oram minusculo charactere rubro apposita est. Deest ultimum folium. Is codex octavo Christi saeculo videtur exaratus.

CCLXVIII. (A. 11.)

Codex in fol. membr. foliorum 172, chaldaicis litteris exaratus; quo continentur.

Quatuor evangelia, ex versione Thomae heracleensis, Germaniciae episcopi; praefixis Eusebii caesareensis, et Ammonii alexandrini canonibus decem

de harmonia evangelistarum; una cum brevi tractatu de genealogia Christi, appositaque ad inferiorem singularum paginarum oram eadem harmonia. Praeit index lectionum evangelicarum per anni circulum, quae etiam in margine recentiore manu indicantur. Is codex rarissimus est, manu eiusdem Thomae heracleensis exaratus anno Christi 615, uti liquet ex adnotatione, quae ad calcem evangelii Iohannis legitur, cuius haec est latina interpretatio. *Hic quatuor sanctorum evangelistarum liber e lingua graeca in syriacam translatus, cum summa cura et magno labore, primum quidem in Mabug urbe* (h. e. Hierapoli in Euphratesia) *anno Alexandri macedonis 819, temporibus religiosi domini Philoxeni confessoris, episcopi eiusdem urbis; collatusque est cum maximo studio a me paupere Thoma ad duo exemplaria* (in margine legitur *ad tria*) *graeca satis accurata in Anton* (hospitio monachorum) *Alexandriae urbis magnae, in sancto monasterio Antonianorum: deinde exaratus fuit et collatus ibidem anno 927. Alexandri*, indictione quarta (idest anno Christi 615.)

CCLXIX. (A. 12.)

Codex in fol. bombyc. foliorum 308, syriacis litteris elegantissime exaratus; quo continentur.

Quatuor evangelia, ex vulgata Syrorum versione, duobus disposita laterculis, quorum prius exhibet textum syriacum, alterum interpretationem arabicam litteris arabicis descriptam; praefixo indice lectionum evangelicarum per anni circulum recitandarum, iuxta ritum ecclesiae antiochenae Syrorum. Is codex longe ante annum Christi 1368. exaratus fuit; in eius enim fine Iacobus Iohannis filius presbyter affirmat, se emisse olivetum quoddam in usum ecclesiae sancti Risciae (i. e. *principis* seu *Alexii*) anno Graecorum 1679. (Christi 1367) die 23. nisan (aprilis). Testes sunt Iohannes presbyter filius Simonis, Simon presbyter filius Mashudi, archidiaconus Sergius fil. Thomae. Pertinuit postea ad Davidem Michaëlis filium presbyterum metoscitam in Cypro, qui post evangelium S. Lucae, carsciunice scribit se anno Christi 1552. kalendis ianuarii emisse hunc librum a Salomone Iohannis filio, eumque dono dedisse ecclesiae S. Eliae oppidi Pheludi; eaque diruta, ecclesiae S. Iohannis Metoscitarum. Testes donationis adhibentur Georgius filius diaconi Ionae, Matthaeus subdiaconus, et Ioseph presbyter.

CCLXX. (A. 13.)

Codex bombyc. in fol. foliorum 433, syriacis litteris elegantissime exaratus; quo continentur.

Evangelia quatuor, duobus laterculis disposita, quorum prius textum syriacum, alterum arabicam versionem, litteris tamen syriacis descriptam exhibet. Praeit index lectionum evangelicarum per anni circulum recitandarum, iuxta ritum Syrorum. Is codex scriptus fuit anno Alexandri 1764. (Christi 1452.) in Adris oppido montis Libani; compactusque denuo fuit anno Alexandri 1827. (Christi 1515) uti liquet ex binis adnotationibus in calce appositis, quarum prima eadem, qua totus codex, manu exarata est.

CCLXXI. (A. 14.)

Codex in fol. bombyc. foliorum 361, syriacis litteris elegantissime exaratus; quo continentur.

Quatuor evangelia syriace et carsciunice, ex versione Thomae heracleensis, duobus disposita laterculis, quorum prius textum syriacum, secundum arabicam versionem exhibet. Praeit index lectionum evangelicarum per anni circulum, iuxta ritum Syrorum recitandarum. Ante initium evangelii Lucae calligraphus profitetur se iacobitam esse, lectoremque monet ut a Chalcedonensium morsibus animam suam liberet. In calce evangelii Iohannis describit verba Thomae heracleensis, quae supra retuli num. XI, ubi ait ad tria exemplaria evangelium a Thoma collatum fuisse. Is autem codex exaratus fuit a Noë Phoeniciae Iacobitarum episcopo, cui nomen Cyrilli impositum fuit, in monasterio S. Michaëlis apud Sadad castrum ditionis emesenae, feria sexta, die 11. tamur (iulii) anno Graecorum 1794. (Christi 1482.) temporibus Ignatii patriarchae, cognomento Iohannis Barsila ex Mardin, qui memoratum Noë episcopatu donaverat; et Dioscori cognomento Bar-Sabia, episcopi hierosolymitani, a quo idem Noë cucullum monasticum, et sacerdotium acceperat; et Philoxeni, Carmani filii, episcopi Hemat Capomeae et Hardini in monte Libano; nempe ad usum Mosis, qui a Libanensibus (i. e. Maronitis Libani incolis) presbyter ordinatus fuerat; postquam vero fidem chalcedonensem abiecisset, ab eodem hegumenus est consecratus. Obiit autem praedictus Moses, filius Abrabae, filii Mosis, Bacupha Libani montis pago oriundus, die 2. adar (martii), feria sexta, anno Graecorum 1798. (Christi 1486.) quemadmodum sermone quidem arabico, sed litteris syriacis in calce codicis adnotatur. Pertinuit olim ad ecclesiam Deiparae pagi Clebini in Cypro, cui ecclesiae donationes quam plurimae a fidelibus factae describuntur folio ultimo, et una inter ceteras facta dicitur die 30. mensis ab (augusti) anno Christi 1551.

CCLXXII. (A. 15.)

Codex in fol. bombyc. foliorum 257, syriacis litteris nitidissime exara-

tus; quo continentur.

Quatuor evangelia, ex versione Thomae heracleensis, duabus disposita laterculis; praefixo iudice lectionum evangelicarum, quae per anni circulum in divinis officiis a Syris recitantur. Is codex exaratus fuit a Barsauma, anno Graecorum 1799. (id est Christi 1487.) qui nomen suum notis hisce numeralibus designat 2. 6. 200. 90. 40. 1, videlicet *Barsauma*. Describit autem verba Thomae heracleensis, postquam suam versionem cum tertio exemplari graeco contulisset, in haec verba. *Hic quatuor sanctorum evangelistarum liber e lingua graeca in syriacam translatus est cum summa cura et magno labore, primum quidem in Mabug urbe, anno Alexandri macedonis 819, temporibus religiosi domini Philoxeni confessoris et episcopi eiusdem urbis: deinde collatus fuit summo studio a me paupere Thoma ad tria exemplaria satis accurata in sancto monasterio sancti Domitii; ubi et ipsum exaravi ad usum Davidis archipresbyteri, ob animae ipsius utilitatem, et multorum qui amant, et volunt scire utilem et accuratam divinorum librorum editionem. Scriptus autem et collatus fuit in memorato loco, anno* 1799. Ex quo constat, adnotationem a Thoma heracleensi suae versioni subiunctam, hic a Barsauma amanuensi ad exaratum a se evangeliorum codicem perperam devolutam fuisse, perinde ac si Thomas in monasterio S. Domitii pro David archipresbytero anno Graecorum 1799. codicem suum ad tria exemplaria contulisset; quum ex genuina Thomae ipsius adnotatione, in calce codicis assem. XI. posita compertum sit, Thomam non anno Graecorum 1799, sed 927, indictione 4, in Antonianorum Alexandriae coenobio versionem suam syriacam ad tria exemplaria contulisse.

CCLXXIII. (A. 16.)

Codex in 4. membr. foliorum 120, chaldaicis, sive estranghelis litteris eleganter accurateque exaratus; quo continentur.

Quatuor evangelia, ex versione vulgata Syrorum. (In hoc codice deest historia adulterae, quae habetur in graeco textu, et in latina vulgata editione, Iohan. cap. 8. a versu 1. ad 11. inclusive. Item desunt duo versus Lucae cap. 22, videlicet 17. et 18, qui extant non tantum in graeca et latina editione, sed etiam in syriaca Thomae heracleensis versione, de qua supra.) Is autem codex ad VII. saeculum videtur referendus

CCLXXIV. (A. 17.)

Codex in 8. membr. foliorum 300, chaldaicis litteris nitidissime exaratus; quo continentur.

Quatuor evangelia, ex versione vulgata Syrorum; subiecto synaxario, seu kalendario festorum et feriarum, per anni circulum; una cum indice lectionum evangelicarum, quas in iis Syri recitare consueverunt. Desunt item in hoc codice, cuius aetas ad decimum Christi saeculum videtur referenda, historia adulterae, et versus 17. et 18. cap. 22. Lucae; uti in praecedenta codice.

CCLXXV. (A. 18.)

Codex in 4. membr. foliorum 127, chaldaicis litteris eleganter exaratus; quo continentur.

Acta apostolorum. Item *epistolae tres catholicae*, nempe Iacobi I, Petri I, et Iohannis I; nec non *epistolae quatuor* Pauli, quarum I. ad Romanos, II. ad Corinthios, III. ad Colossenses, IV. ad Thessalonicenses, iuxta vulgatam Syrorum versionem. Is codex scriptus fuit in monasterio S. Abrahami in regione Hacharitarum ab Habibo eiusdem monasterii monacho, anno Alexandri 1504. (Christi 1192.) quemadmodum in eiusdem calce eadem qua totus codex manu adnotatur.

CCLXXVI. (A. 19.)

Codex in fol. bombyc. foliorum 259, syriacis litteris eleganter exaratus; quo continentur.

Acta apostolorum, cum *epistolis Iacobi*, *Petri*, *et Iohannis*, nec non cum *Pauli epistolis XIV*, iuxta vulgatam Syrorum versionem, in lectiones per anni circulum distributae, duobusque laterculis dispositae; praefixo kalendario sanctorum, dominicarum, et dierum ferialium, in quibus eaedem lectiones recitandae sunt; subiectaque in fine codicis tabula ad inveniendum pascha, carsciunice scripta. Is codex absolutus fuit anno Christi 1536, die 12. aprilis, feria quarta hebdomadae maioris, hora 2. diei, ab Abrahamo filio Iohannis Cruclaei archipresbyteri, uti habet adnotatio in calce codicis apposita; cui subest instrumentum quoddam concordiae initae, et divisionis hereditatis, scriptum carsciunice a diacono Mannele filio Iamini, ex pago Clebino in Cypro, die 12. novembris, anno Christi 1561.

CCLXXVII. (A. 20.)

Codex in fol. bombyc. foliorum 111, syriacis litteris eleganter exaratus; quo continentur.

Epistolae catholicae Iacobi, *Petri*, *Iohannis*, *Iudae*, *et Pauli XIV*, in lectiones per annum distributae, et duobus dispositae laterculis, iuxta ritum Syrorum. Is codex ad decimum quintum saeculum videtur referendus.

CCLXXVIII. (A. 21.)

Codex in fol. membr. foliorum 150, chaldaicis litteris elegantissime exaratus; quo continentur.

Lectiones ex scriptura; cum suis prochimenis et sticherariis, quae duobus disponuntur laterculis, pro festis anni diebus, a nativitate Domini ad diem 6. augusti; iuxta ritum Syrorum melchitarum, qui Graecorum dogmata et ritus profitentur. Posterioribus lectionibus adiecta est recentiore manu, inter latercula et ad utrumque marginem et oram, arabica interpretatio. Is codex nono Christi saeculo videtur exaratus.

CCLXXIX. (A. 22.)

Codex in fol. membr. foliorum 170, chaldaicis litteris elegantissime exaratus; quo continentur.

Lectiones evangelicae totius anni, a dominica resurrectionis usque ad sabbathum. Item distinctio lectionum evangelicarum pro diebus dominicis, a dominica resurrectionis ad dominicam octavam post pascha; subiecto kalendario sanctorum, a mense septembri ad totum augustum; iuxta ritum Melchitarum; omnia duobus disposita laterculis. Is codex anto annum Adami 6650. (Christi 1141.) absolutus fuit a Iohanne filio Iosephi, die 2. novembris, feria 6, hora 3. diei, in monasterio S. Panteleemonis, quod monasterium quoque S. Eliae prophetae appellatur, quodque situm est in regione Seleuciae urbis in monte Nigro, qui vulgo *caput suis* nuncupatur; quemadmodum post obitum amanuensis in calce adnotat Ephraem monachus, qui hunc ipsum codicem dono se dedisse praedicto monasterio testatur, temporibus Gregorii abbatis eiusdem monasterii, qui (uti docet alia adnotatio ibidem recentius addita) dicto monasterio annos viginti praefuit, diemque supremum obiit anno Adami 6650, die 29. decembris, in festo SS. Innocentium, feria 3.

CCLXXX. (A. 23.)

Codex in fol. bombyc. foliorum 228, chaldaicis litteris eleganter exaratus; quo continentur.

Lectiones evangelicae per anni circulum, duobus laterculis dispositae, iuxta ritum Melchitarum. Desunt priores quatuor lectiones; quae tamen ex praecedente codice suppleri possunt. Accedit *ordo lectionum*, tam evangelicarum quam apostolicarum, in divinis officiis per totius anni circulum recitandarum, una cum kalendario sanctorum, arabice. Is codex exaratus fuit a presbytero Christodulo fil. Iohannis, fil. Iacobi, ex oppido Alcaphur, quod est in agro civitatis

Botri, ditionis tripolitanae, feria 3, die 14. mensis octobris, anno Adami 7013. (Christi 1505.) uti fol. 115. post lectionem lotionis pedom, ab eodem amanuensi syriace et arabice adnotatur. In calce codicis duo instrumenta arabica occurrunt, quorum primum donationis huius libri ecclesiae S. Mariae monasterii Bachephtinensis, signatum a Salomone, seu Simone, episcopo berytensi, sabbatho, die 10. ianuarii, anno Adami 7039. (Christi 1531.) Alterum instrumentum translationis eiusdem libri ab ecclesia memorata S. Mariae de Bachephtin ad monasterium S. Eliae in Chesroano, signatum a Macario patriarcha antiocheno Melchitarum, die prima martii, anno mundi 7169. (Christi 1661.)

CCLXXXI. (A. 24.)

Codex in fol. bombyc. foliorum 239, syriacis litteris eleganter exaratus; quo continentur.

Lectiones ex quatuor evangelistis per anni circulum; iuxta ritum Syrorum maronitarum. Initium a dedicatione ecclesiae, prima dominica novembris. Is codex scriptus fuit a Iohanne diacono, filio Iohannis presbyteri, ex pago Bau in monte Libano, ad usum ecclesiae Deiparae, et SS. Simeonis, Iosephi, et Adanaei, rogatu presbyteri Iohannis bauensis, filii Nemroni, qui arbores nonnullas fructiferas a se emptas legasse dicitur ecclesiae monasterii S. Simeonis in paradiso, et S. Georgii, Deiparae, et S. Adanaei; quam donationem, adiunctis nonnullis conditionibus, firmarunt episcopi Cyriacus et Elias anno Graecorum 1857. (Christi 1545.) Testes huiusce rei Ionas eremita, eiusque discipuli monachi, quemadmodum initio et in calce adnotatur.

CCLXXXII. (A. 25.)

Codex in fol. bombyc. foliorum 232, syriacis litteris minutis elegantissime exaratus; quo continetur.

Gregorii Barhebraei cognomento *Abulpharagii*, primatis orientis, commentarius in sacram scripturam, qui *horreum mysteriorum* sive *thesaurus mysteriorum* inscribitur: opus eruditissimum, et orientalibus probatissimum; de quo Iosephus Simonius Assemanus prolixe disserit in sua bibliotheca orientali tom. II. a pag. 277. Is codex ex apographo ad auctoris autographum anno Graecorum 1589. (Christi 1277.) manu eiusdem exaratum, descriptus fuit ab archipresbytero Iohanne Zorbabi, filio Garir, damasceno, anno Graecorum 1945. (Christi 1633.) uti in fronte et calce adnotatur.

CCLXXXIII. (A. 26.)

Codex in fol. chartac. foliorum 253, chaldaicis litteris elegantissime exaratus; quo continentur.

Commentarii summarii et contracti in evangelium Matthaei et Iohannis, ex Eusebio, Iohanne chrysostomo, aliisque patribus, et doctoribus ab anonymo decerpti. Is codex descriptus est ex codice membranaceo vaticano 103. exarato in monasterio S. Barbarae, quod in monte Edessae situm est, anno Graecorum 1172. (Christi 860.) ut docet epigraphe ad eiusdem cod. vaticani calcem apposita, quam amanuensis in fine huius codicis transcribit.

CCLXXXIV. (A. 27.)

Codex in fol. chartac. foliorum 211, chaldaicis litteris nitidissime exaratus; quo continetur.

1. *Compendiaria expositio in epistolas beati Pauli apostoli*, auctore *Severo monacho edesseno*; collecta ex fusioribus commentariis S. Iohannis chrysostomi, et aliorum doctorum. 2. Eiusdem *excerpta ex Eusebii libro de solutione dubiorum*, quae proferuntur circa quaedam evangelistarum loca, in quibus videntur evangelistae invicem contradicere. 3. Eiusdem *compendiaria expositio in evangelium Matthaei*, collecta ex commentariis S. Iohannis chrysostomi et aliorum doctorum. Is codex eadem, qua praecedens codex, manu descriptus fuit.

CCLXXXV. (A. 28.)

Codex in fol. chartac. foliorum 207, chaldaicis litteris elegantissime exaratus; quo continentur.

Dionysii Barsalibaei, episcopi Amidae, *commentarii in IV. evangelia* ex fusioribus patrum commentariis excerpti, et in compendium redacti. Dividuntur in quinque tomos. Tomus I. habet *commentarium in evangelium Matthaei*, a capite I. ad caput VIII. iuxta vulgatae syriacae versionis numerationem; praepositis prolegomenis in capita XLV. distributis; de quibus vide codicem vaticanum CLV. pag. 296. Is codex eadem, qua praecedens codex, manu descriptus fuit.

CCLXXXVI. (A. 29.)

Codex in fol. chartac. foliorum 215, chaldaicis litteris exaratus; quo continetur.

Eiusdem *Barsalibaei* commentariorum in quatuor evangelia tomus II. a Matthaei capite IX. ad caput. XL. Is codex eadem, qua praecedens codex, manu exaratus fuit.

CCLXXXVII. (A. 30.)

Codex in fol. chartac. foliorum 180, chaldaicis litteris, eadem, qua praecedens codex, manu exaratus; quo continetur.

Eiusdem *Barsalibaei* commentariorum in IV. evangelia tomus III. a Matthaei capite XLI. ad caput LXX. et ultimum.

CCLXXXVIII. (A. 31.)

Codex in fol. chartac. foliorum 234, chaldaicis litteris, eadem, qua praecedens codex, manu exaratus; quo continetur.

Eiusdem *Barsalibaei* commentariorum in IV. evangelia tomus IV. in Marcum et Lucam.

CCLXXXIX. (A. 32.)

Codex in fol. chartac. foliorum 264, chaldaicis litteris eadem, qua praecedens codex, manu exaratus; quo continetur.

Eiusdem *Barsalibaei* commentariorum in IV. evangelia tomus IV. in Iohannem.

CCXC. (A. 33.)

Codex in fol. m. bombyc. foliorum 212, chaldaicis litteris nitidissime exaratus; quo continetur.

Missale Chaldaeorum seu *Nestorianorum malabaricorum* correctum, cum lectionibus ex novo testamento per anni circulum, et cum kalendario sanctorum. Accedunt variae benedictiones et absolutiones, item ordo confessionis sacramentalis; ordo sacrae communionis; ordo aspersionis *hananae* seu pietatis; ordo processionis in die palmarum; ordo baptismi; ordo ministrandae extremae unctionis; et ordo commendationis animae. Is codex exaratus fuit a Cheder Hormisda presbytero chaldaeo ninivita, qui eiurata haeresi nestoriana, Romae pie obiit die 30. decembris, anno Christi 1751, aetatis suae 73.

XCI. (A. 34.)

Codex in fol. chartac. foliorum 78, chaldaicis litteris exaratus; quo continetur.

Liturgia SS. apostolorum, iuxta ritum Chaldaeorum; cum epistolis et evangeliis, in ea per annum legendis. Accedit *pars I. pontificalis Chaldaeorum*, complectens ordinationes et consecrationes diaconorum, presbyterorum, episcoporum, perfectionem episcopi a catholico seu patriarcha, ordinationem catholici, et numerum patriarcharum ab apostolis in toto terrarum orbe constitutorum; ubi inseritur constitutio Marabae patriarchae Chaldaeorum de electione catholici; et Iesuiabi adiabeni de auctoritate patriarcharum. Item codex continet ordinationem archidiaconi, et directoris seu magistri novitiorum; absolutionem sacerdotis a suspensione, et laici ab interdicto et excommunicatione; orationem super energumenum, aliam super infirmum, et benedictionem seminum. Is codex exaratus fuit Romae, die 3. aprilis, anno Christi 1766, uti in calce adnotatur.

XCII. (A. 35.)

Codex in fol. m. bombyc. paginarum 859, syriacis litteris elegantissime exaratus; quo continetur.

Missale iuxta ritum ecclesiae antiochenae Syrorum maronitarum, syriace et carsciunice, duobus laterculis dispositum, quorum prius textum syriacum, alterum versionem carsciunicam, seu arabicam litteris tamen syriacis descriptam, exhibent. Haec autem est series eorum, quae in hoc codice continentur. 1. Ordo ad efficiendam aquam benedictam. 2. Praeparatio ad missam cum annuis lectionibus evangelicis. 3. Liturgia S. Petri apostolorum principis. 4. Liturgia SS. duodecim apostolorum. 5. Liturgia S. romanae ecclesiae ad ritum syriacum accommodata. 6. Liturgia S. Iacobi apostoli. 7. Liturgia S. Iohannis apostoli et evangelistae. 8. Liturgia S. Marci evangelistae. 9. Liturgia S. Xysti papae Romae. 10. Liturgia S. Iohannis chrysostomi. 11. Liturgia S. Cyrilli alexandrini. 12. Liturgia obsignationis calicis, sive praesanctificatorum, in feria sexta crucifixionis. 13. Gratiarum actio post missam.

XCIII. (A. 36.)

Codex fol. m. bombyc. foliorum 243, syriacis litteris nitidissime exaratus; quo continetur.

Missale Syrorum maronitarum, syriace et carsciunice duobus dispositum laterculis, quorum prius syriacum textum, alterum carsiunicam eleganti-

rem interpretationem exhibent. In eo missali haec exhibentur. 1. Ordo missae, cum lectionibus evangelicis. 2. Liturgia S. Petri apostolorum principis. 3. Liturgia SS. duodecim apostolorum. 4. Liturgia S. romanae ecclesiae. 5. Liturgia S. Matthaei pastoris. 6. Liturgia S. Sixti papae. 7. Liturgia S. Eustathii patriarchae antiocheni. 8. Liturgia S. Procli patriarchae constantinopolitani, discipuli S. Iohannis chrysostomi. 9. Liturgia S. Iohannis apostoli et evangelistae. 10. Liturgia S. Marci evangelistae. 11. Liturgia S. Dionysii areopagitae, discipuli S. Pauli apostoli. 12. Liturgia S. Cyrilli alexandrini. 13. Liturgia S. Iohannis chrysostomi. 14. Liturgia S. Iacobi apostoli. 15. Praeparatio ad missam. 16. Gratiarum actio post missam. 17. De iis, quae sacerdos explere tenetur. 18. Ordo ad faciendam aquam benedictam. Is codex descriptus fuit ex apographo, quod manus Gabrielis Pharahat archiepiscopi Alepi exaraverat, a subdiacono Antonio, filio Simeonis archipresbyteri Gustae, die 24. martii, anno Christi 1736, uti in fine adnotatur; recognitus autem fuit atque approbatus a Tobia Petro patriarcha antiocheno, et ab archiepiscopis Antonio Lystrorum, Gabriele Ptolemaidis, Iohanne Laodiceae, et Philippo Cypri; quorum approbatio sigillis ipsorum munita, in calce liturgiae S. Iacobi apostoli apposita est.

CCXCIV. (A. 37.)

Codex in fol. chartac. foliorum 11, syriacis litteris eleganter exaratus, quo continetur.

Liturgia S. Iohannis chrysostomi syriace et carsciunice, in duplici laterculo, quorum prius textum syriacum, alterum carsciunicam interpretationem exhibent.

CCXCV. (A. 38.)

Codex in fol. bombyc. foliorum 38, syriacis litteris eleganter scriptus; quo continentur.

Liturgiae SS. Iacobi doctoris episcopi sarugensis, Iohannis chrysostomi, Athanasii alexandrini, Iohannis Maronis patriarchae antiocheni, Clementis papae, et Iacobi edesseni; ad usum ecclesiae antiochenae Maronitarum, syriace et carsciunice, duobus dispositae laterculis, quorum prius textum syriacum, alterum carsciunicam interpretationem exhibent. Is codex circa medium decimum sextum Christi saeculum videtur exaratus.

CCXCVI. (A. 39.)

Codex in 8. m. chartac. foliorum 82, syriacis litteris minusculis exaratus; quo continentur.

Liturgiae S. Iohannis chrysostomi, S. Basilii magni, et praesanctificatorum, quae Basilii nomen prae se fert; iuxta ritum Syrorum melchitarum. Accedit *ritualis* et *pontificalis* eorumdem Melchitarum pars, complectens 1. Orationem super puerum octavo a nativitate die. 2. Ingressum puerperae in templum. 3. Ordinem baptismi, auctore S. Basilio magno. 4. Solutionem coronae, seu orationem super baptizatum die septimo ab eius baptismate. 5. Ordinationes lectoris, hypodiaconi, diaconi, et presbyteri. 6. Ordinem tonsurae monachorum novitiorum. 7. Ordinem sacri habitus monastici, pro medio, et summo gradu. 8. Ordinem sacri olei, seu lampadis. 9. Canonem deprecatorium pro infirmis. Is codex descriptus fuit a Iosepho Simonio Assemano ex codicibus vaticanis XXXVII. et XL, (de quibus in eiusdem bibliotheca orientali tom. I. pag. 615.) subiectis in hoc variantibus lectionibus, quae in ambobus illis occurrunt.

CCXCVII. (A. 40.)

Codex in 8. m. chartac. foliorum 84, syriacis litteris minusculis exaratus; quo continentur.

Liturgiae syriacae, iuxta ritum Maronitarum; videlicet 1. S. Iacobi apostoli. 2. Eiusdem altera brevior. 3. S. Petri apostoli, prima. 4. Eiusdem secunda. 5. Eiusdem tertia. 6. S. Iohannis evangelistae. 7. SS. duodecim apostolorum. 8. S. Marci evangelistae. 9. S. Clementis papae. 10. S. Ignatii theophori. 11. Eustathii antiocheni. 12. S. Xysti papae. 13. S. Iulii papae. 14. S. Athanasii alexandrini. 15. S. Caelestini papae. 16. S. Basilii magni. 17. S. Gregorii theologi. 18. S. Iohannis chrysostomi. 19. S. Iacobi sarugensis. 20. S. Iohannis patriarchae Antiochiae, cognomento Maronis. Is codex eadem qua praecedens codex manu, nempe Iosephi Simonii Assemani, ex vaticanis codicibus descriptus fuit.

CCXCVIII. (A. 41.)

Codex in fol. chartac. foliorum 23, syriacis litteris nitidissime exaratus; quo continetur.

Ordo missae in diebus ferialibus, iuxta ritum ecclesiae antiochenae Maronitarum, syriace tantum.

CCXCIX. (A. 42.)

Codex in fol. chartac. foliorum 36, nitidissime exaratus; quo continetur.

Ordo missae in diebus ferialibus, iuxta ritum Maronitarum, duobus dispositus laterculis, quorum prius textum syriacum, alterum interpretationem carsciunicam seu arabicam, litteris tamen syriacis conscriptam, exhibent.

CCC. (A. 43.)

Codex in 4. bombyc. foliorum 94, syriacis litteris exaratus; quo continentur.

1. *Miscellanea sacra*, videlicet 1. Chronicon seu computus ecclesiasticus; ubi de anno et eius partibus, de signis zodiaci, de cyclo annorum XIX, de epactis et noviluniis, de numero aureo, de litteris dominicalibus, de indictionibus, de paschate et aliis festis mobilibus; scriptum carsciunicum, duobus laterculis dispositum. 2. Oratio super mulierem puerperam, carsciunice. 3. Benedictio mulieris ecclesiam ingredientis quadraginta post partum editum diebus, syriace et carsciunice. 4. Ordo baptismi, cum benedictione fontis baptismalis, et ordine conferendi ab episcopo sacramenti confirmationis; syriace, cum rubricis carsciunicis. 5. Ordo extremae unctionis, cum consecratione olei sancti, carsciunice. 6. Benedictio anuli nuptialis, cum ordine sponsalium; carsciunice in duplici laterculo. 7. Benedictio aquae, in singulis diebus dominicis ad horam tertiam facienda; carsciunice. 8. Regulae ad cognoscendam coniunctionem planetarum, carsciunice. 9. S. Iohannis monachi damasceni, dissertatio vigesima prima de luce, igne, luminaribus sole et luna, deque sideribus; carsciunice. 10. Adhortatio ad sponsam, carsciunice. 11. Dissertatio de Deo uno et trino, deque Verbi incarnatione; carsciunice. 12. Symbolum S. Athanasii, carsciunice. 13. Adnotatio de aetate, et sepultura patriarcharum, ab Adamo ad Elisaeum prophetam; carsciunice. 14. Missa de sancta Maria in sabbatho, ex latino in syriacum sermonem conversa; uti et pleraque mox supra recensita, a Sergio monacho fratre archiepiscoporum Ionae et Iosephi Maronitarum, in monasterio S. Antonii abbatis de Cuzaia, anno Christi 1601, uti in calce ordinis baptismi adnotatur. Is autem codex pertinuit olim ad ecclesiam Maronitarum, quae apud templum hierosolymitanum resurrectionis exstat, quamque hodie Coptitae sibi usurparunt.

CCCI. (A. 44.)

Codex in 4. bombyc. paginarum 150, syriacis litteris eleganti sime ex-

aratus quo continetur.

Liber diaconalis Maronitarum, complectens eam missae partem, quae a diacono sacerdoti celebranti ministrante, et a populo canitur; syriace et carsciunice, in duplici laterculo. Videlicet 1. in missa quotidiana. 2. in missa de dominica. 3. de angelis, feria secunda. 4. de communi, feria tertia. 5. de Deipara, feria quarta. 6. de apostolis, feria quinta. 7. de martyribus, feria sexta. 8. de defunctis, sabbatho. 9. in dedicatione ecclesiae. 10. in annunciatione Zachariae. 11. in annunciatione B. V. Mariae. 12. in visitatione B. V. Mariae. 13. in festo S. Nicolai. 14. in nativitate S. Iohannis baptistae. 15. in revelatione S. Ioseph. 16. in nativitate D. N. I. Christi 17. de laudibus Deiparae. 18. in festo S. Stephani. 19. in festo infantium Bethlehem. 20. in circumcisione Domini. 21. In epiphania Domini. 22. de laudibus S. Iohannis baptistae. 23. in festo S. Antonii abbatis. 24. in praesentatione Domini ad templum. 25. in festo S. Maronis. 26. in dominica sacerdotum. 27. in dominica sanctorum. 28. in festo XL. martyrum. 29. in festo S. Ioseph. 30. in dominica palmarum. 31. in hebdomada maiore. 32. in dominica resurrectionis. 33. in dominica nova, seu in albis. 34. in festo S. Georgii M. 35. in ascensione Domini. 36. in penteeoste. 37. in festo ssmae Trinitatis. 38. in festo corporis Christi. 39. in festo S. Elisaei prophetae. 40. in festo S. Eliae prophetae. 41. in transfiguratione Domini. 42. in assumptione B. V. Mariae. 43. in decollatione S. Iohannis baptistae. 44. in nativitate B. V. Mariae. 45. in exaltatione S. crucis. 46. in festo omnium sanctorum. 47. in festo prophetarum. 48. in festo confessorum. 49. in festo SS. monachorum. 50. in missa praesanctificatorum. 51. in processionibus. Is codex scriptus fuit manu Christoduli filii Petri maronitae alepini, temporibus Gabrielis Hausceb archiepiscopi Alepi, exeunte mensa martio, anno Christi 1736, ut in calce adnotatur.

CCCII. (A. 45.)

Codex in 8. bombyc. foliorum 32, syriacis litteris nitidissime exaratus; quo continetur.

Liber diaconalis Syrorum iacobitarum, cum rubricis carsciunicis, et lectionibus apostolicis per totam hebdomadam. Is codex descriptus fuit Alepi a Gregorio, alias Iosue, metropolita hierosolymitano Iacobitarum, anno Graecorum 1993. (Christi 1681.) ad usum diaconi Georgii, fil. Scioerallah, fil. Simeonis, quemadmodum in calce adnotatur.

CCCIII. (A. 46.)

Codex in 4. bombyc. foliorum 158, chaldaicis litteris exaratus; quo continetur.

Liber sacerdotalis Nestorianorum; videlicet 1. ordo presbyterorum, hoc est precationes et absolutiones, quas presbyteri in officio feriali, ad vesperas, nocturnum, et matutinum, ante et post unumquemque psalmum, et in festis atque commemorationibus sanctorum memoriter recitare debent. 2. liturgia beatorum apostolorum. 3. liturgia Theodori mopsuesteni. 4. liturgia Nestorii patriarchae constantinopolitani. 5. ordo baptismi, compositus a Iesuiabo catholico adiabeno, tum Nestorianorum patriarcha. 6. ordo solutionis aquae. 7. ordo innovationis fermenti. 8. clausulae, seu absolutiones XV, in fine missae ad portam cancellorum recitandae, ab Ebediesu bar-Bricha episcopo sobensi compositae. 9. sanctificatio aquae pollutae. 10. ordo indulgentiae, sive absolutionis, compositus a Iesuiabo catholico. 11. orationes in festis Domini per annum; in hebdomada rogationum; in dominicis ieiunii quadragesimalis; in hebdomada maiore, et pro defunctis. 12. orationes in dedicatione ecclesiae compositae ab Abul-Azar. 13. absolutio in fine missae, arabice litteris chaldaicis. 14. alia ad portam cancellorum, composita a mar-Gabriele. 15. historia cuiusdam martyris nuncupati *Ziha*, filii Simeonis, damasceni, qui natus dicitur anno Alexandri macedonis 620. (Christi 319.) fine mutila; arabice litteris chaldaicis, excepto ultimo folio, quod arabico charactere conscriptum est. Is codex exaratus fuit ab Emmanuele, filio Petri, presbytero, in Hekat oppido regionis adorbiganae, anno Graecorum 1920. (Christi 1608.) uti in fine precum de dedicatione ecclesiae adnotatur.

CCCIV. (A. 47.)

Codex in 4. m. chartac. foliorum 196, chaldaicis litteris nitidissime exaratus; quo continetur.

Pontificale et rituale Syrorum iacobitarum, in duos tomos divisum, a Michaele magno eiusdem gentis patriarcha, qui circa annum Christi 1190. claruit, collectum et recognitum. Tomus I, in quo isthaec exhibentur. 1. ordo consecrationis divini chrismatis. 2. benedictio olei, quod fit ad unctionem, nimirum olei catechumenorum, et olei extremae unctionis; unum enim, idemque oleum apud Syros iacobitas ad utramque unctionem adhibetur, eiusque benedictio post chrismatis consecrationem fit ab episcopo simul et presbyteris; uti in rubrica eidem benedictioni praefixa praecipitur. 3. alia benedictio olei orationis, catechumenorum nempe et infirmorum, quovis tempore administrandi. 4. ordo dedicationis ecclesiae. 5. ordo reconciliationis altaris, et ecclesiae pollutae. 6. ordo consecrationis altaris. 7. admonitio ad eos, qui ordinandi sunt presbyteri aut diaconi, ab episcopo dicenda coram ipsorum fideiussoribus; ut in rubrica praecipitur. 8. alia admonitio post eorum ordinationem dicenda. 9. admonitio altera dicenda ante ordinationem,

auctore Iacobo metropolita Maipharactae, seu Martyropoleos in Mesopotamia. 10. cantus et responsoria ad singulas ordinationes. 11. cycli idest antiphonae et cantus ad ordinationes minores, cantorum scilicet, lectorum, et subdiaconorum. 12. orationes et prohoemia ad easdem minores ordinationes; quae autem dicuntur in ordinationibus maioribus, uti et lectiones ex vetere et novo testamento, suis quaeque locis insertae sunt. 13. ordinatio psaltae, i. e. cantoris. 14. ordinatio anagnostae, i. e. lectoris. 15. ordinatio hypodiaconi. 16. ordinatio diaconi. 17. ordinatio presbyteri. 18. electio archidiaconi. 19. electio chorepiscopi, aut periodeutae seu visitatoris, aut abbatis vel abbatissae. 20. ordinatio diaconissarum, quae olim vigebat. 21. Iacobi edesseni scholion de diaconissis. 22. ordo recipiendi haereticos, ex haeresi Nestorianorum, sive Chalcedonensium (ut dicitur), aut Iulianistarum, vel a quacumque alia haeresi conversorum. 23. ordinatio patriarchae metropolitae et episcopi. 24. scholion ex epistola Iacobi edesseni ad Iohannem stylitam, de foribus ecclesiae, dum ordinationes aut alia sacra celebrantur, occludendis. 25. ordo enthronismi episcopi, aut metropolitae, aut patriarchae, cum primum sedet seu possessionem adit. 26. Dionysii metropolitae amidensis, qui et Iacobus bar-Salibi, sermo de laudibus Michaëlis magni Iacobitarum patriarchae. 27. expositio mysteriorum, quae in ordinationibus continentur, auctore Mose bar-Cepha episcopo ramauensi. Is codex accuratissime descriptus fuit ex codice vaticano LI, olim ecchellensi IV, qui exaratus fuit a Rabban Abulpharagio, ad usum sedis patriarchalis Iacobitarum, anno Graecorum 1483. (Christi 1171.)

CCCV. (A. 48.)

Codex in 4. chartac. foliorum 182, chaldaicis litteris eadem qua praecedens codex manu exaratus; quo continetur.

Pontificalis et ritualis Syrorum iacobitarum tomus II, in quo exhibentur. 1. ordo sacri baptismi. 2. ordo alter, sed brevior sacri baptismi, auctore Severo patriarcha antiocheno. 3. ordo alter sacri baptismi brevissimus, eorum causa qui morti proximi sunt; auctore Philoxeno episcopo hierapolitano. 4. ordo habitus monastici, seu tonsurae monachorum. 5. Mosis episcopi ramanensis, cognomento bar-Cepha, expositio mysteriorum quae in tonsura monachorum continentur. 6. ordo tonsurae monialium. 7. expositio in officium benedictionis aquae in nocte epiphaniae Domini, ex epistolis Iacobi edesseni ad Iohannem stylitam, et ad Adaeum presbyterum, deprompta. 8. Ordo officii benedictionis aquae, quae perficitur in nocte festi epiphaniae, iuxta novam et accuratam recognitionem Iacobi edesseni, et iuxta ritum monasterii Barsaumae; ut in epigraphe titulo subiecta adnotatur. 9. ordo benedic-

tionis olivarum. 10. ordo accessus ad portum, in nocte feriae secundae passionis Domini. 11. ordo ablutionis pedum, in feria quinta mysteriorum, sive in caena Domini. 12. memoria crucifixionis, sive adoratio crucis, in feria sexta maioris hebdomadae, ad horam nonam. 13. ordo reconciliationis et indulgentiae in sabbatho annunciationis, h. e. sabbatho sancto ad horam nonam. 14. ordo salutationis in magna dominica resurrectionis post matutinum. 15. ordo genuflexionis in dominica pentecostes. 16. ordo recipiendi apostatas et haereticos. 17. ordo recpiendi peccatores publicos. 18. ordo confessionis; sive peccantium, qui ad sacramentum paenitentiae accedunt, absolutio. 19. absolutiones ab omni genere peccatorum, et orationes pro variis afflictionibus, et aegritudinibus, in quas homines incidere solent. Videlicet 1. pro homine, qui a daemone vexatur. 2. pro iis, qui a malo spiritu tentantur. 3. pro energumenis. 4. pro periuro. 5. pro eo, qui seipsum aut alium anathematizavit. 6. pro eo, qui verbum Domini et anathema violat. 7. de periuriis et mendaciis, deque fraudibus quae prava voluntate committuntur. 8. pro eo, qui verbum anathematis a sacerdote prolatum transgreditur. 9. pro eo, qui iuramenta transgreditur. 10. alia pro eo, qui seipsum aut alium anathematizavit. 11. item orationes XVIII. pro fornicatoribus, adulteris, et homicidis. 12. item orationes IV. pro iis qui a quocumque peccato vel haeresi convertuntur. 13. item pro eo, qui comedit aut bibit aliquid immundum. 14. alia communis pro quolibet de quamcumque re. 15. alia specialis, quam sacerdos pro seipso dicit, propter quamcumque pravam cogitationem, quae in ipso excitatur. 16. alia pro iratis, qui reconciliari postulant. 17. alia pro reconciliatione inimicorum. 18. alia pro iis, qui novam vestem induunt. 19. oratio pro sponsalibus. 20. benedictio seminum. 21. benedictio cuiuslibet hominis. 22. benedictio domus. 23. benedictio puerorum, quos parentes sacerdoti offerunt. 24. oratio pro iter agentibus. 25. alia pro eo, qui ad angustias redigitur, estque morti proximus. 26. benedictio aquae in qua quid suffocatur. 27. oratio in fine omnium indulgentiarum. 28. benedictio vini, quod fit immundum. 29. alia olei, quod fit immundum. 30. ordo habitus monastici, seu sacri schematis pellicei, iuxta ritum monachorum coptitarum. 31. benedictio suppellectilium altaris. 32. benedictio olei sanitatis. 33. benedictio aquae sanitatis. 34. benedictio sacrae imaginis. Is codex eadem qua praecedens codex manu descriptus est.

CCCVI. (A. 19.)

Codex in fol. chartac. foliorum 129, chaldaicis litteris eleganter exaratus; quo continetur.

Pontificale et *rituale* Chaldaeorum nestorianorum, in tres tomos distribu-

tum. Tomus 1. in quo exhibentur 1. consecratio altaris cum chrismate, adiectis casibus, quibus altare consecrari debet cum chrismate aut sine chrismate. 2. chirotonia seu ordinatio, diaconorum nempe, lectorum, hypodiaconorum, et diaconorum. 3. chirotonia presbyterorum. 4. chirotonia episcoporum. 5. ordo perfectionis episcopi a catholico. 6. chirotonia catholici seu patriarchae. 7. de numero et dignitate patriarcharum ab apostolis in universo terrarum orbe constitutorum; ubi etiam exhibentur *canones chaldaici*, ex vulgatis arabicis, qui nicaeni dicuntur. Item *constitutio Marabae patriarchae Nestorianorum de electione catholici seu patriarchae*. Item *Iesuiabi adiabeni de auctoritate patriarcharum*. Additur *caput de primatu romani Pontificis*, deque nonnullis Chaldaeorum patriarchis a romano Pontifice ordinatis; nempe *Abre*, *Abrahamo*, *Iacobo*, *Achadabue*, *Maraba*, *Aramo nisibeno*, *et Iohanne Sulaka*; de quibus Assemanus bibl. orient. tom. I. pag. 533. Deinque *Iesuiabi catholici canon de diaconis, presbyteris, et episcopis*. 8. chirotonia archidiaconi. 9. ordo habitus monastici. 10. ordo hegumeni. 11. absolutio sacerdotis a suspensione. 12. absolutio laici ab interdicto, vel ab excommunicatione. 13. oratio super energumenum. 14. oratio super infirmum. 15. benedictio seminum. 16. chirotonia sciabararum, i. e. vigilum, sive excubitorum, qui nocturno praesertim officio decantando praesunt; item presbyterorum, et diaconorum; praeposita quaestione, an liceat hominem caecum ordinari presbyterum, aut diaconum vigilem. 17. ordo chirotoniae chorepiscopi, seu visitatoris pagorum. 18. ordo chirotoniae metropolitae, qui ordinatur a catholico. 19. ordo actionis gratiarum, et absolutionis. 20. benedictiones, quibus episcopus benedicit oppido, seu civitati, cum inde egreditur. 21. ordo consecrationis tabulae novae, seu altaris portatilis. 22. edictum et monitum de gestatione tabulae consecratae in loca longinqua. 23. benedictio, qua episcopus vel metropolita recens ordinatus benedicit suae dioeceseos populo, cum primum ad suam sedem pervenit, metrica, alphabetico ordine concinnata a Mari bar-Messia archidiacono. 24. benedictio, qua episcopus lotis manibus se signat, a mar-Elia III. patriarcha composita. 25. confectio *hananae* seu pietatis, i. e. pulveris loci, ubi martyres coronati fuerunt, quem oleo et aqua dilutum ad extremam unctionem adhibent. 26. absolutio in convivio defunctorum. 27. rubricae de celebratione officiorum in dominicis et festis eo anno, quo pascha resurrectionis in diem 22. martii incidit. 28. symbolum, seu benedictio mensae, metrica, alphabetico ordine disposita, quae etiam apte dici potest in saturitate panis, quae fit in requie et commemoratione defunctorum atque in luctu. 29. ordo seu edictum de tonsura monachorum eiusque institutione. 30. consecratio altaris, sine chrismate. 31. benedictio calicis ante quam deferatur ad altare cum eo opus est in die magni conventus. 32. ordo tonsurae monachorum, compositus a Phethione presbytero et monacho. 33. ordo tonsurae filiarum foederis, sive

sanctimonialium. 34. ordo chirotoniae diaconissarum. 35. canones de confessione sacramentali, cum forma absolutionis, collecti a Dionysio Barsalibaeo. 36. oratio super infirmum. 37. benedictio cum episcopus ex oppido egreditur. 38. oratio qua episcopus benedicit, cum coenobium religiosorum ingreditur. 39. oratio qua episcopus benedicit, cum coenobio religiosorum egreditur. 40. oratio super abbatem monachorum in modum benedictionis. 41. benedictio discentium. 42. chirotoniae ex pontificali romano excerptae; videlicet ostiariorum, lectorum, exorcistarum, acolythorum, hypodiaconorum, subdiaconi qui legit apostolum, diaconi qui legit evangelium, et presbyterorum. Is codex eadem qua praecedens codex manu exaratus est.

CCCVII. (A. 50.)

Codex in fol. p. chartac. foliorum 120, chaldaicis litteris eadem qua praecedens codex manu exaratus; quo continetur.

Eiusdem *pontificalis et ritualis* Chaldaeorum, sive Nestorianorum, tomus II; videlicet 1. ordo sancti baptismi, compositus a Iesuiabo catholico adiabeno, tum Nestorianorum patriarcha. 2. alter ordo sancti baptismi, a Iosepho I. Chaldaeorum patriarcha recognitus. 3. ordo sponsalium, carsciunice, seu arabice litteris chaldaicis. 4. alius ordo sponsalium, praeposita rubrica de aetate sponsae, quam non minorem annis duodecim debere esse, sub aeternae maledictionis et anathematis poena, Nestoriani praecipiunt. 5. ordo benedictionis vestium sponsalium. 6. ordo benedictionis desponsationis. 7. ordo coronationis coniugum. 8. ordo benedictionis thalami nuptialis. 9. alius ordo desponsationis. 10. ordo benedictionis vestium nuptialium. 11. ordo benedictionis coronarum. 12. ordo absolutionis apostatarum. 13. ordo renovationis fermenti seu panis eucharistici. 14. chronicon sive kalendarium perpetuum ad inveniendum ieiunia, festa mobilia, litteram dominicalem, epactam lunarem, cyclum solarem, et ad disponendum dominicas, et hebdomadas ante nativitatem Domini, post epiphaniam, et post pentecosten, iuxta ritum Nestorianorum; subiecta supputatione annorum mundi ab Adamo ad Christi crucifixionem, una cum excerptis ex libro Ebediesu bar-Bricha, cui titulus *fundamenta fidei*, de annunciatione, nativitate, et baptismo Domini, et quot paschata Christus post suum baptismum celebraverit. Item de anno bissextili. 15. benedictiones mensae ante et post prandium. 16. benedictio oblationis pro defunctis. 17. alia panis adhibendi in oblationibus pro exequiis defunctorum. 18. benedictio calicis vini. 19. alia calicis. 20. clausulae, sive absolutiones, et benedictiones XIV. ad portam cancellorum dicendae; auctore Ebediesu bar-Bricha, quarum secunda carsciunica. 21. benedictio aquae pollutae.

CCCVIII. (A. 51.)

Codex in fol. p. chartac. foliorum 112, chaldaicis litteris eadem qua praecedens codex manu exaratus; quo continetur.

Eiusdem *pontificalis et ritualis* Chaldaeorum, sive Nestorianorum, tomus III; videlicet 1. defunctorum saecularium, virorum nempe, mulierum, et puerorum exequiae, iuxta ordinem et ritum superioris monasterii SS. Abrahae et Gabrielis, quem Nestoriani omnes amplectuntur, tribus constantes sessionibus. 2. cantus X. cum cadaver effertur. 3. cantus ad liturgiam pro defunctis. 4. Narsetis leprosi sectiones, sive carmina tria de defunctis, quorum tertium de mulieribus. 5. carmen, dum cadaver sepelitur. 6. exequiae puerorum baptizatorum, usque ad septimum aetatis annum, tribus pariter constantes sessionibus. 7. ritus sepeliendi pueros non baptizatos. 8. hymni paracletici CLVII. de cuiusvis ordinis ac status defunctis; ex quibus hymni IV. de catholicis, seu patriarchis; hymni III. de episcopis et metropolitis; hymni XXI. de sacerdotibus, quorum postremus Iohanni metropolitae asbelensi adscribitur; hymni XIII. de monachis; hymni XI. de diaconis; hymni X. de ecclesiasticis, quorum quintus, sextus, septimus, et octavus Iesuiabo bar-Mocaddem Arbelae metropolitae tribuuntur; hymnus I. de doctoribus vigilibus. 9. hymni XCIV. de quolibet defuncto, deque divitibus, peregrinis, senibus, medicis, occisis, suffocatis, sponsis utriusque sexus, adolescentibus, scribis, mulieribus, virginibus, et pueris; uti etiam de defunctis ad sepulcbrum, et ad missam. 10. ordo consolationis, sive exequiae defunctorum virorum, mulierum, et puerorum, secunda et tertia post ipsos sepultos die. 11. officium pro iis, qui ruinis oppressi, vel occisi, vel suffocati intereunt. 12. ritus translationis cadaveris ex uno in aliud sepulchrum. 13. orationes III. paracleticae de defunctis. 14. cantus de defunctis.

CCCIX. (A. 52.)

Codex in 4. m. bombyc. foliorum 116, syriacis litteris et sermone eleganter exaratus; quo continetur.

Pontificale Syrorum maronitarum, bipartitum. Pars prima, in qua describuntur chirotoniae, sive ordinationes 1. psaltae. 2. lectoris. 3. hypodiaconi. 4. diaconi. 5. archidiaconi. 6. presbyteri. 7. periodeutae. 8. chorepiscopi. 9. episcopi, et metropolitae. 10. patriarchae. Is codex scriptus fuit anno Graecorum 1607. (Christi 1295.) in coenobio S. Mariae oppidi Acurae in monte Libano, temporibus Theodori eiusdem loci episcopi; quemadmodum eadem, qua totus codex manu scriptus fuit, in calce adnotatur.

CCCX. (A. 53.)

Codex in fol. m. bombyc. paginarum 364, syriacis litteris nitidissime exaratus; quo continetur.

Pontificalis Syrorum maronitarum pars altera complectens consecrationes et benedictiones ab episcopo peragendas; quarum 1. consecratio ecclesiae. 2. consecratio altaris. 3. consecratio baptisterii. 4. consecratio tabulae altaris. 5. consecratio patenae et calicis, et suppellectilum quae divina mysteria tangunt. 6. benedictiones ornamentorum altaris, et sacerdotalium vestimentorum; item signi, seu campanae. 7. consecratio olei infirmorum, cum septem sessionibus seu officiis lampadis. 8. alia parva eiusdem olei. 9. consecratio olei catechumenorum. 10. consecratio parva chrismatis. 11. alia magna et sollemnior eiusdem chrismatis, quae fit feria quinta mysteriorum, sive in caena Domini. 12. benedictio coemeterii. 13. benedictio turis. 14. benedictio crucis et sanctarum imaginum. 15. alia numismatum. 16. reconciliatio altaris et ecclesiae pollutae. 17. benedictio sacrorum vasorum ab haereticis aut quocumque alio modo pollutorum. Sub initium huius codicis, qui inclinante decimo septimo Christi saeculo videtur descriptus, alia manu praefixus legitur elenchus ecclesiarum et altarium a Stephano Petro Aldoënsi antiocheno Maronitarum patriarcha consecratorum, ab anno Christi 1670. ad annum 1698.

CCCXI. (A. 54.)

Codex in fol. bombyc. paginarum 635, syriacis litteris eleganter exaratus; quo continetur.

Pontificale et rituale ecclesiae antiochenae Syrorum maronitarum, tripartitum; a Stephano Petro Aldoënsi patriarcha Antiochiae recognitum, et in meliorem ordinem digestum; praeposita eiusdem patriarchae encyclica ad omnes archiepiscopos, episcopos, archipresbyteros, et parochos maronitas, de eiusdem pontificalis et ritualis recognitione, et approbatione, deque ipsius solius usu in posterum ab omnibus servando, data in Canubino, sede patriarchali Maronitarum, die 3. octobris, anno Christi 1683.

Pars prima, in qua exhibentur chirotoniae sive ordinationes 1. psaltae. 2. lectoris. 3. hypodiaconi. 4. diaconi. 5. archidiaconi. 6. presbyteri. 7. periodeutae, seu visitatoris. 8. chorepiscopi. 9. episcopi et metropolitae. 10. patriarchae. 11. tonsura monachorum. 12. tonsura monialium. 13. ordo orationis mediae, seu habitus monastici, qui microschemorum est proprius. 14. ordo schematis magni, i. e. megaloschemorum. 15. ordo indulgentiae, octava a suscepto monastico habitu die persolvendus. 16. oratio carscinnica, ab abbate monasterii vespere legenda super caput eius, qui monachismum profiteri postulat; sub-

iecta exploratione sius voluntatis, una cum admonitione, carsciunica, ad eundem.

CCCXII. (A. 55.)

Codex in fol. m. chartae. paginarum 228, syriscis litteris elegaoter exaratus; quo continentur.

Pontificalis et ritualis ecclesiae antiochenae Syrorum maronitarum pars secunda et tertia, duabus dispositao laterculis. Pars II. complectitur consecrationes et benedictiones ab episcopo peragendas; quibus praeponitur Stephaoi Petri Aldoënsis patriarchae antiocheni commentarius carsciunicus in easdem coosecrationes, sectionibus decem absolutus. Eae autem hunc in ordinem digestae sunt. 1. consecratio ecclesiae. 2. consecratio altaris. 3. consecratio baptisterii. 4. consecratio tabulae altaris, quae nimirum super eiusdem meosa ponitur. 5. consecratio patenae et calicis; item instrumentorum et suppellectilium, quae divina mysteria tangunt. 6. benedictiones ornamentorum altaris, et sacerdotalium indumentorum; item turibuli, crucis, imaginum, et numismatum sanctorum. 7. reconciliatio altaris et ecclesiae, oec non sacrorum vasorum, quae quocumque modo ab haereticis aut aliis polluta fuerint. 8. benedictio signi vel campanae. 9. benedictio coemeterii. 10. ordo consecrationis chrismatis brevior. 11. coosecratio olei catechumenorum. 12. consecratio olei infirmorum. 13. consecratio prolixior chrismatis, quae fit feria quinta mysteriorum, seu in coena Domini. 14. ordo consecrationis olei lampadis, pro sanis et pro aegrotis, septem coostans sectionibus seu officiis. Tertia pars exhibet rituale, seu ministeria a sacerdotibus peragenda, iuxta ritum Maronitarum, a praedicto Stephano Petro Aldoënsi patriarcha recognitum anno Christi 1694. atque hocce ordine dispositum. 1. ordo obsignationis ecclesiae. 2. ordo benedictionis aquae in festo epiphaniae. 3. benedictio domus puerperae. 4. ordo baptismi, compositus a S. doctore Iacobo sarugensi. 5. ordo solutionis coronae baptizati post septimum diem. 6. alter ordo baptismi compositus a S. Iohanoe edesseno. 7. ordo brevis baptismi compositus a S. Basilio magno. 8. ordo ingressus puerperae in templum. 9. ordo matrimonii Christianorum, videlicet benedictio anulorum et vestium nuptialium; ordo sponsalium; ordo desponsationis; ordo coronatioois sponsorum; alter ordo brevis coronationis, carsciunicus. Benedictio strati et thalami nuptialis. 10. ordo matrimonii viduarum. 11. ordo benedictionis ramorum in dominica hosannarum. 12. ordo accessus ad portum in nocte feriae secundae maioris hebdomadae. 13. ordines orationum super baptisterium, feria 2. 3. 4. et 5. hebdomadae maioris post matutinum diceodarum. 14. ordo lotioois pedum, quae feria quinta mysteriorum post nonam peragitur. 15. ordo adorationis crucis, quae fit feria 6. maioris hebdomadae post nooam. 16. oratio indulgeotiae,

dicenda die sabbathi magni post nonam. 17. ordo processionis crucis in dominica magna resurrectionis post matutinum. 18. ordo pacis et salutationis in eadem dominica resurrectionis post matutinum. 19. ordo adorationis in pentecoste. 20. ordo processionis reliquiarum SS. martyrum. 21. orationes pro diversis; videlicet pro pueris, quos parentes sacerdoti offerunt; pro iisdem in tonsura capillorum; pro populo christiano in festo resurrectionis; pro sene petente benedictionem a sacerdote; pro offerentibus oblationes; pro accedente ad sacra mysteria; pro iter agentibus: alia dicenda ab eo, qui peregre proficiscitur: orationes super mensam ante et post esum: aliae super eandem in solemnitate sanctorum; aliae in convivio pro defunctis: benedictio panis: alia grani cocti, seu farris: alia ovorum in paschate resurrectionis: alia vini: alia fructuum: alia agrorum; alia aquae: alia tritici, quod domi servatur, aut seminatur: alia vineae et oliveti: alia novae vineae, et omnis rei quae seminatur, aut plantatur: alia torcularis: alia aquae, et olei sanitatis: oratio pro iratis, qui reconciliari postulant: aliae pro infirmis, et iis qui ad angustias rediguntur, suntque morti proximi: in exitu animae: pro eo, qui manducavit aut bibit quid immundum: alia super aquam, vinum, et oleum, in quibus quid immundum suffocatur: alia pro eo, in quo mala cogitatio excitatur: alia pro phantasticis: alia pro eo, qui pavore aliquo afficitur: alia pro eo, qui a diabolo vexatur: alia pro eo, qui a diabolo tentatur: alia in rogationibus.

CCCXIII. (A. 56.)

Codex in 8. bombyc. foliorum 101, syriacis litteris elegantissime exaratus; quo continetur.

Rituale Syrorum maronitarum, complectens duplicem ordinem baptismi, nempe sollemniorem et breviorem, compositum a S. Basilio magno; processionem crucis; benedictionem fontis; et in fine kalendarium sanctorum per anni circulum. Is codex decimo quinto Christi saeculo videtur exaratus.

CCCXIV. (A. 57.)

Codex in 4. bombyc. foliorum 146, syriacis litteris nitidissime exaratus; quo continentur.

Exequiae defunctorum, iuxta ritum ecclesiae antiochenae Syrorum maronitarum. Liber complectens officia 1. pro episcopis defunctis. 2. pro monachis. 3. pro uno monacho. 4. pro sacerdotibus. 5. pro diaconis. 6. pro viris saecularibus. 7. pro mulieribus. Is codex scriptus fuit anno Graecorum 1789. (Christi 1477.) a Iohanne archipresbytero oppidi Hadscit in monte Libano, ad usum diaconi eiusdem oppidi; uti in fine adnotatur.

CCCXV. (A. 58.)

Codex in 8. bombyc. foliorum 144, syriacis litteris eleganter exaratus; quo continentur.

Exequiae defunctorum; videlicet 1. sacerdotum. 2. diaconorum. 3. monachorum. 4. virorum saecularium. 5. puerorum. 6. monialium. 7. mulierum. 8. puellarum; iuxta ritum Syrorum maronitarum. Is codex decimo quinto Christi saeculo videtur descriptus, pertinuitque olim ad Mansorem filium archipresbyteri Michaëlis; ut in fronte adnotatur.

CCCXVI. (A. 59.)

Codex in fol. max. bombyc. foliorum 319, syriacis litteris elegantissime exaratus; quo continetur.

Officium feriale Syrorum maronitarum por totam hebdomadam, in duplici laterculo; adiecto officio dominicae resurrectionis. Is codex scriptus fuit a quodam Theodoro, anno Graecorum 1747. (Christi 1435.) quemadmodum in calce officii sabbathi adnotatur.

CCCXVII. (A. 60.)

Codex in fol. bombyc. paginarum 818, syriacis litteris exaratus; quo continetur.

Officium feriale septem dierum hebdomadae per anni circulum, iuxta ritum Syrorum maronitarum, duobus dispositum laterculis. Accedit kalendarium sanctorum, in quo ad diem 9. februarii memoria recolitur sancti Iohannis patriarchae antiocheni Maronitarum, et sancti Maronis abbatis; et ad diem 15. septembris sex priorum synodorum oecumenicarum. Is codex exaratus fuit anno Graecorum 1819. (Christi 1508.) die 15. iulii in monasterio S. crucis Syrorum iacobitarum, quod extra moenia Nicosiae urbis Cypri situm erat, ab Abrahamo presbytero et monacho, filio Behenami severiani monachi, ex monte Abdinensi in Mesopotamia, ad usum Melchisedechi Zeraici presbyteri, filii Abrahami presbyteri maronitae; uti in fine kalendarii sanctorum calligraphus iacobita adnotat, qui et ibidem memoriam Severi patriarchae, Iacobi Baradaei, aliorumque monophysitarum memoriam subdole inseruit.

CCCXVIII. (A. 61.)

Codex in fol. m. bombyc. foliorum 303, syriacis litteris nitidissime exaratus; quo continentur.

Officia sanctorum, iuxta ritum Syrorum maronitarum, duobus laterculis disposita. Pars hiemalis videlicet 1. officium eneaeniorum ecclesiae. 2. aliud dedicationis ecclesiae. 3. annunciationis Zachariae. 4. annunciationis deiparae virginis Mariae. 5. Profectionis deiparae Virginis ad Elisabeth. 6. nativitatis S. Iohannis baptistae. 7. revelationis S. Ioseph. 8. dominicae ante nativitatem Domini. 9. nativitatis Domini. 10. de laudibus deiparae virginis Mariae. 11. de caede infantium. 12. dominicae post nativitatem Domini. 13. SS. PP. Basilii et Gregorii. 14. epiphaniae Domini. 15. de laudibus S. Iohannis baptistae. 16. S. Stephani protomartyris. 17. dominicae I. post epiphaniam. 18. dominicae II. post epiphaniam. 19. dominicae III. post epiphaniam. 20. dominicae IV. post epiphaniam. 21. de laudibus deiparae Virginis. 22. ingressus Domini in templum. 23. officia hebdomadae Ninivitarum. 24. officium sacerdotum, et patrum. 25. defunctorum. 26. S. Iacobi intercisi. 27. S. Iacobi doctoris. 28. S. Barbarae. 29. S. Nicolai. 30. S. Behenami martyris. 31. S. Gabrielis caraminensis. 32. S. Antonii abbatis monachorum. Is codex ineunte decimo octavo Christi saeculo videtur exaratus.

CCCXIX. (A. 62.)

Codex in fol. bombyc. foliorum 147, syriacis litteris eleganter exaratus; quo continentur.

1. *Officia* iuxta ritum Syrorum maronitarum, duobus disposita laterculis. 1. de nativitate Domini. 2. in assumptione B. V. Mariae. 3. de uno martyre. 4. ordo adorationis in die pentecostes. 5. historia dormitionis deiparae virginis Mariae, carsciunica, sancto Iohanni evangelistae adscripta. Is codex scriptus fuit a Sergio monacho et presbytero anno mundi 7081. (Christi 1573.) uti in calce officii de uno martyre adnotatur.

CCCXX. (A. 63.)

Codex in fol. bombyc. foliorum 283, syriacis litteris eleganter scriptus; quo continentur.

Officia iuxta ritum Syrorum maronitarum, duobus disposita laterculis. 1. in epiphania Domini. 2. de laudibus B. V. Mariae. 3. in annunciatione B. V. Mariae. 4. in assumptione eiusdem. 5. in nativitate eiusdem. 6. in nativitate Domini. 7. de uno sancto. Is codex exaratus fuit ante annum Christi 1490. Nam post officium epiphaniae, recentiore manu describitur authenticum instrumentum donationis, quae fit ecclesiae Deiparae et S. Abdae in Talo Cypri oppido; confirmatum a Gabriele archiepiscopo Maronitarum Cypri, anno Christi 1511. die 12. iulii. Item donatio ab eodem Gabriele archiepiscopo facta eidem eccle-

siae, die 4. septembris, anno Christi 1490. Item nonnullae aliae donationes a fidelibus eidem ecclesiae addictae anno Christi 1490.

CCCXXI. (A. 64.)

Codex in fol. bombyc. foliorum 184, syriacis litteris eleganter exaratus; quo continentur.

Officia, iuxta ritum Syrorum maronitarum, duobus disposita laterculis. 1. in assumptione B. V. Mariae; adiecta historia dormitionis eiusdem, carsciunice. 2. de laudibus B. V. Mariae. 3. in eiusdem nativitate; subiecta homilia de eiusdem annunciatione. Is codex decimo quinto Christi saeculo videtur descriptus.

CCCXXII. (A. 65.)

Codex in fol. bombyc. foliorum 176, syriacis litteris nitidissime exaratus; quo continentur.

Officia, iuxta ritum Syrorum maronitarum, duobus disposita laterculis. 1. in festo SS. Petri et Pauli apostolorum. 2. in festo XII. apostolorum. 3. in conceptione B. V. Mariae. 4. de laudibus B. V. Mariae. Is codex inclinante decimo septimo Christi saeculo videtur exaratus.

CCCXXIII. (A. 66.)

Codex in 8. bombyc. foliorum 164, syriacis litteris nitidissime exaratus; quo continetur.

Officium feriale Syrorum iacobitarum, per sex hebdomadae dies; nimirum a feria secunda ad sabbathum, inclusive. Is codex inclinante decimo septimo Christi saeculo fuit descriptus.

CCCXXIV. (A. 67.)

Codex in fol. bombyc. foliorum 230, syriacis litteris eleganter scriptus; quo continetur.

Bethgaza, h. e. *thesaurus*, sive breviarium Syrorum iacobitarum complectens precationes et cantus per septem hebdomadae dies: item de Deipara; de sanctis in communi; de sancto specialiter; de paenitentia; de defunctis: una cum lectionibus evangelicis et apostolicis ad vesperas et ad matutinum, iuxta ritum veterum Syrorum iacobitarum. Is codex ad decimum tertium Christi saeculum videtur referendus.

CCCXXV. (A. 68.)

Codex in fol. p. chartac. foliorum 185, chaldaicis litteris eleganter exaratus; quo continetur.

Octoëchus, sive cantica tonis octo expressa, in sacris Iacobitarum officiis per anni circulum dicenda; auctoribus Severo patriarcha antiocheno, Iohanne bar-Aphtonio abbate sansarenai, Iohanne psalta, Philoxeno mabugensi, Paulo episcopo Callinici, Iacobo edesseno, et poëta quodam alexandrino. Is codex inclinante decimo septimo Christi saeculo videtur descriptus.

CCCXXVI. (A. 69.)

Codex in 4. bombyc. foliorum 111, chaldaicis litteris eleganter exaratus; quo continetur.

Officium feriale Nestorianorum seu Chaldaeorum, a feria secunda ad sabbathum. Is codex decimo septimo Christi saeculo videtur descriptus.

CCCXXVII. (A. 70.)

Codex in fol. bombyc. foliorum 237, chaldaicis litteris eleganter exaratus; quo continentur.

Paracletica; quae est divini officii pars, iuxta ritum Syro-Graecorum melchitarum. Is codex absolutus fuit feria tertia, die 31. decembris, anno Adami 7084. (Christi 1576.) uti in fina adnotatur; ubi etiam subiungitur, codicem hunc legatum fuisse ecclesiaa SS. Sergii et Bacchi oppidi Tabsciar.

CCCXXVIII. (A. 71.)

Codex in 8. bombyc. foliorum 194, chaldaicis litteris exaratus; quo continetur.

Octoëchus, iuxta ritum Melchitarum. Is codex ad XIV. Christi saeculum videtur referendus.

CCCXXIX. (A. 72.)

Codex in 8. bombyc. foliorum 231, chaldaicis litteris eleganter exaratus; quo continentur.

Octoëchus, *hermologium*, *et paracletica*; adiectis in fine variis precibus arabicis. Is codex perfectus fuit die dominica, 13. ianuarii, anno Adami 7017. (Christi 1509.) a Mose presbytero ex pago Mazarao, ditionis ac-

earensis; uti fol. 169. a terg. adnotatur. In fine autem dicitur legisse in hoc libro Christodulus filius Helal, die 1. iunii, anno mundi 7203. (Christi 1695.) Hunc ipsum codicem anno Christi 1717. monasterio S. Salvatoris dono dederat Lotfus fil. Mosis, Abibi, damascenus.

CCCXXX. (A. 73.)

Codex in fol. bombyc. foliorum 184, chaldaicis litteris eleganter exaratus; quo continentur.

Sticheraria cum octo tonis, ad septem hebdomadae dies, iuxta ritum Melchitarum. Is codex ad XIV. Christi saeculum videtur referendus.

CCCXXXI. (A. 74.)

Codex in fol. bombyc. foliorum 362, chaldaicis litteris eleganter exaratus; quo continetur.

Triodium Melchitarum, a dominica pharisaei et publicani, ad feriam sextam Lazari, quae est dies quadragesima ieiunii quadragesimalis. Feria V. hebdomadae quintae quadragesimae, fol. 284. Canonem, ab Andrea cretensi episcopo compositum, e graeco syriacum fecisse dicitur Iohannes presbyter, Isae filius ex oppido Rumana; qui ex mente auctoris arabice descriptus est. Is autem codex exaratus fuit die 27. decembris, anno mundi 7054. (Christi 1546.) a Mose presbytero filio Thomae, fil. Mosis, fil. Eliae, ex Nausia pago; uti in fine adnotatur.

CCCXXXII. (A. 75.)

Codex in fol. bombyc. foliorum 326, chaldaicis litteris eleganter exaratus; quo continetur.

Triodium Melchitarum, a dominica pharisaei et publicani, usque ad feriam sextam Lazari. Is codex ad decimum quintum Christi saeculum videtur referendus. Aliquot folia supplevit initio et fine eiusdem codicis Isa monachus, feria 6, die 14. decembris, anno mundi 7149. (Christi 1641.) ceu ipse fol. 326. a terg. adnotat.

CCCXXXIII. (A. 76.)

Codex in fol. bombyc. foliorum 496, chaldaicis litteris exaratus; quo continetur.

Triodium Melchitarum, a dominica pharisaei et publicani ad feriam

sextam Lazari. Is codex perfectus fuit feria quarta, die 23. novembris, anno mundi 7033. (Christi 1525.) rogatu Pauli, Iosephi, et Eliae, ex pago Duma, a presbytero Iosepho, ex pago Chafur, ditionis botryensis, ad usum presbyteri Petri, fil. Iohannis, fil. Macluf, ex pago Duma oriundi, Mahaidatae incolae; quemadmodum in calce arabice adnotatur.

CCCXXXIV. (A. 77.)

Codex in fol. m. bombyc. foliorum 230, chaldaicis litteris exaratus; quo continetur.

Triodium Melchitarum, a sabbatho Lazari ad dominicam post pentecosten, duobus dispositum laterculis. Rubricae, cum variis lectionibus atque precibus, arabice descriptae sunt. Is codex decimo quinto Christi saeculo videtur exaratus.

CCCXXXV. (A. 78.)

Codex in fol. bombyc. paginarum 532, chaldaicis litteris exaratus; quo continetur.

Menaei Melchitarum *mensis september*. Is codex scriptus fuit die 1. octobris, anno mundi 6900. (Christi 1392.) a diacono Abaido, filio Iohannis diaconi, fil. Iacobi, ex pago Chafur, ad usum presbyteri Uehebe Tauil, ex pago Basarma, et Abrahami presbyteri, fil. Iacobi archipresbyteri, item ad usum aliorum ex praedicto pago Basarma: compactus autem fuit a Salomone filio Davidis presbyteri; quemadmodum in calce adnotatur.

CCCXXXVI. (A. 79.)

Codex in fol. bombyc. paginarum 527, chaldaicis litteris eadem qua praecedens codex manu exaratus; quo continetur.

Menaei Melchitarum *mensis october*. Is codex collatus fuit a Salomone filio Davidis presbyteri, compactus autem a Mosa presbytero ex pago Basarma; uti in fine adnotatur.

CCCXXXVII. (A. 80.)

Codex in fol. bombyc. paginarum 473, chaldaicis litteris exaratus; quo continetur.

Menaei Melchitarum *mensis november*. Is codex scriptus fuit sabbatho, die 30. octobris, anno mundi 7021. (Christi 1512.) a Mose presbytero,

fil. Thomae, fil. Mosis, fil. Eliae, ex pago Nausia, rogatu presbyteri Davidis fil. Abrahami; uti in calce adnotatur.

CCCXXXVIII. (A. 81.)

Codex in 4. membr. paginarum 292, chaldaicis litteris exaratus; quo continentur.

Menaei Melchitarum *menses december*, *ianuarius*, *martius*, *aprilis*, *maius*, *iunius*, *iulius*, *augustus*. Heic autem habentur dumtaxat festa praecipua sanctorum. Is codex ad nonum Christi saeculum haud immerito videtur referendus.

CCCXXXIX. (A. 82.)

Codex in fol. m. bombyc. paginarum 406, chaldaicis litteris exaratus; quo continetur.

Menaei Melchitarum *mensis december*, duobus laterculis dispositus. Is codex scriptus fuit feria quarta, die 6. mensis martii, anno mundi 7130. (Christi 1622.) perpetuoque legatus monasterio deiparae Virginis de Hamatura, ditionis tripolitanae in Syria; quemadmodum in fine adnotatur.

CCCXL. (A. 83.)

Codex in 4. bombyc. paginarum 566, chaldaicis litteris eleganter scriptus; quo continetur.

Menaei Melchitarum *mensis ianuarius*. Is codex perfectus fuit a Saliba in monasterio S. Georgii de Chafur, pago montis Libani, ditionis tripolitanae; anno mundi 6985. (Christi 1477.) sabbatho, die 5. iulii, studio Mosis archipresbyteri dicti pagi, et presbyteri Abrahami abbatis memorati monasterii S. Georgii, et Iacobi, Iosephi, Pharagi, ac Sergii monachorum; ut in calce adnotatur.

CCCXLI. (A. 84.)

Codex in fol. bombyc. paginarum 555, chaldaicis litteris eleganter exaratus; quo continetur.

Menaei Melchitarum *mensis ianuarius*, duobus dispositus laterculis. Is codex scriptus fuit anno Adami 7115. (Christi 1607.) feria sexta, die 9. ia-

nutrii, ab Isa monacho fil. Iacobi, ex Garzuz pago, ditionis bybliensis, perpetuoque legatus monasterio Deiparae de Hamatura; uti in fine adnotatur.

CCCXLII. (A. 85.)

Codex in fol. p. bombyc. foliorum 218, chaldaicis litteris exaratus; quo continetur.

Menaei Melchitarum *mensis februarius*. Is codex ad decimum quintum Christi saeculum videtur referendus.

CCCXLIII. (A. 86.)

Codex in fol. bombyc. paginarum 505, chaldaicis litteris eleganter exaratus; quo continentur.

Menaei Melchitarum *menses martius et aprilis*, duobus dispositi laterculis. Is codex scriptus fuit feria tertia, die 27. februarii, anno mundi 6995. (Christi 1487.) a Theodoro presbytero fil. Iosephi, fil. Mosis, ex pago Darebta, ditionis botryensis, rogatu Rescallah archipresbyteri pagi Bacabartensis; uti in clausula martii adnotatur.

CCCXLIV. (A. 87.)

Codex in fol. bombyc. foliorum 341, chaldaicis litteris eleganter exaratus; quo continentur.

Menaei Melchitarum *menses martius*, *aprilis*, *maius*, *iunius*, *iulius*, et *augustus*, cum epistolis, et evangeliis, et synaxario sanctorum, nec non cum scholiis in epistolas et evangelia, quae in praedictis mensibus leguntur. Is codex scriptus fuit anno mundi 7004. (Christi 1496.) a presbytero Iosepho, fil. Iohannis, fil. Abrahami, ex pago Chafur, temporibus Mosis archipresbyteri eiusdem pagi, ad usum presbyteri Mosis fil. Cypriani, ex pago Duma, ditionis tripolitanae; quemadmodum in clausula synaxarii sanctorum adnotatur.

CCCXLV. (A. 88.)

Codex in 4. bombyc. foliorum 223, chaldaicis litteris exaratus; quo continetur.

Menaei Melchitarum *mensis aprilis*. Is codex scriptus fuit die 20. martii, anno mundi 7076. (Christi 1568) studio Ioachimi presbyteri, et Domitii diaconi; uti in fine adnotatur.

CCCXLVI. (A. 89.)

Codex in fol. bombyc. paginarum 440, chaldaicis litteris eleganter exaratus; quo continetur.

Menaei Melchitarum *mensis aprilis*. Is codex perfectus fuit anno mundi 7073. (Christi 1565.) feria secunda, die 2. aprilis, a presbytero Uehebe al-Sabbagh, ex pago Batra ditionis tripolitanae, perpetuoque legatus ecclesiae SS. Sergii et Bacchi; quemadmodum in clausula diei decimi quinti dicti mensis adnotatur.

CCCXLVII. (A. 90.)

Codex in fol. bombyc. paginarum 379, chaldaicis litteris exaratus; quo continentur.

Menaei Melchitarum *menses aprilis et maius*. Is codex scriptus fuit a Iohanne presbytero et monacho filio Georgii, fil. Eliae, ex pago Nausia, territorii Besciarrae, ditionis tripolitanae, anno mundi 6995. (Christi 1487.) die 24. aprilis; uti in fine adnotatur. Supplevit aliquot folia Simeon episcopus Saidanaiae, die 10. maii, anno mundi 7132. (Christi 1624); qui eundem codicem perpetuo legavit monasteriis S. Georgii et Deiparae de Hamatura, rogatu Simeonis utriusque monasterii abbatis, et presbyteri Meletii, eiusque sociorum monachorum; quemadmodum in clausula mensis aprilis legitur. In fine autem maii idem Simeon episcopus ait, alia folia dicti mensis a se suppleta fuisse, feria 4, die 19. maii eiusdem anni.

CCCXLVIII. (A. 91.)

Codex in fol. bombyc. foliorum 162, chaldaicis litteris eleganter exaratus; quo continetur.

Menaei Melchitarum *mensis iunius*. Is codex exaratus fuit anno mundi 7033 (Christi 1525.) feria 5, die 27. augusti, a Iacobo presbytero filio Iohannis diaconi, filii Petri presbyteri, ex pago Hardin in monte Libano, studio diaconi Iohannis, fil. Uehebe, ex pago Basarma ditionis tripolitanae; ad usum ecclesiae SS. Tataëlis, et Asiae, et Cypriani eiusdem pagi; quemadmodum in fine adnotatur.

CCCXLIX. (A. 92.)

Codex in fol. bombyc. paginarum 346, chaldaicis litteris eleganter scriptus; quo continetur.

Menaei Melchitarum *mensis iulius*, duobus dispositus laterculis. Is codex absolutus fuit die 16. iunii, anno mundi 7061. (Christi 1554.) a Mose monacho filio Thomae, fil. Mosis, fil. Eliae, ex pago Nausia ditionis tripolitanae, perpetuoque legatus ecclesiae SS. Theodori et Mamantis eiusdem pagi ab uxore Abrahami, in redemptionem animae suae suique viri; uti in calce adnotatur.

CCCL. (A. 93.)

Codex in fol. bombyc. paginarum 516, chaldaicis litteris exaratus; quo continetur.

Menaei Melchitarum *mensis augustus*, duobus laterculis dispositus. Is codex ad XV. Christi saeculum videtur referendus: exaratus autem fuit a Salomone diacono, filio Davidis presbyteri, fil. Uchebe presbyteri, ex pago Besram ditionis tripolitanae, studio Theodori archipresbyteri pagi Capharsaron; perpetuoque legatus ecclesiae SS. Mamantis et Theodori dicti pagi; uti in calce adnotatur.

CCCLI. (A. 94.)

Codex in fol. m. bombyc. foliorum 355, chaldaicis litteris nitidissime exaratus; quo continetur.

Menaeum Melchitarum *parvum*, sive contractum, totius anni, a mense septembri ad totum mensem augustum, praepositis lectionibus ex novo testamento, dicendis in sabbathis ac dominicis; subiectaque in fine tabula cycli paschalis cum sua expositione. Is codex decimo quinto Christi saeculo videtur descriptus, pertinuitque olim ad Iohannem antiochenum Melchitarum patriarcham; uti in fine adnotatur.

CCCLII. (A. 95.)

Codex in fol. p. chartac. foliorum 192, chaldaicis litteris eleganter exaratus; quo continentur.

1. *Procimena*, quae post dominicam novam, sive in albis, usque ad sabbathum pentecostes, iuxta ritum Syro-Graecorum melchitarum recitantur. 2. *Lectiones* ex actibus apostolorum, et divi Pauli epistolis, per anni circulum dicendae diebus dominicis et sabbathis ac festis. 3. Synaxarium sanctorum a mense septembri ad totum mensem augustum. Is codex descriptus est ex codice vaticano XXI. exarato anno Graecorum 1353. (Christi 1041.) qui olim

ad monasterium S. Pantaleonis martyris in monte Nigro, in suburbio urbis Antiochiae situm, pertinebat.

CCCLIII. (A. 96.)

Codex in 8. m. chartac. foliorum 160, syriacis litteris exaratus; quo continetur.

Nomocanon ecclesiae syriacae antiochenae, complectens 1. *Iohannis scholastici* titulos LI. 2. *Canones apostolorum* LXXXI. 3. *Constitutiones* eorumdem per Hippolytum XI. 4. *Canones nicaenos* XX. 5. *ancyranos* XXIV. 6. *neocaesarienses* XIV. 7. *gangrenses* XX. 8. *antiochenos* XXV. 9. *laodicenos* LIX. 10. *constantinopolitanos* IV. 11. *ephesinum* I. 12. *chalcedonenses* XXVII. 13. *Timothei* patriarchae Alexandriae quaesita et responsa canonica XV. Descripti sunt praedicti canones a Iosepho Simonio Assemano ex pervetusto codice chaldaico membranaceo vaticano CXXVII. circa saeculum christianum nonum scripto, uti idem Assemanus in illorum fronte adnotavit. Consequitur alia collectio canonum descripta ab eodem Assemano ex nomocanone *Gregorii Barhebraei Abulphnragii*, qui in codice vatic. CXXXII. exhibetur; videlicet *canones apostolorum*, nec non conciliorum *nicaeni*, *ancyrani*, *neocaesariensis*, *gangrensis*, *antiocheni*, *laodiceni*, *constantinopolitani*, *chalcedonensis*. Item patrum, *Dionysii atheniensis*, *Dionysii alexandrini*, *Origenis*, *Athanasii alexandrini*, *Cypriani*, *Eustathii antiocheni*, *Timothei alexandrini*, *Basilii magni*, *Gregorii theologi*, *Evagrii constantinopolitani*, *Iohannis scholastici*, *Leonis imperatoris*. Denique syrorum iuris consultorum, *Rabulae edesseni*, *Cyriaci patriarchae*, *Philoxeni mabugensis*, *Ignatii patriarchae*, *Iacobi edesseni*, *Georgii Arabum episcopi*, *Cyriaci amidensis*, *Iohannis telensis*, *Theodosii patriarchae*, *Iohannis patriarchae*, *Severi patriarchae*, *Lisii*, *Dionysii patriarchae*, *Michaëlis patriarchae*, *Dionysii*; seu Iacobi Barsalibaei.

CCCLIV. (A. 97.)

Codex in 4. m. chartac. foliorum 167, syriacis litteris exaratus; quo continetur.

Synodicon orientale Nestorianorum et Iacobitarum, ex variis codicibus a Iosepho Simonio Assemano, qui omnium primus synodorum et canonum orientalium latinam versionem atque editionem aggredi meditabatur, collectum et descriptum.

CCCLV. (A. 98.)

Codex in fol. chartac. foliorum 128, chaldaicis litteris eleganter exaratus; quo continetur.

Ebediesu episcopi sobensis nomocanon, seu collectio canonum synodalium. Pars I. in quinque tractatus, in varia abeuntes capita distributa; praepositis canonibus, constitutionibus, et legibus apostolorum. Tractatus I. de iis quorum cognitio omnibus necessaria est, capp. quinque. Tractatus II. de matrimonio, deque canonibus et regulis sponsalium christianorum; et quomodo haec peragenda sint; deque ceteris ad hanc rem spectantibus, capp. XXVII. Tractatus III. de divisione hereditatum, capp. XXV. Tractatus IV. de iudiciis et causis, quae inter Christi fideles contingunt, capp. XIX. Tractatus V. de iis quae omnibus universim christianis canonice imperata sunt, capp. XXVIII. De auctore et eius scriptis vide Assem. bibl. orient. tom. III. Is codex descriptus est ex cod. vat. CXXIX. exarato Bagdadi anno Graecorum 1543. (Christi 1331.)

CCCLVI. (A. 99.)

Codex in fol. chartac. foliorum 150, chaldaicis litteris eleganter exaratus; quo continetur.

Gregorii Barhebraei cognomento *Abulpharagii*, maphriani, seu primatis orientis, nomocanon, cui titulus *liber directionum de canonibus ecclesiasticis et legibus saecularibus*, in praefationem et capita XL. variis constantia sectionibus divisus, duobusque tomis comprehensus. Tomus I. a praefatione de sacrorum canonum observantia, ad sectionem quintam capitis undecimi de emptione et venditione. De auctore et eius scriptis vide Assem. bibl. orient. tom. II.

CCCLVII. (A. 100.)

Codex in fol. chartac. foliorum 223, chaldaicis litteris eadem qua praecedens codex manu exaratus; quo continetur.

Eiusdem *Gregorii Barhebraei*, nomocanonis tomus II. a capite de mutuo et commodato, ad sectionem quintam capitis quadragesimi et ultimi de accusatione.

CCCLVIII. (A. 101.)

Codex in fol. chartac. foliorum 214, syriacis litteris exaratus; quo

continetur.

Eiusdem *Gregorii Barhebraei*, nomocanonis aliud exemplar, in duos tomos distributum, variisque scholiis marginalibus illustratum. Tomus I. a praefatione de canonum observantia, ad sectionem secundam capitis XVI. de translatione iuris.

CCCLIX. (A. 102.)

Codex in fol. chartac. foliorum 222, syriacis litteris eadem, qua praecedens codex, manu exaratus; quo continetur.

Gregorii Barhebraei, nomocanonis tomus alter a capite XVII. de fideiussione, usque ad finem. Is codex absolutus fuit a Iohanne Fortunato, chorepiscopo Cairi hierosolymitano syro, Romae die 13. decembris, anno Christi 1760, sumptibus Iosephi Simonii Assemani bibliothecae vaticanae praefecti, uti in fine carsciunice adnotatur.

CCCLX. (A. 103.)

Codex in fol. chartac. foliorum 76, chaldaicis litteris eleganter exaratus; quo continetur.

1. *S. Athanasii alexandrini archiepiscopi* oratio de Verbi incarnatione; deque eius in corpore apparitione. 2. *Timothei Alexandriae archiepiscopi* homilia in illud Ioh. IV. 6. *Iesus ergo fatigatus ex itinere sedebat sic supra fontem*; habita die dominica, 22. mensis martii, indictione quarta (anno Christi 526.) in throno ecclesiae S. Dionysii; uti in titulo legitur. Is codex descriptus est ex codice chaldaico vetustissimo membranaceo vaticano CIV, exarato mense augusto, anno Alexandri 875. (Christi 563.)

CCCLXI. (A. 104.)

Codex in 8. chartac. foliorum 44, syriacis litteris exaratus; quo continetur.

Dionysii Barsalibaei, *metropolitae Amidae*, expositio missae syriacae ad Ignatium Iacobitarum antistitem hierosolymitanum. De auctoris aetate et scriptis vide Assem. bibl. orient. tom. II. Is codex scriptus est a Iosepho fil. Simonis, fil. Iosephi, fil. Sciahini, fil. Denhae, hesronita (vulgo Iosepho Simonio Assemano) Romae temporibus Clementis papae XI, sabbatho, die 12. decembris, anno Christi 1711, uti in clausula adnotatur.

CCCLXII. (A. 105.)

Codex in fol. chartae. foliorum 230, chaldaicis litteris eleganter exaratus; quo continentur.

Iohannis darensis metropolitae, de resurrectione mortuorum libri quatuor. De auctoris aetate et scriptis vide Assem. bibl. orient. tom. II.

CCCLXIII. (A. 106.)

Codex in fol. chartac. foliorum 150, chaldaicis litteris eadem qua praecedens codex manu exaratus; quo continentur.

1. Eiusdem *Iohannis darensis*, de caelesti hierarchia libri duo; in quibus verba S. Dionysii areopagitae de angelica et ecclesiastica hierarchia illustrantur. 2. Eiusdem *Iohannis darensis*, de sacerdotio libri quatuor. Is codex descriptus est ex pervetusto codice membranaceo vaticano C, ante annum Graecorum 1243. (Christi 931.) exarato. Vide catalog. vatic. tom. II. pag. 544.

CCCLXIV. (A. 107.)

Codex in fol. chartae. foliorum 254, chaldaicis litteris eleganter exaratus; quo continentur.

S. Isaac syri homiliae, seu sermones metrici XXVII; quorum 1. de paenitentia. 2. reprehensio. 3. item reprehensio, quod honores dignitatesque appetimus. 4. de rogationibus. 5. item de rogationibus. 6. reprehensio. 7. de novissimis temporibus. 8. reprehensio. 9. de oppressione et tyrannide. 10. item de oppressione. 11. item de oppressione. 12. de perfectione fratrum. 13. adhortatio ad eleemosynam. 14. de beatis martyribus. 15. de crucifixione Domini 16. item de crucifixione. 17. item de crucifixione. 18. item de crucifixione. 19. item de crucifixione. 20. item de crucifixione. 21. adversus Iudaeos. 22. deprecatio metro pentasyllabo. 23. de Adamo et Heva. 24. de Abel et Isaac. 25. de adventu Domini nostri, dequa vaticiniis prophetarum. 26. de Magis, qui ab oriente venerunt. 27. de paupere et divite. Is codex descriptus est ex vetustissimo codice membranaceo vaticano CXX. saeculi septimi.

CCCLXV. (A. 108.)

Codex in fol. chartac. foliorum 187, chaldaicis litteris eadem qua praecedens codex manu exaratus; quo continentur.

Eiusdem *S. Isaac syri* homiliae metricae, sive carmina metro heptasyl-

labo LIX, quae in duos tomos distribuuntur. Tomus I. complectitur priores triginta quatuor homilias, quarum 1. de amore doctrinae. 2. de perfectione fratrum. 3. de avaritia, quae fratres generatim perturbat, specialiter vero coenobitas. 4. de humilitate fratrum. 5. ad eleemosynam adhortatio. 6. reprehensio et paraenesis. 7. reprehensio. 8. de signo, quod apparuit in caelo; et adversus eos, qui sacrae scripturae verbis ad divinationem et sortilegium abutuntur. 9. de fide. 10. de ieiunio et eleemosyna, deque perfectione quae monachos decet. 11. de defunctis. 12. in blasphemos; itemque reprehensio. 13. adhuc reprehensio. 14. item reprehensio. 15. de monachis lugentibus, et anachoretis. 16. de consummatione saeculi. 17. de paenitentia et resipiscentia. 18. de naturali cogitationum naturalium discrimine. 19. in illud Isaiae *omnis caro foenum*. 20. reprehensio. 21. de anachoretis et monachis reprehensio. 22. paraenesis, et sui ipsius reprehensio. 23. de passibilitate et impassibilitate. 24. Quaenam sit diaboli in hominem potestas, cum eum tentat; et de hominis constitutione. 25. ad abbatem quemdam. Est haec prima homiliarum octo de monachis inclusis. 26. secunda de monachis inclusis. 27. tertia de monachis inclusis. 28. quarta de monachis inclusis. 29. quinta de monachis inclusis. 30. sesta de monachis inclusis. 31. septima de monachis inclusis. 32. octava de monachis inclusis. 33. de perfectione fratrum, et de paupertate. 34. de stimulo conscientiae. Ceterae homiliae exstant in sequenti codice.

CCCLXVI. (A. 109.)

Codex in fol. chartac. foliorum 172, chaldaicis litteris eadem qua praecedens codex manu exaratus; quo continentur.

Eiusdem *S. Isaac syri* homiliarum tomus secundus, ab homilia XXXV. ad LIX; videlicet homilia 35. de stimulo conscientiae, sive de reprehensione mentis. 36. de rogationibus. 37. de Beth-Hur oppido expugnato. 38. altera de Beth-Hur oppido expugnato. 39. in apostatas. 40. de paenitentia. 41. altera de paenitentia. 42. de paupertate, quae est vera libertas. 43. paraenesis. 44. ad eos qui tempore orationis et sacrorum mysteriorum sese mutuo accusant. 45. de sacro quadragesimali ieiunio. 46. secunda de quadragesimali ieiunio. 47. sermo physicus, in quo de hominis constitutione auctor disserit. 48. reprehensio. 49. adhuc reprehensio. 50. de mutationibus, quae in mundo et in mente accidunt. 51. de eleemosyna. 52. de paenitentia. 53. de fide. 54. de paenitentia. 55. de rogationibus. 56. altera de rogationibus. 57. tertia de rogationibus. 58. quod Deus omnia in beneficium hominis convertit, sive captivitatem et bellum, sive famem et pestem. 59. in illud poëtae *quis me destruat, rursusque aedificet, atque virginem reficiat?*

CCCXVII. (A. 110.)

Codex in 4. membr. foliorum 63, chaldaicis litteris exaratus; quo continentur.

S. Isaac ninivitae sermones de institutione monastica, in duas partes distributi, sed initio et fine mutili. Is codex ad octavum Christi saeculum haud immerito videtur referendus.

CCCLXVIII. (A. 111.)

Codex in fol. membr. paginarum 395, chaldaicis litteris exaratus; quo continentur.

Homiliae LX. complurium SS. patrum, duobus dispositae laterculis; quarum, nonnullis hic et illic foliis deperditis, novem desiderantur. Quae autem supersunt, hunc in ordinem digestae sunt. Homilia 1. *Gregorii episcopi nysseni* de nativitate Domini, principio mutila. 2. *Procli constantinopolitani episcopi* de nativitate Domini. 3. eiusdem in commemoratione S. Stephani protomartyris, de mysterio dispensationis, et de nativitate Domini. 4. *Basilii magni* de nativitate Domini. 5. *Iohannis chrysostomi episcopi constantinopolitani* in epiphaniam et baptismum Domini. 6. eiusdem in tentationem Domini a satana. 7. *Amphilochii episcopi iconiensis* de manifestatione Domini, et eius ingressu in templum; deque deipara Maria, et Simeone, atque Anna. 8. *Procli episcopi constantinopolitani* de dogmate, in hebdomadam incipientis ieiunii quadragesimalis. 9. *Iohannis chrysostomi* in sacrum quadragesimale ieiunium. 10. eiusdem de decem virginibus. 11. *Basilii magni* de sanctis quadraginta martyribus sebastenis 12. eiusdem altera de SS. quadraginta martyribus. 13. *Iohannis chrysostomi* in annunciationem deiparae virginis Mariae. 14. eiusdem in Lazarum, quem Dominus resuscitavit. 15. eiusdem in dominicam palmarum 16. eiusdem in diem quadragesimam sacri ieiunii. 17. eiusdem in Zacchaeum publicanum. 18. eiusdem in peccatricem, cui Dominus peccata dimisit. 19. eiusdem in proditionem Iudae. 20. eiusdem in passionem Domini, eiusque universam dispensationem. 21. *Alexandri episcopi alexandrini* de anima et corpore, deque passione Domini. 22. *Iohannis chrysostomi* de cruce, et latrone a dextra. 23. eiusdem in hebdomadam magnam. 24. *Gregorii nysseni* in pascha resurrectionis Domini. 25. *Gregorii theologi* in pascha resurrectionis Domini 26. *Iohannis chrysostomi* de sancto Thoma apostolo, et adversus Arianos. 27. eiusdem in dominicam novam, seu in albis, et in Thomam apostolum. 28. eiusdem in ascensionem Domini. 29. eiusdem alia in ascensionem Domini. 30. eiusdem in pentecosten. 31. eiusdem de SS. apostolis 32. eiusdem adversus Endoxiam imperatricem. 33. eiusdem, qua ostendit honorandam esse diem

dominicam. 34. *Alexandri episcopi Alexandriae* de die dominica. 35. *Iohannis chrysostomi*, in laudem martyrum 36. eiusdem alia in laudem martyrum. 37. eiusdem de defunctis, in illud *nolumus autem vos igno are, fratres, de dormientibus, ut non contristemini* etc. 38. eiusdem in S. Paulum apostolum. 39. *Procli episcopi constantinopolitani* in S. Clementem martyrem. 40. *Iohannis chrysostomi* de saltatione Herodiadis; deque abscisione capitis S. Iohannis baptistae. 41. eiusdem in psalmum *dixi custodiam vias meas, ut non delinquam in lingua mea.* 42. eiusdem in psalmum quinquagesimum. 43 *Isaac doctoris* de incarnatione Domini. 44. eiusdem de fide, et adversus Nestorium atque Eutychetem haereticos. 45. eiusdem alia de fide. 46. *Iohannis chrysostomi* in filium prodigum. 47. eiusdem alia in filium prodigum. 48. eiusdem tertia in filium prodigum. 49. eiusdem in ficum a Christo Domino maledictam. 50. eiusdem de charitate. Is codex ad octavum Christi saeculum haud immerito videtur referendus.

CCCLXIX. (A. 112.)

Codex in fol. m. membr. foliorum 211, chaldaicis litteris exaratus; quo continentur.

Homiliae LXII. variorum SS. patrum, duobus dispositae laterculis, quarum, nonnullis hic et illic foliis deperditis, octo desiderantur; quae autem supersunt, hisce sunt titulis praenotatae. Homilia 1. *S. Gregorii nysseni* in S. Stephanum protomartyrem. 2. *Amphilochii iconiensis* oratio funebris in laudem S. Basilii magni. 3. *Severiani episcopi Gabalorum* in nativitatem Domini. 4. *Gregorii theologi* in sancta lumina, videlicet in baptismum Domini. 5. *S. Iohannis chrysostomi* in sancta lumina. 6. eiusdem in epiphaniam Domini. 7. eiusdem alia in epiphaniam Domini. 8. eiusdem in baptismum Domini, eiusque luctam cum satana. 9. eiusdem alia in baptismum Domini. 10. eiusdem alia in epiphaniam, et baptismum Domini. 11. *Iacobi doctoris* in epiphaniam Domini. 12. *Iohannis chrysostomi* in ingressum Domini in templum. 13. eiusdem alia in ingressum Domini in templum. 14. *Procli constantinopolitani* de dogmate, dicta sabbatho ante initium ieiunii quadragesimalis. 15. *Basilii magni* in dominicam incipientis ieiunii quadragesimalis. 16. eiusdem in ieiunium quadragesimale. 17. eiusdem alia in ieiunium quadragesimale. 18. *Iacobi doctoris* in ieiunium quadragesimale. 19. *Iohannis chrysostomi* in ieiunium, et in illud *foeneratur Domino qui miseretur pauperis.* 20. eiusdem alia de ieiunio, et eleemosyna. 21. eiusdem alia de sancto ieiunio. 22. *Basilii magni* in SS. quadraginta martyres sebastenos. 23. eiusdem alia in SS. quadraginta martyres sebastenos. 24. *Iohannis chrysostomi* in annunciationem deiparae virginis Mariae. 25. eiusdem alia in annunciationem deiparae V. M. 26. *Cyrilli alexan-*

CCCLXXI. (A. 114.)

Codex in fol. chartac. foliorum 97, chaldaicis litteris eadem qua praecedens codex manu exaratus; quo continentur.

1. *Apophthegmata patrum*, in sex capita distributa. 1. verba doctrinae S. Antonii abbatis. 2. de institutione fratrum tironum, sive in coenobio habitare velint, sive vitam solitariam ducere. 3. de iis qui simul habitare volunt. 4. de consideratione, et intelligentia. 5. sermo senum, et septem verba quae abbas Moses misit ad abbatem Poëmonem. 6. interrogationes patrum aegyptiorum. 2. *S. Antonii abbatis* epistola ad fratres. 3. *doctrina SS. patrum aegyptiorum*. 4. *interrogationes fratrum*, quomodo oporteat considerare divinae visionis ordinem. 5. *acta patrum aegyptiorum*. Is codex descriptus est ex codice syriaco vaticano CXXIII, qui octavo Christi saeculo exaratus fuit.

CCCLXXII. (A. 115.)

Codex in fol. chartac. foliorum 210, chaldaicis litteris eleganter exaratus; quo continetur.

Paradisus patrum, in sex tomos divisus. Tomus I. complectitur *Palladii helenopolitani episcopi* historiae lausiacae librum I. et II; quorum primus capitibus LXV, alter capitibus XLII. absolvitur. Vide in catalogo vat. tom. III. pag. 157. codicem CXXVI. anno Christi 1223. exaratum; unde hic et sequentes quinque codices descripti sunt; ubi seriem contentorum in eodem eorumque initia, syriace et latine recensuimus.

CCCLXXIII. (A. 116.)

Codex in fol. chartac. foliorum 241, chaldaicis litteris eadem qua praecedens codex manu exaratus; quo continetur.

Eiusdem *paradisi patrum* tomus II, exhibens historiae lausiacae librum III. in capita XXX. divisum, auctore *Hieronymo*; et librum IV. complectentem apophthegmata patrum, collectore *Palladio*: huius capita XVIII sunt, quorum quatuor posteriora in sequenti tomo habentur.

CCCLXXIV. (A. 117.)

Codex in fol. chartac. foliorum 211, chaldaicis litteris, eadem qua praecedens codex manu exaratus; quo continetur.

Eiusdem *paradisi patrum* tomus III, complectens libri quarti apophthegma-

tum patrum capita quatuor posteriora; collectore *Palladio.*

CCCLXXV. (A. 118.)

Codex in fol. chartac. foliorum 164, chaldaicis litteris, eadem qua praecedens codex manu exaratus; quo continetur.

Eiusdem *paradisi patrum* tomus IV. complectens *S. Isaiae abbatis* sermones XX. asceticos.

CCCLXXVI. (A. 119.)

Codex in fol. chartac. foliorum 208, chaldaicis litteris eadem qua praecedens codex manu exaratus; quo continetur.

Eiusdem *paradisi patrum* tomus V. comprehendens 1. *Evagrii abbatis* sermones XXIV. 2. *Antonii abbatis* epistolam ad fratres monachos. 3. *Macarii aegyptii* sermones III. 4. Eiusdem epistolas X item de bello daemonum et de oratione. 5. *Macarii alexandrini* sermones V. 6. eiusdem epistolam ad sanctimonialem quamdam.

CCCLXXVII. (A. 120.)

Codex in fol. chartac. foliorum 252, chaldaicis litteris, eadem qua praecedens codex manu exaratus; quo continetur.

Eiusdem *paradisi patrum* tomus VI. complectens 1. *Abrahami nephtareni* sermones VII. 2. *Ammonae monachi et episcopi* epistolas XV. 3. *Xysti papae Romae* sermones asceticos III. 4. *Iohannis dilaitae*, cognomento *Sabae*, sermones XIII. 5. *Gregorii monachi* sermonem ad patres et fratres monachos. 6. eiusdem epistolam ad Theodorum monachum. 7. eiusdem de archimandritae munere. 8. eiusdem ad Epiphanium epistolas II. 9. eiusdem fratrum interrogationes, et Gregorii responsiones. 10. *Iohannis thebaei* paraenesim ad Hesychium. 11. eiusdem de oratione. 12. eiusdem quod tribulatio aequo animo ferenda sit. 13. eiusdem quod non oporteat de corporis infirmitate tristari. 14. eiusdem adhortationem ad virtutem. 15. eiusdem in illud *beati pacifici.*

CCCLXXVIII. (A. 121.)

Codex in fol. chartac. foliorum 79, chaldaicis litteris exaratus; quo continentur.

S. Gregorii nazianzeni poëmata iambica CXXX, versibus CCCXXVI.

constantia, quorum titulos atque initia in catalogo vatic. tom. III. cod. CV, ex quo hocce exemplar desumptum est, recensuimus.

CCCLXXIX. (A. 122.)

Codex in fol. bombyc. foliorum 121, chaldaicis litteris nitidissime exaratus; quo continetur.

Ebediesu episcopi Sobae et Armeniae, paradisus Eden, seu carmina L, de diversis, elegantissimo sermone et admirabili prorsus artificio ab auctore composita, anno Graecorum 1602. (Christi 1291.) et ab eodem scholiis illustrata anno Graecorum 1627. (Christi 1315.) Vide codicem vaticanum CCXLV. olim XCVI. ex hocce apographo descriptum, nec non Assemanum bibl. orient. tom. III. part. I. a pag. 325, ubi is singulorum carminum themata et initia syriace et latine exhibuit. Is codex scriptus fuit a Salomone filio presbyteri Abrahami, in oppido Tela-Zakipha, ditionis mosulensis, temporibus Simeonis patriarchae orientis, et Ananiesu metropolitae Mosuli, anno Alexandri seu Graecorum 1851. (Christi 1539.) uti in calce adnotatur.

CCCLXXX. (A. 123.)

Codex in fol. chartac. foliorum 165, chaldaicis litteris eleganter exaratus; quo continetur.

1. *Socratis* historia ecclesiastica, e graeco in syriacum sermonem conversa, et capitibus XXXVII. absoluta. 2. Excerpta ex historia ecclesiastica *Theodoreti*, in capita XV. distributa. 3. Excerpta ex *Zachariae rhetoris* (quem citat Evagrius) chronico, in capita XIX. divisa. Accedunt anonymi narrationes tres; quarum 1. de adventu regis Persarum, deque Darae obsidione, quae contigit anno Graecorum 884. (Christi 572.) 2. de excidio civitatis Apameae, quod contigit eodem anno, quo rex Persarum Daram obsidebat. 3. de bis mille virginibus, quas rex Persarum delectas, ad barbaros mittendas decreverat. Vide in catalogo vat. tom. III. codicem CXLV. membranaceum vetustissimum, unde hocce exemplar desumptum est; ubi singula eius capita recensuimus.

CCCXXXI. (A. 124.)

Codex in fol. chartac. foliorum 178, chaldaicis litteris eadem qua praecedens codex manu exaratus; quo continetur.

Thomae margensis episcopi historia monastica orientis, in sex libros,

qui in varia capita abeunt, divisa, et duobus tomis comprehensa. Tomus I. complectitur quatuor priores libros.

CCCLXXXII. (A. 125.)

Codex in fol. chartae. foliorum 117, eadem qua praecedens codex manu exaratus; quo continetur.

Eiusdem *Thomae margensis episcopi* historiae monasticae orientis tomus II, exhibens posteriores duos libros, nempe quintum et sextum. Vide catalog. vatic. tom. III. cod. CLXV, undo hocce exemplar desumptum; nec non Assem. bibl. or. tom. III. part. I. a pag. 464; ubi series et summa librorum et capitum huius perrari operis recensentur.

CCCLXXXIII. (A. 126.)

Codex in fol. chartac. foliorum 263, chaldaicis litteris eleganter exaratus; quo continetur.

Gregorii Barhebraei, cognomento *Abulpharagii*, maphriani, seu primatis orientis Syrorum iacobitarum, chronographia ab orbe condito ad annum Graecorum 1600. (Christi 1288.) in duas partes divisa. Pars I. quatuor tomis comprehensa, exhibet chronicon patrum et regum, ab Adamo ad regnum Chaldaeorum sub Nabuchodonosoro; a Chaldacis ad Medos et Persas; ab his ad Alexandrum magnum, et Ptolemaeos reges Aegypti: mox de imperatoribus romanis, ab Augusto ad Heraclium: demum a Mahomete, Arabumque imperio, usque ad regnum Tartarorum, quos Mogulenses vocat, hoc est usque ad annum Graecorum 1600. (Christi 1288.) Tomus I. ab orbe condito, ad annum Graecorum 1346. (Christi 1034.)

CCCLXXXIV. (A. 127.)

Codex in fol. chartac. foliorum 212, chaldaicis litteris eadem qua praecedens codex manu exaratus; quo continetur.

Eiusdem *Gregorii Barhebraei* chronographiae partis I. tomus II. ab anno Graecorum 1347. (Christi 1035.) ad annum Graecorum 1513. (Christi 1201.)

CCCLXXXV. (A. 128.)

Codex in fol chartae. foliorum 167, chaldaicis litteris eadem qua praecedens codex manu exaratus; quo continetur.

Eiusdem *Gregorii Barhebraei* chronographiae partis I. tomus III. ab anno Graecorum 1514. ad 1600, h. e. ab anno Christi 1212. ad 1288.

CCCLXXXVI. (A. 129.)

Codex in fol. chartac. foliorum 73, chaldaicis litteris eadem qua praecedens codex manu exaratus; quo continetur.

Eiusdem *Gregorii Barhebraei* chronographiae partis I. tomus I. complectens continuationem, anonymo auctore, ab anno Graecorum 1600. ad annum 1609, i. e. ab anno Christi 1288. ad annum 1297. Accedit *historia Hatemi*, seu *Aitonis*, regis Ciliciae, una cum narratione de Amidae expugnatione, sub Aläeddino anno Graecorum 1628. (Christi 1316.) Item alia continuatio chronographiae Gregorii Barhebraei ab anno Graecorum 1705. ad annum 1804. i. e. ab anno Christi 1393 ad 1492; ubi de Hunnorum, seu Tartarorum, in Mesopotamiam incursione sub Tamerlane; de vastitate, quae facta est in Turabdin per eundem Tamerlanem; deque reliquis Tartarorum, Turcarum, et Curdorum rebus gestis in Assyria, Mesopotamia, et Cilicia, usque ad annum Graecorum 1804. (Christi 1492.)

CCCLXXXVII. (A. 130.)

Codex in fol. chartae. foliorum 247, syriacis litteris eleganter exaratus; quo continetur.

Eiusdem *Gregorii Barhebraei* chronographiae pars altera, duobus libris totidemque tomis comprehensa. Exhibet historiam ecclesiasticam. Tom. I. liber I. de summo sacerdotio veteris testamenti, ab Aarone scilicet primo Hebraeorum pontifice, usque ad Hananum Caiphae socerum, nempe usque ad passionem Christi Domini. Item de pontificatu testamenti novi; ubi, praeiacta de ponificatu Petri apostolorum principis, ac sedibus ab ipso fundatis, praefatione, series resque gestae patriarcharum Antiochiae accuratissime describuntur, ab Evodio, primo post Petrum Antiochiae patriarcha, usque ad Ephraemium amidensem, qui eo tempore ecclesiam antiochenam resit, quo Severus ob haeresim, Iustino imperante, sede pulsus, Aegyptum et Syriam erroribus Monophysitarum inficiebat. Post Severi itaque obitum sequitur accurata patriarcharum Syrorum iacobitarum historia, a Sergio, qui primus ei genti praefuit, usque ad Nemrod, cognomento Philosenum, qui decessit anno Graecorum 1596. (Christi 1284.) Hinc ab anonymo continuatur eadem historia usque ad Noe libanensem, qui anno Graecorum 1804. (Christi 1492.) Iacobitarum patriarcha ordinatus fuit.

CCCLXXXVIII. (A. 131.)

Codex in fol. chartac. foliorum 167, syriacis litteris eadem qua praecedens codex manu exaratus; quo continetur.

Eiusdem *Gregorii Barhebraei* chronographiae partis secundae tom. II. liber II. de primatibus; sive chronicon primatium, patriarcharum, et maphrianorum orientis, tum Chaldaeorum orthodoxorum, tum haereticorum nestorianorum, et iacobitarum, a Thoma apostolo eiusque discipulis Adaeo et Aghaeo usque ad Iaballaham, qui anno Graecorum 1593. (Christi 1281.) Nestorianis patriarcha praeerat; et a Marutha primo Iacobitarum orientis maphriano, seu primate, qui anno Graecorum 939. (Christi 627.) ordinatus dicitur, usque ad annum Graecorum 1597. (Christi 1285.) quo Gregorius ipse Barhebraeus Abulpharagius eam dignitatem apud suos Iacobitas gerebat. Continuatur eadem maphrianorum iacobitarum historia ab anonymo, ab anno Graecorum 1597. ad annum 1807, h. e. ab anno Christi 1285. ad annum 1495, quo Stephanus maphrianus a Noë libanensi Iacobitarum patriarcha constitutus fuit. Vide Assem. bibl. orient. tom. II. a pag. 321. ad pag. 463, ubi utriusque libri partis secundae epitome exhibetur. Opus luce publica dignissimum.

CCCLXXXIX. (A. 132.)

Codex in fol. chartac. foliorum 174, syriacis litteris exaratus; quo continetur.

Grammatica syriaca absolutissima, carsciunice exposita, novisque litteris vocalibus loco punctorum in corpore, ad faciliorem syriacae linguae lectionem, animata; auctore *Iosepho Simonio Assemano*. Is codex autographus est, absolutusque die 31. decembris, anno Christi 1707, uti in fine adnotatur.

CCCXC. (A. 133.)

Codex in 8. chartac. foliorum 48, syriacis litteris nitidissime exaratus; quo continetur.

Grammatica syriaca brevis, carsciunice exposita; auctore anonymo.

CCCXCI. (A. 134.)

Codex in 4. p. bombyc. foliorum 235, chaldaicis et arabicis litteris ac sermone exaratus; quo continetur.

Iosue ben-Ali medici, lexicon syriaco-arabicum, alphabetico ordine dis-

positum, a littera aleph ad mim inclusive; praeposita praefatione ad Abrahamum quemdam; in qua ait, ea Rabban Honainn, Isaacii medici filio, et ex Iosue Maruzita, lexicon suum se desumpsisse: aliorum praeterea auctorum meminit, qui huiusmodi opus aggressi sunt. Is codex ante annum mundi 7069. (Christi 1561.) exaratus est; eo quippe anno, feria quinta, die 19. iunii, compactus denuo dicitur, tempore Simeonis episcopi Saidanaiae, a Iohanne archipresbytero cognomento Tabala, Gregorii filio; quemadmodum in fronte arabice adnotatum.

CCCXCII. (A. 135.)

Codex in fol. bombyc. foliorum 72, partim syriace partim carsciunice nitidissima manu conscriptus; cui titulus.

Ministeria sancta perficienda a puris secerdotibus iuxta ritum sanctae Maronitarum ecclesiae, accuratissime collecta a D. Stephano Aldoënsi antiocheno Maronitarum patriarcha, anno Domini 1694. in monasterio Canobini. Cuncta autem sequenti ordine disposita sunt. Ordo baptismi compositus a S. doctore Iacobo sarugensi. Benedictio aquae in festo epiphaniae; huius tamen benedictionis desideratur initium. Oratio pro pueris, quos parentes sacerdoti offerunt. Pro iisdem in tonsura capillorum. Pro puellis. Pro populo christiano. Pro aene. Pro offerentibus oblationes. Pro accedentibus ad sacra mysteria. Oratio pro iratis, qui reconciliari postulant. Pro iter agentibus et peregrinis. Preces pro infirmis, et iis qui ad angustias rediguntur, suntque morti proximi. Oratio in exitu animae. Pro eo, in quo mala cogitatio excitatur. Alia pro phantasticis. Alia pro eo, qui pavore aliquo afficitur. Alia pro eo, qui a diabolo vexatur. Alia pro eo, qui a diabolo tentatur. Oratio pro eo, qui manducavit aut bibit quid immundum. Aliae preces super aquam, vinum, et oleum, in quibus quid immundum suffocatum fuerit. Preces super mensam ante et post esum. Aliae super eamdem in sollemnitate sanctorum. Aliae in convivio pro defunctis. Benedictio panis; alia grani cocti, seu farris; alia ovorum in paschate resurrectionis; alia vini; alia fructuum; alia agrorum; alia aquae; alia tritici, quod domi servatur, aut seminatur; alia vineae, et oliveti; alia novae vineae, et cuiusvis rei quae seminatur, aut plantatur; alia torcularis. Denique sequitur ordo matrimonii Christianorum, scilicet benedictio anulorum, et vestium nuptialium; ordo sponsalium, et desponsationis, carsciunice; ordo matrimonii viduarum, carsciunice. Is codex scriptus est in monasterio Canobini anno Domini 1694. Sed notandum quod a pag. 62. usque ad finem omnia folia diversa manu Melitae scriptae sunt anno 1705. ut in fine adnotatur. Vide cod. LIV. inter codices assemanianos.

CCCXCIII. (A. 136.)

Codex in fol. bombyc. foliorum 91, partim yriace partim carsciunice nitide conscriptus; quo continetur.

Rituale seu ministeria a sacerdotibus peragenda iuxta ritum Maronitarum hocce ordine disposita. Ordo obsignationis ecclesiae et altaris. Ordo benedictionis aquae. Ordo accessus ad portum in nocte feriae secundae maioris hebdomadae. Ordines precum super baptisterium feria 2. 3. 4. et 5. hebdemadae maioris post matutinum dicendarum. Ordo mysticae pedum lotionis, quae feria quinta mysteriorum post nonam peragitur. Ordo adorationis crucis, quae fit feria 6. maioris hebdomadae post nonam. Oratio indulgentiae dicenda die sabathi magni post nonam. Ordo processionis crucis in dominica magna resurrectionis post matutinum. Ordo pacis, et salutationis in eadem dominica resurrectionis post matutinum. Ordo adorationis in pentecoste. Ordo processionis reliquiarum SS. martyrum. Nonnullae preces. Is codex ad XVII. Christi saeculum referendus est.

CCCXCIV. (A. 137.)

Codex in fol. bombyc. foliorum 139, carsciunice nitidissima manu conscriptus; quo continentur.

Annales orientales, incipientes ab anno Christi 1095. ad annum 1699, digesti opera et studio Stephani Aldoënsis antiocheni Maronitarum patriarchae. Item chronicon gentis Maronitarum. Is codex pertinuit olim ad Michaëlem Aldoënsem, et ad XVII. Christi saeculum referendus est.

CCCXCV. (A. 138.)

Codex in fol. bombyc. foliorum 154, carsciunice eleganter exaratus; quo continentur.

Eiusdem Stephani Aldoënsis antiocheni patriarchae *vindiciae gentis Maronitarum*, in tres libros duobus comprehensos tomis divisae. Tomi I. liber I. praefationem generalem, et undecim capita complectitur, quorum 1. de opinionibus auctorum, qui de origine ac nomine Maronitarum scripserunt. 2. de vocabulo *Marun*, seu *Maro*, eiusque etymologia, et significatione; deque locis, et praestantibus viris, qui hoc nomine insigniti sunt. 3. de S. Marone abbate eremitarum inclusorum, et monachorum coenobitarum in regione cyrrhestica Syriae. 4. de discipulis S. Maronis abbatis, et iis qui sanctam eiusdem vitam imitati sunt. 5. de altaribus et monasteriis S. Maroni dicatis, et de diebus quibus eiusdem memoria recolitur. 6. de monasterio S. Maronis

ad Orontem fluvium, et de propagatione ipsius monachorum, eorumque certaminibus pro sanctis oecumenicis conciliis. 7. de persecutione excitata adversus monachos monasterii S. Maronis, concilii quarti causa ab iisdem propugnati. 8. de S. Iohanne sirimensi, qui cognominatus est Maro, deque eiusdem prosapia, studiis, vita, et promotione ad episcopatum botriensem. 9. de eiusdem S. Iohannis Maronis electione et consecratione in patriarcham antiochenum. 10. de profectione eiusdem S. Iohannis ab urbe Antiochia ad montem Libanum. 11. de eiusdem cura pastorali cum omni sanctitate ad extremam usque vitam.

Libro secundo continentur responsiones ad futiles calumnias, quibus nonnulli historici Maronitas criminati sunt, in praefationem et XVIII. capita distributas. Caput 1. de assertione Eutychii parricidae quod Maro monachus lacerit religionem orthodoxam, tempore Mauritii imperatoris Romaeorum (Graecorum); id est sexto Christi saeculo exeunte, et quod ipse auctor fuerit monotheliticae haereseos. 2. de assertione eiusdem Eutychii, quod Cyrus anno Christi 630. crestus patriarcha alexandrinus, fuerit maronita, uti quod etiam Sergius, et Pyrrhus patriarchae constantinopolitani, et Macedonius, atque Macarius patriarchae antiocheni, fuerint maronitae, unius scilicet voluntatis et operationis in Christo assertores. 3. de assertione eiusdem Eutychii, quod Heraclius imperator fuerit maronita, atque idcirco a ducibus copiarum suarum trucidatus sit. 4. de eiusdem assertione, quod Honorius papa Romae, fuerit maronita, et quod Iohannes eius successor illum vindicaverit, maledixeritque Maroni et Maronitis anno 640. 5. de assertione eiusdem Eutychii, eiusque adseclarum, quod concilium generale sextum coactum fuerit adversus Maronem et Maronitas. 6. responsio ad assertionem Thomae chapharthabeusis archiepiscopi, quod anno Christi 1809. Maronitae unam tantum Christo domino inesse voluntatem profiterentur. 7. responsio ad assertionem Guillelmi franci episcopi Tyri, quod Maronitae ad ecclesiae romanae communionem per Hymericum francum antiochenum patriarcham anno Christi 880. redierint. Responsio ad assertionem Villelmi galli, quod Maronitae catholicam romanam fidem amplexi fuerint in concilio romano, habito in Laterano, anno Christi 1215. 9. responsio ad assertionem Gabrielis Benclaii, quod Lucas patriarcha Maronitarum haeresim Apollinaris professus fuerit circa annum Christi 1300. 10. responsio ad assertionem Arnoldi Albertini, quod Maronitae post concilium lateranense ab ecclesia romana separati fuerint; atque ideo in concilio Constantiae anno 1414. habito anathematizati. 11. responsio ad assertionem Caroli Ginocholini, quod Maronitae unionem cum ecclesia romana iniverint sub Eugenio IV. in concilio florentino anno 1439. habito. 12. responsio ad assertionem Horatii Iustiniani, quod Maronitae reversi sint ad obedientiam ecclesiae romanae in concilio lateranensi, quod Eugenius IV. ex urbe Florentia Romam transtulit anno 1442. 13. responsio ad assertionem fratris Marci de Ulysippone, ordinis S. Francis-

ci de observantia, quod frater Gryphο eiusdem ordinis converterit Maronitas ad obedientiam romanae ecclesiae anno Christi 1450. 14. responsio ad eos, qui asseruerunt Gabrielem Benclaium reduxisse Maronitas ad obedientiam ecclesiae romanae anno Christi 1494. 15. responsio ad Arnoldum Albertinum, qui asseruit, Maronitas suo aevo, nempe anno 1515, fuisse haereticos. 16. responsio ad eos, qui asseruerunt, Iohannem Baptistam Aelianum iesuitam convertisse Maronitas ad unionem cum ecclesia romana anno 1580. 17. responsio ad assertionem Camilli Fanutii, quod suo aevo, nempe anno Christi 1600. ineunte, Maronitae fuerint haeretici. 18. responsio ad assertionem Villelmi Galli, quod Maronitae ad ecclesiae romanae unionem redierint per Georgium Amiram eorum patriarcham anno Christi 1633. Vide cod. arab. asseman. LXXX. (qui nunc desiderari videtur; recole autem dicta a nobis in calce catalogi codd. turcicorum p. 678.)

CCCXCVI. (A. 139.)

Codex in fol. bombyc. foliorum 246, carsciunice nitidissime conscriptus, quo continetur.

Eiusdem Stephani Aldoënsis, patriarchae antiocheni Maronitarum, *vindiciarum gentis Maronitarum liber III*, adversus Thomam a Iesu carmelitam excalceatum, Iohannem Baptistam Aelianum, et Petavium iesuitas, aliosque scriptores, qui varios errores et haereses Maronitis falso adscripserunt; in praefationem, et XII. capita divisus, quibus totidem vitiosae et haereticae propositiones Maronitis imputatae, planissime refelluntur, quae in eiusdem Thomae libro de conversione gentium exhibentur; ubi tamen idem Thomas ingenue fatetur, eas Iacobitarum esse, non vero Maronitarum, qui de iisdem ab Aeliano Iesuita, qui eas ex libris Iacobitarum excerpserat, apud S. Sedem accusati, sese perspicue purgarunt. Tum hic codex, tum praecedens, manu diaconi Michaëlis bar-Casciscia ex oppido Besbahel, anno Domini 1689. exarati sunt; vivente adhuc ipso patriarcha auctore, ut in syriaca epigraphe ad calcem primi tomi adnotatur. Vide cod. arab. asseman. LXXXI. (qui nunc desiderari videtur.)

CCCXCVII. (A. 140.)

Codex in fol. bombyc. foliorum 44, carsciunice exaratus; quo continetur.

Tractatus *de origine Maronitarum*, auctore eodem Stephano Aldoënsi antiocheno Maronitarum patriarcha, nitidissime scriptus a presbytero Iacobo Evodio Assemano (postea eiusdem gentis patriarcha) anno Domini 1695, ut in calce adnotatur. Vide cod. arab. asseman. LXXIX.

CCCXCVIII. (A. 141.)

Codex in fol. chartac. foliorum 85, miscellanea syriaca complectens, nitide exaratus; quo continentur.

Pag. 1. officium et orationes S. Iohannis evangelistae, scriptae manu Georgii Mennae maronitae ex Hesron anno Domini 1670. Pag. 18. anaphorae recitandae in feria sexta hebdomadae maioris, scriptae manu Iosephi filii Alexandri carthabensis maronitae, quas ex oriente secum detulit Ioseph banensis maronita, cum Romam denuo reversus est anno Domini 1666. Pag. 25. professio fidei catholicae exarata a S. Iohanne Marone Maronitarum patriarcha. Pag. 39. a terg. anaphorae eiusdem S. Iohannis Maronis, scriptae manu Michaëlis Metoscitae maronitae anno Domini 1687. Pag. 47. fragmentum officii S. Iohannis evangelistae. Pag. 53. ordo processionis sanctissimae crucis iuxta ritum Maronitarum.

CCCXCIX. (A. 142.)

Codex in fol. chartac. foliorum 259, carsciunice conscriptus; quo continetur.

Synodus libanensis Maronitarum, praeside Iosepho Simonio Assemano Clementis papae XII. ablegato apostolico, a Iosepho Petro Gazeno patriarcha antiocheno, eiusque archiepiscopis et episcopis, anno 1736. in ecclesia sanctae Mariae de Loaiza celebrata. Is codex est primum exemplar rude versionis arabicae ex latino factae manu Andreae Scandar, qui est operis interpres, ut pag. 256. demonstratur; et in fine habetur sequens adnotatio. *Illum composuit magister et doctor dominus noster mar-Iosephus Assemanus latine, eumque arabice vertit humilis servus presbyter Andreas Scandar sacrae Congregationis interpres anno* 1735. Haec synodus in IV. partes distribuitur. Pars I. quinque capita complectitur. Cap. I. de fide catholica, eiusque professione, pag. 1. Cap. II. de doctrina christiana, et de praedicatione verbi Dei, pag. 10. Cap. III. de editione librorum, eorumque usu, pag. 12. Cap. IV. de festis et ieiuniis, pag. 13. a terg. Cap. V. de invocatione sanctorum, ac veneratione et cultu reliquiarum et sacrarum imaginum, pag. 16. Pars II. continet XIV. capita de sacramentis. Cap. I. de sacramentis in genere, pag. 19. a terg. Cap. II. de baptismo, pag. 22. Cap. III. de confirmatione, pag. 29. a terg. Cap. IV. de paenitentia, pag. 34. Cap. V. de casibus reservatis, pag. 41. a terg. Cap. VI. de poenis ac censuris ecclesiasticis, pag. 46. a terg. Cap. VII. de indulgentiis, pag. 53. Cap. VIII. de oleo sancto, pag. 56. Cap. IX. de cura et visitatione infirmorum, pag. 59. a terg. Cap. X. de funere et sepultura mortuorum, pag. 61. a terg. Cap. XI. de matrimonio,

pag. 64. a terg. Cap. XII. de eucharistia, pag. 86. a terg. Cap. XIII. de sacrificio missae, pag. 110. Cap. XIV. de sacramento ordinis, pag. 122. Pars III. de ministris ecclesiae, sex capita complectitur. Cap. I. de vita et moribus clericorum, pag. 146. Cap. II. de cantore, lectore, exorcista, diacono, subdiacono, archidiacono etc. pag. 153. Cap. III. de sacerdotibus et ministris ecclesiae, pag. 160. a terg. Cap. IV. de archiepiscopis et episcopis, pag. 167. a terg. Cap. V. de foro ecclesiastico, pag. 198. Cap. VI. de domino patriarcha, pag. 200. a terg. Pars IV. de ecclesiis, monasteriis, scholis, et dispositionibus synodi, complectitur VII. capita. Cap. I. de ecclesiis, earumque bonis, pag. 212. Cap. II. de monasteriis et monachis, pag. 219. a terg. Cap. III. de monialibus, pag. 236. a terg. Cap. IV. de sodalitatibus saecularium, pag. 241. Cap. V. de officio divino et choro, pag. 243. Cap. VI. de scholis et studio litterarum, pag. 246. Cap. VII. de synodi dispositionibus, pag. 257. a terg. Haec sancta synodus libanensis confirmata fuit a Benedicto papa XIV, ut constat ex eiusdem bullario.

CCCC. (A. 143.)

Codex in fol. bombyc. foliorum 271, carsciunice nitidissima manu exaratus; quo continetur.

Tomus II. expositionis mysteriorum, caerimoniarumque sacrosancti sacrificii missae, iuxta usum et ritum ecclesiae Maronitarum, auctore D. Stephano Aldoënsi patriarcha antiocheno, olim collegii Maronitarum in Urbe alumno; tomus vero I. desideratur. Totum opus dividitur in decem partes, *candelabra* nuncupatas, ab ipso patriarcha addictum et dono datum eidem collegio, missum vero per D. Eliam Simonium Assemanum anno iubilaei 1700, mense iunio, cum diserto vetito, ne ab eodem collegio umquam extrahatur, ut patet ex ipsius patriarchae sigillo propria manu firmato, quod videsis in cod. pag. 9. a terg. Secundus hic tomus incipit a candelabro septimo; in quo agitur de pace et velamine, seu apertione mysteriorum. Candelabrum VIII. tractat de consecratione mysteriorum, et est secunda anaphorae pars. Candelabrum IX. agit de signo crucis super calicem, de oratione dominica, et elevatione sacramenti. Candelabrum X. et ultimum agit de fractione accidentium panis, et aspersione sanguinis super illa, et de sacramenti communicatione fidelibus. Absolutus fuit hic codex anno Domini 1697. mense martio, manu D. Iacobi Evodii Assemani (qui postea patriarcha antiochenus renunciatus est) qui dicto patriarchae Stephano a secretis erat; ut in epigraphe pag. 79. adnotatur.

CCCCI. (A. 144.)

Codex in fol. bombyc. foliorum 368, syriace elegantissimis litteris con-

scriptus; quo continetur.

Officium quadragesimale iuxta ritum ecclesiae antiochenae Syrorum maronitarum Romam latum anno 1669. a presbytero Elia monacho gazirensi, regnante Clemente papa IX. In fronte codicis monet ipse Elias, hunc codicem esse imperfectum, quum multa in eo desiderentur, quae in aliis officiis existentibus in monasteriis Canobini et Chezhaiae reperiuntur; et idcirco antequam is codex typis mandetur, necesse est, ait, ut mutila suppleantur. Monet insuper in margine codicis reperiri identidem nonnulla verba aliena manu adiuncta, quae cum haereticum, et corruptorem habeant auctorem, idcirco nullo modo esse attendenda. Is codex scriptus est anno Graecorum 1833. (Christi 1521.) manu cuiusdam Gabrielis monachi maronitae ex monasterio Chezhaiae, ut in epigraphe ad calcem posita adnotatur, ubi etiam laudes eiusdem italice scribuntur.

CCCCII. (A. 145.)

Codex in fol. bombyc. paginarum 748, male compactus, principio, medio, ac fine mutilus, syriacis litteris et sermone nitidissime conscriptus; quo continetur.

Officium feriale septem dierum hebdomadae, iuxta ritum ecclesiae antiochenae Syrorum maronitarum. Is codex eadem qua praecedens codex manu scriptus videtur.

CCCCIII. (A. 146.)

Codex in fol. bombyc. foliorum 261, nitidissima manu conscriptus; quo continetur.

Ordo mysticae pedum lotionis, cum officio peragendo in feria sexta hebdomadae maioris, et in sabbato sancto, iuxta ritum ecclesiae Syrorum maronitarum. Subiicitur in fine ritus, seu ordo processionis sanctissimae crucis: sed quum in hoc codice ordo iste imperfectus sit, ideo in folio soluto habetur eius supplementum diversa manu conscriptum. Is codex eadem qua duo praecedentes codices manu conscriptus fuit.

CCCCIV. (A. 147.)

Codex in fol. chartac. foliorum 191, partim syriace, partim latine, nitide conscriptus; quo continetur.

Lexicon seu nomenclator syriaco-latinus. Pag. 108. a terg. habetur haec adnotatio. *Nos Iacobus Accurensis maronita latino charactere, et Beniami-*

nus Moyses edenensis maronita syriaco, hunc syriacum nomenclatorem, in gratiam admodum R. P. rectoris Iacobi Campionii manu nostra exaratum reliquimus. Ambo scriptores fuerunt alumni collegii Maronitarum ineunte saeculo XVI, et hunc codicem collegio suo reliquerunt.

CCCCV. (A. 148.)

Codex in fol. p. bombyc. foliorum 484, carsciunice nitidissima manu conscriptus; quo continentur.

Commentarii Iacobitarum in quatuor evangelia, diebus festis per annuum circulum adsignati. Praeit index dierum et temporum, quibus lectiones evangelicae persolvendae sunt. In calce codicis habetur haec epigraphe. *Explicit scriptura huius evangelii, quod est opus evangelistarum, quorum benedictio sit super nos. Amen. Absolutus est hic liber anno patris nostri Adami 7064, Alexandri 1868, Christi 1556, prope finem benedicti mensis septembris, temporibus venerandi patris patriarchae mar-Petri, hodie in monasterio beatae Mariae virginis Canobini commorantis .... Absolutus autem fuit manu humilis, peccatoris, et pauperis Michaëlis.* Auctor horum commentariorum est Pharagius Abdallah ben-Attibi ex oppido Harac, ut in fronte aliena manu carsciunice adnotatum legitur. Huius vero codicis mentionem facit clarissimus Faustus Naironus in suo opere, cui titulus *Eutychius vindicatus.*

CCCCVI. (A. 149.)

Codex in fol. bombyc. foliorum 402, syriace nitida manu conscriptus; quo continetur.

Breviarium, seu officium feriale syriacum, iuxta ritum ecclesiae antiochenae Syrorum maronitarum, per singulos hebdomadae dies persolvendum. Is codex est autographus, et ad editionem eiusdem breviarii adhibitus fuit. In fine nonnulla folia desiderantur. Vide cod. syr. asseman. LX.

CCCCVII. (A. 150.)

Codex in fol. p. bombyc. foliorum 461, partim syriace partim carsciunice conscriptus; quo continentur.

Quatuor evangelia duobus laterculis disposita, quorum prius textum syriacum, alterum arabicam versionem litteris tamen syriacis descriptam exhibent. Praeit index lectionum evangelicarum per anni circulum recitandarum iuxta ritum Syrorum. Is codex absolutus fuit anno Alexandri filii Philippi mace-

dон. s 1787. (Christi 1475) manu cuiusdam Abrahami, filii Sergii, ex oppido Ban in monte Libano, ditionis Bsciarrai, patriarchalem Maronitarum ecclesiam gubernante mar-Petro, ut in epigraphe syriaca ad calcem posita adnotatum legitur. Vide cod. syr. asseman. XIII.

CCCCVIII. (A. 151.)

Codex in fol. p. bombyc. foliorum 505, carscinnice, hoc est arabice syriacis litteris, nitidissime exaratus; quo continentur.

Variae homiliae et sermones ascetici sequenti ordine dispositi. Pag. 2. a terg. homilia B. Bernardi de crucifixione Domini. Pag. 4. a terg. homilia adtributa S. Iohanni chrysostomo de ingressu S. Iohannis praecursoris in infernum; ubi asseritur, eum vicisse diabolum, et liberasse Adamum, patriarchas, prophetas, omnemque eius generationem ibi detentam. Pag. 115. homilia S. Cyriaci Bahnes urbis episcopi in honorem B. V. Mariae, ubi etiam agitur de fletu eiusdem ante sepulchrum sui filii unigeniti ipsa resurrectionis die. Pag. 139. a terg. vita sancti Bulae christianae religionis cultoris, eiusque confabulatio cum diabolo, utilis lectoribus et auditoribus ut ad Deum convertantur. Pag. 167. homilia S. Iacobi sarugensis episcopi de bono latrone, et de S. angelo paradisi custode. Pag. 179. paraenesis quotidie recitanda in quadragesima, utilis omnibus Christi fidelibus. Pag. 182. Sermo paraeneticus S. Cyrilli patriarchae alexandrini, quo in missis festis seu cantatis populum admonet, ut adstantes in pedes erecti sacrificio missae devote et cum silentio intersint. Pag. 192. sermo de eucharistiae sacramento. Pag. 193. a terg. paraenesis recitanda in hebdomada sanctae crucis. Pag. 196. a terg. paraenesis recitanda die festo resurrectionis. Pag. 199. homilia S. Iacobi sarugensis episcopi de resurrectione Domini. Pag. 306. a terg. sermo de dominica, et de nomine atque excellentia dominicae. Pag. 319. a terg. paraenesia ad paenitentiam, recitanda quotidie in ecclesia. Pag. 324. anonymi narratio de quodam anonymo rege. Pag. 331. homilia S. Iohannis chrysostomi de paenitentia. Pag. 359. alia homilia de peccatrice. Pag. 382. homilia S. Iohannis chrysostomi de conversione gentium. Pag. 398. de ieiunio, et oratione. Pag. 408. a terg. praeceptum feriae sextae et dominicae. Pag. 417. homilia S. Iohannis chrysostomi de paenitentia, de morte, et de peccato. Pag. 421. dialogus inter sanctos Basilium et Gregorium. Pag. 477. a terg. confessio S. Gregorii, ubi de eius conversione, et elevatione ad primum caelum. Ibidem est eiusdem descriptio paradisi, et altaris sancti, scilicet Hierusalem caelestis; et indicatur etiam locus, in quo sunt ministri sancti, pupilli, et viduae, pauperes, et devoti, reges terrae pii, et omnes illi qui molestias propter nomen Christi pertulerunt, fueruntque oppressi, calumniisque appetiti. Pag.

489. habetur descriptio tertii caeli, ubi iusti et electi habitant. Pag. 490. a terg. descriptio loci puerorum fidelium, et domicilii patrum Abrahami, Isaaci, et Iacobi, nec non caecorum, claudorum, et aliorum similium. Pag. 492. descriptio loci poenarum et suppliciorum, quibus peccatores diaboli adseclae cruciantur. Pag. 492. a terg. descriptio loci, in quo detinentur reges tyranni, et praepotentes, et divites. Pag. 494. a terg. descriptio supplicii praestigiatorum, magorum, et aliorum similium. Pag. 495. descriptio loci in quo detinentur Anna, Chaiphas, Iudas iscariotes, Herodes, et pontifices Iudaeorum. Pag. 495. a terg. descriptio suppliciorum, quae hypocritis, foeneratoribus, mendacibus, latronibus, ac omnibus iniquitatis filiis infliguntur. Pag. 500. a terg. descriptio loci, in quo meretrices, et mulieres abortum procurantes torquentur. Pag. 501. descriptio suppliciorum, quibus cruciantur patriarchae, archiepiscopi, episcopi, et alii ecclesiae ministri iniqui. Pag. 502. descriptio supplicii hypocritarum, quos mundani habent tamquam filios pacis, quum revera sint filii iniquitatis. Pag. 502. a terg. descriptio suppliciorum, quibus Christi fidem abnegantes torquentur.

Absolutus fuit hic codex feria quinta, hora eius sexta, die vero 7. mensis augusti, anno Alexandri 1861. (Christi 1549.) in monasterio Cbezhaiae in monte Libano, ditionis Giobbat Bsciarrai, manu presbyteri Michaëlis, filii Iohannis, ex oppido Kaphar Hura prope Tripolim, ut in epigraphe ad calcem posita adnotatur; ubi etiam in ultimo folio a recentiore manu extat sequens adnotatio. *Anno 1704. obiit in Christo vir piissimus et sanctissimus Stephanus Aldoënsis, postquam antiochenam patriarchalem sedem per annos circiter 34. rexerat: eique successit patriarcha Gabriel Balluzensis antea Alepi episcopus, qui patriarchatum anno 1, mensibus 5, diebus 19, tenuit: eique successit patriarcha Iacobus Evodius (Assemanus) qui hodie patriarchalem sedem regit et gubernat.* Praedicti Aldoënsis servantur varia erudita opera in bibliotheca vaticana, itemque patriarchae Balluzensis. Habentur praeterea in fine nonnulla folia codicis tegumento conglutinata, diversa manu conscripta, in quibus notiones aliquot memoria dignae insertae sunt; scilicet compendium vitae Iohannis Saffrensis Maronitarum patriarchae; et canticum syriacum, in quo praecipuae haereses anathematizantur, inscriptum *demonstratio fidei* etc. Auctor huius cantici est cl. Gabriel Benclaius nicosiensis episcopus maronita, ut cognoscitur ex codice syr. vaticano CCLI. Vide tom. III. catalog. bibl. vat. pag. 536.

CCCCIX. (A. 152.)

Codex in fol. bombyc. foliorum 105, syriacis litteris nitide exaratus; quo continetur.

Psalterium Davidis duobus laterculis dispositum, quorum prius syriacam, alterum arabicam syriacis litteris conscriptam versionem complectuntur. Praeterea tam inter psalmos, quam in fine habentur variae preces sanctorum Philoxeni, Athanasii, Ephraem syri, Gregorii, item Severi, et Abrahami chidunensis, quarum nonnullae syriace tantum sunt exaratae. Psalmi vero et preces per diversas diei horas distribuuntur. Is codex ad XVII. Christi saeculum videtur referendus.

CCCCX. (A. 153.)

Codex in fol. bombyc. foliorum 77, partim syriace partim carsciunice conscriptus; quo continetur.

Grammatica syriaca, syriace explicata. Deinde occurrit fragmentum eiusdem grammaticae cum arabica explicatione, auctore Elia Sobae archiepiscopo. In calce scribuntur nonnullae notiones memoria dignae, quae collegii Maronitarum alumnos respiciunt, cum aerie patriarcharum Maronitarum. Pag. 77. arabicis litteris exponitur contentio habita a cl. viro Abrahamo ecchellensi, uno ex auctoribus historiae byzantinae, cum patre Rectore collegii Maronitarum, ubi ille erat alumnus, quae propria Ecchellensis manu scripta est, uti ex contextu eruitur, et ex marginali adnotatione carsciunice conscripta. Is codex scriptus est saeculo Christi XVI, regnante Gregorio papa XIII, a presbytero Marone maronita, ut ex epigraphe marginali pag. 48. a terg. cognoscitur.

CCCCXI. (A. 154.)

Codex in fol. chartac. foliorum 223, miscellanea complectens sequenti ordine disposita, nempe.

Pag. 1. Iohannis metropolitae darensis ex sermone secundo de ecclesiastica hierarchia. Cap. I. de iis, quae in illuminatione, hoc est baptismo, perficiuntur; syriace cum versione latina. Pag. 13. Gregorii Barhebraei, qui et Abulpharagius, filius Aaron medici melitinensis, primatis orientis, ex libro directionum, de ecclesiasticis canonibus, legibusque civilibus. Caput II. de baptismo, quod articulos quinque complectitur. Articulus I. de baptismo proprie et improprie dicto; syriace cum versione latina pag. 16, quae tamen versio non est integra. Pag. 28. Gregorii Barhebraei orientis primatis, ex libro candelabri sanctorum, de ecclesiasticis fundamentis. De iis quae fiunt in illuminatione, scilicet in baptismo; syriace cum perpetua interpretatione latina. Pag. 34. Gregorii primatis orientis de administratione chrismatis divini, syriace. Pag. 38. Iacobi Bar-Taliae monachi matthaeiani ex libro thesaurorum caput XXXVI, in quo ostenditur oportere nos elui sancto et pu-

tificante atque illuminante baptismo. Praeterea notitia traditur eorum, quae circa baptismum peraguntur, et quam ob causam per aquam ille perficiatur: omnia syriace exarata cum latina interpretatione. Pag. 44. declaratio baptismi spiritualis matris: opus Moysis Bar-Cephae, qui est Severus episcopus Bet-Raman et Mosul, hoc est Ninives; syriace cum interpretatione latina. Pag. 69. Lazari episcopi bagdadensis descriptio nominum baptizati, et susceptoris eius; syriace cum interpretatione latina pag. 62. Pag. 104. ex libro Iosephi monachi presbyteri ad Davidem metropolitam, quem anno Alexandri millesimo trecentesimo septuagesimo scripsit, et ex syriaco in arabicum sermonem vertit, caput nonum, quod constat canone continente ritum baptismi: estque haec constitutio apprime recta ac necessaria, eademque est unum ex fundamentis religionis; carsciunice, hoc est arabice litteris syriacis; cum interpretatione latina. Pag. 128. Stephani Aldoënsis edenensis, patriarchae antiocheni, ex eius libro tertio de vindiciis gentis Maronitarum, sermo adversus quartam propositionem de sacramento baptismatis; carsciunice. Pag. 157. Severi patriarchae antiocheni in S. Antonium laudatio, latine. Pag. 169. a terg. eiusdem Severi de S. Proside homilia, latine. Pag. 177. eiusdem Severi in S. Prosidem laudatio, latine. Pag. 184. eiusdem Severi antiocheni extemporalia sermo de S. martyre Thallelaeo, in ipsius martyris templo habitus, qui est ordine centesimus decimus. Pag. 189. percontationes monachorum ex S. Basilio Caesareae Cappadociae episcopo, scriptae manu clarissimi praesulis Iosephi Simonii Assemani.

CCCCXII. (A. 155.)

Codex in fol. chartac. foliorum 130, carsciunice, seu arabice litteris syriacis, nitidissima manu conscriptus; quo continetur.

Synaxarium sanctorum per universam anni periodum distributum. Subtexitur in fine locupletissimus index nominum omnium sanctorum in codice contentorum. Is codex ad XVII. Christi saeculum videtur referendus.

CCCCXIII. (A. 156.)

Codex in fol. bombyc. foliorum 226, partim syriace partim carsciunice nitidissime conscriptus; quo continetur.

Pag. 1. liber pontificalis, seu liber sacramentalium quae perfici solent ab archiepiscopis et episcopis, iuxta ritum ecclesiae Maronitarum, a Stephano Aldoënsi patriarcha antiocheno olim recognitus et approbatus. Pag. 107. accedit testimonium P. Abrahami Gaziri ordinis S. Antonii abbatis, et patriarchae Maronitarum, apud S. Sedem legati, quo adfirmat, in hoc pontificali

nihil contra fidem apostolicam romanam inveniri, additurque testimonium Georgii Beniamini archiepiscopi edenensis, quo is collaudat peritiam doctrinamque dicti Gaziri in linguis orientalibus syriaca et arabica. Haec autem testimonia manu publici notarii confirmata sunt. Pag. 108. liber sacerdotalis, seu liber sacramentalium quae perfici solent a presbyteris, iuxta ritum ecclesiae antiochenae Syrorum maronitarum, ab eodem patriarcha Stephano Aldoënsi olim recognitus et approbatus. Accedunt in fine ipsa illa testimonia latine conscripta, quae supra diximus. Is codex scriptus fuit Melitae, ut ex pag. 84. a terg. cognoscitur, a quodam presbytero Michaële filio Abrahami Metoscitae ex insula Cypro, qui hunc codicem exaravit in carcere captivorum, anno 1707, sedente in romana cathedra Clemente papa XI, et in antiochena Iacobo Evodio Assemano. Vide cod. syr. asseman. LV.

CCCCXIV. (A. 157.)

Codex in fol. p. chartac. foliorum 138, syriace nitidissime conscriptus; quo continentur.

Pag. 21. anaphora S. Iohannis apostoli et evangelistae. Pag. 29. a terg. anaphora S. Hermetis, ex septuaginta duobus Christi domini discipulis. Pag. 32. a terg. anaphora S. Clementis, S. Petri apostoli discipuli. Pag. 40. a terg. anaphora S. Ignatii ignei. Pag. 47. anaphora S. Dionysii iudicis, S. Pauli apostoli discipuli. Pag. 53. anaphora S. Eustathii patriarchae antiocheni. Pag. 59. a terg. anaphora SS. duodecim apostolorum, quam S. Lucas evangelista disposuit et ordinavit. Pag. 68. a terg. anaphora S. Basilii Cappadociae archiepiscopi. Pag. 77. anaphora S. Gregorii magni. Pag. 84. anaphora S. Maruthae tagritensis archiepiscopi. Pag. 89. a terg. anaphora S. Iohannis chrysostomi. Pag. 96. a terg. anaphora S. Iacobi Haran et Nisibis episcopi. Pag. 99. anaphora S. Cyrilli magni. Pag. 105. a terg. anaphora S. Callisti pontificis romani. Pag. 113. anaphora S. Iacobi episcopi sarugensis. Pag. 120. anaphora S. Iohannis, cognomento Maronis, patriarchae antiocheni. Pag. 128. anaphora S. Iacobi doctoris. Is codex principio et medio mutilus est; incipit enim a pag. 102; idemque ad XVIII. Christi saeculum videtur referendus.

CCCCXV. (A. 158.)

Codex in fol. chartac. foliorum 12, syriace et carsciunice conscriptus; quo continetur.

Ordo benedictionis et processionis palmarum, iuxta ritum ecclesiae antiochenae Syrorum maronitarum. Is codex manu cuiusdam Sergii conscriptus, ut ex pag. 11. a terg. cognoscitur, ad XVIII. Christi saeculum referendus est.

CCCCXVI. (A. 159.)

Codex in fol. p. bombyc. foliorum 80, syriace nitidissima manu conscriptus, cuius capitum tituli estranghelis litteris vario colore sunt exarati; quo continetur.

Gregorii Barhebraei, vulgo *Abulpharagii*, orientis maphriani seu primatis, grammatica syro-chaldaica exquisito opere elaborata. Is codex scriptus fuit manu cuiusdam Cyriaci mardinensis anno Graecorum 1949. (Christi 1637.) ut in epigraphe ad calcem posita adnotatur; quamquam scriptoris nomen in margine deletum conspicitur.

CCCCXVII. (A. 160.)

Codex in 4. bombyc. foliorum 265, chaldaice et arabice exaratus; quo continetur.

Lexicon chaldaico-arabicum accuratissimum; vocabula insuper difficiliora, ac praesertim graeca, quae in libris Syrorum reperiuntur, complectens. Is codex scriptus est manu presbyteri Iesu Bar-Inehanan, babylonicam sedem gubernante mar-Sabariesu catholico quinto orientis patriarcha, absolutusque fuit die 10. octobris, feria quarta, anno Alexandri macedonis filii Philippi 1558 (Christi 1246.) in urbe benedicta, et omnium urbium matre Babylone; ut in epigraphe chaldaica pag. 263. a terg. fusius exponitur. In fronte pag. 1. extat haec adnotatio. *Liber iste pertinet ad dominum nostrum Simeonem catholicum. Excommunicatus et maledictus esto quicumque rapuerit eum.*

CCCCXVIII. (A. 161.)

Codex in fol. bombyc. foliorum 285, syriace et carseiunice conscriptus; quo continetur.

Lexicon syriacum, cum interpretatione arabica syriacis litteris conscripta; omnia Syrorum difficiliora vocabula, et Graecorum item, quae interdum in syriacis libris reperiuntur, complectens. Is codex scriptus fuit manu cuiusdam Ezechielis, absolutusque anno Graecorum 1781. (Christi 1469.) ut pag. 282. a terg. adnotatur.

CCCCXIX. (A. 162.)

Codex in fol. bombyc. foliorum 282, chaldaicis litteris et sermone nitide conscriptus; quo continetur.

Mar-Simeonis catholici patriarchae orientis ethica a pag. 1. ad pag. 226. Pag. 227. a terg. Ebedıesu catholici orientis tractatus de verbis scriptura similibus, sed significatione dissimilibus. Pag 238. a terg. explicatio difficiliorum verborum alphabetico ordine dispositorum. Pag. 245. a terg. sancti Abrahami netfariensis sermones X. asceticí. Pag. 268. a terg. exponuntur alia verba scriptura similia, sed significatione dissimilia, cum versione arabica nonnullis verbis apposita. Is codex scriptus est anno Graecorum 1884. (Christi 1572.) ut in epigraphe chaldaica pag. 226. a terg. late exponitur. Initio codicis nonnulla folia desiderantur.

CCCCXX. (A. 163.)

Codex in fol. bombyc. foliorum 113, syriace conscriptus; quo continetur.

Rituale syriacum, iuxta ritum ecclesiae antiochenae Syrorum maronitarum. Is codex dono datus fuit collegio Maronitarum a Benedicto papa XIV. anno 1752, mense augusto, pontificatus XIII, ut in calce adnotatur. Pag. 101. variae paraeneses pro defunctis, carsciunice vario charactere exaratae, quae ab episcopo Gabriele anno Christi 1498. fuerunt compositae, et postea a quodam Sergio anno Domini 1690. conscriptae, ut pag. 109. legitur. Pag. 110. eiusdem episcopi Gabrielis tractatus carsciunicus de usura. Is codex ad XVI. Christi saeculum referendus est.

CCCCXXI. (A. 164.)

Codex in fol. chartac. foliorum 123, partim syriace, partim carsciunice diversa tamen manu, nitidissime conscriptus; quo continentur.

Exequiae defunctorum iuxta ritum ecclesiae Maronitarum; scilicet 1. Pag. 1. exequiae pro sacerdotibus defunctis. 2. Pag. 26. exequiae pro diaconis defunctis. 3. Pag. 35. exequiae pro viris saecularibus defunctis 4. Pag. 46. a terg. exequiae pro mulieribus saecularibus. 5. Pag. 56. exequiae pro pueris. 6. Pag. 62. exequiae pro puellis. Desunt exequiae pro episcopis, pro monachis, et pro monialibus. Pag. 70. adiunctum habetur opus carsciunicum diversa manu conscriptum, complectens seriem patriarcharum orientalium, auctoribus Simone Evodio Assemano (deinde patriarcha antiocheno) et Iosepho Simonio Assemano collegii Maronitarum alumnis, quod opus anno 1706, dum adhuc in collegio studiis vacarent, exararunt, et in IV. partes diviserunt. Pars prima continet XII. capita. De nomine patriarchae eiusque significatione. De numero patriarcharum. De conditionibus necessariis ad eligendum patriarcham sedis alicuius ex quatuor patriarchatibus. De auctoritate suprema Pontificis maximi in qua-

tuor patriarchas. Confutatio eorum, qui hanc auctoritatem negant. De auctoritate concilii oecumenici super quatuor patriarchas. De auctoritate quatuor patriarcharum supra concilia particularia. De auctoritate patriarcharum inter se. De auctoritate quatuor patriarcharum supra cardinales. Confutatio eorum qui hoc negant. Pag. 86. a terg.

Pars II. complectitur XIV. capita. Scilicet, de electione patriarchae; de electione patriarcharum constantinopolitani, alexandrini, et hierosolymitani; de electione patriarchae antiocheni; de consecratione patriarchae antiocheni; de expeditione patriarchae antiocheni ad Pontificem maximum ad obtinendam confirmationem, deque legatione dicti patriarchae ad Cardinales sacrae Congregationis de propaganda fide. Formula litterarum, quae ab archiepiscopis et episcopis Pontifici maximo ob confirmationem patriarchae impetrandam mittuntur. Formula litterarum, quae ab iisdem ad Cardinales sacrae Congregationis de propaganda fide mittuntur. Formula litterarum, quae a proceribus nationis ad eosdem Cardinales mittuntur. Formula syngraphae, qua electus patriarcha procuratorem suum munit ad obtinendam confirmationem. De pallio pastorali eiusque praerogativis. Formula litterarum, quas patriarchae ad Pontificem maximum mittunt post receptam confirmationem et pallium. De professione fidei a patriarcha propria manu scribenda, et de eius formula.

Pars III. pag. 94. a terg. et seqq. complectitur XIII. capita; scilicet, de numero episcoporum, qui singulis ex quatuor patriarchis sunt subiecti. An possit patriarcha novas sedes erigere, et veteres amovere. An possit patriarcha permutare dioeceses episcopis et archiepiscopis. An possit patriarcha imperare omnibus in sua dioecesi degentibus, quamquam sint exteri. An possit patriarcha nova instituta religiosa confirmare. An possit patriarcha missionarios ad episcopatum extollere, eosque censuris punire. An possit patriarcha indulgentiam plenariam conferre. An possit patriarcha missionarios mittere in proxima loca ad nunciandam praedicandamque fidem, quamvis non sint in sua ditione. An possit patriarcha mutare suae ecclesiae consuetudines, necne. De auctoritate patriarchae in rebus ad sacramenta spectantibus. De reliquis rebus, quae ad patriarchae potestatem pertinent. Pars IV. pag. 106. a terg. series patriarcharum constantinopolitanorum, qui 119. numerantur. Pag. 109. series patriarcharum alexandrinorum, qui 111. recensentur. Pag. 110. a terg. series patriarcharum antiochenorum, qui 115. numerantur. Pag. 120. series patriarcharum hierosolymitanorum, qui 97. recensentur. In fine pag. 122. est index omnium capitum, quae patriarchas respiciunt. Quamquam vero in hoc indice memoretur series Pontificum maximorum, ea nihilominus in corpore desideratur.

CCCCXXII. (A. 165.)

Codex in fol. bombyc. foliorum 105, syriacis litteris et sermone conscriptus; quo continetur.

Grammatica syriaca *Gregorii Barhebraei*, vulgo *Abulpharagii*, orientis maphriani seu primatis, ligata oratione conscripta. Accedunt varia eiusdem carmina. Is codex scriptus fuit Babylone anno Graecorum 1588. (Christi 1276.) ut certe pag. 73. adnotatur. Verum huic codici nequaquam tanta antiquitas tribuenda videtur; quare epigraphe, in qua id adfirmatur, ex antiquiore exemplari transcripta credenda est.

CCCCXXIII. (A. 166.)

Codex in fol. chartac. foliorum 325, carscinnice nitidissima manu conscriptus; quo continetur.

Theologia moralis R. P. Hermanni Busembai e societate Iesu, ab anonymo arabice eleganter versa. Praeit tabella propositionum damnatarum a pontificibus maximis Alexandro VII, Innocentio XI, et Alexandro VIII; cum locupletissimo indice totius operis. Is codex saeculo XVIII. exaratus est, pertinuitque olim ad bibliothecam collegii Maronitarum.

CCCCXXIV. (A. 167.)

Codex in 4. bombyc. paginarum 640, carsciunice exaratus; quo continetur.

Catechesis et doctrina Syrorum iacobitarum. Praeit amplissima eorumdem fidei professio. Pag. 299. legitur fabulosa narratio de S. Antonio abbate. Pag. 302. variae paraeneses statis anni temporibus recitandae. Pag. 319. variae interrogationes et responsiones. Interrogatio prima; quis mortuus est primus omnium ? Responsio, Abel filius Adami interfectus a Caino fratre suo etc. Pag. 326. fabulosa, immo impia, narratio de diabolo, qui religiosum institutum amplexus, postquam peccatorum paenitentiam debitam egit, paradisi gloriam adeptus dicitur, et inter coetus caelestium angelorum iterum adnumeratus. Pag. 334. historia monachi et medici. Pag. 338. computus annorum. Pag. 356. S. Evagrii expositio in orationem evangelicam. Pag. 357. historia cuiusdam filii, qui vendidit patrem et matrem. Pag. 367. de mensibus et signis zodiaci. Pag. 370. homilia mar-Iacobi Baradaei. Pag. 397. admonitio facienda ab episcopo in ordinatione sacerdotum et diaconorum. Pag. 426. expositio orationis dominicae. Pag. 440. expositio visionis Isaiae. Pag. 446. Explicatio reconditae ac mysticae significationis litterarum arabicarum; ubi et de signis zo-

diaci, et de sphaera armillata. Pag. 496. tractatus de mensibus et diebus lunaribus, arabice et syriace. Pag. 509. tractatus ob cognoscendum quadragesimae et paschatis tempus. Pag. 513. formulae epistolares cum nonnullis responsis. Pag. 540. sermo ligata oratione, iuxta ritbmum S. Iacobi, de anno eiusque mensibus, syriace. Pag. 558. professio fidei Iacobitarum, cum eiusdem declaratione. Pag. 594. adnexa codici reperiuntur nonnulla folia arabico charactere et idiomate conscripta, quae historiam Haichar et Nadan complectuntur, scriptam anno hegirae 820, die 17. mensis barmuthi, ut in margine ad calcem adnotatur. Is codex ad XVI. Christi saeculum videtur referendus.

CCCCXXV. (A. 168.)

Codex in 4. chartac. foliorum 206, syriacis litteris et sermone conscriptus; quo continetur.

Breviarium per septem hebdomadae dies, iuxta ritum Syrorum monophysitarum, collectum a Dionysio Barsalibaeo monophysita, episcopo amidensi. De hoc breviario vide quae dicit Faustus Naironus in sua evoplia fidei. Is codex scriptus fuit manu Dionysii, sub nomine episcopi Isaaci filii Abrahami ex oppido Barbi dioeceseos urbis Tarcat, anno Graecorum 1870. (Christi 1558.) ut in epigraphe ad calcem posita adnotatur.

CCCCXXVI. (A. 169.)

Codex in 4. chartac. paginarum 282, carsciunice conscriptus; quo continetur.

Opus inscriptum *statera temporis*, ex italico in arabicum sermonem translatum a Iosepho filio Georgii hypodiacono maronita alepino collegii Maronitarum alumno. Is codex scriptus fuit Alepi in domo familiae Eva, manu eruditissimi viri Andreae Scandar presbyteri cyprii, anno Domini 1719, ut in calce adnotatur; ubi etiam narratur, eumdem D. Andream fuisse delegatum a Clemente papa XI. in Aegyptum, Damascum, et Mesopotamiam usque Ninivem, ob expedienda varia in dictis locis sanctae romanae ecclesiae negotia; et librum hunc bibliothecae collegii Maronitarum, ubi fuerat olim alumnus, addixisse.

CCCCXXVII. (A. 170.)

Codex in 4. bombyc. foliorum 95, partim syriace partim carsciunice conscriptus; quo continetur.

Pag. 1. ritus benedictionis aquae in die epiphaniae, sed imperfectus. Pag. 2. de ordinatione presbyteri et chorepiscopi etc. Pag. 31. a terg. de consecratione archiepiscopi et episcopi. Pag. 52. ritus magni schematis monachorum, seu cuculli. Pag. 56. precatio recitanda in confessione, et antequam sacerdos missam celebret, cum formula absolutionis; syriace. Pag. 56. a terg. de benedictione calicis. Pag. 61. officium S. Iohannis evangelistae, cum carsciunica narratione eius vitae. Pag. 92. a terg. Vita S. Marinae, syriace. Is codex ad XVI. Christi saeculum videtur referendus.

CCCCXXVIII. (A. 171.)

Codex in 4. bombyc. foliorum 57, carsciunice nitidissime Iacobi Evodii Assemani patriarchae antiocheni manu exaratus; qui continentur.

Formulae epistolares in XVI. capita distributae, quorum index pag. 54. exhibetur. Cap. I. epistolae diversae ad patriarchas. Cap. II. epistolae patriarcharum mutuae. Cap. III. epistolae patriarcharum ad episcopos. Cap. IV. epistolae patriarcharum ad imperatores et reges. Cap. V. epistolae patriarcharum ad ministros regum. Cap. VI. epistolae obsequii ad bassam, et alios magnos principes, cum responsione post acceptum donum. Cap. VII. epistola patriarchae ad principem principum, iudicum, et gubernatorum. Ad eundem patriarchae recens electi epistola obsequii. Item epistolae ad principes infideles. Epistolae gratulationis ob proximum aliquod festum. Epistolae ad militem, vel ad hominem reverentia dignum. Cap. VIII. epistolae ad episcopos et ad sacerdotes ob exigendam decimam. Item encyclica ad pastores, et civitates de adventu legati, ad eorum patriarcham pallium pastorale et confirmationem deferentis. Cap. IX. varia responsa patriarchae circa nuptias ad principes et gubernatores, et circa varios fidelium casus. Cap. X. epistolae consolatoriae in funeribus. Cap. XI. epistolae ob alicuius mortem nunciandam Cap. XII. epistolae ob gratiarum actionem de dono accepto; item litterae gratulatoriae de nuptiis etc. Cap. XIII. formula suspensionis sacerdotum, et excommunicationis saecularium. Formula excommunicationis latae sententiae ob grave crimen etc. Cap. XIV. epistolae commendatitiae ob quaerendam eleemosynam Cap. XV. formulae absolutionis impedimentorum matrimonia dirimentium. Item formula absolutionis peccatorum sacerdotibus vel monasteriorum superioribus reservatorum. Formula permissionis ad recitandam aliquam antiphonam alicuius sancti insignis. Formulae emptionis bonorum, et cum pecuniae alicuius fidei committuntur vel cum fructu vel sine fructu etc. Cap. XVI. epistolae cleri ad suos episcopos, et invicem etc. In calce codicis legitur haec epigraphe. *Scito, quod ego humilis presbyter Andreas Scandar cyprius*

alumnus collegii Maronitarum, et interpres S. Congregationis, post meum reditum e terris orientalibus, ad quas fueram delegatus ob expedienda varia S. Sedis negotia, detuli mecum hunc librum, exaratum manu propria a Iacobo Petro Evodio Assemano patriarcha antiocheno, eumque perpetuo addixi fratribus meis collegii Maronitarum alumnis, ad eorum usum et utilitatem, anno Domini 1721.

CCCCXXIX. (A. 172.)

Codex in 4. chartac. foliorum 253, syriacis litteris et sermone conscriptus; quo continentur.

Psalmi Davidis regis et prophetae. Is codex scriptus fuit Romae, regnante pontifice maximo Clemente VIII, manu cuiusdam Melchisedech ex Mesopotamia, anno Domini 1598, ut in epigraphe syriaca ad calcem posita adnotatur.

CCCCXXX. (A. 173.)

Codex in 4. chartac. foliorum 308, carseiunice, hoc est arabice litteris syriacis, nitidissima manu conscriptus; quo continetur.

Liber inscriptus *candelabrum illucescens cupientibus illuminari*; hoc est, liber controversiarum polemicarum, octo adsertiones complectens; cum praefatione, cui praeit copiosissimus index rerum omnium, quae in hoc opere pertractantur. Pag. 1. a terg. Assertio I. de qualitate fidei orthodoxae, quae tria capita complectitur. Caput I. dividitur in X. articulos. Cap. II. in VI. articulos. Cap. III. in IX. articulos. Pag. 60. Assertio II. de sectis oppositis catholicae religioni, quae tria capita complectitur. Caput I. dividitur in V. artilos. Caput II. in V. articulos. Caput III. in VI. articulos. Pag. 88. Assertio III. de primatu Papae super omnes ecclesias orientales et occidentales. Haec complectitur tria capita. Caput I. dividitur in X. articulos. Cap. II. in tres articulos. Cap. III. in XI. articulos. Pag. 148. a terg. Assertio IV. contra Photianos, quae continet IV. capita. Caput I. dividitur in VI. articulos. Cap. II. in IV. articulos. Cap. III. in V. articulos. Cap. IV. in IV. articulos. Pag. 205. Assertio V. contra Nestorianos, quae continet duo capita. Caput I. dividitur in III. articulos. Cap. II. in III. articulos. Pag. 224. Assertio VI. contra monophysitas, quae complectitur IV. capita. Cap. I. dividitur in IV. articulos. Caput II. in IV. articulos. Cap. III. in V. articulos. Cap. IV. in II. articulos. Pag. 258. Assertio VII. continet duo capita. Caput I. dividitur in IV. articulos. Cap. II. in IV. articulos. Pag. 274. Assertio VIII, quae continet confutationem errorum orientalis ecclesiae circa varios ritus; quae dividitur in IV. articulos. Pag. 285. Conclusio paraenetica, qua

monentur omnes populi infideles, ut abiectis erroribus suis, orthodoxam fidem amplectantur. Pag. 283. De perpetua serie Pontificum romanorum usque ad pontificem Benedictum XIV. Pag. 295. a terg. Index conciliorum generalium. Pag. 298. Index conciliorum non approbatorum. Pag. 298. a terg. De conciliis partim probatis, et partim improbatis. Pag. 300. De photiana haeresi, et de sacrosancto octavo concilio oecumenico. Pag. 287. extat haec epigraphe: *Liber controversiarum polemicarum adversus haereses orientalium nationum; in quo sectae etiam refelluntur Iudaeorum, Ethnicorum, atque Turcarum; opera et studio Stephani Achillis cyprii, anturani seminarii in Libano, mox Maronitarum in Urbe collegii alumni, anno 1746. R. P. Simone Verdi studiorum praefecto instante ac dirigente, ad alumnorum usum et utilitatem, arabica methodo affabre et eleganter elucubratus; et R. D. Andrea Scandar, orientalium linguarum professore teste, praelo ob publicum bonum dignissimus.* Pag. vero 286. a terg. in epigraphe carsciunica legitur, unum ex alumnis collegii Maronitarum cyprium, omnia collegisse ex variis latinis operibus, et praesertim ex libris operibus cardinalis Bellarmini, anno Domini 1746; et collegio Maronitarum hunc librum addixisse.

CCCCXXXI. (A. 174.)

Codex in 4. bombyc. foliorum 63, syriacis litteris et sermone conscriptus; quo continentur.

Anaphorae SS. apostolorum. Is codex principio et fine mutilus, ad XVII. Christi saeculum videtur referendus.

CCCCXXXII. (A. 175.)

Codex in 8. bombyc. foliorum 175, carsciunico conscriptus; quo continetur.

Opus ad repellendam, et arcendam animi tristitiam, in quo agitur de virtutibus et vitiis; auctore domino Elia presbytero, cuius manu scriptum fuit anno Graecorum 1931. (Christi 1619) ut in calce adnotatur. Notandum, quod iste codex male compactus fuit, ideoque respiciendum est ad numeros singulis paginis praenotatos. Initium libri incipit post paginam 143. Post paginam autem 124. nonnulla folia desiderantur.

CCCCXXXIII. (A. 176.)

Codex in 8. chartac. paginarum 395, syriacis litteris et sermone exaratus; quo continentur.

Miscellanea; et quidem pag. 1. elementa logicae, duobus latereulis p. 14. disposita, quorum unum continet textum syriacum, alterum carsciunicam versionem. Pag. 15. fragmentum metaphysicae. Pag. 41. de scientia simpliciter. Pag. 57. de sacerdotio temporali. Pag. 161. tractatus de spiritibus immundis, seu de diabolis. Pag. 177. liber regnorum filiorum Israel. Pag. 189. liber responsionum Iesu Bar-Simon, qui appellatur Bar-Sira. Pag. 353. historia Susannae. Pag. 361. isagoge, seu introductio ad logicam, carsciunice et latine. Pag. 382. proverbia sapientium, syriace et latine. In fronte codicis inserta reperiuntur tria folia diversa manu conscripta, quae continent varia aenigmata, et fatiloquia Nestorianorum, cum interrogationibus et responsionibus. Is codex ad XVI. Christi saeculum videtur referendus.

CCCCXXXIV. (A. 177.)

Codex in 8. bombyc. foliorum 208, syriacis litteris et sermone conscriptus; quo continentur.

Pag. 2. liturgia missae. Pag. 35. anaphora S. Sixti papae. Pag. 56. anaphora S. Iohannis evangelistae. Pag. 70. a terg. anaphora S. Petri apostolorum principis. Pag. 79. a terg. anaphora SS. XII. apostolorum. Pag. 88. a terg. anaphora S. Eustathii. Pag. 98. a terg. anaphora S. Dionysii. Pag. 105. a terg. anaphora Matthaei pastoris. Pag. 115. a terg. anaphora Iohannis patriarchae, qui est Bar-Susan. (Verum haec anaphora non est recepta. Vide Edenensem tract. 3. declarat. 6. cap. 7.) Pag. 124. a terg. anaphora S. Marci evangelistae. Pag. 141. a terg. anaphora S. Maruthae tagritensis archiepiscopi. Pag. 161. a terg. anaphora S. Iohannis episcopi Haran, Haburae, et Nisibis. Pag. 170. a terg. anaphora S. Petri, et apostolorum. Pag. 197. oratio ad B. Virginem, carsciunice. Is codex fine mutilus, scriptus fuit manu cuiusdam Eliae, ut variis in locis adnotatur, anno Graecorum 1853. (Christi 1541) ut pag. 208. scriptum legitur.

CCCCXXXV. (A. 178.)

Codex in 8. chartac. foliorum 176, syriacis litteris et sermone exaratus; quo continetur.

Petri Metoscitae e societate Iesu, collegii Maronitarum olim alumni, grammatica syriaca syriace explicata. Is codex ad XVII. Christi saeculum referendus est.

CCCCXXXVI. (A. 179.)

Codex in 8. chartac. paginarum 550, syriacis litteris et sermone conscriptus; quo continetur.

Opus inscriptum *liber oecumenicus omnibus gentibus (necessarius) qui docet veritatis cognitionem, ut haec percipiatur.* Omnia autem in hoc libro contenta sequenti ordine digesta sunt. Pag. 1. Pracit locupletissimus totius operis index. Pag. 10. Amplissima praefatio. Pag. 21. Sermo I. qui continet X. capita. Caput I. quid deceat hominem scire et docere. Pag. 26. Cap. II. quomodo veritas accurate dignoscatur. Pag. 34. Cap. III. quid sit veritas, et quid mendacium. Pag. 36. Cap. IV. quomodo cognoscatur, Deum existere. Pag. 56. Cap. V. quotuplex sit Deus; num unus, an plures. Pag. 70. Caput VI. quot sint in eo personae, quotque proprietates. Pag. 82. Cap. VII. num habeat nomen certum, nec ne. Pag. 95. Cap. VIII. Utrum sit causa omnium causarum, et creator omnium creaturarum. Pag. 99. Cap. IX. num sollicitus sit, gubernet, et curam habeat rerum omnium, nec ne. Pag. 113. Cap. X. utrum sit comprehensibilis an incomprehensibilis.

Sermo II. continet VIII. capita. Pag. 128. Cap. I. cur creaverit Deus creaturas, mundumque formaverit. Pag. 133. Cap. II. quaenam fuerit voluntas eius in creatione. Pag. 139. Cap. III. num sit alius mundus praeter hunc visibilem et constitutum. Pag. 145. Cap. IV. si est alius mundus, ubinam sit? et an sit materialis ac visibilis, ut noster hic; an vero spiritualis, subtilis, et invisibilis. Pag. 149. Cap. V. qualis sit ordo et quale regimen alterius mundi, qui est praeter hunc sensibilem. Pag. 155. Cap. VI. an futurus sit finis huius mundi sensibilis. Pag. 158. Cap. VII. num sit alius mundus praeter hunc. Pag. 164. Cap. VIII. num sit, et futurus sit alius mundus: et qualis sit ordo, et regimen eius.

Sermo III. continet IX. capita. Pag. 180. Cap. I. quare creatus fuerit homo. Pag. 191. Cap. II. quaenam sit natura hominis. Pag. 199. Cap. III. quomodo considerari debeat, et quid eum facere deceat in hoc mundo. Pag. 213. Cap. IV. quid ab homine agendum sit, et quaenam spes ei reposita. Pag. 223. Cap. V. num queat homo cognoscere Deum. Pag. 228. Cap. VI. num queat accurate cognoscere Deum prout est, nec ne. Pag. 229. Cap. VII. num unica et simplex sit cognitio hominis circa Deum; et an haec augeatur per illius operationes; ita ut cognitio Dei in homine crescat et decrescat. Pag. 232. Cap. VIII. quaenam sit causa, ut cum Deus unus sit, una eius natura et substantia, varient notiones Dei in omnibus populis, et in singulis hominibus, quod adtinet ad eius adtributa. Pag. 236. Cap. IX. si autem haec variat cognitio, cur in hominibus variet, cum ipsa sit invariabilis.

Sermo IV. continet V. capita. Pag. 238. Cap. I. an verax et utilis sit liber per antomasiam *Biblia*, qui scriptus est in mundo. Pag. 241. Cap. II. quinam auctor eius. Pag. 243. Cap. III. utrum verax sit liber geneseos,

quod adtinet ad mundi creationem. Pag. 231. Cap. IV. quandonam creatus sit mundus hic, et undenam factus, et ex qua re. Pag. 279. Cap. V. num ex copula contrariorum elementorum compacta sint ea omnia, quae conspiciuntur.

Sermo V. continet VII. capita. Pag. 288. Cap. I. quomodo creata sit lux, et unde facta. Pag. 296. Cap. II. quomodo expansi caeli, et quid rei sint? quidnam sit firmamentum, quod nobis imminet. Pag. 298. Cap. III. quae ratio sphaerarum sit? quot sint? quomodo invicem colligatae. Pag. 300. Cap. IV. an sit aliquid, quod in his sphaeris non cernatur, quodque scitu procul dubio dignum sit. Pag. 302. Cap. V. quot sint firmamenta, scilicet contignationes superiores sphaerarum. Pag. 306. Cap. VI. quidnam sint sol, luna, ceteraque luminaria, et ex quanam re facta sint? quaenam sit eorum natura? quinam ordo? quaenam utilitas? ubinam sint stationes eorum? quodnam eorum officium, et lex. Pag. 344. Cap. VII. cur fiat eclipsis, scilicet defectus solis et lunae.

Sermo VI. continet VII. capita. Pag. 350. Cap. I. quidnam sit sub tota sphaera, et locis stellarum? num sit aether igneus, et quare? Pag. 352. Cap. II. quidnam sit sub aethere, et qualis sit aer iste? quaenam sint signa ignea, quae noctu cernuntur in aëre Pag. 361. Cap. III. quaenam sit ratio nebularum? cur augeantur et minuantur? et quomodo dissipentur. Pag. 362. Cap. IV. undenam sint fulgura, et tonitrua. Pag. 368. Cap. V. undenam pluvia, et ros, et quare? quanam ex causa fiat nix, frigus, et glacies. Pag. 372. Cap. VI. undenam fiant mutationes temporum veris, aestatis, autumni, et hiemis. Pag. 384. Cap. VII. cur ordinatim veniant temporum mutationes, nec repente fiant.

Sermo VII. continet V. capita. Pag. 392. Cap. I. de generibus avium; quaenam sit earum utilitas: item de generibus piscium, et omnium reptilium, quae sunt in aquis. Pag. 402. Cap. II. quaenam sit natura terrae, et de plurima rerum varietate quae in terra est. De lapidibus, eorumque virtutibus. Curnam producantur omnia corpora ex terra, ut aurum, argentum, ferrum, aes, et alia terrae germina. Cetera capita, et sermones qui in adiecto indice recensentur, prorsus in codice desiderantur. Pag. 427. Liber ecclesiastae. Pag. 442. Liber ecclesiastici. Pag. 509. S. Ephraem Syri carmen de fine mundi. Pag. 519. sermo de Alexandro filio Philippi macedonis, cum ingressus est in mare tenebrosum, et in plagam orientalem, et in Gog et Magog. Item de fine mundi, metro iacobitico. Pag. 547. computus dierum et annorum. Pag. 550. habetur haec epigraphe. *Explicit hic liber, inscriptus* causa causarum, *manu humilis Iosephi filii diaconi Davidis, ex benedicto oppido Baslukit, in Giobbat Bsciarai, in monte Libano, quem Romae scripsit temporibus Gregorii papae XV. anno Domini* 1623.

CCCCXXXVII. (A. 180.)

Codex in 4. bombyc. foliorum 375, carsciunice exaratus; quo continetur.

Opus ex sanctis patribus desumptom, in quo agitur de vita, moribus, et virtutibus eorum, qui religionem amplectuntur. Is codex fine mutilns, ad XIV. Christi saeculum referendus videtur: idemque anno 1580. collegio Maronitarum dono datus fuit a Gaspare cyprio dicti collegii alumno, ut ex epigraphe latina ad calcem posita colligitur.

CCCCXXXVIII. (A. 181.)

Codex in 8. bombyc. foliorum 58, partim syriace, partim carsciunice exaratus; quo continentur.

Pag. 1. consecratio patenae. Pag. 1. a terg. consecratio calicis. Pag. 3. a terg. consecratio pyxidis. Pag. 4. benedictio crucis. Pag. 4. a terg. benedictio turibuli. Pag. 5. benedictio turis. Pag. 6. oratio super puerum octava die a nativitate. Pag. 6. a terg. oratio super morti proximum; ubi de ritu extremae unctionis. Pag. 8. benedictio coemeterii. Pag. 9. oratio super palmas et aquam. Pag. 9. a terg. oratio super sal et aquam. Pag. 10. benedictio iconum. Pag. 11. benedictio vasorum sacrorum. Pag. 26. Nonoulla quae christiano homini scitu necessaria sunt, carsciunice exposita, adiectis nonnullis fidei rudimentis. Pag. 30. a terg. de aliquot censuris ecclesiasticis circa ordioationes sacerdotum; ubi de gradibus sacerdotii, et de ritu consecrationis episcoporum. Pag. 33. a terg. ritus consecrationis corporis Christi. Pag. 35. ritus olei infirmorom. Pag. 36. a terg. de nonnullis matrimonii impedimentis. Pag. 37. a terg. de confessario et confessione. Pag. 39. de pontifice romano. Pag. 40. de patriarchis. Pag. 40. a terg. de episcopis. Pag. 41. de pallio pastorali. Pag. 41. a terg. de casibus episcopo reservatis. Pag. 45. nonoulla fidei rudimenta. Pag. 51 professio fidei a catechumenis emittenda. Is codex scriptus est anno Graecorum 1885. (Christi 1573.) ut in margine paginae 58. adnotatur. Hunc autem codicem legit archipreshyter Iacobus Evodius Assemanus hesronita anno Domini 1655, qui a Iohanne Saffiensi Maronitarum patriarcha ad sanctam Sedem apostolicam tamquam legatus missus fuit, ut ibi legitur.

CCCCXXXIX. (A. 182.)

Codex in 8. chartac. paginarum 275, syriacis litteris et sermone conscriptus; quo continentur.

Vetus diaconale ad usum Maronitarum, quod postea correctum ac reformatum, typis editum fuit. Is codex, olim collegii Maronitarum, scriptus fuit manu Iosephi carthabensis eiusdem collegii alumni anno Domini 1677, ut pag. 267. adnotatur.

CCCCXL. (A. 183.)

Codex in 12. chartac. foliorum 64, carsciunice conscriptus; quo continetur.

1. Praeparatio sacerdotis ad missam per singulos hebdomadae dies distributa; et quid deceat sacerdotem facere ante celebrationem, cum variis precibus. Omnia desumpta sunt ex operibus S. Francisci Salesii. 2. Pag. 28. Gratiarum actiones. 3. In principio et fine codicis diversa manu adiecti sunt nonnulli Davidis psalmi, nonnullaeque preces cum actibus virtutum etc. Is codex scriptus est anno Domini 1736, ut pag. 54. adnotatur, pertinuitque ad diaconum Gabrielem damascenum maronitam, ut in calce legitur.

CCCCXLI. (A. 184.)

Codex in 12. chartac. foliorum 170, syriacis litteris et sermone conscriptus; quo continetur.

Mensura carminum, secundum rithmum SS. Iacobi, Ephraem, et Balzi eiusdem discipuli. Ut haec carmina cognoscantur, subiiciuntur initia singulorum canticorum, quae in officiis et psalmodiis Syrorum reperiuntur. Omnia summa diligentia et labore collecta sunt a Stephano Petro Aldoënsi Maronitarum patriarcha. Praeit praefatio carsciunica ab eodem patriarcha exarata, in qua etiam agitur de ratione carminum pangendorum, et de eorum varietate, ac differentiis. Is codex ad XVIII. Christi saeculum referendus est.

CCCCXLII. (A. 185.)

Codex in 12. bombyc. foliorum 143, syriacis litteris et sermone conscriptus; quo continetur.

Vetus diaconale syriacum, iuxta ritum ecclesiae Maronitarum. Subiiciuntur pag. 123. orationes super mensam dicendae. Is codex exaratus fuit a quodam Moyse anno Domini 1585, ut pagg. 66. et 142. adnotatur.

CCCCXLIII. (A. 186.)

Codex in 12. chartac. foliorum 310, syriacis litteris et sermone con-

scriptus; quo continentur.

Nonnulli veteris testamenti libri hoc ordine digesti; nempe pag. 1. liber I. et II. regum. Pag. 89. liber iudicum. Pag. 129. liber Ruth moliabitidis. Pag. 136. liber Iob. Pag. 172. liber proverbiorum, cui in fine adnectitur quaedam adnotatio. Pag. 208. cantica canticorum. Pag. 216. ecclesiastes. Pag. 232. liber sapientiae. Pag. 260. liber Iosue Bar-Nun. Pag. 304. nonnulli textus ex sacra scriptura desumpti, ex syriaco idiomate in latinum versi. Pag. 308. fragmentum syriacum complectens caput VII. de remissione peccatorum, et de paenitentia. Pag. 309. orationes syriacae recitandae ante et post confessionem. Is codex ad XVII. Christi saeculum referendus est.

CCCCXLIV. (A. 187.)

Codex in 8. chartac. foliorum 141, carsciunice conscriptus; quo continentur.

Meditationes piae, fidei christianae praeceptis consentaneae, ad singulos mensis dies. Pag. 39. sequuntur aliae XLVII. meditationes. Pag. 70. adhuc aliae breves meditationes, ad singulos mensis dies. Pag. 79. sequuntur variae preces ad B. Virginem, aliosque sanctos. Pag. 137. a terg. oratio post sacram synaxin dicenda, cum litaniis sanctissimi corporis Christi. *Absolutus fuit hic liber ope Dei anno Domini 1732. Romae, manu humilis Petri filii Georgii Scandar cyprii maronitae, apud avum eius Andream Scandar S. Congregationis de propaganda fide interpretem, qui hunc librum collegio Maronitarum perpetuo addixit, ad usum et utilitatem alumnorum.* Sic in calce legitur.

CCCCXLV. (A. 188.)

Codex in 8. bombyc. foliorum 246, syriacis litteris et sermone exaratus; quo continentur.

Lectiones evangelicae diebus festis recitandae, per anni circulum distributae. Is codex scriptus fuit anno Graecorum 1876. (Christi 1564.) ut pag. 8. a terg. adnotatur.

CCCCXLVI. (A. 189.)

Codex in 8. chartac. foliorum 505, carsciunice nitidissima manu conscriptus; quo continetur.

1. Pag. 1. liber Tyrsi Gonzalez e societate Iesu contra impiam sectam alcorani legemque Mahometis, e latino idiomate arabici iuris factus a Iacobo

Arutin alepino presbytero et monacho maronita ordinis S. Antonii magni in monasterio urbano SS. Petri et Marcellini anno 1724, ut in fronte legitur. Praeit locupletissimus index singulorum operis capitum: tum pag. 269. habetur enumeratio omnium alcorani surarum seu capitum. 2. Pag. 280. prodromus alcorani auctore Ludovico Marraccio, e latino in arabicum versus ab eodem Iacobo Arutin. Praeit singulorum capitum operis index. Is codex scriptus fuit Romae manu diaconi Eliae ben-Sahd maronitae, ex oppido Bet-Scebab, Maronitarum collegii alumni, anno Domini 1725, ut in epigraphe ad calcem posita adnotatur.

CCCCXLVII. (A. 190.)

Codex in 12. bombyc. foliorum 51, syriacis litteris et sermone conscriptus; quo continetur.

Apocalypsis S. Iohannis apostoli et evangelistae. Is codex scriptus fuit Romae in collegio Maronitarum a Gabriele Baneusi eiusdem collegii alumno, anno Domini 1590, ut in fronte legitur.

CCCCXLVIII. (A. 191.)

Codex in 8. bombyc. foliorum 107, partim syriace partim carsciunice conscriptus; quo continetur.

Ritnale iuxta ritum ecclesiae Maronitarum, principio mutilum. Pag. 22. evangelicae lectiones diebus festis recitandae, cum nonnullis commemorationibus atque orationibus. Pag. 40. anaphora S. Sixti papae. Pag. 42. a terg. anaphora S. Iohannis evangelistae. Pag. 46. anaphora S. Petri apostoli. Pag. 52. anaphora alia S. Sixti papae. Pag. 55. anaphora S. Iohannis chrysostomi. Pag. 58. a terg. anaphora SS. duodecim apostolorum. Pag. 70. anaphora S. Dionysii. Pag. 73. anaphora S. Eustathii. Pag. 77. anaphora S. Ignatii. Pag. 81. anaphora S. Marci evangelistae. Pag. 87. a terg. anaphora S. Iacobi fratris Domini. Pag. 95. anaphora S. Maruthae. Pag. 103. ordo benedictionis aquae. Is codex, principio et fine mutilus, conscriptus videtur saeculo Christi XV: in eoque recentiore manu folia aliquot vel suppleta vel adiecta conspiciuntur.

CCCCXLIX. (A. 192.)

Codex in 8. bombyc. foliorum 150, carsciunice nitide conscriptus; quo continetur.

Pag. 1. a terg. oratio dicenda in itinere ad ecclesiam. Pag. 2. oratio dicenda ante portam ecclesiae. Pag. 2. a terg. oratio dicenda in ingressu ad ecclesiam. Pag. 4. a terg. orationes diurnae et nocturnae. Pag. 98. o-

rationes dicendae singulis hebdomadae diebus. Pag. 118. oratio S. Ephraem cum aliis precibus. Pag. 138. a terg. oratio S. Isaaci ninivitae. Pag. 145. canticum paenitentiae. Is codex aliquot in locis mutilus, exaratus fuit anno Graecorum 1859. (Christi 1547) manu cuiusdam Michaëlis, ut in epigraphe pag. 98. posita adnotatur.

CCCCL. (A. 193.)

Codex in 8. bombyc. foliorum 377, chaldaicis litteris et sermone exaratus; quo continetur.

Pag. 1. Grammatica chaldaica absolutissima, auctore Elia Sobae archiepiscopo. Pag. 296. Compendium grammaticae chaldaicae ephraemitico metro exaratum, auctore presbytero Iohanne Bar-Zohbai. Pag. 312. a terg. Iosephi episcopi mardeusis tractatus de punctis. Pag. 331. Tractatus de nomine et verbo, anonymo auctore, sed recentiore manu exaratus. Pag. 343. De distinctione vocum scriptura similium, sed sensu dissimilium. Is codex exaratus fuit anno Graecorum 1583 (Christi 1271) ut in epigraphe ad calcem paginae 368. adnotatur.

CCCCLI. (A. 194.)

Codex in 8. chartac. paginarum 264, syriacis litteris et sermone conscriptus; quo continentur.

Psalmi Davidis. Item psalmi *magnificat*, et trium puerorum, cantica canticorum, et apocalypsis. Is codex XVIII. Christi saeculo videtur exaratus.

CCCCLII. (A. 195.)

Codex in fol. p. chartac. foliorum 231, syriacis litteris et sermone conscriptus; quo continetur.

Liturgia, seu officium et ritus hebdomadae sanctae, iuxta usum ecclesiae Maronitarum. Is codex, olim collegii Maronitarum, ad saeculum XVII. referendus videtur.

CCCCLIII. (A. 196.)

Codex in 4. chartac. foliorum 131, syriacis litteris et sermone nitide conscriptus quo continetur.

Opusculum Thomae a Kempis in syriacam linguam e latina conversum a maphriano Isaaco. Hoc autem exemplar est autographum, id est propria

interpretis manu conscriptum Romae anno Domini 1715, ut in calce arabicis litteris et sermone adnotatur. Additur, praedictum Isaacum hanc fecisse hanc interpretationem cum a Turcis in exilium pulsus ad catholicam et apostolicam romanam ecclesiam confugit.

CCCCLIV. (A. 197.)

Codex in fol. p. bombyc. foliorum 245, syriacis litteris et sermone conscriptus; quo continentur.

Psalmi Davidis regis et prophetae, cum versione arabica, litteris tamen syriacis expressa, et duobus laterculis distincta. Post CL. psalmos subiungitur psalmus extra numerum *parvulus eram inter fratres meos.* Pag. 222. canticum Moysis depromptum ex cap. XV. exodi. Pag. 224. a terg. canticum Isaiae prophetae. Pag. 225. alterum Moysis canticum ex cap. XXXII. deuteronomii. Pag. 231. oratio dominica. Pag. 231. a terg. symbolum nicaenum. Pag. 232. a terg. canticum S. Ephraem syri, *lux orta est iustis, et rectis corde laetitia.* Pag. 234. canticum trium puerorum domus Ananiae. Pag. 235. oratio in nocturno recitanda. Pag. 235. a terg. oratio dicenda in matutino quadragesimali. Pag. 236. canticum S. Ephraem de amore doctrinae, *domine da doctrinam omnibus diligentibus doctrinam.* Is codex scriptus fuit manu cuiusdam Gabrielis anno Graecorum 1841. (Christi 1529.) ut in calce adnotatur.

CCCCLV. (A. 198.)

Codex in 8. bombyc. foliorum 196, syriacis litteris et sermone conscriptus; quo continentur.

Pag. 1. variae preces. Pag. 1. a terg. epistola S. Pauli ad Corinthios. Pag. 2. evangelium S. Iohannis arabice; cum alia epistola S. Pauli ad Corinthios, syriace. Pag. 3. praeit index omnium liturgiarum, quae in hoc codice continentur. Pag. 3. a terg. epistola S. Iohannis, cum explicatione carsciunica. Pag. 4. epistola S. Pauli ad Corinthios, cum explicatione carsciunica. Pag. 5. aliud exemplar evangelii S. Iohannis. Pag. 6. sequuntur evangelia Matthaei, Marci, tertioque Iohannis, et aliquot prohoemia, cum nonnullis precibus in hebdomada sancta dicendis. Pag. 23. a terg. liturgia S. Iacobi fratris Domini, quae incipit *Deus universorum et domine.* Pag. 38. liturgia S. Iohannis evangelistae, quae incipit *domine Deus fortis.* Pag. 47. a terg. anaphora, seu liturgia S. Ignatii ignei patriarchae antiocheni, quae incipit *Deus pater sancte.* Pag. 63. a terg. liturgia S. Marci evangelistae, quae incipit *domine Deus omnipotens.* Pag. 75. Liturgia S. Sixti papae Romae, quae incipit *quies et pax.* Pag. 80. liturgia S. Eustathii patriarchae antiocheni, quae incipit *Deus clemens, et*

multarum miserationum domine. Pag. 87. liturgia S. Iulii papae Romae, quae incipit *Deus pater omnipotens.* Pag. 96. liturgia S. Cyrilli patriarchae Alexandriae, quae incipit *domine Deus misericors.* Pag. 110. a terg. liturgia S. Dioscori patriarchae alexandrini, quae incipit *Deus qui es fons quietis, et mare bonitatis.* Pag. 126. liturgia S. Philoxeni mabugensis, quae incipit *domine Deus fortis.* Pag. 141. liturgia. S. Iacobi doctoris oecumenici, seu universalis, episcopi Bathnarum Sarugi, quae incipit *Deus pater.* Pag. 159. liturgia S. Philoxeni Barsupta, quae incipit *Deus qui es mare tranquillum.* Pog. 173. liturgia S. Iacobi interpretis scripturarum, et episcopi edesseni, quae incipit *Deus pater omnium.* Pag. 189. precatio metro ephraemitico, in qua invocantur varii episcopi iacobitae, scilicet Dioscorus, Severus, Anthimus, Timotheus, Iacobus, Philoxenus, et Barsumas. Pag. 192. a terg. precatio eodem ephraemitico rithmo exarata, quae incipit *Deus benedic nobis omnibus.* Postremae duae paginae continent sacerdotis praeparationem ad missam, quae diversa manu addita est codici. In pretio habendi sunt isti syriaci liturgiarum codices, quamquam haereticorum, quoniam ex istis consensus orientalis ecclesiae cum occidentali circa veram Christi in eucharistia praesentiam, eiusdemque in eadem adorationem, uti etiam circa transubstantiationem, cognoscitur. Et quidem ex istis libris perpetuitas fidei circa hoc mysterium adeo perspicue probatur, ut protestantibus contradicentibus facile silentium imponatur. Is codex ad XV. Christi saeculum videtur referendus. (Nunc desiderari videtur hic codex.)

CCCCLVI. (A. 199.)

Codex in 12. bombyc. foliorum 69, syriacis nestorianis, ut vocant, idest Chaldaeorum litteris et sermone exaratus; quo continetur.

Ebediesu episcopi Sobae et Armeniae, anno 1318. defuncti, liber cui titulus *margarita*, id est *de veritate christianae religionis.* In fine autem subtexitur catalogus omnium librorum ecclesiasticorum. Huius operis duo extant exemplaria in bibliotheca vaticana. Vide catalogum codicum mss. bibliothecae vaticanae tom. III. pag. 361. et seqq. Hunc porro catalogum syriace et latine edidit vir eruditissimus Abrahamus ecchellensis Romae typis sacrae Congregationis de propaganda fide anno Domini 1653. Iosephus vero Simonius Assemanus novam huius catalogi editionem curavit tomo III. bibliothecae orientalis clementino-vaticanae a pag. 3. ad pag. 362. Is codex ad XIV. Christi saeculum referendus videtur. (Hic item codex nunc desiderari videtur.)

CCCCLVII. * (A. 200.)

Codex in fol. bombyc. paginarum 463, syriacis litteris nestorianis et ser-

(*) Hunc et sequentem codicem deprehendi translatos nescio quo casu inter arabicos. Utique hi locum duorum assemanianorum, qui desunt, tenere iam queunt.

moде conscriptus; quo continentur.

1. Declarationes quaestionum difficilium et verborum obscurorum sacrae scripturae; auctore mar-Iesciuaad episcopo Hadet. Initium fit a declaratione geneseos. Pag. 233. declaratio exodi. Pag. 320. professio fidei mar-Michaëlis episcopi amidensis. Pag. 327. quaestiones dogmaticae arabicis litteris et sermone. Pag. 335. alia professio fidei, syriace. Pag. 344. alia professio fidei Nestorianorum. Pag. 347. aliae quaestiones dogmaticae. Pag. 532. liber mar-Gabrielis contra haereticos, qui in Christo profitentur unam naturam, auctore Sabariesu. Pag. 360. liber seu epistola dogmatica mar-Georgii catholici patriarchae orientalium. Pag. 396. fidei professio cuiusdam Iohannis. Sequuntur alia dogmatica et ascetica. Pag. 412. fragmentum lexici syriaci-arabici-graeci. Pag. 436. de nomine Dei. Pag. 445. responsio dogmatica archiepiscopi cuiusdam iacobitae ad mar-Sabariesu episcopum harmacensem.

CCCCLVIII. (A. 201.)

Codex in 16. bombyc. foliorum 41, syriacis litteris et sermone nitide conscriptus; quo continetur.

1. Alphabetum syriacum. 2. Psalmi aliquot et preces, ob exercendos in syriaca lingua addiscenda tirones. Fuit collegii Maronitarum.

CCCCLIX. (A. 202.)

Diversorum codicum syriacorum fragmenta, in quibus haec fere leguntur 1. sermo de Daniele et Susanna. Item de electione episcopi. 2. fragmentum historiae Genovefae belgicae, carsciunice. 3. fragmentum paraeneseos, carsciunice. 4. de generatione Christi, carsciunice. 5. hymni aliquot sacri, e syriacis facti carsciunici. 6. martyrum commemoratio. 7. fragmentum carminum asceticorum, syriace. 8. fragmentum tractatus de musica, carsciunice. 9. fragmentum liturgicum, syriace. 10. fragmentum ritualis ecclesiae Maronitarum. 11. fragmentum de angelorum choris; item commentarii liturgici; syriace. 12. fragmentum de daemonibus eorumque natura et differentiis, syriace. 13. fragmentum philosophicum, carsciunice. 14. fragmentum tractatus theologici, syriace. 16. apographum manu Iosephi Simonii Assemani confectum, de vita S. Pauli apostoli, ex codice damasceno anni Ch. 1125, qui fuit episcopi Sedanaiae. 17. fragmenta pauca syriaca et arabica de antiquis haeresibus. 18. fragmenta arabica evangeliorum et canonum ecclesiasticorum. Item fragmenta liturgica partim syriaca partim arabica de sacri schematis monachorum ac monialium sumptione.

FINIS CODICUM SYRIACORUM VATIC. ASSEMAN.

APPENDIX

AD CATALOGUM CODICUM HEBRAICORUM BIBLIOTHECAE VATICANAE [PRAETER URBINATES] A CLARIS PRAESULIBUS ASSEMANIS TYPIS EDITUM.

CCCCLIV. Codex chartaceus in fol. saec. XVII, foliorum 577, hebraico et latino charactere exaratus; quo continetur pars prima *lexici hebraico-latini*, cum intelligentia seu convenientia aliarum linguarum orientalium, nempe chaldaicae et arabicae; auctore P. Mario de Calasio ord. min. observ., ut patet ex schedula initio adposita. Desunt priora quinque folia.

CCCCLV. Codex chartaceus in folio, ut superior; continens partem alteram supradicti lexici hebraico-latini, foliis 607. comprehensam.

CCCCLVI. Codex chartaceus in 4. foliorum 204, rabbinico charactere exaratus saec. XVI. Continet tractatus varios, ineditos plerosque, et quidem pertinentes ad opus talmudicum cui titulus *zoar*, *splendor*.

CCCCLVII. Codex chartaceus in 4. foliorum 198, rabbinico charactere exaratus saeculo circiter XVI. Continet anonymi commentarium in pentateuchum.

CCCCLVIII. Codex membraneus in 4. foliorum 231, rabbinico charactere elegantissime exaratus saeculo XV. Continet anonymi cursum philosophicum Ferrariae conscriptum anno Domini 1440.

CCCCLIX. Codex chartaceus in 8. foliorum 147, rabbinico, immo fere hebraico, charactere cum punctis vocalibus exaratus saeculo XVI. Inscribitur *ordo diei*; eoque continentur anonymi preces quotidie recitandas, cum adnexo opusculo eiusdem argumenti typis impresso.

11 *

CCCCLX. Codex chartaceus in 8. foliorum 190, charactere rabbinico exaratus saeculo XVI. Continet anonymi monita ad vitam recte instituendam.

CCCCLXI. Codex chartaceus in 8. foliorum 172, latino et hebraico charactere saec. XVIII. exaratus. Continet P. Benedicti Tessarii a S. Maria grammaticam hebraicam italice explicatam. Accedit ad calcem, nempe fol. 169, anonymi libellus inscriptus *le maledizioni che avvennero agli Ebrei per avere dato la morte a Gesù Cristo.*

CCCCLXII. Codex membraneus in 12. foliorum 170, rabbinico charactere exaratus saec. XVI; quo continentur anonymi monita quaedam ad bene beateque vivendum.

CCCCLXIII. Codex membraneus in 12. foliorum 228, hebraico charactere elegantissimo cum punctis vocalibus exaratus saec. XV, si priora septem folia excipias a recentissima manu refecta. Continet librum psalmorum Davidis.

CCCCLXIV. Codex in folio chartaceus foliorum 160, charactere partim hebraico partim latino elegantissime exaratus, saec. XVIII; quo continentur Iosephi filii Gurionis, seu Gurioniadae, (de quo Wolfius biblioth. hebr. tom. I. pag. 508.) historiarum iudaicarum hebraice, libri quinque. Eiusdem historiarum iudaicarum libri quinque in latinam linguam versi cum adnotationibus. Incipit opus ab historia Danielis et dimissione captivitatis babylonicae, desinitque in ingressu Pompeii in templum hierosolymitanum.

CCCCLXV. Codex in fol. membraneus rabbinico charactere exaratus saec. XIII, foliorum 275; quo continentur rab. Iehuda filii Salomonis hispani, qui vixit saec. XII, varia quae ex arabica lingua in hebraicam transtulit, ut notat Wolfius bibl. hebr. tom. I. pag. 456. Operis titulus *institutiones philosophorum.*

CCCCLXVI. Codex in folio chartaceus foliorum 265, rabbinico charac-

tere exaratus saec. XVII; quo continetur rab. Iacobi fil. Isaae Tzahalon, philosophiae et medicinae professoris romani, opus cui titulus *tentorium Iacob*, hoc est libri XII. de infirmitatibus et remediis adhibendis, deque simplicibus medicamentis.

CCCCLXVII. Codex partim bombycinus partim membraneus in fol. rabbinico charactere saeculo XIII. exaratus, foliorum 198, in fine mutilus; quo continetur *aruch haketzar*, id est breve lexicon anonymi alphabeticum radicum hebraicarum rabbinice explicatarum.

CCCCLXVIII. Codex membraneus in 4. foliorum 484, hebraico charactere cum punctis vocalibus elegantissime exaratus, et cum adnotationibus massoreticis in principio et fine paginarum. Continet biblia sacra, hoc est libros omnes veteris testamenti, qui sunt in canone Iudaeorum.

CCCCLXIX. Codex membraneus in 4. foliorum 30, rabbinico charactere saec. XVI. exaratus. Continet rab. Emmanuelis filii Iacob *tabulas astronomicas*, de quibus Wolfius bibl. hebr. tom. I. p. 951.

CCCCLXX. Codex membraneus in 4. foliorum 232, antiquo elegante charactere exaratus saec. XIV; quo continetur rab. Levi ben-Gherson opus astronomicum, seu potius astrologicum, ex variis scriptis vetustis, tum Iudaeorum tum exterorum contextum. Vide Wolfium bibl. hebr. tom. I. pag. 729.

CCCCLXXI. Codex membraneus in 4. foliorum 159, rabbinico charactere exaratus, saec. XIV. Continet rab. Baruch filii Isaac wormatiensis, qui floruit circa annum Christi 1236, et de quo Wolfius bibl. hebr. tom. I. pag. 268, opus inscriptum *liber elevationis*, editum Venetiis anno 1523. apud Dan. Bombergium in 4. Agitur in eo de ritibus et institutis caerimonialibus.

CCCCLXXII. Codex chartaceus in 12. foliorum 100, partim latino partim hebraico charactere cum punctis vocalibus exaratus saec. XVII; quo continetur officium parvum B. M. Virginis hebraico-latinum.

CCCCLXXIII. Codex membraneus in 12. foliorum 134, charactere hebraico cum punctis vocalibus exaratus anno Domini 1295; quo continetur psalterium Davidis.

CCCCLXXIV. Codex membraneus in 16, rabbinico charactere exaratus saec. XIII, quo continetur liber precum quotidianarum.

CCCCLXXV. Codex membraneus in fol. hebraico charactere cum punctis vocalibus elegantissime exaratus saeculo XV, foliorum 307; quo continentur biblia sacra, hoc est libri omnes veteris testamenti, qui sunt in canone Iudaeorum. Accedit *massora* magna in principio, et *massora* parva in marginibus singularum paginarum minutissimis litteris hebraicis conscripta.

CCCCLXXVI. Codex chartac. in 4. foliorum 176, litteris rabbinicis; quo continentur varia opuscula grammaticalia, rhetorica, philosophica, Aristotelis, Platonis, Porphyrii, collecta et commentariis illustrata a rab. Levi ben-Gherson.

CCCCLXXVII. Codex in 4. chartaceus foliorum 198, rabbinico charactere exaratus saec. XV. Continet tractatus varios de effectibus et motu planetarum, iuxta systema ptolemaicum, cum epistola astrologica inedita rab. Iosephi fil. Iacob Aschalmer ex epitome secretorum naturae desumpta. De hoc opere, et auctore epistolae, altum silentium est in bibliothecis hebraicis Bartoloccii et Wolfii.

CCCCLXXVIII. Codex membraneus in 4. foliorum 218, rabbinico charactere eleganter exaratus saec. XV; quo continetur opus talmudicum, cui titulus *liber praevaricationum in mensuris*.

CCCCLXXIX. Codex chartac. in 4, foliorum 149, rabbinico charactere exaratus saec. XV; quo continetur rab. Moysis fil. Maimonidis vulgo *Rambam* hispani cordubensis, qui floruit saec. XII, pars operis cui titulus *manus fortis*; hoc est liber VIII. eiusdem operis *de seminibus*, de quo Wolfius tom I. biblioth. hebr. pag. 844.

CCCCLXXX. Codex in 4. membraneus foliorum 510, elegante charactere hebraico cum punctis vocalibus saec. XV. exaratus; quo continetur pentateuchus, seu quinque libri Moysis, cum paraphrasi chaldaica et commentario rab. Salomonis Iarki vulgo Rasci: insuper canticum canticorum, ecclesiastes, lamentationes, et liber Estheris, cum commentario eiusdem Rasci, sed sine paraphrasi chaldaica.

CCCCLXXXI. Codex in 12, membraneus foliorum 90, saeculo XV, hebraico charactere cum punctis vocalibus exaratus; quo continetur canticum Salomonis, ecclesiastes, lamentationes, et liber Estheris.

CCCCLXXXII. Codex membraneus in folio maximo foliorum 555, hebraico charactere elegantissimo cum punctis vocalibus exaratus anno Christi 1316. Continet biblia sacra hebraica, nempe omnes veteris testamenti libros, qui sunt in canone Iudaeorum, duobus laterculis dispositos, cum paraphrasi chaldaica, seu targum Onkelosi ad totum pentateuchum, nec non utraque massora parva et magna; parva nempe inter latercula, magna autem in marginibus paginarum, hebraico itidem charactere, sed minusculo, eleganter exarata.

CCCCLXXXIII. Codex chartaceus, imperfectus, in 4, foliorum 97, litteris rabbinicis, quo continentur tractatus varii de re medica, chirurgica, et pharmaceutica.

CCCCLXXXIV. Codex partim chartaceus, partim membraneus, foliorum 98, initio et fine mutilus, rabbinico charactere exaratus saec. XVI; quo continetur libellus asceticus, in cuius folio 49, et seqq. leguntur *consuetudines* seu *praecepta* de moribus formandis et vita recte instituenda; auctore rab. Ascer. De hoc codice videsis Wolfium bibl. hebr. tom. I. pag. 227. ex Bartoloccio.

CCCCLXXXV. Codex in folio maximo in corio bubulo, olim in volumine, seu rotulo, ad usum alicuius synagogae Iudaeorum; proindeque in recta tantummodo pagina hebraicis quadratis litteris saeculo circiter XIV. elegantissime exaratus, cum numeris capitum inter latercula a manu poste-

riore adiectis, et cum versione latina litterali inedita, ad frontem uniuscuiusque folii hebraici, in membrana recentissime elegantissimeque conscripta. Continet tomum I. pentateuchi, seu quinque librorum Moysis, nempe genesim, exodum, et leviticum, usque ad cap. XXVI. vers. 43. inclusive. Constat foliis 108, partim hebraicis in corio, partim latinis in membrana.

CCCCLXXXVI. Codex in folio maximo, ut superior; quo continenetur tomus II. pentateuchi seu quinque librorum Moysis, videlicet pars levitici a versiculo 44. capitis XXVI; numeri, et totum deuteronomium. Constat foliis 78, partim hebraicis in corio, partim latinis in membrana. Hi duo codices, sive uterque tomus huius pentateuchi, ex bibliotheca principum de Comitibus in vaticanam iussu Pii PP. VI. illati fuerunt. Versionem autem litteralem latinam idcirco diximus *ineditam*, quia discrepat ab aliis litteralibus versionibus Sanctes Pagnini, et aliorum, editis.

CCCCLXXXVII. Codex membraneus in fol. hebraico quadrato characterе saeculo XV. exaratus, continens fragmenta plurima variorum operum talmudicorum.

CCCCLXXXVIII. Codex membraneus in 4, rabbinico charactere exaratus saec. XV, continens fragmentum operis talmudici, cui titulus *zohar, splendor.*

CCCCLXXXIX. Codex bombycinus in 8, rabbinico-germanico charactere exaratus saec. XVI, continens fragmentum operis rab. Moysis filii Maimonidis, cui titulus *manus fortis.*

CCCCXC. Volumen (seu rotulus) in corio bubulo, hebraico charactere saec. XV. eleganter exaratus, continens fragmentum *sepher thora*, seu *voluminis legis*, quod in synagogis retinere ac legere Hebraei reverenter solent. In hoc autem fragmento descripta sunt deuteronomii capita XIX. XX. XXI. et XXII; usque ad versiculum 22.

CCCCXCI. Volumen in corio bubulo, vetustate detritum, rabbinico charactere saec. circiter XIV. exaratum; quo continentur explicationes caba-

listicae et superstitiosae nominis tetragrammati *Jehova*, ad formam arboris dispositae.

CCCCXCII. Volumen in corio bubulo, hebraico quadrato charactere saeculo XIV. exaratus in laterculis quadragiuta sex, continens fragmentum legis seu pentateuchi, quod volumen in synagogis a Iudaeis religiose, ut diximus, asservari legique solet: a capite XIV. libri exodi, usque ad finem deuteronomii.

CCCCXCIII. Volumen membraneum, hebraico quadrato charactere, absque punctis vocalibus recentissime exaratum in laterculis viginti quinque, continens historiam Estheris, et libros qui subsequuntur.

CCCCXCIV. Codex chartaceus in 8. fol. 107, saeculo XVII. latine exaratus, continens epilogum omnium regularum et praecipuarum difficultatum grammaticalium linguae hebraicae; auctore domino Benedicto Tessario a S. Maria monacho cisterciensi. Accedit catalogus omnium auctorum tum hebraeorum tum christianorum, qui de re grammaticali hebraica scripserunt.

CCCCXCV. Codex membraneus in 8. foliorum 13, rabbinico charactere exaratus saeculo XVI, continens fragmentum commentarii in deuteronomium.

CCCCXCVI. Codex membraneus in 4. foliorum 27, hebraico quadrato charactere absque punctis vocalibus saeculo XV. exaratus; quo continetur Avicennae philosophi arabis compendium rerum physicarum inscriptum *liber parvus compendiorum*. Opus ex arabico idiomate in hebraicum ab anonymo translatum.

CCCCXCVII. Codex bombycinus in 4. foliorum 324, hebraico quadrato charactere, absque punctis vocalibus, saeculo XV. in Hispania exaratus; continens precum collectionem, quae a Iudaeis non publice, id est in synagogis, sed privatim solent recitari.

CCCCXCVIII. Codex in fol. bombycinus foliorum 69, rabbinico charactere hispanico, absque punctis vocalibus, saeculo XV. exaratus; continens

directionem astronomicam Salomonis Mirnachi; cum tabulis comparativis mensium et annorum apud Hebraeos, Moslemanos, atque Christianos.

CCCCXCIX. Codex chartaceus in folio foliorum 487, rabbinico charactere germanico, absque punctis, saeculo XV. elegantissime exaratus; quo continentur opera rab. Ieruchami filii Mesciullam, galli narbonensis, qui florebat circa annum Christi 1334; videlicet libri *generationum et rectitudinum*; quorum prior in duas partes distributus, ostendit quomodo homo vitam instituere debeat usque ad tempus quo uxorem ducit; et a tempore initi matrimonii usque ad mortem: alter autem agit de iustitutis pecuniariis; triginta duabus semitia, sive partibus, constans. Haec opera fuerunt subinde typis edita Venetiis apud Bragadinum in fol. parvo anno 1553, cuius editionis exemplar extat in biblioth. vatic. num. 212; tum Constantinopoli anno 1669. item in folio, cuius editionis meminit Wolfius tom. I. biblioth. hebr. pag. 698.

D. Codex membraneus in 8. foliorum 135, rabbinico charactere germanico saeculo XV exaratus; quo continetur fragmentum pentateuchi a capite X. exodi usque ad deuteronomium: et a pag. 72. usque ad finem, *haphtaroth* idest *lectiones prophetarum* per hebdomadas distributae.

DI. Codex chartaceus in 4. foliorum 192, liber parvus praeceptorum, cui titulus *columna transmigrationis*; auctore R. Ioseph Corbiel.

DII. Codex in fol. partim membraneus, partim chartaceus, foliorum 151, cui titulus *confutatio confutationis*: opus rab. Kalunymi fil. Davidis fil. Todios.

DIII. Codex in 4. membraneus foliorum 213, litteris hebraicis elegantissimis exaratus; quo continetur pentateuchus Mosis, cum paraphrasi chaldaica, et aliquot scholiis.

DIV. Codex in 4. foliorum 347, litteris rabbinicis exaratus; quo continetur *liber portae lucis*; opus cabalisticum, cuius auctor valde celebris R. Ioseph ben-Ghicattilia.

DV. Codex in 4. foliorum 230, partim chartaceus, partim membraneus,

litteris rabbinicis exaratus; quo continetur commentarius in quartum pentateuchi librum, seu in numeros.

DVI. Codex in 4. foliorum 173, chartaceus, interpositis foliis membraneis; quo continentur expositiones desumptae praesertim ea opere *zohar*. Scriptus fuit hic liber manu R. Menachem anno Christi 1415.

DVII. Codex chartaceus in 4. foliorum 152, quo continentur varia de logica, caelo, et iuris prudentia. Accedunt in calce epistolae tres R. Maimonidis ad Rabbinos massilienses anno Christi 1456. scriptae.

DVIII. Codex chartaceus quo continetur brevis collectio vocabulorum hebraicorum, quae sunt levidensia studiosi alicuius adversaria. Accedit latinus catalogus monachorum Congregationis S. Maria Fuliensis a prima institutione Congregationis usque ad annum 1678.

DIX. Fasciculus fragmentorum, in quibus agitur de prophetiis circa Messiam. Insunt capita aliquot ea Miscna, tractatus cabalisticus superstitiosus de sortibus, et regulae aliquot grammaticales partim latine partim italice traditae.

DX. Codex in fol. membraneus foliorum 81, venuste scriptus; quo continetur Avicennae tractatus de aromatibus, et de simplicibus medicamentis.

DXI. Codex in fol. membraneus foliorum 135, quo continetur R. Ascer commentarius in pentateuchum.

DXII. Codex in fol. chartaceus foliorum 659, quo continentur tractatus talmudici, latine.

DXIII. Codex in fol. chartaceus foliorum 564, quo continentur Rabbinorum dogmata, latine. Pars I.

12 *

DXIV. Codex in fol. chartaceus foliorum 475, quo continetur eiusdem operis pars II.

DXV. Codex in 4. chart. foliorum 24, quo continetur tractatus de veritate christianae religionis, quam prophetae confirmant. Translatus porro fuit in latinam linguam a Paulo Fagio, impressusque Ienae anno Christi 1542.

DXVI. Codex in fol. membraneus foliorum 130, quo continetur R. Davidis Kimchii *liber radicum.*

DXVII. Codex in 8. chartaceus foliorum 36, quo continentur Iulii Bartoloccii regulae linguae hebraicae, breviter traditae sermone italico.

DXVIII. Codex in 8. chartaceus foliorum 54, quo continetur liber cui titulus *lumen adolescentiae.*

DXIX. Codex in 8. chartaceus foliorum 158, quo continentur preces variae christianae, cum officio B. Virginis, hebraice et latine.

DXX. Codex in 16. chartaceus foliorum 108, quo continetur epitome grammaticae hebraicae, latine scripta.

DXXI. Codex in fol. partim chartaceus partim membraneus foliorum 107, quo continentur R. Salomonis commentarii imperfecti ad ecclesiastem.

DXXII. Codex in fol. membraneus foliorum 163, quo continentur commentarii imperfecti ad tres priores pentateuchi libros, anonymo auctore.

DXXIII. Codex in 4. chartaceus foliorum 118, quo continentur varia opuscula, quibus christianus homo iudaeum convincit.

DXXIV. Codex in 8. membr. et chart. foliorum 16, quo continetur opusculum de re medica.

DXXV. Codex in 12. chart. fol. 72, quo continetur horarium seu regula recitandarum lectionum certis mensis diebus. Item de temporum anni vicissitudinibus.

DXXVI. Codex in 16. membr. fol. 13; quo continetur horarium ut supra, cum brevi kalendario.

DXXVII. Codex in 4. chartaceus foliorum 192, quo continetur R. Menachem commentarius in psalmos.

DXXVIII. Codex in 4. chartaceus foliorum 156, quo continentur 1. expositiones in aliquot Talmudis loca difficiliora. 2. item in X. *sephiroth*. 3. R. Menachem Rekanati expositio precum cabalistica.

DXXIX. Codex in fol. m. membraneus foliorum 245, antiq. quo continetur R. Kimkii, *liber radicum*.

DXXX. Fragmenta varia, seu folia aut particulae dissolutorum codicum.

DXXXI. Iohannis Georgii, scriptoris hebraici vaticani, nuper defuncti, adversaria hebraica, et partim etiam italica.

His codicibus DXXXI, accedunt codices vaticani urbinates LIX, ab Assemanis item in catalogo edito descripti. Ergo codicum hebraicorum et rabbinicorum, quos bibliotheca vaticana conservat, summa est DXC.

Codex samaritanis litteris et lingua conscriptus, chartaceus, foliorum 195. in 8. parvo; quo continentur preces ad usum synagogae Samaritanorum. De hoc opere ut iudices, legesis Guil. Gessenii praefationem ad carmina samaritana a se edita Lipsiae an. 1824, laudatosque ab eodem p. 6. auctores, de Rubeis, Kennicottum, et Hottingerum.

CODICES AETHIOPICI

BIBLIOTHECAE VATICANAE. *

I. In hoc volumine continentur 1. quatuor evangelia. 2. officium Aethiopum, hoc est nocturnum. 3. nonnulla opuscula S. Clementis romani. 4. computus temporum Aethiopum. 5. aliquot concilia generalia. In fol. pergam. antiq. foliorum 217.

II. Nicaena prima synodus exhibens viginti canones nicaenos, quos Aethiopes, aeque ac Graeci et Latini, agnoscunt. Item canones 84, quos ipsi Aethiopes praecepta vocant, continentes varia quae cognosci possunt ex indice latino huic codici praeposito. In fol. chartac. foliorum 41.

III. Novum testamentum integrum cum psalterio. Est exemplar typis impressum in pontificatu Pauli III. Romae anno 1548. In 4. chartac foliorum 324.

IV. Psalmi Davidis mss. quibus adiunctae sunt aliquot preces. In 4. ex pergam. antiq. foliorum 160.

V. Duae epistolae Petri, duae Iohannis, una Iudae, una Pauli ad Hebraeos. In 4. chartac. foliorum 69.

VI. Novum testamentum integrum, cum nonnullis liturgiis. Est exemplar typis impressum Romae anno 1549. foliorum 226.

(*) Horum aliquam notitiam ab amico acceptam edidit iamdiu Ludolfus in commentario ad suam historiam aethiopicam p. 299; sed via tertiam codicum partem Ludolfus novit. Profecto ne noster quidem catalogus magnopere se commendat: etsi enim iustum codicum numerum exhibet, operum tamen ipsorum vix adumbratam notitiam suppeditat. Misellum hunc indicem vaticanum, nescio qua fama commotus Assemanus (catalog. T. I. praef. p. X.) Vanslebii lucubrationem existimare videtur; ipse vero Assemanus multo accuratiorem confecturus erat, si vita comes fuisset: quam rem nos aliquando ad exitum perducturos, auxiliis idoneis subnixos vehementer speramus ac propemodum spondemus. Interim lector levi hac notitia contentus esto. In his codicibus aethiopicis nonnulli palimpsesti sunt; et quidem supposita quoque et antiquior scriptura aethiopica est [EDITOR.]

VII. Psalterium Davidis, cum precibus ad B. Virginem per singulos dies hebdomadae dicendis. In 4. ex pergam. antiq. foliorum 138.

VIII. Liber miraculorum B. M. Virginis. Item organum eiusdem B. Virginis, pag. 15. In 4. chartac. foliorum 163.

IX. Psalterium typis impressum anno 1513, cum aliquot liturgiis mss. sed imperfectis. In 4. chartac. foliorum 133.

X. Psalmi Davidis In 8. ex pergam. antiq. foliorum 143.

XI. Nonnulla S. Petri, ex actibus apostolorum. In 8. ex pergam. antiq. foliorum 144.

XII. Miraculum Christi in panis multiplicatione. In 8. ex pergam. antiq. foliorum 34.

XIII. Missa Aethiopum pag. 1. Item laudes B. M. Virginis, pag. 25. In 12. ex pergam. antiq. foliorum 61.

XIV. Psalmi Davidis, cum officio B. Virginis. In 4. parvo, ex pergam. antiq. foliorum 185.

XV. Psalterium Davidis, cum officio B. M. Virginis, et nonnullis liturgiis. In 4. parvo, ex pergam. antiq. foliorum 294.

XVI. Nonnullae liturgiae, ex quibus aliquot sunt editae. In 4. chartac. foliorum 59.

XVII. Catechismus, sive institutio fidei christianae, ex pergam. antiq. In 12. foliorum 74.

XVIII. Psalterium davidicum cum precibus. In 12. chartac. fol. 269.

XIX. Psalmi impressi Romae anno 1513. In 8. foliorum 103.

XX. Psalmi Davidis. In 4. ex pergam. antiq. foliorum 120.

XXI. Epistolae SS. Pauli et Petri. In 8. chartac. antiq. foliorum 114.

XXII. Liturgiae. In 8. ex pergam. antiq. foliorum 76.

XXIII. Preces variae sine principio et fine. In 8. ex perg. antiq. fol. 34.

XXIV. Collectio precum. In 8. ex pergam. antiq. foliorum 197.

XXV. Quatuor evangelia. In 4. ex pergam. antiq. foliorum 262.

XXVI. Preces variae. In 4. chartac. foliorum 19.

XXVII. Psalterium, cum canticis veteris testamenti. In 8. ex pergam. antiq. foliorum 160.

XXVIII. Liturgiae, quae carent principio et fine. In 4. ex pergam. antiq. foliorum 38.

XXIX. Alia fragmenta liturgiarum partim in charta, partim in pergam. antiq. In. 4. et 8. fol. 47.

XXX. Preces variae, quae carent principio et fine. In 12. partim ex charta, partim ex pergam. fol. 80.

XXXI. Organum B. Mariae virg. In 4. ex pergam. antiq. fol. 192.

XXXII. Homiliae nonnullae, in fine mutilae. In 4. ex pergam. antiq. foliorum 42.

XXXIII. Institutiones monasticae. In 8. ex pergam. antiq. foliorum 75.

XXXIV. Liturgiae. In 4. ex bombyc. antiq. c. s. 93.

XXXV. Preces ad B. M. Virginem. In 8. ex pergam. antiq. foliorum 109.

XXXVI. Preces variae partim chartae. partim in pergam. antiq. In 12. foliorum 115.

XXXVII. Preces superstitiosae. In 16. ex pergam. antiq. foliorum 126.

XXXVIII. Evangelium Lucae et Iohannis. In 12. chartac. foliorum 304.

XXXIX. Liturgiae. In 12. ex pergam. antiq. foliorum 90.

XL. Preces variae. In 16. ex bombyc. foliorum 74.

XLI. Rubricae, et preces quotidianae. In 8. chartac. foliorum 20.

XLII. Precationes magicae, seu *zelote tiket.* In 16. ex pergam. antiq. foliorum 165.

XLIII. Laudatio omnium sanctorum, metrice. In 12. bombyc. foliorum 255.

XLIV. Salutationes ad Mariam virginem, et ad Iesum Christum. In 16. chartac. foliorum 91.

XLV. Psalmi, et canticum canticorum. In 16. ex pergam. antiq. foliorum 205.

XLVI. Historia S. Eustathii monachi aethiopis. In 16. ex pergam. antiq. foliorum 134.

XLVII. Evangelium Iohannis et apocalypsis. In 12. ex pergam. antiq. foliorum 215.

XLVIII. Doctrina secreta, et martyrium S. Sebastiani, cum aliis. In 16. chartac. foliorum 66.

XLIX. Apocalypsis, et officium B. Virginis. In 16. ex pergam. antiq. foliorum 130.

L. *Zelote tiket*, sive preces magicae. In 16. ex pergam. antiq. foliorum 114.

LI. Liturgiae defunctorum. In 16. ex pergam. antiq. foliorum 47.

LII. Officium B. Virginis. In 16. ex pergam. antiq. foliorum 70.

LIII. Officium B. Virginis. In 16. ex pergam. antiq. foliorum 76.

LIV. Apocalypsis, cum officio monastico in fine. In 12. partim ex pergam. partim chartac. antiq. foliorum 235.

LV. Preces magicae. In 16. ex pergam. antiq. foliorum 110.

LVI. Preces ad B. M. Virginem, partim chartac. partim ex pergam. In 8. foliorum 63.

LVII. Fragmenta ex psalmis, cum precibus in fine. In 4. ex perg. foliorum 49.

LVIII. Preces ad B. Virginem. In 12. ex pergam. antiq. foliorum 54.

LIX. Liber magicus. In 16. ex pergam. antiq. foliorum 36.

LX. Preces ad appellandum daemonem, cum *zelote tiket*. Deest initium et finis. In 16. ex pergam. antiq. foliorum 62.

LXI. Computus ecclesiasticus, cum homilia Isaaci, ob excitandum amorem divinum, contemptumque mundi. In 16. ex pergam. antiq. foliorum 38.

LXII. Salutationes ad B. Virginem. In 12. chartac. foliorum 43.

LXIII. Preces variae, carentes principio et fine. In 16. ex pergam. antiq. foliorum 54.

LXIV. Preces diurnae et nocturnae. In 4. chartac. foliorum 29.

LXV. Confessio turco-arabica, litteris aethiopicis, cum aliis. In 4. et 8. chartac. foliorum 24.

LXVI. Liturgiae. In fol. chartac. foliorum 65.

LXVII. Evangelium S. Iohannis et apocalypsis, ex pergam. foliorum 160. antiq.

LXVIII. Evangelium S. Iohannis et apocalypsis; ex pergam. foliorum 122. antiq.

LXIX. Missale, cum precibus, et aliquot B. Virginis miraculis, et cum parte ritualis; ex pergam. foliorum 139. antiq.

LXX. Psalmi Davidis, cum canticis propheticis veteris et novi testamenti. Item cantica canticorum Salomonis. Item aliquot preces ad B. Virginem per hebdomadam; ex pergam. foliorum 152. antiq.

LXXI. Codex in fol. membraneus splendidissime scriptus, atque in tria latercula dispertitus, foliorum 27; quo continetur *Henochi liber* pseudepigraphus non ita pridem in Aethiopia inventus, atque Oxonii anno 1821. anglice editus a cl. Richardo Laurentio, cuius legenda est dissertatio praevia. Cum codice autem vaticano copulatur italica epistola cl. Fr. Antonii Georgii augustiniani ad Antonellium praesulem, qui deinde cardinalis fuit, in qua de hoc opere iudicium suum exponit. Adnectitur etiam pars multa interpretationis latinae, ab eodem, ut reor, Georgio curatae, usque ad cap. LIV; reliqua enim interpretationis pars excidit. Hic insignis perrarusque codex emptus fuit in publica auctione librorum praedicti cardinalis Antonellii, et bibliothecae vaticanae addictus, ab Angelo Maio bibliothecae eiusdem praefecto.

CODICES SLAVICI*

BIBLIOTHECAE VATICANAE.

CODEX I.

Inter codices manuscriptos hocce volumine contentos, qui multum conferunt ad res Dalmatiae antiquas illustrandas, in primis sese commendat et alta antiquitate et pretiosis linguae slavonicae, seu potius dialecti dalmaticae, reliquiis fragmentum, quod in codice inter latinos vaticanos 7019, sed inter slavicos primo, pag. 97. extat, semifoliis 19. constans, forma scilicet oblonga; dialecto dalmatica antiquiore, charactere latino, in vulgari charta conscriptum; regum Dalmatiae et Crobatiae res gestas, ab anno Christi 538 ad 1079, complectens; ignoti auctoris.

Hoc porro exemplar ex cuiusdam *Papalich* manuscripto, in Craina Marchovichiorum, in dioecesi antibarensi reperto, et crobaticis (vulgo hieronymianis) litteris exarato, *Chaletich* se transcripsisse anno 1545, ipse fidem facit, apposita dalmatice ad calcem manuscripti nota, quae latine ad verbum redditur. " Dominus Dominicus Papalich reperit codicem hunc in Craina „ Marchovichiorum in quodam libro vetustissimo, scriptum charactere chro- „ batico, eumque ad litteram exscripsit: ego vero Hieronymus Chaletich ex „ dictis libris transcripsi anno 1546, die 7. mensis octobris Almissi (nomen „ est oppidi in Craina Marchovichiorum.) Laus Deo „. Circa annum 1191. presbyter Diocleas eamdem historiam ex alio exemplari slavico in latinum sermonem vertit; ut videre est in praefatione, quam suae versioni praefixit. Adde, quod fragmentum nostrum res gestas producit usque ad annum 1079. Atque exinde facile coniicitur, versionis etiam huius auctorem (qualecumque tandem nomen illi fuerit) dalmatam certe haud longe post saeculum XI. vixisse: atque ita locum inter slavicos annalium scriptores occupare primum post *Nestorem* illum monachum kioviensem, qui saeculo exeunte undecimo floruit, omniumque iudicio primus fuit, qui annales slavonico idiomate concinnaverit. Verumtamen dolendum est, quod illud exemplar, crobaticis seu glagoliticis litteris exaratum, ex quo nostrum latinis descriptum fuit, omnino e conspectu litteratorum avolaverit: secus, longe plura non tam historiae (in qua exiguae sane esset fidei autographum, aeque atque apographum est, propter anachro-

(*) Accuratum hunc slavicorum codicum et nonnullorum librorum vat. catalogum confecit, me rogante, anno 1820 vir cl. Michaël Bobrowskius in inclyta universitate vilnensi professor, dum in vaticana bibliotheca studiis suis vacaret. Atque hanc ego doctam scripturam, verbis tantum aliquot immutatis, heic colloco, nomenque auctoris tum grati animi tum honoris causa palam facio. [EDITOR.]

nismos, et nominum rerumque mentionem ab aliis scriptoribus fide dignissimis factam, saepe diversam) quam indagando slavonicae linguae genio et antiquitati suppeditaret: quae frustra quaesieris in nostro; praesertim quum et mendis amanuensis scateat, et litteris latinis iisque negligenter pictis, et minime sibi constante scribendi ratione dalmatica, et quandoque male verba seiungendo rem sistens, lectorem de verborum orthographia, radice et significatu incertum, adeoque etiam de vero sensu auctoris expiscando dubium, saepissime reddat.

Chronicon dalmaticum tres interpretes nactum est. Et quidem primum *Diocleam*, cuius versio ad Radoslavi regnum semper ferme persimilis nostro exemplari est, in reliquis ab eo discrepat. Inde facilis fit coniectura, Diocleam exemplari longe diverso a nostro codice usum fuisse in vertendo. Anno 1510. meliore latinitate donavit chronicon illud *Marcus Marulus* patricius spalatensis, magis rerum quam verborum diligens interpres, praefixo titulo *regum Dalmatiae et Crobatiae gesta*. Eius versio in hoc volumine inest pag. 77. Tertia habetur italica, quam *Maurus Orbinus* in opere *il regno degli Slavi* vulgavit. Ceterum qui magis scire cupit, quanti momenti sit in historia hoc chronici dalmatici fragmentum, cuiusque indolis tum textus originalis tum eius versiones, consulat Iohannis Lucii opus *de regno Dalmatiae et Crobatiae*, cui inserta est tam Diocleae quam Maruli versio, et notis historico-criticis illustrata: quod Lucii opus prodiit in lucem Amstaelodami anno 1666 in fol. Quaedam exemplaria habent an. 1668. Francof. (pro Amstaelod.) sed id discrimen versatur tantummodo in mutatione frontispicii a bibliopolis facta. Eadem chronica occurrunt inter scriptores rerum hungaricarum, cura Io. Georgii Schwandtneri editos Lipsiae 1748. in fol. part. I; cui praeterea praefatio de vita et operibus Lucii praefixa non parum iuvabit lectorem. I. S. Assemanus in kalendario ecclesiae universae Romae 1750. edito tom. I. pag. 321—344. errores contra veritatem historicam commissos a chronographis dalmaticis perstringens, plurimum lucis affundit non solum nostro fragmento, sed etiam aliis opusculis mss. quae codice vaticano n. 7019. continentur. Itaque duumvirorum, Lucii videlicet et Assemani, operâ fragmentum chronici dalmatici innotuit reipublicae litterariae ut fons historicus; quum textus eius originalis lucem nondum aspexerit. Denique eiusdem chronici mentionem iniecit celeber Ios. Dobrowskius in teotisco libello *Slavin*, Pragae impresso anno 1806. in 8. pag. 379.

II. Codex manuscriptus inter slavicos ab Assemano notatus n. I, novissime vero locum II. inter eosdem codices occupans.

Hic codex slavicus, complectitur Constantini Manassis compendium chronicum, in slavo-serbicam dialectum e graeco conversum: membraneus est, in folio minore, litteris cyrillicis elegantissime exaratus; sine verborum separatione, quae non alibi fit, quam ubi ponitur punctum in fine cuiuslibet sententiae; accentibus, iisque paucis, ad morem Graecorum praeditus; distinctas minio colore habens inscriptiones et notas interpretis; tabulis pictis exornatus; foliorum 205, exceptis duobus tribusve, quae initio desiderantur.

Ad tradendam huius codicis notitiam sufficiet in medium proferre illam, quam eruditissimus I. S. Assemanus in kalendario ecclesiae universae tom. V. pag. 203. et seqq. de eodem concinnavit. " *Extat in bibliotheca*
„ *vaticana codex membraneus in folio, litteris et sermone slavico elegan-*
„ *tissime exaratus, inter slavicos signatus num. I. Continet Constantini Ma-*
„ *nassis compendium chronicum, e graeca in slavicam linguam conver-*
„ *sum, et ab anonymo interprete regi Bulgarorum et Graecorum Io-*
„ *hanni Alexandro nuncupatum, cum figuris imperatorum constantino-*
„ *politanorum, et eiusdem Iohannis Alexandri, atque filiorum, nec non*
„ *rerum, quae in singulis capitibus e sacris litteris narrantur. Incipit*
„ *enim a creatione mundi, et desinit in Nicephoro Botaniata, qui ab*
„ *anno Christi 1078. ad 1080. imperavit.* Idem porro compendium chroni-
„ cum Manassis graece et latine prodiit inter scriptores byzantinos Parisiis anno
„ 1688. Qui hunc codicem olim viderat, quum nesciret quid complectere-
„ tur, adnotationem huiusmodi ad primam codicis tabulam apposuit: *flos*
„ *chronicorum.* Et infra: *flos omnium chronicorum lingua ruthenica, quae*
„ *comprehenditur sub illyrica.* Et folio primo versa pagina: *iste liber ap-*
„ *pellatur flos omnium chronicorum.* Supra caput imaginis Christi: *Iesus*
„ *Christus*. Sub pedibus imaginis regis: *Iohannes Alexander macedo*; ad
„ cuius petitionem iste liber fuit translatus de graeco in slavonicum. Supra
„ caput tertiae imaginis: *S. Iohannes Baptista.* Fol. 2. *De morte praedicti*
„ *Alexandri.* Ita anonymus interpres latinus, quisquis is fuerit: piget enim
„ reliquas eius latinas adnotationes referre. Nos hic in gratiam lectoris, quid
„ quaeque picturae repraesentent, singillatim damus etc. „

Mox recenset Assemanus cunctas codicis picturas, quarum nonnullas nobis quoque lubet referre, sed tamen eas tantum, quae ad aetatem codicis definiendam aliquid conferre videntur. " Itaque fol. 1. (pergit celeber Assema-
„ nus) versa pagina, occurrunt tres imagines. In medio (litteris slavicis, ut
„ etiam infra) *Iohannes Alexander*, crucem patriarchalem dextra gestans,
„ in capite diadema imperiale: supra caput angelus de caelo descendens, et
„ coronam ei imponens, cum epigraphe: *angelus Domini.* A dextris Iesus
„ Christus capite radiato in volumine scribens, cum epigraphe: *Iesus Christus*
„ *rex regum et rex aeternus.* A sinistris: *Constantinus Manasses*, capite

„ item radiato, in volumine scribens cum epigraphe: *annalium scriptor Manasses.* In capite paginae: *Iohannes Alexander in Christo Deo fidelis rex et monarcha omnium Bulgarorum et Graecorum.* Fol. 2. *Iohannes Asen*, Alexandri regis filius, mortuus in feretro iacens: ad pedes *angelus*: ad latus *rex* pater, et *regina* mater; ad caput *archiepiscopus*, cum *episcopo*, *presbyteris*, et *diaconis*, exequias eius celebrans. Supra, *angelus* animam ipsius in caelum ferens. Ibidem versa pagina, *Iohannes Asen* in caelum translatus, inter sanctos et angelos, a Christo Domino in eathedra sedente, manu manum apprehendente, elementer excipitur etc. Fol. 205. Bulgarorum reges, *Iohannes Alexander* pater cum filiis; a dextris quidem, *Iohannes Asen* ab angelo in tutelam receptus: a sinistris autem, *Iohannes Strascimirus* et *Michaël.* Supra caput *Iesus Christus* extensis brachiis regiam familiam protegens. Inscriptiones: *Iohannes Alexander rex. Iohannes Asen rex. Angelus Domini. Iohannes Strascimirus rex. Michaël rex.*

„ Iam vero ex pictis huiuscemodi imaginibus perspicuum fit primo, slavicum istum vaticanum codicem circa annum 1350, quo *Iohannès Alexander* Bulgarorum rex vivebat, exaratum fuisse. Secundo patet, *Alexandrum* Strascimiri filium, qui post Michaëlem Bulgaris ab anno 1330. praefuit, *Iohannis* praenomen gessisse, quum genus scilicet suum. ad *Iohannem Asanem*, qui sub Innocentio III. papa Bulgarorum et Blacorum regem sese inscribebat, referre gestiret. Tertio constat, eidem Iohanni Alexandro tres tantummodo filios fuisse, nimirum *Iohannem Asanem*, qui adolescens obiit, *Iohannem Strascimirum*, *et Michaëlem.* „ Haetenus ex Assemano.

His adiicere licebit quaedam de fructu ex pictis tabulis percipiendo, de versionis indole, utilitate, atque usu critico. Igitur in primis monendum est, tabulas has, quamquam rudi arte pietas et vetustatae iam attritas, quum tamen repraesentent saeculi XIV. morem atque consuetudines, quae fuerint in vestibus, impedimentis bellicis, domi et belli Bulgaris, Graecis, Tartaris, ac Russis, a pictoribus minime esse contemnendas. Quod spectat ad indolem versionis slavicae, ea scilicet est dialectus *slavo-serbica*, quam Serbi in patria loquebantur; praesertim quum ea proxime accedat ad codices manuscriptos bibliorum recensionis danubianae, et ad libros liturgicos usui Serborum Bulgarorumque inservientes, qui non excedunt saeculum XIII. Hinc eluceseit, versionis huius auctorem aut bulgarum aut serbum fuisse, eumque eirca saeculum XIV, aut paulo post, floruisse; quod coniectare etiam ex tabulis pictis licet. Porro interpres, aeque ac alii, qui vertendis de graeco in slavonicum idioma libris occupati fuerunt, adeo fidelis fuit, ut et verbum verbo reddere conatus fuerit, et verborum ordinem ac phrasium vim, et compositarum vocum analogiam, ut verbo absolvam, totius Graeci sermonis indolem et nativum co-

lorem ubique servare sibi duxerit religioni: de suo vero penu nihil addiderit, nisi quod rerum summa capita ex diuinis paginis hausta, et imperatorum byzantinorum, quorum gesta in chronico narrantur, nomina inscripserit: praeterea adiecerit identidem notas alicuius momenti in Bulgarorum historia; quibus tamen omnibus rubro colore notatis, lectorem voluit reddere cautum, ne eas cum textu confunderet. Iamvero ex versionis indole patet, codicem nostrum haud exigui esse usus critici; praecipue vero utilitatem magnam praestare posse in locupletanda Slavorum lingua novis vocibus, phrasibus, locutionibusque poëticis, earumque compositione et structura ad graecam accommodata. Ad criticen autem quod adtinet, hoc monuisse sufficiet, interpretem scilicet in vertendo usum fuisse codice graeco optimae notae, cuius meliores conservavit variantes lectiones, quae scilicet in editione chronici Manassis maurіciana recensentur, a criticis ex aliis manuscriptis collectae, ita ut ad codicem ms. Leonis Allatii, atque ad primum parisiacum, magis quam ad textum editum versionemque et secundum codicem regiae parisiensis bibliothecae, accedere videatur.

III. Codex vetustissimus, membraneus, in quarto, exaratus litteris glagoliticis, saeculo saltem decimo tertio.

Est liber lingua slavica litterali scriptus, qui dicitur *evangeliarium*; continet enim *lectiones evangelicas* per anni decursum, iuxta ritum ecclesiae slavo-graecae, a *dominica resurrectionis* usque ad *sabbathum sanctum*, ordine in typico Graecorum diebus dominicis et sabbathis praescripto. Incipit ab evangelio S. Iohannis fol. 1. ad fol. 112. Mox sequitur *kalendarium sanctorum* a mense *septembri* ad finem *augusti*, in quo *lectiones evangelicae* diebus festis accommodatae inveniuntur, ad fol. 154. Tum lectiones in dominicis ad matutinum ad fol. 158, denique in communi sanctorum. In ultimo folio praescribitur sacerdotibus modus praeparandi se ad missam rite celebrandam: et quaedam alia inveniuntur, quae utpote usu et antiquitate nimis attrita, lectu difficilia sunt, eaque non integra, deficiente uno alterove folio. Fol. 1. legitur, codicem pertinuisse ad I. S. Assemanum. Et revera vir ille doctissimus, in monte Libano legationis munere functus, in Italiam reversurus hunc codicem comparavit a monachis slavo-graecis, Hierosolymis commorantibus, ut narrat eruditissimus Caramanus in opere quod inscribitur: *identità della lingua letterale slava* etc. §. 93.

Profecto nullus eorum, quos hucusque vidi, codicum glagoliticorum, par huic antiquitate esse videtur; tamen nullo modo possum assentiri Caramano l. c. asserenti, eius codicis scriptorem vel aetate Suidae vixisse vel eidem praecessisse. Non enim satis firma argumenta affert vir doctus, quibus mihi tam

remotam codicis slavici antiquitatem persuadeat. Nam quod vocalium in vocibus slavicis defectum littera, quae in alphabeto cyrillico et hieronymiano *ier* dicitur, plerumque supplet, et ideo in earundem pronunciatione stridorem quemdam auget, id proprium est omnibus codicibus slavicis recensionis danubianae vel recentissimis; ac proinde nihil aliud probat, quam quod codex ille ad familiam eiusdem recensionis pertineat. Ex forma litterarum glagoliticarum rudiore, aliena a manuscriptis glagoliticis hactenus notis, argumentum petitum facit quidem pro codicis antiquitate, non ita tamen ut sufficiat ad adscribendam tam spatiosam codici aetatem. A menologio absunt dies fastorum, quae in recentioribus commemorantur codicibus: sed textus evangeliorum slavicorum proxime accedit ad textum recensionis antiquissimae editum; quod tanti ponderis est, ut codex seculo XIII. antiquior esse nequeat. Illud singulare in nostro codice velim animadvertas, cum licet scriptus sit charactere glagolitico seu hieronymiano, quo uti solent Slavi in exarandis libris liturgicis ritus slavo-latini, tamen in hunc ordinem et modum redactum esse quo sunt comparati codices slavici, charactere cyrillico scripti ad usum ecclesiae slavo-graecae. Codex optimae notae est; ideoque plurimum prodesse potest textui evangeliorum slavico ad pristinum statum revocando. (Post fol. 49. est lacuna; excidit enim unum folium. Item folium 78. folio 79. postponendum est; nec non folium 80. post 82. collocandum.)

IV. Codex membraneus in fol. nitide scriptus saeculo, ni fallor, tertio decimo, constans foliis 275, in fine mutilus.

Est *evangeliarium* (aeque atque codex glagoliticus num. III. signatus): charactere cyrillico exaratum in duobus laterculis, habetque textum recensionis danubianae antiquioris ad recentiorem interdum refictae. Eius descriptionem uberiorem dedit I. S. Assemanus in kalendario ecclesiae univ. tom. I. pag. 109. quam heic recitare sufficiet. „ Codex manuscriptus in membranis vetustissimus, „ signatus num. I. Continet folia scripta 275, quorum unum aut alterum in „ fine desideratur. Sunt autem *lectiones evangelicae* per anni circulum „ iuxta ritum ecclesiae slavo-graecae, a dominica paschatis resurrectionis, „ usque ad sabbatum sanctum, ordine in typico Graecorum inque menaeis praescripto, a fol. 1. ad fol. 235. Subiungitur kalendarium sanctorum a mense „ septembri ad finem augusti, a fol. 236. ad fol. 271. Demum evangelia quaedam in quibusdam dominicis et festis legenda, a fol. 271. ad fol. 275. Codex, „ ut videtur, exaratus fuit saeculo undecimo, quum ea tantum in ipso festa „ sanctorum occurrant, quae illud saeculum antecessere, uti ex catalogo seu „ kalendario mox patebit. Porro lectionum ordo hic est: a fol. 1. ad fol. 33. „ ex evangelio Iohannis, dominicae septem cum suis feriis, a prima dominica

„ resurrectionis, ad eam dominicam in qua fit commemoratio patrum nicaenorum, quaeque pentecosten antecedit. Fol. 34. ad 36. ex evangelio Matthaei, „ dominica pentecostes cum sequentibus feriis. Fol. 37. ad 73. item ex Matthaeo, dominicae undecim post pentecosten cum suis feriis. Fol. 73. ad 96. „ dominicae sex, id est a XII. post pentecosten ad XVII. cum suis feriis, „ ex Marco. Fol. 97. ad 178. dominicae XIX. cum suis feriis, a prima dominica post festum crucis, usque ad dominicam primam ieiunii quadragesimalis, ex evangelio Lucae. Fol. 179. ad 186. dominicae quinque cum suis „ sabbathis, a dominica I. ieiunii usque ad sabbathum, quod dominicam palmarum antecedit. Fol. 187. ad 235. a dominica palmarum usque ad sabbathum sanctum, ubi evangelia XII. in feria VI. de passione Domini, et evangelia XI. de resurrectione Christi. „ Hactenus ex Assemano. In definienda aetate recessi a sententia Assemani, propterea quod lectiones mediae recensionis codex hic habet.

V. Codex bombyc. in folio, scriptus fortasse saeculo XIV, constans chartis 238.

Est tetraëvangelion, quod ita describit I. S. Assemanus in kalend. eccl. univ. tom. I. pag. 111. " Ruthenicus codex, saeculo, ut videtur, tertio decimo „ exaratus in folio bombyeino; olim in vaticanam bibliothecam anno Christi „ 1543. illatus, uti in postremo eius folio adnotatur. Signatur inter vaticanos „ ruthenicos num. II. Continet autem folia scripta 238: non tamen lectiones „ evangelicas per anni circulum recitandas instar prioris codicis complectitur, „ sed integer est quatuor sanctorum evangeliorum codex, hoc ordine dispositus. Fol. 1. index capitum LXVIII. Matthaei. Fol. 2. Theophylacti archiepiscopi Bulgariae praefatio in Matthaeum. Fol. 5. evangelium Matthaei. Fol. „ 68. index capitum XLVIII. Marci. Fol. 69. praefatio in Marcum. Fol. 71. „ evangelium Marci. Fol. 113. index capitum LXXXIII. Lucae. Fol. 115. praefatio in Lucam. Fol. 116. evangelium Lucae. Fol. 180. index capitum „ XVIII. Iohannis. Fol. 180. praefatio in Iohannem. Fol. 182. evangelium Iohannis. Tum. fol. 231. evangeliis subiungitur kalendarium sanctorum, inscriptum *sobornik BI mesezam*, id est *collectio duodecim mensium*; qua „ in collectione, non aliter ac in priore codice, sanctorum cuiuslibet mensis „ nomina recensentur, nec non indicantur evangelicae lectiones, quae eo die „ sunt praelegendae. „ Hactenus Assemanus. Codex iste videbatur mihi paulo recentioris temporis, quam existimabat eruditissimus Assemanus. Nam plura legit, quae nonnisi in textu edito mediae recensionis inveniuntur. Scriptum fuisse in Bulgaria aut Bosnia, ex mutatione vocalium, et ex lingua a puro slavonismo deflectente, colligitur.

VI. Codex chartaceus in folio, mendis scatens, scriptus saeculo XVI, constans chartis 385.

Est ruthenicum evangeliarium, ita videlicet dispositum, ut codices slavici num. III. et IV. signati. Fol. 1. legitur: *codex iste pertinebat ad bibliothecam serenissimae Svecorum reginae.* Inde colligitur, eum ex septentrionalibus Europae partibus allatum fuisse; ideoque ad recensionem codicum moscoviticorum, eamque recentiorem pertinere. Id eo certius adfirmari potest, quod eius textus ad posteriorem editorum recensionem proxime accedit.

VII. Codex bombyc. in 8. maiore, scriptus, ut videtur, saeculo XV, constans chartis octo.

Fragmentum hoc continet partem evangelii divi Lucae a cap. X. vers. 1. ad cap. XI. vers. 41. Diligenter scriptus fuit hic textus in aliqua regione ad Danubium, et quidem tunc temporis, quum iam systema punctuationis in libris slavicis ad normam graecorum perfectum fuisset; exscriptusque fuit e codice optimae notae. Pagina 1. signata num. 49. et sequentes indicio sunt, chartas priores a manuscripto, quod integrum evangelium Lucae habebat, omnino avulsas fuisse.

VIII. Codex membraneus in 16, saeculi fortasse XVI, constans foliis 150, in medio mutilus.

Hic libellus continet psalterium cum canticis, quae etiam in codicibus graecis psalterio adduntur: item preces ante et post sacram synaxim, hymnumque acathistum, seu laudes beatae Mariae. In fine paschalia Damasceni sunt. Conscriptus est codex sermone slavico litterali, deductusque ex codice antiquissimae et optimae notae eo tempore, quo libri veteris testamenti slavici in versus dividebantur: quilibet enim versus a capite incipit. Singularis est forma litterarum, quam ex breviato cyrillico charactere refictam esse, neminem fugerit, quicumque ad id animum intenderit.

IX. Codex bombyc. scriptus fortasse saeculo XII, in forma voluminis, mutilus.

Et forma codicis huius, et litterae cyrillicae unciales, et scribendi vocabula sine separatione eaque interpungendi ratio antiquissima, et sermonis slavici puritas, remotissimam aetatem demonstrant. Complectitur liturgiam divi Iohannis chrysostomi, mutilam initio et fine, etiam in quibusdam locis ex in-

stituto imperfectam, prout usus postulabat presbyteri, missam in ecclesia slavo-graeca simul cum aliis celebrantis, in cuius gratiam scriptus esse videtur. Initio deficit usque ad orationem, quae secundum antiphonon subsequitur. In fine abrumpitur in iis verbis, quae sacerdos cantat ad lavandas manus accessurus. In re critica magni faciendum hoc fragmentum.

X. Codex chartaceus, in octavo minore, saeculi incerti, initio, medio, et fine mutilus, foliorum 63.

Est fragmentum breviarii, seu potius horologii, quo Slavi ritus graeci in liturgiis uti solent. Exorditur ab officio vespertino, cuius primae paginae a manu posteriore cuiusdam bulgari, linguae slavicae ignari, scriptae sunt; desinitque in tropariis dierum dominicorum, et quidem in verbis, *sanctus*, *sanctus*, *sanctus Dominus*, quae insunt tropario quod cani solet diebus dominicis in matutino. Textus ad dialectum slavo-serbicam refictus cernitur.

XI. Primo intuitu huius folii membranei, charactere glagolitico exarati, dixeris esse quoddam diploma: sed re paulo accuratius considerata, nihil aliud reperies, quam formulas ex rituali selectas, quae contra obsessos a daemonibus praescribi solent, et hocce modo dispositas a nescio quo contra malorum angelorum insidias, et mala physica. Est igitur amuletum quoddam.

XII. Codex chartaceus, in 4. post saeculum XV. charactere cyrillico scriptus, et ex pluribus manuscriptis in unum compactus.

Continet miscellanea, res scilicet varias ad historiam ecclesiae slavo-graecae pertinentes. 1. De concilio florentino, deque rebus gestis post id concilium; nec non de Theodoro metropolita; excerpta ex chronicis moscoviticis, pag. 1. 2. Mense maio, 9. die, sermo de translatione corporis sancti patris nostri Nicolai ex civitate myrensi Barium; excerptus ex synaxariis slavicis, pag. 15. 3. Epistola Isidori cardinalis, metropolitae kioviensis, galiciensis, et totius Russiae, missa ad Starostam cholmensem anno 1440, 27. iulii, pag. 18. 4. Legatio ad pontificem romanum Sixtum IV. a clero, principibus, et optimatibus ruthenis, Vilnâ anno 1446, mense martio, 14. die, pag. 23. 5. Adhuc de concilio florentino (qui est liber clerici ostrogiensis) pag. 55. 6. Mense februario, 14. die, vita beati doctoris nostri Cyrilli, philosophi, primi apostoli, litterarum slavicarum inventoris. pag. 82. 7. Mense iunio, 24. die, sanctorum martyrum Borisi et Hlibi, in baptismo dictorum Romani et Davidis: officium nempe de hisce SS. martyribus, pag. 106. 8. Gregorii Russorum archiep. panegyricus in SS. aposto-

lo:um principes Petrum et Paulum. pag.18. Hactenus scripta sunt sermone slavico, qui vulgaris est in Russia: cetera, quae sequuntur, latine scripta invenies, et quidem 9. Privilegium Vladislai regis Poloniae Ruthonis unitis datum anno 1443, feria sexta ante dominicam *oculi*, pag. 136. 10. Niphonis patriarchae constantinopolitani epistola data ad Iosephum Frit comministrum metropolitae kioviensis pro Slavis ritus graeci in regno Poloniae, pag. 139.

XIII. Codex chartac. in 8. mai. saeculi incerti, in fine mutilus, foliorum 197.

Continet psalmos; quibus in fine adduntur de more graecorum codicum psalmus 151. apocryphus, cantica Mosis duo, Annae, Habacuc, Isaiae, Ionae, Azariae, Deiparae, et patris Iohannis Baptistae; ac demum troparia quae sabbatho et diebus dominicis in matutino cantari solent; itemque troparia et officium in festo resurrectionis Christi, cuius finis desideratur. Scriptus est codex charactere cyrillico, dialecto slavica litterali, recensionis danubianae.

XIV. Missale slavicum, litteris bonis, in membrana.

XV. Psalterium slavicum, in charta.

XVI. Osmani poëma sermone illyrico, in charta.

XVII. Christiados poëma sermone illyrico, in charta.

XVIII. Christiados poëma sermone illyrico, litteris serbianis in charta.

LIBRI SLAVICI IMPRESSI VATICANI.

Pro ratione triplicis characteris, videlicet glagolitici, cyrillici, et latini, quo libri slavici imprimi solent, in tres item partes eorundem librorum catalogus dividi commode potest.

I. Libri slavici charactere glagolitico seu hieronymiano impressi.

1. Missale illyricum anno 1483. in folio; editio princeps, liber stupendae raritatis. 2. Eiusdem alterum exemplar ob singularem varietatem conservandum. 3. Missale illyricum, Fluvii 1531. in 4. 4. Missae pro defunctis, Romae. 1767. in 4. m. 5. Breviarium romanum, Romae 1683. in 4. 6. Breviarii fragmentum continens officia communia sanctorum, in 8. mai. 7. Cosicich Simeonis vitae romanorum Pontificum et Imperatorum, Fluvii 1531. in 4. 8. Levacovich Raphaëlis Azbukvidarnim, id est alphabetum slavum, Romae 1629. in 8. 9. Levacovich Raphaëlis compendium doctrinae christianae, Romae 1627. in 12. 10. Levacovich Raphaëlis, directio sacerdotum, Romae 1635. in 8, exemplaria 2. 11. Antonii dalmatici, Stephani istriani, et Truberi isrimi, confessio augustana, Tubingae 1562. in 4.

II. Libri slavici charactere cyrillico impressi.

1. Triodion quadragesimale, Venetiis 1561. in fol. editio princeps. 2. Horologium, Venetiis 1566. in 8, editio princeps. 3. Budinei Simeonis, compendium doctrinae christianae, Romae 1583. in 4. exemplaria 4. 4. Antonii dalmatici et Stephani istriani interpretum, catechismus non sine erroribus, Tubingae 1561. in 8. 5. Officium, Venetiis 1571. in 8. 6. Apologia concilii florentini, Vilnae 1604. in 4. 7. Divkovich Matthaei, doctrina christiana, Venetiis 1611. in 8. 8. Privilegia petropolitanae academiae, Petropoli 1765. in 4. mai.

III. Libri slavici charactere latino, qui etiam typographis italice dicitur *schiavetto*, impressi.

1. Comulovich Alexandri doctrina christiana, Romae 1582. in 8. Eiusdem alia exemplaria. 2. Compendium doctrinae christianae, Romae 1603. in 8. 3. Doctrina christiana, Romae 1661. in 12. editio correctior. 4. Radovcich Petri, de arte bene moriendi, Romae 1657. in 8. 5. Verancii Fausti, vitae SS. virginum, Romae 1606. in 4. 6. Palmottae Iunii Christiados poëma, Romae 1670. in 4. 7. Pactkowski Gasparis, sacrosanctum concilium florentinum, Cracoviae 1609. in 4. 8. Rituale ecclesiasticum Lutheranum, sine frontispicio, in 4.

CODICES INDICI
BIBLIOTHECAE VATICANAE.

I. Liber exodi, malaice. II. Psalterium Davidis rithmo malaico. III. Evangelium Matthaei, malaice. IV. Ius maritimum, secundum constitutiones regis Malacorum sultani Mahmud. V. Historia regis siamensis Razia Bisfa Wirazia, et coniugis eius reginae Poutri Comala Ilisma; malaice. VI. Lexicon malaico-belgicum. VII. Lexicon malaicum cum grammatica. VIII. Lexicon sanscriticum, dictum *namalinga neosiasianam*. IX. Lexicon iavano-belgicum. X. Kalendarium iavanum; et aliud arabicum. XI. Linguae iavanae rudimenta. Supradicti plerique codices fuerunt Hadriani Relandi. XII. Linguae malabarico-grandonicae seu samoscardamicae elementa. XII. Linguae praedictae item elementa. Uterque codex pertinuit ad coenobium urbanum S. Pancratii Carmelitarum excalceatorum. XIV. Linguae malabricae rudimenta. XV. Lexici malabarici pars I. XVI. Lexici malabarici pars II. XVII. Lexicon malabarico-lusitanum. XVIII. Concilium Diamperense in India orientali, ob reformandam S. Thomae ecclesiam celebratum ab Alexio Menezio ord. S. Augustini archiepiscopo goënsi anno 1599; sermone et litteris malabaricis; cuius latina interpretatio extat in bibliotheca angelica ord. S. Augustini Romae. Pertinuit autem noster codex ad urbanum coenobium S. Pancratii. XIX. Vitae sanctorum lingua tamulica, in philyris. XX. Sanakeae philosophi indici morales sententiae lingua sanscritica. Codicem hunc bibliothecae vaticanae nuper donavit vir grato cum animo commemorandus Nicolaus Cephala zacynthius, qui eundem acceperat anno 1824. in urbe Banares a celebri brackmane Gaianoung. Idem Cephala has sententias italico idiomate imprimendas typis Romae curavit. Reliquique supersunt duo breves codices sanscritici, nempe XXI et XXII, quorum uterque fuit Petri a Valle; sed neutrius descriptionem reperi.

II. Codices sinici, ipsis Sinensium litteris scripti, perpauci in bibliotheca vaticana sunt: nam illos, qui vel de rebus sinicis latine agunt, vel Sinensium scripta nonnisi latine exhibent, omittendos interim censeo; quandoquidem ad seriem codicum orientalium, vel certe orientalibus linguis loquentium, nequaquam pertinent. Ergo in sinicis magis proprie dictis ponendum est I. Monumentum christianum anno Christi 1625. apud Sinenses inventum (cuius latinam quoque interpretationem et illustrationem a Claudio Visdelou episcopo claudiopolitano curatam habemus) in amplissima tela pictum, tuboque inclusum. De re legendus est prae ceteris eloquentissimus Daniel Bartolus in sini-

ca Iesuitarum historia. II. Liber splendidus, aureis litteris sinicis exaratus, quo continentur preces ad idola. III. Grammatica et lexicon sinico-italico-latinum, auctore Fr. Carolo Horat. de Castorano franciscano. IV. Eiusdem grammaticae et lexici aliud exemplar. V. Concordia cycli seu computi imperii sinici, cum cyclo seu computo vel aera christiana; auctore eodem Fr. Carolo de Castorano. VI. Aliud exemplar grammaticae sinicae eiusdem Fr. Caroli da Castorano, qui deinde ibidem subtexuit ad suum usum lexicon sinicum P. Basilii de Glemona. VII. Aliud lexicon sinico-hispanicum. VIII. P. Basilii de Glemona franciscani, lexicon sinico-latinum in charta sinica, cum eiusdem auctoris praefatiuncula. Hoc videlicet apprime usus est vir cl. Guinius ad sinicum lexicon, immutata tamen methodo, adornandum; quod ingentis molis volumen Parisiis anno 1813. lucem aspexit. IX. Eiusdem lexici glemoniani aliud exemplar in charta europaea anno 1726. scriptum, cum praevia de huius lexici usu dissertatione Matthaei Ripae missionarii, iussu Clementis XII. scripta. Hunc ipsum codicem Parisiis vidit, deque eo loquitur vir cl. Klaprothus in supplem. ad sinicum Guinii lexicon p. 9. X. Supradicti lexici amplus index, secundum claves dispositus, ab eodem P. Glemona, in charta sinica.

CODICES COPTICI
BIBLIOTHECAE VATICANAE.

CODEX I.

Codex in fol. membraneus foliorum 279, partim copticis partim arabicis litteris et sermone elegantissime exaratus, ex Aegypto, Iosephi Simonii Assemani opera, in bibliothecam vaticanam anno Christi 1717. inlatus, et in catalogo codicum copticorum ad calcem tomi I. bibliothecae orient. eiusdem num. I. signatus; quo continetur.

Pentateuchus Mosis, e graeca lingua in copticam, sive aegyptiacam veterem, conversus, adiuncta e regione interpretatione arabica, quae copticae adamussim respondet, quaeque plerisque Coptitarum libris, qui ecclesiarum usui inserviunt, aduecti solet, ut hi a viris ecclesiasticis facilius intelligi possint; quum coptica lingua, etsi characteribus graecis expressa, iam a mille circiter annis, scilicet post occupatam ab Arabibus Aegyptum vulgaris ac familiaris esse desierit, et nonnisi perpaucis ex sola librorum lectione, eorumque cum arabicis translationibus collatione sit cognita. Coptica autem interpretatio tam veteris quam novi testamenti vetustissima est, et cum graeca septuaginta interpretum concordans.

Eius auctores, quantum ex martyrologio arabico Coptitarum, quod ante annos 400. exaratum, in bibliotheca urbani collegii Maronitarum adservatur, colligere licuit, fuerunt anachoretae illi sanctissimi, qui aegyptiacas solitudines, circa annum Christi 336. incolebant; quo tempore, teste Nicephoro, studium sacrarum litterarum in Thebaide, et per totam Aegyptum quam maxime florebat. Quod etiam ex hisce laudati martyrologii verbis, quae in prima prolusione mensis thoth (septembris) leguntur, manifestum fit: "praecipuam eius temporis monachorum occupationem „ fuisse sacra biblia e graeca, chaldaica seu syriaca, et hebraica in linguam suam, „ copticam nimirum, transferre.„ Vide catalogum nostrum mediceum laurentiano-palatinum pag. 54. Nec non cl. Le-Longium bibliothecae sacrae tom. I. pag. 40, ubi de lingua et bibliis copticis, seu aegyptiacis, eorumque arabicis interpretationibus doctissime agit. Tituli sacrorum librorum, et initia capitum picturis arabicis circum ornata sunt: in margine variae arabicae versionis lectiones coniectae; in fine vero summa commatum, sive versiculorum, quibus singuli libri constant, adnotata.

Porro *genesis* incipit fol. 1. In eius fine fol. 66. extat imago deiparae Virginis, Christum infantem in brachio sinistro gestantis; rudi tamen ac recenti penicillo super epigraphe librarii delineata; ubi fortasse tempus notabatur, quo hic codex fuit descriptus. *Exodus* incipit fol. 66. a terg. Circa eius medium, folio 97. a terg., occurrit imago Mosis prophetae excalceati apud rubum flam-

meum stantis, et manu dextera, Coptitarum seu Graecorum more, benedicentis; sinistra vero tabulam bisce verbis inscriptam gerentis: *ecce rubus flammis plenus*. Fol. autem 121. in eiusdem exodi clausula habetur icon sanctissimae crucis; circum quam haec leguntur graece: *Iesus Christus vincit*. Fol. 121. a terg. incipit *leviticus*. Fol. 166. a terg. incipiunt *numeri*. Fol. 225. a terg. incipit *deuteronomium*. Ad calcem vero, fol. 276. haec arabice adnotata reperies. " In nomine Dei creatoris, vivi, rationalis, antiqui, aeterni, " cui omnes gloriae et laudes. Hic est codex sacrosanctae legis, traditae prophe- " tae Dei Mosi, quocum pax; et complectitur quinque libros, qui CXLII. sectio- " nibus absolvuntur, in quibus centum octoginta sex dicta. Liber primus *geneseos* " habet XLVII. sectiones. Liber secundus *exodi*, ubi de exitu Israëlitarum ab Ae- " gypto, XXVII. sectiones, et LXXVIII. dicta. Liber tertius *levitici*, ubi de qua- " litate hostiarum et victimarum pro peccatis, sectiones XVI, et dicta XXXVII. " Liber quartus *numerorum*, in quo de nominibus filiorum Israëlis, eorumque, " uti et annorum ac festorum, numero etc. sectiones XXXV, dicta LXVI. Li- " ber quintus *deuteronomii*, ubi de praeceptis et institutis ante memoratis; et est " complementum sacrosanctae legis; complectitur sectiones XVIII, dicta vero quin- " que. Et laus Domino gloriae semper, et super nos misericordia eius in aeternum.

Is codex, quem non immerito ad decimum Christi saeculum referas, si quidem versionem arabicam excipias recentius additam, scriptus est a quodam *Salomone Babylon*; ut haec ostendit epigraphe, quae fol. 166. ad calcem levitici coniecta est. " Benedicite mihi minimo, iniquo, et peccatori Salomoni Babylon calligrapho. Mementote, quaeso, mei, ut Deus mihi dimittat peccata mea, et om- " nes iniquitates meas; quoniam scripsi pro viribus meis, et secundum intelligen- " tiam meam, et rationem scribendi. Et qui mei meminerit, ut requiescam, Deus " meminerit illius in regno suo. Amen, fiat.

II.

Codex in fol. bombyc. foliorum 159, partim copticis partim arabicis litteris et sermone eleganter exaratus; ex Aegypto, Hieronymi Vecchietti opera, anno 1594. Romam delatus, et a Iohanne Baptista Raymundo vaticanae bibliothecae anno 1614. ex testamento addictus; inter codices copticos vaticanos olim numero VII. notatus; quo continetur.

Pentateuchi Mosis tomus primus, *genesim* et *exodum* sistens, e graeca lingua in copticam conversos, adiuncta e regione interpretatione arabica, cuius variae lectiones in margine passim adnotantur. Tituli capitum, una cum punctis, auro et minio distincti: in clausula utriusque sacri libri maioribus copticis litteris descripta summa commatum, sive versiculorum, qui iisdem libris comprehenduntur. Initio praefigitur Matthaei alexandrini Coptitarum patriarchae de hocce pentateucho iudicium, arabice, his verbis: " Ego humilis Matthaeus " servus Iesu Christi, minister sedis Marci, perlegi hunc sacrum librum, et in

„ textu coptico quaedam deprehendi errata, quae ex incuria calligraphi obrepserunt, qui fortasse ipsum, postquam scripserat, non recognovit. Hoc quidem mihi „ visum est de praedicto exemplari. Verum quae in eo offendi, errata pauca sunt; „ et necesse est, ut ad aliud correctius exemplar conferatur. Qui vero id curaturus est, cautissimus et accuratissimus esse debet. Deus ei retribuet mercedem „ laboris. Amen, fiat. Scripta haec sunt die 3. mensis chiach (decembris) anno „ 1115. sanctorum martyrum (Christi 1399.) Deus det nobis benedictionem precum illorum. Amen „. Is Matthaeus in serie patriarcharum coptitarum octogesimus septimus recensetur: sedit annos 23, obiitque anno Christi 1405, teste chronico orientali, in corpore historiae byzantinae tom. XVI. pag. 155. Consequitur icon crucis cum hac inscriptione graeca: *Iesus Christus vincit.*

Genesis incipit fol. 1. In eius fine fol. 85. a terg. haec a calligrapho adnotantur. " Bene licite mihi, patres mei, qui legitis hunc librum. Vos etiam atque etiam „ rogo, ut recordemini mei in vestris precibus: et vobis erit merces pro laboribus „ vestris apud Deum benignum. Amen, nonagies novem amen.„ *Exodus* incipit fol. 88. In eius fine fol. 158. hac ab eodem librario adiecta leguntur. " Per benignitatem tuam, mi Deus, memento mei servi tui pauperis et miseri Gabrielis „ monachi, in regno tuo; quoniam misericordia tua manet in aeternum, et in „ sacculum saeculi. Amen „. Adnectitur folium unum chartaceum, exhibens fragmentum arabicum capitis ultimi libri I. paralipomenon; ubi de impensis templi hierosolymitani a Davide rege praeparatis.

Is codex, quem ante annum Christi 1399. descriptum fuisse, docet indicium Matthaei patriarchae, quod supra protulimus, pertinuit olim ad ecclesiam deiparae Virginis in vico Zoailae urbis Cahirae; ut ex hac epigraphe liquet, quae fol. 158. a terg. legitur." Domine salus. (Formulam hanc soli patriarchae coptitae scriptis suis praefigere „ solent.) Perpetuo dicatus, aeternumque legatus est hic liber ecclesiae dominae nostrae Matronae in vico magno Zoailae. Quisquis autem illum sibi usurpaverit, iu„ dicetur a Domino, cui laus. Iste enim liber opera defuncti Gabrielis filii Phanua „ conscriptus est; ut quum opus fuerit, legatur in eo. Caveto, atque etiam ca„ veto, a transgressione; et super filios obedientiae descendat benedictio. Deo gra„ tias. Scripta haec sunt die 23. mensis mesori (augusti) benedicti, anno SS. mar„ tyrum 1302. (Christi 1586.) „ Eandem omnino epigraphen in duobus, qui sequuntur, codicibus repetitam invenies. Eo autem anno alexandrinum Coptitarum patriarchatum gerebat Iohannes Monfalutensis, in serie patriarcharum nonagesimus sextus, qui proinde suprascriptae epigraphes auctor censendus est. Ad eum Gregorius XIII. per Iohannem Baptistam Raymundum litteras misit; uti testatur Gabriel Cahirensis eius successor in epistola ad Clementem VIII. data die 16. mensis athur, anno martyrum 1310, hoc est die 22. novembris anno Christi 1593, in qua romanae Sedis primatum agnoscit, et orthodoxam fidem profitetur; ut videre est apud Baronium, in calce tomi VI. annalium, ubi eadem epistola latine exhibetur.

Porro ab insigni persequutione diocletianaea, quae tot martyres caelo inseruit, suam Coptitae ducunt epocham, nempe martyrum, quae aliter aera Aegyp-

tiorum, seu Coptitarum, vocatur; quia soli Aegyptii ea uti iampridem consueverunt; quam consuetudinem servant adhuc Coptitae iacobitae: ab Aegyptiis autem Aethiopes acceperunt, qui illam *gratiae aeram* appellant. Eius initium arcessiverunt ab anno primo imperii Diocletiani, qui in annum Alexandri Graecorum 595, Christi 284, incidit; ut tradit Gregorius Abulpharagius in historia dynastiarum: et plane demonstrant bollandianae continuationis auctores. Ideoque, si memorato anno martyrum 1302. annos 284. adiicias, annum habebis aerae christianae vulgaris 1586, quo pentateuchus noster ecclesiae deiparae Virginis in vico Zoailae fuit addictus.

III.

Codex antiquus in fol. bombyc. foliorum 123, partim copticis partim arabicis litteris et sermone, eadem, qua superior codex, manu exaratus, inter codices copticos a Iohanne Baptista Raymundo vaticanae bibliothecae ex testamento addictos, num. VIII. signatus; quo continetur.

Pentateuchi Mosis tomus alter, *leviticum et numeros* complectens, e graeca lingua in copticam conversos, adiuncta e regione interpretatione arabica, additaque in utriusque libri calce summa commatum, quibus iidem absolvuntur. Tituli librorum, uti et initiales commatum litterae, una cum punctis, cinnabari distincti sunt. *Leviticus* incipit fol. 1. a terg. In eius clausula fol. 55. haec a calligrapho adnotata reperies. " Domine mi Iesu Christe, fili Dei vivi, ignosce " mihi minimo, infirmo, peccatori, mendico, Gabrieli monacho scriptori; et " memento mei in regno tuo. Qui vero meminerit mei, tu Domine memento et- " iam illius in regno tuo, secundum miserationes tuas, et clementiam tuam; " quoniam misericordia tua manet in aeternum. Amen, fiat." *Numeri* incipiunt fol. 55. a terg.

IV.

Codex in fol. bombyc. foliorum 60, partim copticis partim arabicis litteris et sermone, eadem, qua praecedentes duo codices, manu exaratus, inter codices copticos a Iohanne Baptista Raymundo vaticanae bibliothecae addictos, num. IX. signatus; quo continetur.

Pentateuchi Mosis tomus tertius *deuteronomium* exhibens, e graeca lingua in copticam conversum, adiuncta e regione interpretatione arabica. Incipit fol. 1. Titulus cum punctis cinnabari distinctus, uti et notulae marginales, singulis fere capitibus praefixae, quae designant dies, quibus ea in divinis officiis sunt legenda. Praeit icon crucis versicolor, hisce graece verbis insignita: *Iesus Christus filius Dei*. In fine vero post summam commatum sive versuum, quibus idem liber absolvitur, maioribus copticis litteris descriptam, idem omnino monitum arabicum de hoece pentateucho ecclesiae deiparae Virginis in vico Zoailae legato reperitur, quod supra cod. II. exhibuimus. Laudat hunc pentateuchum clarissimus vir Le-

Longius biblioth. sacr. tom. I. pag. 141, eumque ex Athanasio Kircherio cap. 8. prodromi coptici pag. 189. sic describit. " Pentateuchus copticе, tribus tomis in „ folio magno comprehensus. Descripti fuerunt hi tres tomi opera cuiusdam Gabrielis filii Phauus. Sic enim in fine libri habetur. Descripsit autem hoc opus „ vigesimo tertio mensis mesori (imo mesori) benedicti, anno 1115. sanctorum „ martyrum, hoc est Christi 1399. Det nobis Deus de benedictionibus eorum. Est „ porro pentateuchus hic prae reliquis singulari cura scriptus „. Sed fortasse Kircherii oculos fugit Matthaei patriarchae alexandrini iudicium tomo I. praefixum, quod ibidem descripsimus.

V.

Codex antiquissimus, in fol. membr. foliorum 209, charactere coptico eleganter exaratus; ex Aegypto Iosephi Simonii Assemani opera in vaticanam bibliothecam illatus, et in eiusdem bibl. orient. ad calcem tomi I. pag. 617. inter codices copticos num. II. signatus; quo continetur.

Psalterium Davidis, cum canticis et orationibus veteris ac novi testamenti, hymno S. Athanasii, et symbolo nicaeno; e graeca lingua in copticam conversum. Psalterium Davidis incipit fol. 1. Consequuntur cantica et orationes hocce ordine. 1. Canticum Mosis I. ex exodo. Initium fol. 178. 2. Canticum Mosis II. ex deuteronomio. Initium fol. 180. 3. Oratio Annae matris Samuelis prophetae. Initium fol. 184. 4. Oratio Ezechiae regis. Init. fol. 185. a terg. 5. Oratio Manassis regis. Init. fol. 186. a terg. 6. Oratio Ionae prophetae. Init. fol. 188. 7. Oratio Habacuc. Init. fol. 189. 8. Oratio I. Isaiae prophetae. Init. fol. 191. 9. Eiusdem oratio II. Init. 192. a terg. 10. Eiusdem oratio III. Init. fol. 193. 11. Visio quarta Danielis prophetae de statua Nabuchodonosoris regis. Init. fol. 194. 12. Oratio Azariae cum cantico eiusdem, et sociorum puerorum. Init. fol. 197. a terg. 13. Canticum beatae Mariae virginis. Init. fol. 204. a terg. 14. Oratio Zachariae patris Iohannis Baptistae. Init. fol. 205. 15. Oratio Simeonis sacerdotis. Init. fol. 206. 16. Hymnus S. Athanasii alexandrini. Init. fol. 206. 17. Oratio dominica. Init. fol. 208. a terg. 18. Symbolum fidei nicaenum. Init. fol. 208. a terg. Is codex circa decimum Christi saeculum videtur descriptus; ex eo autem expressa fuit editio psalterii coptici, quae curante cl. viro Raphaele Tukio presbytero, deinde episcopo coptita, typis sacrae Congregationis de propaganda fide in 8. prodiit, anno 1744.

VI.

Codex in fol. bombyc. paginarum 450, partim copticis partim arabicis litteris et sermone nitidissime exaratus, inter codices orientales ex hereditate Petri de Valle patricii romani, anno 1616. comparatos, et vaticanae bibliothecae a Clemente XI. P. M. anno 1718. additos, num. V. notatus; quo continetur.

Psalterium Davidis, cum canticis veteris ac novi testamenti, e graeca lingua in copticam conversum; adiuncta e regione interpretatione arabica, cuius varias lectiones in margine coniectas reperies. Sub initium codicis recentiore charactere arabico additae sunt virtutes nonnullorum psalmorum, futiles tamen et superstitiosae. Consequitur icon crucis versicolor, circa quam haec aureis litteris copticis descripta leguntur: *Iesu Christe miserere mei.* Tituli psalmorum (in quibus reperies occasionem quoque psalmorum conscribendorum, et summam commatum, sive versiculorum, quibus iidem constant) uti et canticorum, cinnabari sunt distincti. Porro psalterium hoc in quinque dividitur libros, quorum 1. complectitur psalmos quadragiuta priores. Init. pag. 1. 2. Secundus, psalmus triginta, nempe a ps. XLI. ad LXXI. Init. fol. 103. 3. Tertius, psalmos septendecim a LXXII. ad LXXXVIII. Init. pag. 178. 4. Quartus, psalmos sexdecim ab LXXXIX. ad CV. Init. 230. 5. Quintus, psalmos quadraginta quinque a CVI. ad CL. Init. pag. 286. Accedit psalmus Davidis, quem extra numerum vocant. Init. pag. 382.

Subnectuntur cantica veteris ac novi testamenti hoc ordine disposita. 1. Canticum Mosis I. ex exod. Incipit pag. 384. 2. Canticum Mosis alterum ex deuteronomio. Incipit pag. 387. 3. Oratio Annae. Init. pag. 398. 4. Oratio Habacuc. Init. pag. 401. 5. Oratio Ionae. Init. pag. 406. 6. Oratio Ezechiae. Init. pag. 408. 7. Oratio Manassis. Init. pag. 410. 8. Oratio I. Isaiae. Init. pag. 414. 9. Oratio II. Isaiae. Init. pag. 417. 10. Oratio III. Isaiae. Init. pag. 419. 11. Visio quarta Danielis. Init. pag. 422. 12. Oratio Azariae, cum cantico eiusdem et sociorum puerorum. Init. pag. 429. 13. Canticum B. Mariae virginis. Init. pag. 443. 14. Oratio Zachariae. Init. pag. 444. 15. Oratio Simeonis. Init. pag. 444. 16. Psalmus CXXXV. Davidis repetitus. Init. pag. 445. 17. Praeconium Davidis, tono *Adam*. Init. pag. 449. Is codex exaratus fuit anno Christi 1386, ut haec ostendunt librarii verba, quae pag. 443. in calce cantici trium puerorum leguntur. " Explicit hoc psalterium benedictum, sabbatho, die 14. barmahath (martii) unius ex mensibus anni 1102. sanctorum martyrum. Et fuit complementum eius in monasterio sancti magni, et patris omnium monachorum, Antonii abbatis. Deus misereatur nostri per preces ipsius. Amen "

VII.

Codex in fol. bombyc. foliorum 337, partim copticis partim arabicis litteris et sermone exaratus, inter codices copticos a Ioh. Baptista Raymundo vaticanae bibliothecae ex testamento addictus, num. X. notatus; quo continentur.

Psalterium Davidis, et cantica veteris testamenti, e graeca lingua in copticam conversa, adiuncta e regione interpretatione arabica, cuius variantes lectiones in margine adscriptae. Initio praefigitur icon crucis absque ulla inscriptione. Tituli psalmorum et canticorum, una cum punctis, et variis arabicae interpretationis lectionibus, minio distincti. Psalterium autem in quinque libros, ut in praecedente codice, distributum incipit fol. 1. Cantica vero testamenti veteris

undecim recensentur, quorum primum et secundum Mosis; tertium matris Samuemuelis Annae; quartum Habacuc; quintum Ionae; sextum Ezechiae regis; septimum Manassis; octavum, nonum, et decimum Isaiae prophetae; undecimum trium puerorum, praeposita visione quarta Danielis; ubi de statua Nabuchodonosoris. Incipiunt fol. 295. Is codex decimo quarto Christi saeculo videtur exaratus. In eius calce fol. 337. recentiore manu addita est adnotatio arabica de obitu Gabrielis alexandrini Coptitarum patriarchae XCV. his verbis. " Feria „ tertia benedicta, 28. mensis babae (octobris) benedicti, anno coptico 1285. „ Christi 1569, requievit dominus pater patriarcha anba Gabriel, in serie pa„ trum patriarcharum nonagesimus quintus, quum sedisset in cathedra Marci an„ nos tres et quadraginta, bonumque certamen certavisset. Accidit eius requies in „ monasterio S. Antonii magni, quod vulgo monasterium Maimun appellatur; „ prout petiit a Christo, quum diceret: eamus ad monasterium; quoniam signum „ salutis monachi est mors ipsius in monasterio suo. Et annuit Deus votis eius, et „ audivit eius preces, et fecit ipsum requiescere a laboribus saeculi huius caduci. „ Dominus participem illius sortis faciat scriptorem harum litterarum, et largia„ tur nobis benedictionem precum eius. Deo gratias semper. Scripta haec sunt heb„ domada una ab eius obitu. „ Laudat hoc ipsum psalterium Kircherium loco citato pag. 193. num. 8, illudque iussu venerabilis domini patriarchae Gabrielis die 22. mensis paophi, anno martyrum 1082, exaratum adfirmat. Verum praeter quam quod nihil eiusmodi in codice nostro designatum reperitur; eo quidem anno Iohannes octogesimus quintus, non vero Gabriel, patriarchali Coptitarum sedi praeerat; uti ex chronico orientali, ceterisque rerum Coptitarum scriptoribus liquet. Fortasse Kircherius ex imperitia arabicae linguae epocham mortis Gabrielis patriarchae in modo allata epigraphe descriptam interpolavit, eamque ad ipsius codicis aetatem incautus retulit.

VIII.

Codex antiq. in fol. bombyc. foliorum 351, partim copticis partim arabicis litteris et sermone exaratus, inter codices copticos a Iohanne Baptista Raymundo vaticanae bibliothecae addictos, num. I. notatus; quo continentur.

Sacrosancta quatuor evangelia, e graeca lingua in copticam conversa, adiuncta e regione interpretatione arabica. Tituli evangeliorum cum initiis capitum minio distincti, picturisque arabicis circum ornati. Evangelium secundum Matthaeum incipit fol. 1. " In nomine Dei. Incipimus ope Dei, ac bonitate illius „ auxilii scribere sacrosancta quatuor evangelia, quae sunt fons vitae, et via „ salutis. Et hoc evangelium Matthaei scriptum fuit hebraice in Palaestina, anno „ ab ascensione septimo; et promulgatum est Hierosolymis, et in Indiis; in pace, „ quae a Deo. Amen. „ *Argumenta* capitum evangelii S. Marci; praeposita hac epigraphe, initio tamen mutila. " Scripsit evangelium suum in urbe Roma, lingua „ romana francica (sic latinam vocant) et promulgavit illud praestantissimus pater

„ noster venerandus Petrus Romae. Tum scripsit illud Marcus, et evulgavit Ale-
„ xandriae, in Aegypto, et Pentapoli, anno quarto imperii Claudii, post ascen-
„ sionem anno duodecimo. Et inventum est in alio apographo, quod scriptum
„ fuerit syriace, et quod eius verba sint numero 1800. „ Initium fol 100. Evangelium secundum Marcum. Init. fol. 103. *Argumenta* capitum evangelii S. Lucae, praeposita praefatiuncula, circa cuius finem haec habentur. " Scripsit evan-
„ gelium suum graece anno duodecimo Claudii imperatoris, post ascensionem do-
„ mini nostri Iesu Christi vigesimo anno, Antiochiae. Init. fol. 163. Evangelium secundum Lucam incipit fol. 166. *Argumenta* capitum evangelii S. Iohannis, sub hac inscriptione. " Ope Dei incipimus, et bonitate auxilii ipsius dirigimur;
„ recensentes capita evangelii Iohannis, filii Zebedaei evangelistae. Et maio-
„ ra quidem sunt numero viginti, minora vero CCXXXII. Scripsit evangelium
„ suum Ephesi lingua graeca, anno sexto imperii Tiberii Caesaris, qui est ab
„ ascensione domini et servatoris nostri Iesu Christi annus trigesimus. „ Init. fol. 272. Evangelium secundum Iohannem incipit fol. 273. Is codex ad decimum quartum Christi saeculum videtur referendus, si tamen nonnulla folia chartacea circa initium, medium, et finem recenter suppleta excipias, quorum postremum, numero 351. signatum, hanc a tergo epigraphem exhibet.

" Explicit evangelium S. Iohannis; et est complementum quatuor evangelio-
„ rum. Benedictiones eius, qui illa praefatus est, sint cum curatore, scriptore,
„ et auditore, et cum omnibus filiis baptismi. Amen. Perfectum est autem feria
„ tertia benedicta, 28. mensis hescenii, anno 1303. SS. martyrum (Christi 1587.)
„ Benedictio precum illorum sit nobiscum. Amen. Et ego adiuro te, quicumque
„ legis in hoc libro, per passionem Christi, ut ex intimo corde tuo dicas: do-
„ mine noster Iesu Christe, dimitte peccata servi tui Arcadii filii Iohannis, ha-
„ rum litterarum scriptoris, et solve illum, et omnes filios baptismi a vinculo
„ delictorum suorum, et a reliquis censuris, et poenis legalibus; et siste eos an-
„ te tremendum thronum tuum a dextris tuis absque vitio; et hereditare fac
„ eos regnum, quod non praeteribit. Si quis ita dixerit, erit ei persimile. Et
„ laus Deo semper in aeternum. Id curavit dominus obsequio dignus, et amicus
„ diligendus, fide orthodoxus, diaconus reverendus, et princeps laudandus, ve-
„ nerandus et observandus, amator peregrinorum, educator orphanorum, erga
„ pauperes et egenos liberalis, qui custodit mandata Domini, et insistit vestigio
„ veritatis ac iustitiae, magister Saliba, filius domini Georgii, qui requies-
„ cit in sinibus abrahamiticis. (Est hic Graecorum error qui visionem beatam
„ usque ad universale iudicium differunt) Deus det requiem animae eius, et retribuat
„ illi in sua mansione secundum curam ab eo in hocce pulchro monumento adhi-
„ bitam; et exhilaret illum in regno caelorum post longam aetatem. Per preces
„ et intercessionem essentiae intercessionum, fodinae puritatis, et benedictionum,
„ dominae nostrae, decoris generis nostri, sanctae Mariae castae virginis, et om-
„ nium martyrum, et sanctorum. Amen. Et laus Deo semper in aeternum „

IX.

Codex in fol. bombyc. foliorum 504, partim copticis partim arabicis litteris et sermone elegantissime exaratus, inter codices copticos a Iohanne Baptista Raymundo vaticanae bibliothecae addictos, num. IV. notatus; quo continentur.

Sacrosancta quatuor evangelia, e graeca lingua in copticam conversa, adiecta e regione interpretatione arabica. Tituli evangeliorum pictura arabicis venusta circumurnati; initiales vero commatum litterae, una cum punctis, auro obductae. Priora quatuordecim folia sistunt epistolam Eusebii Pamphili caesareensis ad Carpianum de harmonia quatuor evangelistarum, cum eiusdem Eusebii et Ammonii alexandrini canonibus decem harmonicis; de quibus videsis prolegomena ad biblia polyglotta. Initium fol. 2. Singulis evangeliis (praeter imagines Christi more Coptitarum benedicentis, nec non evangelistarum dictante angelo scribentium, et deiparae Virginis Iohanni evangelistae adstantis, rudi tamen penicillo miniatas) praefiguntur, una cum argumentis capitum quibus unumquodque evangelium absolvitur, praefatiunculae quaedam coptico-arabicae incerti auctoris, quae designant tempus, quo singuli evangelistae suum conscripserunt evangelium, statuta pro annorum epocha ascensione Servatoris nostri in caelum, quae necessario coniicienda est in annum trigesimum tertium aerae christianae, seu quartum ducentesimae secundae olympiadis, cui adsignavit Phlegon mirificam illam solis defectionem, quae tempore mortis Christi contigit. Id vero clare demonstrant excerpta ex iisdem praefatiunculis suo quaeque loco mox a nobis proferenda.

Praefatio in Matthaeum incipit fol. 13. Circa eius finem fol. 15. a terg. haec ha-
„ bentur. " Scriptum uit hocce evangelium lingua hebraica in Palaestina, et pro-
„ mulgatum Hierosolymis: tum interpretatus est ipsum S. Iohannes filius Zebedaei
„ in Aspoli civitate linguarum, anno primo imperii Claudii, qui est ab ascen-
„ sione sancta annus nonus. „ Consequuntur argumenta capitum evangelii Mat-
thaei, praeposita hac epigraphe. " Evangelium S. Matthaei evangelistae, unius ex
„ duodecim apostolis. Scripsit illud in terra Palaestina lingua hebraica ad eos
„ qui ex Iudaeis crediderant, et promulgavit Hierosolymis, Tyri, et Sidone,
„ et in Iudiis. Capita eius maiora sunt LXVIII „. Initium fol. 16. a terg. Evange-
lium secundum Matthaeum incipit fol. 23. Praefatio in Marcum; ubi haec circa
finem. " Pax in splendore evangelii tui, quod tradidisti Marco apostulo tuo lin-
„ gua Romanorum orthodoxorum. (insignis locus adversus Coptitas, qui a commu-
„ nione sanctae romanae ecclesiae secesserunt) Et promulgavit illud in civitate Ra-
„ coti, Alexandriae, et in omnibus finibus eius, anno quarto imperii Claudii, post
„ ascensionem servatoris nostri anno duodecimo „. Initium fol. 142. Argumenta ca-
pitum evangelii S. Marci, sub hocce titulo. " Evangelium patris nostri S. aposto-
„ li at evangelistae et martyris Marci, unius ex septuaginta discipulis aposto-
„ lorum. Latine scripsit illud in magna urbe Roma; eademque in urbe illudmet
„ primo vulgavit praestantissimus pater Petrus; tum Marcus Racoti, Alexandriae,
„ et in finibus eius, Aegypto, Pentapoli, Africa, et Aethiopia. Capita eius quadra-

ginta octo. Initium fol. 143. a terg. Evangelium secundum Marcum incipit fol. 147. Praefatio in Lucam circa finem haec habet. " Scripsit evangelium " suum Antiochiae lingua graeca, anno duodecimo Claudii imperatoris, post " ascensionem domini nostri Iesu Christi anno vigesimo. Et inventum est in " alio exemplari, quod scripserit illud Alexandriae ". Init. fol. 231. Argumenta capitum evangelii S. Lucae, praefixa hac epigraphe. " Evangelium S. Lucae, unius " ex LXX discipulis. Scripsit illud graece Alexandriae ad Theophilum regem ". Capita eius maiora tria et octoginta. Init. fol. 232. Evangelium secundum Lucam incipit fol. 237. Praefatio in Iohannem, ubi haec circa finem. " Scripsit evan- " gelium suum Ephesi lingua graeca, anno sexto imperii Tiberii Caesaris, qui " est annus trigesimus ad ascensione domini et servatoris nostri Iesu Christi ". Init. fol. 285. a terg. Argumenta capitum evangelii S. Iohannis sub hac epigraphe. " Evangelium S. Iohannis theologi, filii Zebedaei apostoli, evangelistae et casti " virginis, unius ex duodecim apostolis, dilecti domino nostro Iesu Christo. Scrip- " tum est graece Ephesi, et primum in Asia promulgatum ". Capita eius viginti. Init. fol. 386. a terg. Evangelium secundum Iohannem incipit fol. 389. a terg.

Is codex exaratus fuit anno Christi 1270. a Michaele Abu-Gelica diacono coptita, qui et eundem monasterio S. Antonii in Arabiae deserto addixit; ceu testatur Gabriel alexandrinus Coptitarum patriarcha septuagesimus septimus, qui hocce monitum arabicum initio praefixit. " Gloria Deo semper in aeternum. Sacrosanc- " tum hoc evangelium perpetuo dicatum, aeternumque legatum est monasterio S. " Antonii magni in Arabiae deserto. Legavit illud, dicavitque princeps christianus " senior sapiens diaconus Michaël Abu-Gelica medicus. Quisquis autem ex sanctis " patribus et fratribus in eo monasterio commorantibus scripturam hanc legerit, " meminerit huius sancti medici, eique vel viventi vel defuncto misericordiam " a Domino nostro adprecetur. Et scriptor horum versuum humilis Gabriel mi- " seratione Dei eiusque decretis incomprehensibilibus patriarcha civitatis Alexan- " driae eiusque finium nuncupatus, suspendit et anathematizat eos omnes, qui " hunc sanctum librum ex ecclesia praedicti monasterii abstraxerint. Non expor- " tetur in turrim, sicuti alii libri, nec abscondatur; sed maneat in ecclesia cum " libris, diebus dominicis et festis ad vesperas, matutinum, et missam legendus. " Si vero monachorum aliquis illum velit in cubiculum suum deferre, ut quid- " piam ex eo sumat, vel ad ipsum conferat, id ei minime vetitum esto; dum- " modo illum ecclesiae restituat, statim ac suum perfecerit negotium. Et pax Do- " mini descendat super eos, et gratia ipsius comprehendat illos, et misericordia " eius servet animas illorum. Amen. Et laus Deo semper in aeternum. Scripta " haec sunt in ecclesia S. Mercurii in civitate Misra (Cahira) a Deo custodita, " praesente medico praedicto, die 13. mensis barmahat (martii) anno sanctorum " martyrum 986, qui respondet diei quintae mensis regebi, anno Arabum 668. " (Christi 1270.)" Is Gabriel Petri episcopi Taubedae, non vero Temidi, ut perperam scribunt Sollerius et Renaudotius, ex sorora nepos, suffragantibus incolis Cahirae, patriarchatum coptitarum tenuit a die 24. paophi, seu 21. octobris, anno

martyrum 985, Christi 1268, (non vero 1269. ut recte adversus Vanslebium monet Assemanus chron. orient. pag. 152) usque ad 6. tybi, seu 1. ianuarii, anno martyrum 987. Christi 1271; quo anno depositus, paullo post obiit, teste Abulbarcato apud Renaudotium hist. patriarch. alexandr. pag. 600.

Consequuntur tria alia monita, itidem arabica; quorum primum eodem fol. 2. a tergo a Iohanne patriarcha Coptitarum XCII. haec habet. " Gloria Deo sem-
„ per. Domine salus. Sic dicit humilis Iohannes, Dei gratia minister populi chri-
„ stiani sedis Marci indignus, et admonet in nomine domini Iesu Christi, ne quis-
„ piam legati retroscripti, et sententiae domini patris Gabrielis patriarcharum ale-
„ xandrinorum septuagesimi septimi rationem habeat; quandoquidem monasterium
„ S. Patris Antonii in Arabiae deserto ad mare rubrum, quod olim monachis flo-
„ rebat, incolis nunc vacuum est, utpote ab Arabibus direptum, de quorum ma-
„ nibus liber hic redemptus est, posteaquam illum una cum reliquis libris eius-
„ dem monasterii fuerant depraedati. Quare abrogavimus Dei gratia quod a lau-
„ dato D. P. Gabriele patriarcha de eodem libro fuit praescriptum. Idque solu-
„ tum esto auctoritate sacerdotali proveniente ab illo ore veridico et sancto, quod
„ ait: quaecunque solveritis, erit solutum. Per preces semper Virginis, et sancto-
„ rum martyrum. Amen. Et laus Deo in aeternum. Scripta haec sunt die 4. men-
„ sis bescensii benedicti, anno martyrum 1222. (Christi 1506) „. Iohannes autem ille Nicatensis, Sollerio et Renaudotio Neggadensis et Nehaddi dictus, in serie patriarcharum alexandrinorum nonagesimus secundus, sedit annos tres, menses quatuor, dies 9, ut tradit orientale chronicon pag. 156.

Alterum monitum in calce codicis fol. 504. a tergo coniectum; ubi haec.
" In nomine Dei clementis et misericordis. Comparavit hunc sanctum librum
„ quatuor evangelistarum Matthaei, Marci, Lucae, et Iohannis, dominus pater
„ Gabriel, patrum patriarcharum nonagesimus quintus, cuius principatum Deus ex-
„ celsus perennet ad multos annos, et ad longa tempora pacifica; et humiliet ini-
„ micos eius sub pedibus ipsius. Emit autem illum a magistro Barsuma filio Mi-
„ chaelis Thai, filii Besadae, solutis quinquaginta nummis argenteis; et transiit in
„ dominium R. P. D. Gabrielis patriarchae. Scripta haec sunt feria quarta bene-
„ dicta, 3. mensis chiach, anno SS. martyrum 1242. (Christi 1526.) „. De hoc Gabriele patriarcha XCV. dictum est supra codd. II. et VII. Subnectitur tertium monitum ab eodem Gabriele patriarcha, ut videtur exaratum, his verbis.
" Dei gratia translatus est benedictus hic liber quatuor evangelistarum e dominio
„ camerae patriarchalis ad dominium ecclesiae SS. martyrum Sergii et Bacchi in
„ magna urbe Alexandria. Nemini fas esto, ex iussu domini nostri Iesu Chri-
„ sti, alienare illum a dominio praedictae ecclesiae. Et super filios obedientiae de-
„ scendat benedictio. Scripta haec sunt die 1. mensis athur benedicti, anno SS.
„ martyrum 1253. (Christi 1537.) „

Laudat hunc codicem Guillelmus Bonjour pag. 15. exercitationis de rebus copticis, quem exscribit Le-Longius bibl. saer. tom. I. pag. 142. Laudat item Athanasius Kircherius prodr. copt. cap. 8. pag. 193, ubi tamen monitum Gabrielis septuagesimi sep-

timi Coptitarum patriarchae initio praefixum, fortasse ex imperitia arabicae linguae interpolat, et sic latine reddit. "Scripsit hoc in conventu S. Mercurii in Aegypto Ga-
„ briel pauper humilis. Custoditur modo in monasterio S. Antonii magni in deserto
„ Arabiae, in praesentia sapientis praedicti, in tertio mensis pharmuthi, anno 986.
„ sanctorum martyrum, quinto die rebeb, mensis iunii, anno Arabum 918. „

X.

Codex in 4. bombyc. foliorum 563, partim copticis, partim arabicis litteris et sermone eleganter conscriptus, inter codices copticos a Iohanne Baptista Raymundo vaticanae bibliothecae addictos, num. VI. notatus; quo continentur.

Sacrosancta quatuor evangelia, e graeca lingua in copticam conversa, adiecta e regione interpretatione arabica. Sub initium codicis, uti etiam in ipsius calce arabice recenter adnotatas reperies nativitates et nuptias quorundam coptitarum. Tituli evangeliorum, una cum initialibus commatum litteris et punctis, minio distinguuntur. Praeit icon crucis absque inscriptione. Evangelium secundum Matthaeum incipit fol. 1. Evangelium secundum Marcum, fol. 145. Evangelium secundum Lucam, fol. 235. Evangelium secundum Iohannem, fol. 389. Is codex ad XIV. Christi saeculum videtur referendus.

XI.

Codex in fol. bombyc. foliorum 108, partim copticis, partim arabicis litteris et sermone eleganter scriptus, inter codices orientales Petri de Valle a Clemente XI. comparatos, et vaticanae bibliothecae addictos, num. VI. notatus; quo continetur.

Evangelium secundum Iohannem, e graeca lingua in copticam conversum, adiuncta e regione interpretatione arabica. Init. fol. 1. Praeit icon crucis versicolor hisce verbis coptice insignita: *Iesus Christus filius Dei*. Initia capitum et puncta minio distincta. Is codex exaratus fuit anno Christi 1346, ut haec docent libraria verba, quae fol. 108. in calce leguntur. " Explicit in pace Dei, die 10.
„ mensis pharmuthi (aprilis) anno martyrum 1062. Christus in misericordia sua
„ dominetur nostri „. Consequuntur arabice haec verba: *memento Domine servi tui peccatoris Iosephi, eique dimitte omnia peccata. Amen.*

XII.

Codex in fol. bombyc. foliorum 423, partim copticis, partim arabicis litteris et sermone exaratus, inter codices copticos a Iohanne Baptista Raymundo vaticanae bibliothecae addictos, numero II. signatus; quo continentur.

Epistolae D. Pauli XIV, cum septem catholicis, et actis apostolorum, e graeca lingua in copticam conversae, adiuncta e regione interpretatione arabica.

Tituli cum initiis capitum cinnabari sunt distincti, picturisque arabicis circum ornati. Porro divi Pauli epistola ad Romanos incipit fol. 1. In eius clausula fol. 45. a terg. haec habentur. " Explicit epistola ad Romanos scripta Corinthi, et „ missa per Phoeben diaconissam ecclesiae quae est Cenchris. Eius capita XXI; „ versiculi mille „. Epistola ad Corinthios I. fol. 46. In fine vero fol. 91. a terg. ista adnotantur. " Explicit epistola I. ad Corinthios, in pace Domini. Ver- „ siculi eius MLX, capita maiora XXII, minora LXXXIV „. Epistola II. ad Corinthios, fol. 92. Epistola ad Galatas, fol. 122. In eius calce fol. 136. a terg. haec arabice adnotata reperies. " Explicit ad Galatas, quam scripsit Romae, et misit „ per Titum discipulum suum. Et Deo gloria valde „. Epistola ad Ephesios, fol. 137. In eius clausula haec itidem arabice adnotantur fol. 152. " Explicit epistola „ ad Ephesios, scripta Romae, et missa per Titum. Et Deo gloria semper „.

Epistola ad Philippenses, fol. 152. a terg. In calce vero fol. 163. haec leguntur. " Explicit epistola ad Philippenses, scripta Romae, et missa per Timo- „ theum, et Epaphroditum. Eius versiculi CCXVIII, capita maiora IV, minora „ XXI „. Epistola ad Colossenses, fol. 163. a terg. In calce vero fol. 174. haec. " Explicit epistola Pauli apostoli ad Colossenses, scripta Romae, et missa per Ty- „ chicum, et Onesimum, et Marcum discipulos. Eius versiculi CCCXVIII, capita „ maiora VI, minora XXIII „. Epistola I. ad Thessalonicenses incipit fol. 174. a terg. In fine fol. 183. a terg. haec. " Explicit epistola ad Thessalonicenses I. „ scripta Athenis, et missa per Silvanum, et Timotheum discipulos. Eius versi- „ culi CCCXII, capita maiora V, minora XVIII „. Epistola II. ad Thessalonicenses, fol. 184. In fine fol. 189. haec. " Explicit epistola II. ad Thessalonicenses, „ scripta Laodiceae, et missa per Silvanum et Timotheum discipulos. Eius versiculi „ CLXXXV, capita maiora III, minora VIII „.

Epistola I. ad Timotheum, fol. 189. a terg. In fine fol. 301. haec. " Ex- „ plicit epistola I. ad Timotheum, scripta Athenis, et missa per Titum discipu- „ lum. Eius versiculi D, capita maiora VI, minora XXVII „. Epistola II. ad Timotheum, fol. 201. a terg. In fine fol. 210. a terg. haec. " Explicit epistola „ II. ad Timotheum, scripta Romae, et missa per Onesimum. Eius versiculi „ CCLXXXV, capita maiora III, minora XIX „. Epistola ad Titum incipit fol. 211. In fine fol. 214. a terg. haec. " Explicit epistola ad Titum, scripta Nicopoli, et missa per Artemam discipulum. Eius versiculi XCVI, capita maiora „ II, minora IX „. Epistola ad Philemonem, fol. 215. In fine fol. 218. haec leguntur. " Explicit epistola ad Philemonem, scripta Romae, et missa per Onesi- „ mum discipulum. Eius versiculi XLVIII, caput I „. Epistola ad Hebraeos, fol. 217. a terg. In fine fol. 251. haec adnotantur. " Explicit epistola ad Hebraeos, „ scripta in Italia, et missa per Timotheum. Eius versiculi DCLV, capita maiora „ XI, minora LXII „.

Epistolae septem catholicae. Videlicet epistola Iacobi, cuius init. fol. 261. a terg. In eius fine fol. 263. haec habentur. " Explicit epistola Iacobi, cuius versiculi CCC, „ capita IX „. Epistola Petri I. fol. 263. a terg. Epistola Petri II. fol. 286. a terg. In

eius calce fol. 293. a terg. haec. " Explicit epistola II. Petri, cuius capita IV, versiculi „ XXVIII „. Epistola Iohannis I. incipit fol. 294. Epistola Iohannis II. fol. 307. Epistola Iohannis III. fol. 308. a terg. Epistola Iudae, fol. 309. In eius calce fol. 312. a terg. haec arabice adnotantur. " Explicit epistola Iudae, quae est complementum „ epistolarum sanctorum patrum apostolorum, quorum preces sint nobiscum. „ Amen „. Acta apostolorum incipiunt fol. 313. Is codex decimo quarto Christi saeculo videtur descriptus, si folia aliquot chartacea excipias, quae sub initium recenter suppleta fuerunt.

XIII.

Codex in folio bombyc. foliorum 261, partim copticis partim arabicis litteris et sermone eleganter exaratus, inter codices copticos a Iohanne Baptista Raymundo vaticanae bibliothecae ex testamento addictos, num. III. signatus; quo continentur.

Epistolae D. Pauli XIV. e graeca lingua in copticam conversae, adiecta e regione interpretatione arabica, reiectisque ad singularum calcem notis, quibus designantur tum loca ubi scriptae fuere epistolae, tum eorum nomina per quos missae; uti etiam numerus versiculorum et capitum, quibus unaquaeque absolvitur. Tituli et initia capitum rubeis litteris exprimuntur. Praeit icon crucis venuste delineata, circum quam haec leguntur: *Iesus Christus filius Dei.* Epistola ad Romanos, scripta Corinthi, et missa per Phoeben diaconissam ecclesiae quae est Cenchris, constans vers. 1000. capp. 21, uti in eius clausula adnotatur, incipit fol. 1. Epistola ad Corinthios I. scripta Ephesi, et missa per Stephanam et Achaicum, constans vers. 1060. capp. 22, fol. 46. a terg. Epistola ad Corinthios II. scripta Philippis Macedoniae, et missa per Titum et Lucam, constans vers. 635. capp. 12, fol. 94. Epistola ad Galatas, scripta Romae et missa per Archippum et Titum, constans vers. 312. cap. 6, fol. 126. Epistola ad Ephesios, scripta Romae, et missa per Tychicum, constans vers. 312. capp. 6, fol. 142. Epistola ad Philippenses, scripta Romae, et missa per Timotheum et Epaphroditum, fol. 150. a terg. Epistola ad Colossenses, scripta Romae, et missa per Tychicum, Thaicum, Onesimum, et Marcum, constans versibus 318. capp. 6, fol. 169. Epistola ad Thessalonicenses I. scripta Athenis, et missa per Timotheum et Silvanum, constans vers. 312. capp. 5, fol. 180. a terg. Epistola ad Thessalonicenses II. scripta Athenis (in arabica versione Laodiceae) et missa per Silvanum, Timotheum, et Archippum, constans vers. 185. capp. 3, fol. 190. a terg. Epistola ad Hebraeos, scripta Romae, et missa per Timotheum, constans vers. 755. capp. 12, fol. 196. Epistola ad Timotheum I. scripta in Macedonia, fol 231. Epistola ad Timotheum II, fol. 243. Epistola ad Titum, scripta Nicopoli, et missa per Artemam episcopum ecclesiae Macedoniae, constans capp. 2. fol. 252. Epistola ad Philemonem, scripta Romae, et missa per Onesimum, fol. 258. a terg.

Is codex scriptus videtur saeculo XIII, si quaedam chartacea folia excipias, quae recenter suppleta sunt.

XIV.

Codex in 4. bombyc. fol. 350, partim copticis partim arabicis litteris et sermone elegantissime exaratus, inter codices copticos, a Iohanne Baptista Raymundo vaticanae bibliothecae addictos, num. V. notatus; quo continentur.

Epistolae D. Pauli XIV, cum VII. catholicis, et actis apostolorum, e graeca lingua in copticam conversae, adiuncta inter versus interpretatione arabica, rubeis litteris descripta, quae tamen recentius addita videtur, una cum variis einsdem lectionibus, quae in margine coniectae sunt. Divi Pauli epistola ad Romanos incipit fol. 1. Epistola I. ad Corinthios, fol. 39. a terg. In eius clausula fol. 75. a terg. haec adnotantur. " Epistola I. ad Corinthios scripta est „ Ephesi, et missa per Stephanam et Achaicum. Eius versiculi sunt 1060, capita „ 22, sectiones minores 84. Apud Graecos vero capita 10, testimonia ex vetere tes„ tamento 17. „ Epistola II. ad Corinthios, fol. 76. In fine fol. 99. haec leguntur. " Epistola II. ad Corinthios scripta est Philippis Macedoniae, et missa per Ti„ tum et Lucam. Eius versiculi 655, capp. 12, sectiones minores 50. Graecis „ vero capp. 7, testimonia 11. „ Epistola ad Galatas incipit fol. 99. a terg. In fine fol. 111. haec. " Epistola ad Galatas scripta est Romae. Versiculi eius 312, „ capp. 6, sectiones minores 29. Graecis capp. 4, testimonia 11. „ Epistola ad Ephesios fol. 111. In fine, fol. 123. a terg. haec. " Epistola ad Ephesios scripta „ est Romae, et missa per Tychicum. Eius versiculi 312, capp. 6, sectiones mi„ nores 30. Graecis capp. 3, testimonia 6. „ Epistola ad Philippenses, fol. 123. a terg. In fine fol. 132. a terg. haec. " Epistola ad Philippenses scripta est Romae, „ et missa per Timotheum et Epaphroditum. Versiculi eius 258, capp. 4, sec„ tiones minores 21. Graecis capp. 3. „ Epistola ad Colossenses, fol. 133. In fine haec. " Epistola ad Colossenses scripta est Athenis, et missa per Ty„ chicum, Onesimum, et Marcum. Versiculi eius 312, capita 6, sectiones mi„ nores 22. Graecis capita 2. „ Epistola I. ad Thessalonicenses, fol. 144. a terg. In fine haec. " Epistola I. ad Thessalonicenses, scripta est Athenis, et missa per „ Silvanum, et Timotheum. Eius versiculi 312, capp. 4, sectiones minores 18. „ Graecis cap. 2. „

Epistola II. ad Thessalonicenses incipit fol. 150. In fine fol. 154. a terg. haec. " Epistola II. ad Thessalonicenses scripta est Athenis, et missa per Silvanum, „ et Timotheum. Eius versiculi 185, capp. 3, sectiones minores 8. Graecis cap. 1 „. Epistola ad Hebraeos, fol. 154. a terg. In fine fol. 182. haec habentur. " Epis„ tola ad Hebraeos scripta est Romae, et missa per Timotheum. Eius versiculi 735, „ capita 2, sectiones minores 61. Graecis capp. 6, testimonia 35 „. Epistola I. ad Timotheum incipit fol. 182. In fine fol. 191. a terg. haec. " Epistola I. ad Ti-

„ motheum scripta est Laodiceae. Versiculi eius 280, capp. 6, sectiones minores „ 26. Graecis capp. 3. „ Epistola II. ad Timotheum, fol. 191. a terg. In fine fol. ista leguntur. " Epistola II. ad Timotheum scripta est Laodiceae, quae est metro- „ polis Phrygiae, et missa per Vacatianum (id nomen inauditum.) Versiculi eius „ 185, capp. 3, sectiones minores 18. Graecis capp. 2. „ Epistola ad Titum incipit fol. 190. In fine, fol. 203. haec habentur. " Epistola ad Titum scripta est „ Nicopoli, et missa per Artemam, qui fuit episcopus ecclesiae Macedoniae. Eius „ versiculi 96, capp. 2, sectiones minores 9. Graecis cap. 1. „ Epistola ad Philemonem, fol. 203. In fine ista leguntur. "Epistola ad Philemonem scripta est Romae, „ et missa per Onesimum. Versiculi eius sunt 40, cap. 1. Epistolae autem D. Pauli „ XIV. constant summatim omnes versiculis 5575, capp. 108. „ Subnectitur index epistolarum D. Pauli arabicus, cuius initium fol. 208.

Epistolae VII. catholicae. Videlicet, epistola Iacobi, quae incipit fol. 209. Epistola S. Petri, fol. 218. a terg. In eius fine fol. 229. a terg. haec adnotata reperies. " Explicit epistola I. Petri. Eius versiculi sunt 325, capp. 9, sectiones mi- „ nores 55 „. Epistola II. Petri, fol. 229. a terg. In eius clausula, fol. 236. a terg. haec. " Explicit epistola II. Petri. Versiculi eius 225, capita 4, sectiones mino- „ res 28. „ Epistola I. Iohannis incipit fol. 237. In fine, fol. 257. haec. " Explicit epistola prima Iohannis, cuius versiculi 301, capp. 9, sectiones minores 46. „ Epistola II. Iohannis, fol. 247. a terg. In fine, fol. 248. a terg. haec. " Explicit „ epistola secunda Iohannis, cuius versiculi 65, cap. 1, sectiones minores 2. „ Epistola III. Iohannis, fol. 248. In fine fol. 250. haec. " Explicit epistola III. Io- „ hannis, cuius versiculi 90, cap. 1, sectiones minores 3. „ Epistola Iudae, fol. 250. In fine fol. 253. ista leguntur. " Explicit epistola Iudae. Eius versiculi sunt „ numero 90, capp. 2, sectiones minores 7. Omnes autem epistolae septem catholicae „ constant versiculis 1400, capp. 35, sectionibus minoribus 187. In pace Domini „ amen. „ Acta apostolorum incipiunt fol. 253. a terg.

Is codex scriptus fuit anno Christi 1358, quemadmodum ex epigraphe in calce epistolarum D. Pauli fol. 205. apposita liquet, ubi haec. " Absolutae sunt epis- „ stolae D. Pauli, in pace Domini, amen; manu pauperis et magni peccatoris „ Michaëlis filii Abrahami, monachi, ex oppido Bembge Dei amante. Memen- „ tote, quaeso, mei, patres et fratres, in vestris precibus, ut inveniam fi- „ duciam in tremendo tribunali, et audiam vocem dicentem: venite benedicti „ patris mei, possidete regnum praeparatum vobis ab initio creationis. Hoc erit „ mihi, et iis qui diligunt apparitionem Domini. Amen, fiat. Scripsi ad usum vene- „ randi patris mei fidelis presbyteri Georgii. Deus misereatur mei per preces „ illius, et conservet vitam eius ad multos annos, et ad tempora pacifica, amen. „ Anno martyrum 1074. mense thoth (septembri). „ Ultimum vero folium chartaceum est, et anno Christi 1504. suppletum. Sic enim in eius fine habetur arabice. " Explicit in pace amen, sabbatho benedicto, die 25. mensis pharmuthi „ benedicti, anno 1220. sanctorum martyrum. Dominus largiatur nobis benedic- „ tionem precum eorum, amen. Gloria datori intellectus „. Memorat hunc codicem

Athanasius Kircherius prodr. copt. cap. 8. pag. 192, et ex eo Le-Longius biblioth. sacr. tom. I.; verum, praetermissa per inconsiderantiam epigraphe ad calcem epistolarum D. Pauli apposita, quae designat annum, quo codicem hunc se exarasse testatur Michaël monachus, nempe martyrum 1074, Christi 1358; perperam eiusdem aetatem ad annum martyrum 1220, Christi 1504, referunt, quo anno suppletum fuisse postremum folium chartaceum, monuimus.

XV.

Codex in fol. bombyc. foliorum 59, partim copticis partim arabicis litteris, et sermone eleganter exaratus, inter codices orientales, qui ad sacram Congregationem de propaganda fide ex oriente transmissi sunt, eiusdemque decreto 20. novembris 1723. in vaticanam bibliothecam inlati, ut non solum ad bibliothecae, sed eiusdem etiam S. Congregationis usum adserventur, num. XXXIV. apud Assemannum biblioth. orient. tom. III. pag. 643. notatus; quo continetur.

1. *Apocalypsis S. Iohannis apostoli et evangelistae*, e graeca lingua in copticam conversa, adiecta e regione interpretatione arabica. Titulus, cum initiis capitum, cinnabari distinguitur. Incipit fol. 1. 2. *Ordo dominicae palmarum*, arabicus fine mutilus, ex libro rituali, cui titulus *indicans*, (caerimonias nempe et ritus in hebdomada maiore servandos) excerptus, fol. 59. Is codex ad XIV. Christi saeculum videtur referendus, si quidem folium 1. chartaceum excipias quod recenter suppletum est.

XVI.

Codex antiquus in 4. bombyc. foliorum 103, partim copticis partim arabicis litteris et sermone nitidissime exaratus, inter codices copticos a Ioh. Baptista Raymundo vaticanae bibliothecae ex testamento addictus, num. XI. notatus; quo continetur.

Apocalypsis S. Iohannis evangelistae e graeca lingua in copticam conversa, adiecta e regione interpretatione arabica. Titulus, cum initiis capitum, auro et minio distinguitur: in margine positae sunt variae lectiones tam arabicae quam copticae versionis, eaeque accuratissimae. Capiti autem XXXII. (sive XXII. vulgatae editionis) additur anonymi adnotatio de lapidibus pretiosis portarum caelestis Hierusalem, eorumque variis nominibus, ex scala seu lexico coptico, potissimum desumptis. Porro apocalypsis incipit fol. 1. 2. *Benedictio*, seu *deprecatio*, quae lectioni sacrarum homiliarum a patriarcha vel episcopo seu presbytero praemitti solet. Incipit fol. 98.

Is codex exaratus fuit anno Christi 1345, ut haec ostendunt librarii coptica verba, quae fol. 102. a terg. leguntur. " Explicit hic liber. Scripsi autem „ ipsum manu mea; et quidem character mihi demonstrat, eundem mihi „ propediem demigraturo esse derelinquendum. O qui inhabitas domum, ne ob-

„ liviscaris demigrationis; omnes enim habitatores dumorum demigraturi sunt. „ Consequitur arabice. “ Absolutus est autem ope Dei excelsi liber sanctae apocalypseos, „ quae est visio S. Iohannis evangelistae, cuius per preces Deus misereatur nostri, feria sexta hebdomadae sextae sancti ieiunii, die 15. mensis pharmuthi „ (aprilis) anno 1061. sanctorum martyrum. Legavit illum sibi, et cui post ipsum „ Deo excelso placuerit, humilis, egenus, impotens, terra infructuosa, omni scelere impurus, virtutibus omnibus expers, peccator, omnium hominum nequissimus, Iohannes filius Abul-Meonae, filii Alcadisi, qui rogat omnes amicos suos „ sinceros, qui legerint et viderint hunc librum, ut castigent atque corrigant errata illius, pro sua prudentia, quoniam ausus sum fungi munere mihi ignoto etc. „ Hanc epigraphem, omissu librarii nomine, sic interpolat Kircherius loc. cit. pag. 193. ubi hunc codicem commemorat. “ Die veneris, 25. mensis pharmuthi „ anno 1061. SS. martyrum, et illa erat septimana sexta ieiunii sancti. Det Deus „ de benedictione sua continentiam animae meae, et cui voluerit Deus excelsus „ post me abiectum, vilem, pauperem, omnibus meritis et excellentiis privatum, „ peccatorem inter mortales maximum „.

XVII.

Codex in 4. bombyc. foliorum 129, partim copticis partim arabicis litteris et sermone exaratus, inter codices copticos, a Iohanne Baptista Raymundo vaticanae bibliothecae addictos, num. XII. signatus; quo continetur.

Euchologium, sive missale, ad usum ecclesiae alexandrinae, coptico-arabicum, cum rubricis accuratissimis; quo continetur 1. Ordo missae: incipit ab orationibus, quae statim dicuntur ac paratur altare; atque ita omnes ritus et preces complectitur tam ad inferenda oblata, quam ad lectiones sacrarum scripturarum; quarum ultima ex evangelio est, usque ad osculum pacis; quod iuxta ecclesiae orientalis ritum consecrationi praemittitur. Initium fol. 1. 2. Anaphora, seu liturgia S. Basilii magni, quae incipit fol. 31. 3. Anaphora S. Gregorii theologi, quae incipit fol. 64. 4. Anaphora S. Cyrilli alexandrini, principio mutila, et perperam compacta: folium enim num. 102. signatum adiungi debet folio 109: incipit a media oratione adversus infideles et haereticos fol. 110. 5. Consequuntur nonnullae orationes et benedictiones copticae, quarum I. benedictio panis post missam distribuendi incipit fol. 121. a terg. II. benedictio cibi, fol. 124. III. oratio ad gratias agendas post mensam, fol. 125. a terg. IV. benedictio aquae, fol. 126. V. ordo renovationis calicis si ei aliquis defectus acciderit, auctore Iohanne episcopo Brullos. Titulus cum rubrics arabicus, cetera coptice, fol. 127. Tres praedictae anaphorae, seu liturgiae, una cum ordine missae Coptitarum, latine et graece prodierunt Parisiis anno 1716. in 4, opera et studio Eusebii Renaudotii, qui et doctissimas notas adiecit: coptice vero et arabice, cum orationibus et benedictionibus supra memoratis, Romae typis S. Congregationis de propaganda fide, anno 1736. in 4; expunctis tamen Severi, Dioscori, Iacobi Baradaei, aliorumque monophysiticas

sectae, cui addicti sunt Coptitae, auctorum, seu propagatorum ac defensorum nominibus, quae in diptichis huiusce codicis memorantur.

Is codex exaratus fuit anno Christi 1288. a Petro episcopo Kisi, curante diacono Nephisio. Sic enim fol. 129. in calce arabice habetur. " Curavit hocce sanctum euchologium filius benedictus, pius christianus, orthodoxus, diaconus „ Nephisius, filius fratris iusti, sancti, puri, abstinentis, presbyteri Euphemii, „ civis asnsnus (seu athenopolitanus). Curavit autem illud opera et aere suo, ut „ lectione ipsius sese confirmaret. Deus illuminet oculos cordis eius ut legat, in„ telligat, et faciat quae legit, et retribuat illi mercedem laboris in vita aeterna, „ prout promisit in sancto evangelio suo: pro uno trigiuta sexaginta et centum, „ et in fine vitam aeternam. Completus autem fuit hic liber mense emscir (fe„ bruario) anno sanctorum martyrum 1004, per pauperem, humilem, Dei gratia „ nuncupatum ministrum, i. e. episcopum, sedis Kisi, Petrum nomine, qui rogat „ omnes qui hunc librum viderint, ut adprecentur ei indulgentiam. Et qui ali„ quid dixerit, esto ei consimile duplicatum. Et pax Domini, quae descendit „ super sanctos eius apostolos, descendat super illum, amen Et laus Deo in ae„ ternum. „

XVIII.

Codex in 16. bombyc. foliorum 259, partim copticis partim arabicis litteris et sermone exaratus, inter codices copticos a Iosepho Simonio Assemano in vaticanam bibliothecam ex Aegypto inlatos, olim quartus; quo continetur.

1. Ordo eorum, quae sacerdoti peragenda ac dicenda sunt in ecclesia, ad vesperas, matutinum, et missam; cum rubricis arabicis, orationibus vero et lectionibus copticis: adiectis e regione earum arabicis interpretationibus. Init. fol. 1. 2. Ordo ministerii missae S. Basilii, cum rubricis arabicis, ceteris vero copticoarabicis. Init. fol. 105. a terg. Is codex ante annum Christi 1318. exaratus fuit; quemadmodum liquet ex adnotatione censuris eiusdem codicis, quae fol. 256. legitur his verbis. " Recognovit hoc sacrosanctum euchologium servus humi„ lis Gabriel, nomine tenus non vero opere presbyter etc., mense abibo, anno „ martyrum 1034 „.

XIX.

Codex in 4. chartaceus, fol. 144. partim copticis, partim arabicis litteris et sermone exaratus, inter codices arabicos ex Aegypto, Iosephi Simonii Assemani opera, in vaticanam bibliothecam inlatos, olim vigesimus; quo continetur.

1. Anaphora seu liturgia S. Basilii, praeposito ordine missae, iuxta ritum ecclesiae alexandrinae Coptitarum; coptice et arabice. Incipit fol. 1. 2. Ordo thurificationis ad vesperas et matutinum, coptico-arabicus, fol. 110. Is codex exaratus fuit anno Christi 1715, ut hacc ostendit epigraphe quae in clausula liturgiae S.

Basilii, fol. 103. a terg. legitur. " Absoluta est et completa liturgia S. Basilii, opa „ Dei: et complementum eius fuit feria 6. benedicta, 9 mensis paoni (iulii) bene„ dicti, anno 1431. sanctorum martyrum, quorum benedictiones sint nobiscum, et „ custodiant nos usque ad extremum spiritum, amen. Kyrie eleison. „

XX.

Codex in 8. bombyc. foliorum 156, partim copticis partim arabicis litteris et sermone eleganter exaratus, inter codices copticus a Iohanne Baptista Raymundo vaticanae bibliothecae addictos, olim decimus quartus; quo continetur.

1. Euchologium, seu missale copticum, adiecta e regione interpretatione arabica. Videlicet 1. anaphora seu liturgia S. Gregorii theologi, titulo tamen et tribus prioribus orationis versibus mutila, incipit fol. 1. 2. Anaphora seu liturgia S. Cyrilli, fol. 70. 3. Oratio pro patriarcha defuncto, incipit fol. 150. 4. oratio fractionis, hostiae scilicet, fol. 151. Is codex scriptus fuit anno Christi 1315, ut haec ostendunt librarii verba, quae fol. 148. in calce liturgiae S. Cyrilli leguntur. " Ego pauper et infirmus scriptor Petrus filius, i. e. monachus, monasterii Psogo„ mendi, descripsi hunc librum. Et Dominus misereatur mei. Amen. Anno marty„ rum 1031 „. Pertinuit olim ad monasterium S. Antonii; sic enim fol. 150. habetur. " Hoc euchologium legavit archipresbyter Iohannes abbas monasteriorum Ara„ biae, et addixit monasterio S Antonii magni.

XXI.

Codex in 8. hombyc. foliorum 67, partim copticis partim arabicis litteris et sermone elegantissime exaratus, inter codices copticos a Iohanne Baptista Raymundo vaticanae bibliothecae addictos, olim decimus quartus; quo continetur.

Anaphora seu liturgia S. Cyrilli, coptico-arabica, quae in indice ms. vaticano, cuius auctor Kircherius, perperam sancto Marco evangelistae tribuitur; incipit fol. 1. Titulus picturis arabicis circum ornatus; rubricae vero cinnabari distinctae. Is codex scriptus fuit anno Christi 1333, ut haec docet epigraphe quae fol. 66. a terg. legitur. " In nomine patris et filii et spiritus sancti, trinitatis „ aequalis, unius Dei quem adoramus et conlaudamus in aeternum, amen. „ Completus est hic benedictus liber, qui continet liturgiam S. Cyrilli die 24. „ mensis emseir (februarii) anno martyrum 1059, hegirae 743, in pace Domini, „ amen. Curavit autem illum pater sanctus monachus sacerdos Dei eiusque mi„ nister, presbyter Iohannes, filius ecclesiae patris nostri archipresbyteri Iohannis „ abbatis montis Scetis, in deserto P. N. S. Macarii, opera et aere suo, ut reci„ tent ex eo; et sit ei in memoriam sempiternam, amen; ut Christus Deus det ei „ pro terrenis caelestia, et pro caducis mansura in caelesti Hierusalem, amen „.

XXII.

Codex in 8. bombyc. foliorum 74, partim copticis partim arabicis litteris et sermone descriptus, inter codices copticos, a Iohanne Baptista Raymundo vaticanae bibliothecae addictos, olim vigesimus; quo continetur.

Anaphora seu liturgia S. Cyrilli, coptico-arabica, sine tamen mutila; incipit fol. 1. Is codex exaratus fuit ante annum Christi 1580, ut haec ostendunt eius domini verba, quae in fronte leguntur: " Dominus huius libri est humilis peccator " Amin-Addaula Barsauma Al-sciammah (i. e. candelarum opifex); et nemo contendat esse suum vel ex iure, vel ex hereditate, nisi post obitum humilis " harum litterarum scriptoris, Amin-addaulae Barsaumae Georgii, candelarum opificis, ministri ecclesiae martyrum apud Alexandriam, Dei excelsi gratia custoditam. Scripta haec sunt die dominica benedicta 19. mensis emscir (februarii) benedicti, anno 1296, qui respondet diei 28. mensis albagget-alharam, anno " hegirae arabicae 988; cuius finem Deus excelsus faciat in bonum, et in pacem. " Et Deus sit spes nostra. Amen.

XXIII.

Codex in 8. bombyc. foliorum 33, partim copticis partim arabicis litteris et sermone exaratus, inter codices copticos a Iohanne Baptista Raymundo vaticanae bibliothecae addictos, olim vigesimus quartus; quo continetur.

1. Oratio veli, ex liturgia S. Gregorii theologi, fine mutila; copt. arab. Incipit fol. 1. 2. fragmentum deprecationis pro patriarcha a diacono dicendae, copt. arab. fol. 2. 3. laudes seu versiculi ex psalmis de nativitate Domini, eiusque epiphania, ad matutinum, copt. arab. fol. 3. 4. laudes, seu versiculi ex psalmis de quadragesima ad matutinum, fine mutila, copt. arab. fol. 18. 5. lectio evangelica, ex Ioh. cap. 3, ubi de Nicodemo, in consecratione aquae baptismalis, et in vestiendis monachis recitanda, fine tamen mutila; praemissis versiculis ante praedictam lectionem alternatim canendis, copt. arab. fol. 19. 6. fragmentum orationis fractionis, hostiae scilicet consecratae, copt. tantum, uti ea quae sequuntur, incipit fol. 25. 7. cantus de Deipara, de resurrectione Domini, et de apostolis, init. fol. 28. a terg. 8. commemoratio vivorum et defunctorum in missa, principio mutila, fol. 37. Index vetus ms. vaticanus hunc codicem ita recenset. " In " hoc libro continetur oratio dicenda ante missam D. Gregorii, arabice et coptice, et evangelium D. Iohannis de Nicodemo, a pag. 1. usque ad 24; post quam " habetur catechismus copticus totus in lingua coptica ,," Is autem codex saeculo XIV. videtur exaratus.

XXIV.

Codex in fol. bombyc. foliorum 271, partim copticis, partim arabicis litteris

et sermone eleganter exaratus, inter codices copticos a Iohanne Baptista Raymundo vaticanae bibliothecae addictos, olim trigesimus primus; quo continetur.

1. Anaphora, seu liturgia S. Basilii; praeposito ordine missae, iuxta ritum ecclesiae alexandrinae Coptitarum, coptico-arabica. Init. fol. 1. 2. anaphora, seu liturgia S. Gregorii nazianzeni, cognomento theologi, coptico-arabica. Init. fol. 97. 3. anaphora, seu liturgia S. Cyrilli alexandrini, coptico-arabica. Init. fol. 160. 4. benedictio panis post missam distribuendi coptico-arabica, uti et ea quae sequuntur. Init. fol. 241. 5. ordo thurificationis ad vesperas, et matutinum, fol. 265. 6. ordo renovationis calicis, si ei aliquis defectus acciderit, praeposita rubrica, fol. 268. Is codex ad saeculum XIV. referendus videtur, si nonnulla chartacea folia excipias, quae circa medium et finem recenter suppleta sunt.

XXV.

Codex in 16. bombyc. foliorum 229, partim copticis, partim arabicis litteris et sermone eleganter exaratus, inter codices copticos a S. Congregatione de propaganda fide vaticanae bibliothecae addictos, olim quinquagesimus secundus; quo continetur.

1. Anaphora seu liturgia S. Basilii, praeposito ordine missae, iuxta ritum ecclesiae alexandrinae Coptitarum; coptico-arabice, uti et ea quae sequuntur. Init. fol. 1. 2. anaphora seu liturgia S. Gregorii. Init. fol. 91. 3. liturgia S. Cyrilli, fol. 130. 4. S Iacobi apostoli oratio osculi pacis, fol. 198. 5. ordo renovationis calicis, fol. 199. 6. oratio fractionis hostiae, fol. 201. a terg. 7. ordo thurificationis ad vesperas, et matutinum, fol. 212. a terg. 8. oratio pacis, fol. 214. a terg. 9. oratio pacis alia, auctore Severo patriarcha antiocheno, fine mutila, fol. 215. a terg. 10. oratio ante cibum, fol. 220. 11. oratio super aquam, fol. 221. 12. oratio gratiarum actionis post cibum, fol. 220. 13. oratio super aquam, eadem atque superior, fol. 221. 14. oratio super itinerantes. Init. fol. 221. a terg. 15. benedictio olei, fol. 224. 16. precatio ad Dominum nostrum Iesum Christum, in modum exorcismi adversus morsum animalium venenosorum, fol. 224. a terg. 17. orationes et benedictiones variae. Incipiunt fol. 226. 18. paraphrasis in canticum I. Mosis, ex exodo, fol. 228. a terg. 19. paraphrasis in psalmum Davidis XLVIII, fol. 229. Is codex exaratus fuit anno Christi 1491. Sic enim in clausula liturgiae S Cyrilli fol. 90. legitur. " Recensuit hocce euchologium benedictum, sive tres „ liturgias, servus peccator, egenus, humilis, qui sperat in misericordia Domini sui, „ Ioseph filius Iohannis, nomine tenus diaconus; et provolutus ad pedes omnium, „ qui in hoc euchologio legerint, orat eosdem, ut adprecentur ei veniam pec„ catorum et delictorum. Et si quis aliquid dixerit, retribuat ei Dominus, prout „ dixit in sancto evangelio, triginta sexaginta et centum in caelesti Hierusalem, „ in regno caelorum. Amen. Explicit id anno sanctorum martyrum 1207.

XXVI.

Codex in 4. bombyc. foliorum 232, partim copticis, partim arabicis litteris et sermone eleganter exaratus; quo continetur.

Euchologium, seu missale copticum, addita e regione interpretatione arabica. Videlicet ordo missae, cum liturgia S. Basilii. Incipit fol. 1. Liturgia S. Gregorii theologi, fol. 97. Liturgia S. Cyrilli, fol. 160. Tituli liturgiarum, cum rubricis cinnabari sunt distincti, et picturia arabicia circum ornati. Is codex scriptus fuit anno Christi 1616. Sic enim fol. 231. a terg. legitur. " Mementote mei, " quaeso, patres et fratres mei, et dicite propter amorem Dei: Domine miserere " infirmi inter creaturas, qui Deo non placet. Ecce prostratus, quaeso, ne ad pec- " cata mea multa respiciatis, quia non intelligo quod scripsi, ego humilis et miser, " indignus homo, etsi diaconus sim, nomine Salomon Arisci, filius Michaëlis, ex " civitate Scobonia. Domine, dona eis requiem. Amen, fiat. Scripta haec sunt die " 29. mensis barmahat (martii) anno martyrum 1332, in pace Dei. Amen. ". Additur fol. 232. arabice ab eodem calligrapho. " Explicit die 29. mensis barma- " hat anno martyrum 1332. in pace a Deo. Amen.

XXVII.

Codex in fol. bombyc. foliorum 130, partim coptico, partim arabico charactere et sermone eleganter conscriptus, inter codices orientales a S. Congregatione de propaganda fide vaticanae bibliothecae addictos olim trigesimus septimus; quo continetur.

1. *Diaconale* coptico-arabicum, sive preces cantus et responsoria, quae ad diaconum sacerdoti celebranti ministrantem spectant. Titulus aureis litteris descriptus, rubricae vero cinnabari distinctae. Incipit fol. 1. 2. Canones XXXIV, sive cantus elata voce a diacono et choro alternatim recitandi, in adoratione S. crucis; ex quibus IX. de cruce. I. de deipara Virgine. I. de festo S. crucis. I. de nativitate Domini. I. de martyribus, et sanctis. VII. de festis dominicis, nempe de annunciatione B. M. V, de epiphania, de dominica palmarum, de resurrectione Domini, de ascensione et de pentecoste. IV. de dominicis adventus. I. de ieiunio ninivitico. VII. de quadragesima, ad totidem hebdomadae dies; copt. arab. Incipiunt fol. 31. 3. *Psaliae*, sive cantus VII de angelis et sanctis, ad vesperas et matutinum recitandi, copt. arab. fol. 91. Is codex XIII. Christi saeculo videtur exaratus. Ex eo expressum est diaconale, cum canonibus seu cantibus per anni circulum recitandis, quod missali coptico-arabico, Romae typis S. Congregationis de propaganda fide vulgato, praefixum est.

XXVIII.

Codex in 8. foliorum 100, coptico charactere elegante exaratus, inter codi-

ces copticos, a Iosepho Simonio Assemano in vaticanam bibliothecam inlatos olim quintus; quo continetur.

1. *Diaconale*, seu preces, cantus, et responsoria, quae ad diaconum sacerdoti celebranti ministrantem spectant; coptice cum titulis, et rubricis tantum arabice versis. Incipit fol. 1. 2. Hymnus angelicus, cum ceteris canticis, ad primam persolvendis. Fol. 63. Is codex scriptus fuit annno Christi 1307, ut haec ostendunt librarii verba, quae fol. 100. a tergo arabice leguntur. " Precor cum „ charitate spirituali omnes, qui in hunc librum inciderint, ut dicant: domine „ Deus noster Iesu Christe, dimitte peccata servi miseri calligraphi Thomae fi„ lii Cosmae, filii presbyteri Iacobi Assadidi, filii Meligi presbyteri, nomine te„ nus monachi in monasterio S. Antonii. Scripsit illum quum moraretur in urbe „ Cahira a Deo custodita. Idque die 6. mensis thoth septembris, an. 1023. sanc„ torum martyrum. Concedat nobis Deus intercessionem eorum: et qui dixerit, igno„ scat ei Deus, ignoscet illi Deus: quoniam evangelium sanctum dicit, in qua „ mensura mensi fueritis, remetietur vobis, et adiicietur vobis.

XXIX.

Codex in fol. chartae. foliorum 447, copticis litteris et sermone elegantissime scriptus, inter codices orientales a S. Congregatione de propaganda fide bibliothecae vaticanae addictos, num. XX. apud Assemanum bibl. orient. tom. III. p. 640. notatos; quo continetur.

Katameros, id est psalmi et lectiones, ex actis apostolorum, ex septem epistolis canonicis, et epistolis Pauli, et ex evangelio, ad vesperas matutinum et missam, quae secundum alexandrinae ecclesiae ritum per anni circulum recitantur, coptice cum rubricis arabicis. Tomus I. in duas partes distributus; quarum prima recitatur dominicis priorum sex anni mensium, hoc est thoth, baba, babur, chiach, tuba, et emscir. Init. fol. 1. In fine vero fol. 267 haec arabico adnotata reperies. " Absolutum et completum est dominica quinta ex prioribus sex mensibus anni, „ in pace quae a Domino. Complementum autem descriptionis huius sancti *ka*„ *tameri*, qui recitatur sex prioribus anni mensibus, a thoth ad emscir, hoc „ est a septembri ad februarium, fuit feria tertia benedicta, 5. mensis mesori „ (augusti) benedicti anno 1428 beatorum martyrum. Det nobis Deus gratiam suam „ per praces et intercessionem eorum coram tremendo tribunali, amen; qui res„ pondet diei 6 mensis regeb, anno hegirae 1123, (Christi 1712.) Scriptor vero huius „ *katameri*, servus humilis nuncupatus diaconus Raphael, filius presbyteri Kyrio„ duli, fil. Dioscori, fil. Salibi ex regione Biarath, incola civitatis Achmim (Pa„ nopoleos) orat patres et fratres, ut adprecentur ei veniam peccatorum. Qui au„ tem offenderit in eo erratum, idque emendaverit, meliorem faciat Deus illius „ conditionem. Et qui aliquid dixerit, esto ei consimile sive in boonum sive in „ malum, iuxta dictum sancti evangelii. Amen. Et Deo gratias semper. „ Altera pars recitatur in festis S. Iohannis Baptistae, crucis dominicae, Georgii martyris, Michaelis archangeli, viginti quatuor seniorum, Mercurii martyris, annunciationis B.

M. V., nativitatis Domini, Stephani protomartyris, Dioscori, Asclepii, eorumque filiorum in urbe Achmim, epiphaniae Domini, quadraginta martyrum, Macarii abbatis, et SS. Petri et Pauli apostolorum. Init. fol. 268. Descripta est haec altera pars ab eodem Raphaële diacono coptita, exeunte mense augusto eiusdem anni martyrum 1428 (Christi 1712.) ut haec ostendunt eiusdem verba, quae fol. 457. in calce leguntur. " Explicit quod legendum est ex sectionibus in festo patrum nostrorum apostolorum, quod incidit in diem 5. abibi; in pace quae est a Domino, amen. Finis autem descriptionis huius sancti libri, qui legitur in festis peculiaribus, accidit feria 3 benedicta, 2. mensis parvi benedicti, anno 1428. sanctorum martyrum. Det nobis Deus gratiam suam in tremendo tribunali per preces et intercessionem eorum, amen: qui respondet diei 4. mensis sciaabani, anno hegirae arabicae 1123. Calligraphus autem servus humilis, nomine diaconus Raphaël, filius presbyteri Kyrioduli etc. ut in superiore epigraphe.

XXX.

Codex in folio chartac. foliorum 408, copticis litteris et sermone eleganter exaratus, inter codices orientales a S. Congregatione de propaganda fide vaticanae bibliothecae addictos, num. XXI. notatus; quo continetur.

Katameros, id est psalmi et lectiones ex novo testamento, ad vesperas, matutinum, et missam, coptice cum rubricis arabicis, tomus alter recitandus in dominicis et festis, quae sequuntur. Videlicet in dominicis quadragesimae usque ad resurrectionis dominicam inclusive. Init. fol. 1. In dominicis pentecostes, a dominica nova, sive in albis, usque ad dominicam pentecostes, nec non in festo ascensionis Domini. Incipit fol. 125. In dominicis mensium beacensii, baonae, abibi, mesori, et mensis parvi, fol. 232. Is codex exaratus fuit a Raphaële diacono coptita anno Christi 1714. Sic enim in fine habetur. " Et fuit complementum descriptionis huius sancti *katameri*, qui recitatur in dominicis sancti ieiunii quadragesimalis usque ad finem anni, feria quarta benedicta, 5. mensis thoth sancti benedicti, anno 1430. martyrum, qui respondet diei 22. mensis sciaabani, anno lunari hegirae 1125. Et calligraphus huius *katameri* servus humilis diaconus Raphaël, filius presbyteri Kyrioduli, fil. Dioscori, fil. Salibi, ex regione Biarath, incola civitatis Achmim, rogat patres et fratres, qui hunc librum legerint, ut adprecentur ei veniam peccatorum.

XXXI.

Codex in folio chartac. fol. 414, copticis litteris et sermone exaratus, inter codices orientales, a S. Congregatione de propaganda fide vaticanae bibliothecae addictos, num. XXII. notatus; quo continetur.

Katameros, id est psalmi et lectiones ex scriptura, tomus tertius recitandus in hebdomada maiore, a dominica palmarum ad matutinum Domini. Inter sacras lectiones habentur 1. homilia seu catechesis S. P. N. Senuthii, quae legitur

feria 2. ad primam. 2. eiusdem homilia in feria 2. ad 11. horam. 3. eiusdem homilia in feria 3. ad primam. 4. homilia S. Iohannis chrysostomi in feria 4. ad 11. horam. 5. S. Senuthii abbatis homilia in feria 4. ad primam. 6. Severiani episcopi Gabalorum homilia in feria 4. ad 11. horam. 7. Iohannis chrysostomi homilia in feria 6. ad primam horam. 8. S. Athanasii alexandrini homilia in feria 6. ad 11. horam. 9. Severi episcopi antiocheni homilia in sabbatho sancto, sive praeconium in resurrectionem dominicam, tono *illuminare illuminare Hierusalem*, alternis choris canendum, arabice.

Is codex exaratus fuit anno Christi 1711. Sic enim fol. 414. in calce habetur. " Explicit hoc sanctae hebdomadae officium feria 4. benedicta, die 29. „ mensis tybi (ianuarii) benedicti, anno aegyptiaco SS. martyrum 1427. Elargia- „ tur nobis Deus preces eorum in conspectu tremendi tribunalis, amen. Praedic- „ tus autem mensis respondet diei 16. dilhegge benedicti, anno 1122. arabicae „ hegirae. Huius vero libri calligraphus, servus abiectus, cuius peccata longitu- „ dinem et latitudinem terrae impleverunt, nomine Raphaël, filius presbyteri „ Christoduli, ex oppido Biarath oriundus, et Achmim (Panopoleos) incola, „ rogat patres et fratres qui hunc librum viderint, ut veniam peccatorum ei „ adprecentur. Qui autem hoc sanctum officium describi curavit, is fuit magister „ Siou, filius Mansuri, fil. Salomonis Gannami achmimensis, seu panopolitani; „ qui proinde misericordiam animae suae et peccatorum suorum veniam conse- „ qui desiderat. Laus Deo semper.

XXXII.

Codex in folio chartac. foliorum 271, copticis litteris et sermone eleganter exaratus, inter codices orientales, a sacra Congregatione de propaganda fide vaticanae bibliothecae addictos, num. XXVIII. signatus; quo continetur.

Katameros, sive psalmi et lectiones, ad vesperas matutinum et missam dicendae in dominicis sex priorum anni mensium, videlicet thoth, hatur, chiach, tuba, et emscir; nec non in diebus 28. et 29. mensis chiach, in nativitate Domini, et in dominica quinta singulorum praedictorum mensium; coptice cum rubricis arabicis. Fol. 1. Is codex descriptus fuit a Mercurio filio Isaaci anno Christi 1723, ceu ipse fol. 271. in calce testatur his verbis. " Explicit dominica quinta, oc- „ currens in aliquo ex prioribus sex anni mensibus, nempe a toth ad emscir (a „ septembri ad februarium) in pace Domini, amen. Calligraphus autem pauper, „ humilis, vilis peccator, impos, piger, abiectus, minimus, Mercurius filius „ Isaaci mellarii, provolutus ad pedes eorum, qui illustrem hunc codicem legerint, „ rogat eosdem ut adprecentur ei et parentibus ipsius indulgentiam. Et qui „ aliquid dixerit, esto ei consimile in regno caelorum. Finis autem descriptio- „ nis huius sancti *katameri* fuit feria sexta, 4. mensis chiac, anno coptico SS. mar- „ tyrum 1439. etc.

XXXIII.

Codex in folio chartaceus foliorum 326, copticis litteris et sermone elegan-

ter exaratus inter codices orientales a sacra Congregatione de propaganda fide bibliothecae vaticanae addictos, num. XXIX. notatus; quo continetur.

Katameros, sive psalmi et lectiones ex novo testamento, in dominicis quadragesimae et pentecostes, a dominica ingressus ieiunii quadragesimalis, usque ad pentecosten inclusive dicendae; nec non in dominicis post pentecosten usque ad finem anni; coptice cum rubricis arabicis. Incipiunt fol. 1. Is codex descriptus fuit A. C. 1719. Sic enim fol. 326. in fine habetur. " Absolutus, perfectusque est hic liber
" benedictus sabbatho benedicto, die 19. mensis baonae benedicti, anno 1435. SS.
" martyrum, qui respondet diei 6. mensis sciaabani, anno arabico lunari 1131. Calli-
" graphus autem mendicus orat et obsecrat legentes hunc benedictum librum, ut
" adprecentur ei veniam peccatorum atque delictorum. Quisquis vero offenderit in
" eo aliquod erratum, illudque emendaverit, ampliorem faciat Deus eius famam
" per intercessionem dominae matronae Virginis, et martyrum, et sanctorum, et
" anachoretarum, et athletarum, qui complacuerunt in bonis operibus suis, amen.
" Kyrie eleison; et Isus Deo semper in aeternum.

XXXIV.

Codex in folio chartaceus foliorum 298, copticis litteris et sermone eleganter exaratus, inter codices orientales a S. Congregatione de propaganda fide vaticanae bibliothecae addictos, num. XXX. notatus; quo continetur.

Katameros, sive officium hebdomadae maioris, a dominica palmarum ad dominicam resurrectionis inclusive; copticum cum rubricis arabice scriptis. Init. fol. 1. Huic inseruntur 1. S. Patris nostri Senuthii homilia, seu catechesis ad 1. horam feriae 2. recitanda. Init. fol. 43. 2. Eiusdem catechesis ad 11. horam feriae 2. Init. fol. 60. 3. Eiusdem catechesis ad 1. horam feriae tertiae. Init. fol. 80. 4. S. Iohannis chrysostomi catechesis ad 11. horam feriae 3. Init. fol. 107. 5. S. Senuthii abbatis catechesis ad 1. horam feriae 4. Init. fol. 126. 6. S. Severiani episcopi Gabalorum catechesis ad 11. horam feriae 4. Init. fol. 144. 7. S. Iohannis chrysostomi catechesis ad 1. parasceves. Init. fol. 227. 8. S. Athanasii alexandrini catechesis ad horam 11. horam parasceves. Init. 263. Severi episcopi antiocheni praeconium resurrectionis tono *illuminare illuminare Hierusalem*, alternis choris canendum, addita paraphrasi arabica, fol. 297. Is codex circa initium saeculi XVIII. exaratus fuit.

XXXV.

Codex in fol. membr. foliorum 57, copticis litteris et sermone elegantissime conscriptus, inter codices copticos a Iosepho Simonio Assemano in vaticanam bibliothecam inlatos, num. III. signatus; quo continentur.

Antiphonae et responsoria per annum, et in festis sanctorum. Is codex ad duodecimum Christi saeculum videtur referendus.

XXXVI.

Codex in 4. chartac. foliorum 396, partim copticis, partim arabicis litteris et sermone exaratus, inter codices orientales vaticanae bibliothecae a S. Congregatione de propaganda fide addictos, num. XXIII apud Assemanum loc. cit. pag. 650. signatus; quo continetur.

Psalmodia, seu cantus et odae de Christo domino, de B. V. Maria, de sanctis et angelis, de adventu Domini, qui in mensem chiach (decembrem) incidit, per hebdomadam distributae. 2. Accedit doxologia sive cantus in quadragesima, dominica resurrectionis, ascensione Domini, in festis de S. cruce, B. V. Maria, Michaële, Gabriele, Raphaële, et Uriele archangelis, quatuor animalibus, et viginti quatuor senioribus in apocalypsi memoratis, omnibus angelis, Iohanne Baptista, centum quadraginta quatuor millibus puerorum, apostolis, Stephano protomartyre, Georgio M., Mercurio M., Menna M., tribus pueris, omnibus martyribus, Antonio abbate, Paulo eremita, Macario abbate, Macario episcopo, Macario presbytero, Iohanne nigro abbate, Pesaco, Paulo thmuitano, Maximo et Domitio fratribus. Mose aethiope, XLIX martyribus Nitriae, omnibus monachis, Elia propheta, Marco evangelista, Severo patriarcha antiocheno, omnibus sanctis, Philotheo martyre, Victore martyre, Claudio martyre, Iulio martyre; ad usum patriarchae, qui sedem Marci tenet; interpretatione arabica e regione adiuncta. Init. fol. 3.

Is codex scriptus fuit A. C. 1709. ad usum Sionis al-Gannami; ut haec docet epigraphe, quae fol. 396. in calce legitur. " Et fuit complementum huius „ psalmodiae benedictae feria 3, 6. mensis hatur (novembris) anno coptico SS. „ matyrum 1425, qui respondet diei 29 mensis sciaabani, anno lunari hegirae 1120. „ Id vero factum est iussu filii benedicti diaconi honorandi, et principis laudabilis, magistri Sionis, filii magistri Mansuri, i. e. Victoris, cognomento al-Gannami, incolae civitatis Achmim, seu Panopoleos. „ Calligraphi nomen sub initium codicis fol. 2. a terg. adnotatum reperies hisce verbis. " In nomine patria et filii et spiritus sancti unius Dei, incipimus ope Dei excelsi, et bonitate „ eius providentiae, exscribere psalmodiam mensis chiach. Calligraphus est humilis, egenus, Michaël, filius Pilati fullonis „.

XXXVII.

Codex in 4. chartac. foliorum 264, copticis litteris et sermone exaratus, inter codices orientales, a S. Congregatione de propaganda fide vaticanae bibliothecae addictos, num. XL. apud Assemannum loco cit. pag. 643. signatus; quo continentur.

Psaliae sive cantus, et odae de Christo domino, de B. V. Maria, de angelis, martyribus, et sanctis, per anni circulum, ut in praecedente codice; coptice cum arabicis rubricis. Initium fol. 1. Confer cum praecedente codice; unum enim, eundemque librum *psalmodiam* et *psalias* vocant. Is codex descriptus fuit a Iohanne Mercurio, presbytero monacho, A. C. 1623. Sic enim in fine, fol. 264. habetur. " Completae sunt *psaliae*, feria 4. benedicta, 27. mensis mesori bene-

„ dicti (augusti) anno 1339. SS. martyrum, quorum intercessio sit nobiscum,
„ amen. Calligraphus autem servus peccator, multorum criminum et delictorum
„ reus, nomine tenus non vero opere monachus, Iohannes Mercurius, immerito
„ sacerdos nuncupatus, implorat gratiam Dei, teque benigne lector enixe rogat,
„ ut eius memineris in bonum. Qui vero aliquid dixerit, Dominus parem ei mer-
„ cedem retribuat. Et pax tecum.„

XXXVIII.

Codex in 4. partim membraneus, partim chartaceus, foliis constans 295, copticis et arabicis litteris ac sermone exaratus, inter codices orientales vaticanae bibliothecae e S. Congregatione de propaganda fide addictos, num. XLVIII. notatus; quo continetur.

Psalmodia, seu cantus et odae de Christo domino, de B. Maria V., et de sanctis, per annum, ut in duobus praecedentibus codicibus; coptice, adiuncta e regione interpretatione arabica. Init. fol. 1. Is codex, si quidem chartacea folia sub initium et medium recenter suppleta excipias, ad decimum quartum Christi saeculum videtur revocandus.

XXXIX.

Codex in 8. bombyc. foliorum 302, copticis litteris et sermone descriptus, inter codices orientales a S. Congregatione de propaganda fide vaticanae bibliothecae addictos, num. XLIX. signatus; quo continentur.

Psaliae, sive laudes et odae de Christo domino, de B. Maria V., et de sanctis, ut in praecedente codice (cum responsoriis post lectiones evangelicas, per annum, et ad osculum pacis in missa recitandis) initio tamen et fine mutilae; coptice, cum rubricis arabicis. Init. fol. 4. Is codex, quem non immerito ad decimum quartum Christi saeculum referas, exaratus fuit a Davide filio magistri Georgii, ceu ipse fol. 155. adnotat hisce verbis. "Memento Domine, servi tui peccatoris, pauperis,
„ in peccatorum et delictorum mari submersi, famuli tui Davidis, filii magistri
„ Georgii, fil. Petri, ex oppido Phanuc filiorum Zaidi in provincia Mamphalutensi.

XL.

Codex in 8. bombyc. foliorum 254, partim copticis partim arabicis litteris et sermone exaratus, inter codices orientales e S. Congregatione de propaganda fide vaticanae bibliothecae addictos, num. LI. notatus; quo continetur.

Horologion, seu septem horae canonicae per hebdomadam, iuxta ritum ecclesiae alexandrinae Coptitarum; coptice cum interpretatione arabica e regione adiuncta. Is codex exaratus fuit A. C. 1334, ut haec ostendunt librarii verba, quae fol. 254. a terg. leguntur. " Mense tybi, anno martyrum 1050; regnan-
„ te Christo super nos. Propter Deum mementote mei egeni et abiecti calligra-

„ phi, ut Christus misericordiam suam mihi impertiatur, meaque peccata permulta „ dimittat. Qui vero legit, dicat amen, amen.

XLI.

Codex in 8. bombyc. foliorum 153, partim copticis, partim arabicis litteris et sermone exaratus, inter codices orientales a S. Congregatione de propaganda fide vaticanae bibliothecae addictos, num. L. apud Assemanum loc. cit. pag. 644. signatus; qui continetur.

Paraphrasis theotociorum, sive mystica verborum, quae in laudibus et canticis de deipara Virgine a sacra scriptura petitis occurrunt, explicatio per hebdomadam recitanda; coptica, adiuncta e regione interpretatione arabica. Init fol. 1. Is codex decimo quarto Christi saeculo videtur descriptus, si aliquot chartacea folia excipiantur, quae sub initium recenter suppleta sunt.

XLII.

Codex in 8. bombyc. foliorum 132, partim copticis, partim arabicis litteris et sermone exaratus, inter codices copticos vaticanos num. XIX. signatus; quo continetur.

Canon, sive officium adorationis in festo pentecostes, coptico-arabicum, in tres adorationes, seu partes distributum, quarum prima incipit fol. 2. a terg. Altera, fol. 44. a terg. Tertia, fol. 82. a terg. Subnectitur ordo orationis, sive ritus in adoratione dominicae pentecostes servandus, arabicus ex autographo Beniamini patriarchae Coptitarum alexandrini XXXVIII. descriptus. Initium fol. 132. Is codex scriptus fuit anno Christi 1316. Sic enim in clausula primae adorationis fol. 44. habetur. " In nomine patris et filii et spiritus sancti unius Dei. Hic liber „ benedictus legatus est ecclesiae dominae matronae virginis S. Mariae in vico inferiore Romaeorum (Graecorum) urbis Chairae a Deo custoditae. Quisquis illum „ vendendum, vel oppignerandum, aut quovis praetextu inde abtraxerit, remotus „ esto a gratia spiritus sancti, nec habeat sortem cum fidelibus. Scriptus autem „ fuit mense bescensio (maio) anno SS. martyrum 1032.

XLIII.

Codex in 8. bombyc. foliorum 46, copticis litteris et sermone exaratus, inter codices copticos vaticanos num. XXIII. signatus; quo continentur.

Antiphonae et responsoria, in quadragesima et dominicis ac festis per annum, coptice cum titulis arabicis. Is codex decimo quinto Christi saeculo videtur exaratus.

XLIV.

Codex in folio bombyc. foliorum 125, partim copticis, partim arabicis litte-

ris longe elegantissimis exaratus, bibliothecae vaticanae ab Aloysio card. Caponio S. R. E. bibliothecario donatus, olim decimos tertius; quo continetur.

Euchologium, sive pontificale et rituale cum rubricis accoratissimis, coptico-arabicum; quo continentur 1. ordinatio anagnostae, seu lectoris; incipit fol. 1. a terg. 2. ordinatio sobdiaconi, fol. 4. 3. ordinatio diaconi, fol. 7. 4. ordinatio presbyteri, fol. 10. a terg. 5. ordinatio archipresbyteri, fol. 10. a terg. 6. ordinatio archidiaconi, fol. 14. a terg. 7. ordinatio seo consecratio episcopi, fol. 19. 8. ordinatio metropolitae sive archiepiscopi, fol. 31. a terg. 9. ordinatio patriarchae alexandrini, fol. 34. Hanc patriarchae alexandrini ordinationem sub titulo *ritus ordinationis alexandrini Iacobitarum patriarchae*, adiectis orationibus et benedictionibus instrumentorum altaris, qoae sequuntur, latine et graece edidit Eusebius Renaudotius in collectione liturgiarum orientalium tom. I. a pag. 467. 10. benedictio baptisterii, fol. 60. 11. oratio seu consecratio omnium altaris instrumentorum, fol. 61. 12. consecratio disci et velorum eius, fol. 61. a terg. 13. consecratio calicis et mappularum eius, fol. 62. 14. consecratio cochlearis, quo sacerdos populo ministrare solet corpus et sanguinem Christi domini, fol. 62. a terg. 15. benedictio mapparum nigrarum altari superimponendarum, fol. 63. 16. benedictio imaginis, fol. 63. a terg. 17. oratio ad constituendum psalmistam, fol. 64. a terg. 18. oratio super eremitam inclusum, fol. 65. 19. oratio super reliquias SS. martyrom, fol. 65. a terg. 20. ordo conficiendi sacrum chrisma, et galilion, seo oleum laetitiae, nempe catechumenorum; praemissa praefatione arabica; in qua statuitur dies, scilicet feria quinta in caena Domini, et locus, nempe monasterium S. Macarii in valle Habib, ubi a patriarcha cum episcopis sacrum chrisma confici debeat; nec non praescribitur materia eiusdem chrismatis, scilicet oleum olivarum, quod tamen in pellibus nunquam fuerit positum, cinnamomum, casia, storax, spicae aromatum, cariophyllon, opobalsamum, lignom indicum, et crocum; cum certa quantitate ex singulis adhibenda. Init. fol. 69.

21. Ordo missae in consecratione chrismatis, fol. 75. 22. ordo missae in consecratione galilion, seu olei catechumenorum, fol. 85. 23. mystagogia, seu professio fidei, quam dominus noster Iesus Christus tradidisse dicitur discipolis suis; ante missam a fidelibus recitanda, fol. 88. 24. liber canonis sacri chrismatis, arabicus, inverso foliorum ordine, scilicet, iuxta Arabum scribendi rationem exaratus. Dividitor in quinque partes; quarum I. de confectione sacri chrismatis, eiusque renovatione apud Coptitas, incipit fol. 106. a terg. II. de modo coquendi sacrum chrisma; ubi de materia chrismatis, et de quatuor coctionibus eiusdem accurate sermo fit, fol. 101. III. historia confecti chrismatis a Theodosio alexandrino, Coptitarum patriarcha LXXIX, in ecclesia S. Mercurii, feria secunda hebdomadae maioris, anno martyrum 1015. (Christi 1299.) Incipit fol. 99. a terg. IV. excerpta ex tomo II. libri de medicamentis peculiaribus Abubakri Hamedis medici; ubi agitur de opobalsamo, et quaenam eius species in confectione chrismatis adhibenda, fol. 97. V. historia confecti chrismatis a Iohanne LXXX. Coptitarum patriarcha, feria secunda, 17. mensis harmudae (aprilis) anno martyrum 1021. (Christi 1305.) fol. 96. 25. consecratio ecclesiae, a fundamentis restitutae, vel ex parte reparatae, copt. arab. fol. 107.

Is codex ad saeculum XIII. videtur referendos. In eius calce haec adnotata reperies. " In nomine Dei. Curavit hunc venerandum librum consecratio-
" num et confectionis chrismatis pater praestantissimus, amator peregrinorum
" et bonorum operum, studiosus doctrinae verbi Dei, castus, iustus, benefi-
" cus, alienus a rebus corporalibus, et a possessionibus, atque desideriis sae-
" cularibus, adsiduus in ieiunio, oratione et lectione sacrorum librorum, reve-
" rendus presbyter, nomine Asaad Phargialla, rector ecclesiae S. martyris Theo-
" dori ducis etc. " Pertinuit olim ad ecclesiam SS. Sergii et Bacchi Alexandriae, ut fol. 94. legitur hisce verbis. " Gloria Deo semper, in aeternum. Domine sa-
" lus. Perpetuo addictus, aeternumque legatus est hic liber ecclesiae SS. marty-
" rum Sergii et Bacchi urbis Alexandriae a Deo custoditae; ut adhibeatur quum
" opus fuerit. Et nemini facultas esto (ex iussu Domini, cui laus) sub quovis
" praetextu illum a praedicta ecclesia abstrahendi. Et caveto a transgressione. Et
" pax Domini descendat super audientem, propter Deum, et obedientem; et gra-
" tia illum comprehendat, amen. Et Deo gratias in aeternum. Scripta haec sunt
" mense thoth (septembri) anno SS. martyrum 1230. (Christi 1514.) Eo autem anno Gabriel, patriarcharum alexandrinorum nonagesimus primus, Coptitis praeerat, ac proinde huiusce epigraphes, cuius formula *Domine salus*, quae a solis patriarchis adhiberi solet, scriptor censendus est.

XLV.

Codex in fol. chartac. foliorum 128, partim copticis partim arabicis litteris et sermone eleganter exaratus, inter codices orientales a S. Congregatione de propaganda fide vaticanae bibliothecae addictos, olim XXXIII; quo continetur.

Euchologium, seu pontificale, coptico-arabicum, ad usum ecclesiae alexandrinae Coptitarum, cum rubricis accuratissimis, quae tamen una cum adhortationibus ad ordinatos arabice tantum describuntur. Et primo quidem ordinatio episcopi incipit fol. 1. 2. ordinatio metropolitae; ubi adnotata reperies nomina sedium metropolitanarum, atque episcopalium patriarchatui alexandrino subiectarum, de quibus vide Renaudotium in consecratione patriarchae alexandrini, liturgiis orientalibus inserta. Init. fol. 24. 3. ordinatio anagnostae, seu lectoris, init. fol. 29. a terg. 4. ordinatio subdiaconi. Init. fol. 34. 5. ordinatio diaconi. Init. fol. 41. 6. ordinatio presbyteri. Init. fol. 51. 7. ordinatio hegumeni, seu archipresbyteri. Init. fol. 62. a terg. 8. benedictio monachi. Init. fol. 70. 9. benedictio monialis. Init. fol. 93. 10. benedictio abbatissae monialium. Init. fol. 105. 11. benedictio eremitae inclusi. Init. fol. 108. 12. oratio super lipsana martyrum et sanctorum. Init. fol. 111. a terg. 13. benedictio linteorum versicolorum altaris. Init. fol. 113. a terg. 14. oratio in consecratione omnium altaris instrumentorum. Init. fol. 114. a terg. 15. oratio in consecratione disci seu patenae, eiusque velorum. Init. fol. 115. a terg. 16. oratio in consecratione calicis et mapparum eius. Init. fol. 116. a terg. 17. oratio in consecratione cochlearis. Init. fol. 117. a terg. 18. benedictio imaginis. Init. fol. 118. a terg. 19. oratio super tabula lignea in

altari erigenda. Init. fol. 120. 20. consecratio urnae baptismalis, de uno loco in aliud translatae. Init. fol. 21. a terg. Is codex decimo septimo Christi saeculo videtur exaratus.

XLVI.

Codex in fol. chartac. foliorum 220, partim copticis partim arabicis litteris et sermone exaratus, inter codices orientales a S. Congregatione de propaganda fide vaticanae bibliothecae addictos, olim vigesimus sextus; quo continetur.

Euchologium, seu pontificale et rituale, coptico-arabicum ad usum ecclesiae alexandrinae Coptitarum; praeposito indice eorum quae ibidem exhibentur videlicet 1. absolutio seu benedictio puerperae. Init. fol. 5. 2. ordo sancti baptismi, fol. 7. 3. adhortatio ad baptizatos, S. Iohanni Chrysostomo tributa, arabice tantum, fol. 26. 4. oratio super baptizatum dicenda post ablutionem eius, quae octavo a baptismate die fieri solet, fol. 26. a terg. 5. laudes ex psalmis dicendae ad matutinum in epiphania Domini super pelvim aquae benedictae, fol. 27. a terg. 6. ordo lectionum, quae die 11. mensis tybi (ianuarii) epiphaniae Domini sacro, in memoriam Christi in Iordane baptizati, super aquas recitari solent, fol. 27. a terg. 7. consecratio altaris, fol. 40. 8. benedictio tabulae altaris, ex contactu extraneorum, sive alia de causa, pollutae; coptice cum rubricis tantum arabicis, fol. 46. a terg. 9. oratio in consecratione imaginis. fol. 47. 10. consecratio disci et velorum eius, fol. 47. a terg. 11. exequiae episcoporum, et patriarcharum, fol. 48. 12. exequiae presbyterorum, fol. 63. a terg. 13. exequiae diaconorum, fol. 66. a terg. 14. exequiae monachorum, fol. 69. a terg. 15. S. abbatis Senuthii adhortatio ad monachos, quum eorum aliquis obierit, arabice tantum, fol. 72. 16. exequiae monialium, fol. 72. a terg. 17. exequiae virorum laicorum, fol. 74. a terg. 18. exequiae puerorum, fol. 79. a terg. 19. exequiae mulierum adultarum, fol. 78. a terg. 20. exequiae mulierum ex puerperio mortuarum, fol. 80. a terg. 21. exequiae puellarum, fol. 82. 22. exequiae patriarcharum, aut episcoporum, presbyterorum, diaconorum, monialium, monachorum, virorum laicorum, puerorum, mulierum, et puellarum, in hebdomada maiore defunctorum, fol. 84. 23. lectiones sacrae in missis defunctorum recitandae. fol. 96. 24. lectiones aliae super sepulchris fidelium defunctorum, exactis ab eorum obitu diebus quadraginta, sex mensibus, et anno uno, fol. 97. a terg. 24. Oratio patris nostri S. Tarbi adversus morsum canis rabidi, una cum rubricis eorum, quae in recitatione ipsius et aliarum sacrarum lectionum super morsu saucium peragi debent, superstitiosa, fol. 100. 26. ordo adorationis in die pentecostes, coptico-arabice, exceptis rubricis quae arabice tantum descriptae sunt, fol. 124. 27. ordo dedicationis novarum ecclesiarum, iuxta caerimonias et ritus quos servavit Gabriel alexandrinus Coptitarum patriarcha LXXXIV. in dedicatione ecclesiae S. Mercurii Misrae, die dominica, 8. mensis bescensii (maii) anno martyrum 1127. Christi 1411, arabice, exceptis initiis precum et lectionum quae coptico exhibentur, fol. 125. 28. ordo lampadis, seu extremae unctionis, fol. 137. 29. canon, seu ordo lotionis pedum in festo apostolorum Petri et Pauli,

ante missam; auctore Petro episcopo Bebensae, seu Tabennesiotarum, ut in titulo adnotatur (Folia num. 133. 134. et 135. signata huc spectant) fol. 152. 30. adhortatio ad monachos, postquam monasticum institutum professi fuerint; arabice, fol. 158. 31. ordo eorum, quae peragenda sunt aut legenda in benedictione monachi; arabice, fol. 159. 32. ordinatio lectoris, fol. 160. 33. ordinatio subdiaconi, fol. 162. 34. ordinatio diaconi, fol. 164. a terg. 35. ordinatio presbyteri, fol. 168, a terg. 36 ordinatio hegumeni seu archipresbyteri, fol. 137. 37. ordinatio archidiaconi, fol. 176.

38. Consecratio calicis, et velorum eius, fol. 177. 39. consecratio cochlearis, fol. 177. a terg. 40. consecratio lintaeorum altaria versicolorum, fol. 178. 41. ordo consecrationis baptisterii, coptico-arabicus, auctore Petro episcopo Bahensaa, fol. 179. 42. ordo renovationis calicis, si ei aliquis casus acciderit, fol. 190. a terg. 43. benedictio monachorum; coptice, si rubricas arabice tantum scriptas, excipias, fol. 193. 44. ordo vestiendi sacri schematis; coptico-arabicus, exceptis rubricis, et adhortatione postrema, quae arabice tantum exhibentur, fol. 196. 45. benedictio monialium, cum rubricis arabicis, fol. 199. a terg. 46. benedictio schematis virginum, coptice, cum rubricis et adhortatione postrema arabicis, fol. 209. a terg. 47. ordo sponsalium coptico-arabicus, fol. 205. 48. ordo matrimonii, coptico-arabicus, fol. 208. a terg. 49. ordo secundi matrimonii, sive viduorum, coptico-arabicus, fol. 218. Is codex exaratus fuit anno Christi 1719. ut haec ostendunt librarii verba, quae in calce lectionum in missa pro defunctis recitandarum, fol. 97. a terg. leguntur. " Absolutae et " perfectae sunt hae exequiae feria secunda benedicta, 12. mensis abibi (iunii) " anno martyrum 1435, qui respondet ultimo mensis sciaabani, anno Arabum 1131. " Laus Deo ".

XLVII.

Codex in fol. bombyc. foliorum 90, partim copticis, partim arabicis litteris et sermone conscriptus, inter codices orientales vaticanae bibliothecae ab Aloysio Petro card. Carafa addictos, olim septuagesimus secundus; quo continetur.

1. Ordo consecrationis chrismatis, copticus, cum interpretatione arabica recentius tamen ad marginem adiecta. Init. fol. 1. 2. ritus consecrationis chrismatis in monasterio S. Macarii, feria quinta maioris hebdomadae anno martyrum 649, Christi 933, peractae iuxta apographum manu Gabrielis alexandrini Coptitarum patriarchae exaratum, arabice ordine inverso. Init. fol. 90. Gabriel praedictus in serie patriarcharum alexandrinorum quinquagesimus septimus recensetur; ex monacho S. Macarii patriarcha ordinatus anno Christi 913. Obiit die 21. mechir, (hoc est 15. februarii) anno Christi 921. Is autem codex decimo quinto Christi saeculo videtur exaratus.

XLVIII.

Codex in fol. chartac. foliorum 69, partim copticis, partim arabicis litteris et sermone eleganter exaratus, inter codices orientales a sacra Congregatione de

propaganda fide vaticanae bibliothecae addictos, olim trigesimus quintus; quo continetur.

1. Benedictio puerperae quae masculum peperit, post diem quadragesimum, fol. 1. 2. benedictio puerperae quae feminam peperit, post diem octogesimum fol. 8. 3. ordo baptismi, fol. 12. a terg. Adnectitur in calce fol. 69. monitum „ collectum ab hegumeno Hieremia, huius codicis calligrapho, ex mandato Athanasii episcopi Cusi ad sacerdotem baptizatorem. Is codex exaratus fuit anno Christi 1638. Sic enim in eius clausula fol. 69. a terg. legitur. “ Absolutum et „ completum est ope Dei excelsi, quod legendum est in sancto baptismo, sabbatho be- „ nedicto, die 28. mensis bescensii benedicti, anno purorum beatorum martyrum „ 1354. Impertiatur nobis Deus excelsus salutem per eorum acceptas orationes. Amen.

XLIX.

Codex in fol. bombyc. foliorum 100, partim copticis, partim arabicis litteris et sermone elegantissime exaratus, ex bibliotheca S. Andreae a Valle de urbe a cardinale Hieronymo Casanate S. R. E. bibliothecario comparatus, inter codices copticos vaticanos olim vigesimus quintus; quo continetur.

Euchologium, sive pontificale et rituale, ad usum ecclesiae alexandrinae Coptitarum, cum rubricis accuratissimis, coptico-arabicum. Tituli ordinationum, et consecrationum auro et minio expressi sunt. In eo autem ista habentur 1. Ordinatio anagnostae, sive lectoris, fol. 1. incipit. 2. Ordinatio subdiaconi, fol. 8. a terg. 3. Ordinatio diaconi, fol. 19. 4. Ordinatio presbyteri, fol. 32. 5. Ordinatio archipresbyteri, fol. 46. a terg. 6. Ordinatio archidiaconi, fol. 59. 7. Oratio in consecratione omnium altaris instrumentorum, fol. 65. 8. Oratio in consecratione disci et velorum eius, fol. 66. a terg. 9. Oratio in consecratione calicis et velorum eius, fol. 68. 10. Oratio in consecratione cochlearis, fol. 69. a terg. 11. Oratio in consecratione linteorum altaris versicolorum et corporalis, fol. 71. 12. Oratio in consecratione imaginis, fol. 72. a terg. 13. Oratio super reliquias SS. martyrum, fol. 74. a terg. 14. Ordo consecrationis sacri baptisterii, fol. 77. 15. Oratio et benedictio sacris ordinationibus secreto ab episcopo praemittenda, fol. 84. 16. Benedictio loculi calicis, et naviculae, sive arculae, ubi tus ponitur, et sacrorum indumentorum, fol. 86. 17. Benedictio, seu consecratio ecclesiae pollutae, fol. 87. 18. Ordo renovationis calicis, si ei aliquis defectus acciderit, fol. 89. a terg. 19. Adhortatio ad diaconos, postquam ordinati fuerint, arabice, fol. 100. 20. Adhortatio ad presbyteros ordinatos, arabice, fol. 99. 21. Adhortatio ad presbyteros monachos, post eorum ordinationem, itidem arabice, fol. 97. Tres praefatae adhortationes inverso ordine, scilicet iuxta Arabum scribendi rationem dispositae sunt. Is codex exaratus fuit sub Gabriele patriarcha Coptitarum 95, qui sedit annos 43, nempe, ab anno Christi 1526 ad 1569. ut superius monuimus. Sic enim fol. 95. a tergo habetur. “ Et fuit complemen- „ huius benedicti libri, tempore patris patriarchae abbatis Gabrielis, in serie pa- „ trum patriarcharum sedis Marci nonagesimi quinti: perennet Deus excelsus prin-

„ cipatum eius. Curavit autem illius descriptionem pater honorandus Basilius episcopus Absai. Scripsit illum egenus, multorum peccatorum et delictorum reus, cunctis virtutibus expers, qui indignus omnino est nomine hominis, propter peccata et scelera sua; rogatque omnes qui legerint, aut viderint hunc librum, ut adprecentur ei veniam peccatorum etc. Et quicumque aliquid dixerit, esto ei consimile; et qui invenerit erratum illudque carrexerit, Deus faciat finem eius in bonum, per preces dominae nostrae Virginis, amen. Et laus datori intellectus „.

L.

Codex in folio bombyc. foliorum 85, partim copticis partim arabicis litteris et sermone eleganter exaratus, inter codices orientales a S. Congregatione de propaganda fide vaticanae bibliothecae addictos, olim trigesimus nonus; quo continetur.

1. Absolutio, seu benedictio puerperae quae masculam pepererit, post quadragesimum diem. Init. fol. 1. 2. Absolutio puerperae, quae feminam pepererit, post diem octogesimum. Init. fol. 9. 3. Ordo baptismi, fol. 14. a terg. 4. Ordo diei septimi post baptismum, fol. 79. a terg. Is codex scriptus fuit a quodam Gabriele presbytero ecclesiae Deiparae in vico Zoailae urbis Cabirae, uti fol. 3?. et 85. in calce adnotatur. Eius vero aetas ad decimum sextum Christi saeculum videtur referenda.

LI.

Codex in 4. bombyc. partim copticis partim arabicis litteris exaratus, inter codices arabicos, a Petro Aloysio Carafa archiepiscopo larissaeo, a secretis S. Congregationis de propaganda fide, deinde S. R. E. cardinali episcopo portuensi, vaticanae bibliothecae addictos, num. LXXI. notatus; quo continetur.

1. Consecratio ecclesiae et altaris, copt. arabic. 2. Liturgia S. Gregorii theologi, copt. arab. 3. Liturgia S. Cyrilli alexandrini, copt. arab. [Hunc codicem desiderari, ipse Assemanus monet in catalogo ms.]

LII.

Codex in 4. chartac. foliorum 223, partim copticis partim arabicis litteris et sermone exaratus, inter codices copticos, vaticanae bibliothecae a S. Congregatione de propaganda fide addictos, olim vigesimus quartus; quo continentur.

1. Ordo sponsalium, coptico-arabicus, cum rubricis accuratissimis, arabice tantum descriptis, incipit fol. 1. 2. Ordo legendorum super eos, qui matrimonio iunguntur, copt. arab., fol. 18. 3. Depositio coronae a capite sponsi die 7. post initum matrimonium, copt. arab. fol. 55. a terg. 4. Lectiones, e novo testamento et psalmis, in missa nuptiarum recitandae, copt. arab. fol. 61. 5. Ordo matrimonii secundi, hoc est viduorum, copt. arab. fol. 69. 6. Liber exequiarum, sacerdotum nempe, diaconorum, virorum, mulierum, puellarum, et puerorum, copt. arab., fol. 77. a terg. 7. Absolutio puerperae, si proles feminea fuerit,

matis monachorum, fol. 21. 3. Adhortatio ad viros, qui induti fuerunt veste angelica, et sancto schemate, nempe monachos, arabice, incipit fol. 56. a terg. 4. Adhortatio alia ad eosdem, arabice, fol. 5. a terg. 5. Consecratio monialium copt. arab., fol. 57. 6. Ordo benedictionis schematis monialium, copt. arabic., fol. 76. a terg. 7. Adhortatio ad mulieres, cum vestem angelicam et sanctum schema suscipiunt, arabice, fol. 105. a terg. 8. Ordo ministerii in vestiendo schemate monachali, arabice, fol. 107. a terg. 9. Homilia S. Epiphanii episcopi Cypri, de sepultura corporis Christi domini, sabbatho in parasceve, ad matutinum, vel ad tertiam legenda, arabice, fol. 123. 10. Homilia de Christi domini descensu ad inferos, absque auctoris nomine, principio mutila, arabice, fol. 134. Is codex ad decimum quintum Christi saeculum videtur referendus.

LV.

Codex in 8. chartaceus foliorum 56, partim copticis partim arabicis litteris exaratus, inter codices arabicos, ex Aegypto Iosephi Simonii Assemani opera in vaticanam bibliothecam inlatus, olim vigesimus primus; quo continetur.

1. Ordo lampadis, seu extremae unctionis, arabicus copticus; praemissis nonnullis apophthegmatibus, sive sententiis moralibus arabicis, init. fol. 1. 2. Ordo solutionis cinguli nuper baptizatorum, quae fit octavo a baptismate die, copticus arabicus; adiectis in calce aliis apophthegmatibus, seu sententiis moralibus arabicis quae recentius conscriptae videntur, fol. 50. Is codex scriptus fuit anno Christi 1709. Sic enim fol. 54 a terg. habetur: " Et complementum huius benedicti libri fuit die dominica benedicta 18. mensis paoni (iunii) benedicti, anno SS. martyrum 1425, qui respondet diei 15. mensis rabii posterioris, anno begirae 1121. Et Deus est adiutor, et ei confidimus. Scriba autem fuit, pauper, abiectus, humilis, indignus qui nominetur inter homines, propter multitudinem peccatorum suorum, quae elevata sunt super caput eius, Iob filius Theodori, scriptor harum litterarum. Domine dimitte peccata eius. Amen. "

LVI.

Codex in 8. bombyc. foliorum 58, partim copticis partim arabicis litteris ac sermone exaratus, inter codices arabicos a Iosepho Simonio Assemano in vaticanam bibliothecam inlatos, olim vigesimus secundus; quo continetur.

1. Pedum lotio, seu ordo abluendi pedes die 5. mensis abibi (iulii) SS. Petro et Paulo apostolis sacro; non vero feria quinta maioris hebdomadae, ut habet Assemanus tom. I. biblioth. orient. pag. 624. auctore Petro episcopo Behensae, ut in titulo habetur copt. arab. Incip. fol. 1. 2. Lectiones evangelicae, cum suis antiphonis ex psalmis, quae in processionibus festi crucis, et dominicae palmarum legi solent, copt. arab. fol. 48. a terg. Is codex decimo quarto Christi saeculo videtur descriptus.

LVII.

Codex in folio, membraneus, foliorum 279, copticis litteris et sermone eleganter exaratus, inter codices copticos a Iosepho Simonio Assemano in vaticanam bibliothecam ex Aegypto inlatos, olim sextus; quo continentur.

Sancti Iohannis chrysostomi sermones XXXVII; videlicet I. in illud Lucae cap. 12. v. 18. *destruam horrea mea*. Init. fol. 1. II. In illud Matthaei cap. 6. v. 24. *nemo potest duobus dominis servire, aut enim unum odio habebit, et alterum diliget; aut unum sustinebit, et alterum contemnet*; ex homilia XXI. commentariorum eiusdem in evangelium Matthaei desumptus. Init. fol. 6. a terg. III. In illud Matthaei cap. 6. v. 28. *considerate lilia agri quomodo crescunt, non laborant, neque nent; dico autem vobis, quoniam nec Salomon in omni gloria sua coopertus est, sicut unum ex istis*; ex sermone XXII. eiusdem commentariorum in Matth. Init. fol. 14. a terg. IV. In illud Matth. cap. 18. *quaecumque alligaveritis super terra, erunt ligata et in caelis*. Init. fol. 23. V. De paenitentia, ex commentario eiusdem S. doctoris in evang. Matthaei fol. 31. VI. In illud Matthaei cap. 1. *liber generationis Iesu Christi filii David, filii Abraham*; ex homilia 2. commentariorum, eiusdem in evang. Matthaei, fol. 35. VII. De muliere haemoroissa, nempe quae sanguinis fluxum patiebatur; ex homilia XLVIII. commentariorum moralium eiusdem in Matthaeum fol. 45. a terg. VIII. De eleemosyna; ex homilia LII. eiusdem in Matthaeum, fol. 51. a terg. IX. Adversus superbiam et animi elationem, atque inanem gloriam, et quod is qui pravis animi affectibus assentitur, in omnem amaram servitutem pessime se redigit: insuper gaudere de quaerentibus bona iustorum, et maerere de pravis, nos S. doctor monet. Ex moralibus eiusdem commentariis in Matth. fol. 59. X. De iis, qui spem suam in hoc inani saeculo collocant; et de paenitentia, atque contritione, fol. 66. a terg.

XI. Adversus eos, qui asserunt Deum esse malorum auctorem. Ex eiusdem moralibus commentariis in Matth. fol. 74. XII. De arbore fici, de qua Matthaeus cap. 25, fol. 90. XIII. De nativitate domini nostri Iesu Christi, fol. 98. XIV. De epiphania Domini, fol. 112. XV. In illud genes. cap. XI. v. 1. *erat autem universa terra labii unius, et sermonis unius*, fol. 122. a terg. XVI. De paenitentia, et in illud psalmi XLVIII. v. 6. *cur timebo in die mala? iniquitas calcanei mei circumdabit me*, fol. 132. XVII. De muliere samaritana, fol. 136. a terg. XVII. In illud Ioh. cap. 4. v. 4. *oportebat autem eum transire per fines Samariae*, usque ad finem capitis, fol. 141. XIX. De samaritana iterum, et in illud Ioh. cap. 12. v. 27. *nunc anima mea turbata est* etc., fol. 153. a terg. XX. De nuptiis Canae Galilaeae, et in illud Ioh. cap. 2. v. 4. *nondum venit hora mea*, fol. 158. XXI. De annunciatione benedictae deiparae Virginis, fine mutilus, fol. 166. a terg. XXII. De versantibus in maestitia, et afflictione; fine mutilus, fol. 172. XXIII. In epistolam II. D. Pauli ad Thessalonicenses, ex eiusdem sermone IV, fol. 179. XXIV. Ex eiusdem S. doctoris sermone V. in praedictam epistolam II. ad Thessalonicenses, fol. 184. a terg. XXV. In ultima verba epistolae II. D. Pauli

ad Thessalonicenses fol. 188. a terg.

XXVI. Ex eiusdem sermone quarto in epistolam I. ad Thessalonicenses, in illud cap. 3. v. 5. *propterea et ego amplius non sustinens, nisi ad cognoscendum fidem vestram*. Item de dilectione, fol. 196. a terg. XXVII. In illud epistolae I. divi Pauli ad Thessalonicenses cap. 4. v. 14. *hoc enim vobis dicimus in verbo Domini, quia nos qui vivimus* etc. usque ad v. 16. inclusive, fol. 201. XXVIII. Ex moralibus item commentariis eiusdem in epistolam II. ad Thessalonicenses, fol. 211. a terg. XXIX. Item ex moralibus commentariis in epistolam II. ad Thessalonicenses fol. 218. XXX. Item in eandem II. epistolam, fol. 225. XXXI. Ex commentariis eiusdem S. doctoris in epistolam I. ad Corinthios, fol. 230. a terg. XXXIII. Item in epistolam I. ad Corinthios ibid. XXXIV. De paenitentia, ex sermone 12. eiusdem in epistolam I. D. Pauli ad Timotheum, legenda dominica quarta mensis abibi (iulii), fol. 256. a terg. XXXV. In epistolam divi Pauli ad Titum, fol. 262. XXXVI. Item in epistolam ad Titum, fol. 267. XXXVII. In epistolam ad Colossenses, fine mutilus, fol. 272. a terg.

Is codex, quem haud immerito ad nonum Christi saeculum referas; pertinuit olim ad monasterium S. Macarii in Nitria Aegypti; quemadmodum haec ostendit epigraphe, quae fol. 184. in calce sermonis XXIII. legitur. " In nomine Dei, " factum est monumentum huius boni libri per placitum Dei, curantibus fideli- " bus populis, sub patre Victore monasterii S. magni Macarii. Eius itaque, " quoad vixerit, mementote, ut Dominus misereatur eiusdem, filiorumque ipsius " spiritualium; cum vero de hac vita migraverit, Dominus animam eius cum " sanctis suis requiescere faciat. Mementote etiam patris Theodori lectoris, ut do- " minus misericordiam animae ipsius impertiatur. Iste enim librorum exscripto- " rum curam adhibuit. Ideo dominus Iesus Christus scribat nomen eius in li- " bro viventium. Amen, amen, amen.

LVIII.

Codex in folio membraneus foliorum 194, copticis litteris et sermone exaratus, inter codices copticos ex Aegypto in bibliothecam vaticanam a Iosepho Simonio Assemano inlatos, olim septimus; quo continetur.

1. Sermo de depositione reliquiarum SS. martyrum seniorum, id est monachorum quadraginta novem, et Magisteriani, eiusque quinque filiorum, facta in monasterio S. P. nostri pneumatophori Macarii in Scete Nitriae, die 5. mensis mechir (februarii) sub abbate sancto Iohanne hegumeno Gebromensinensi. Auctoris nomen latet. Eorum memoria recolitur in synaxario Coptitarum die 26 tybi (ianuarii) his verbis, *martyrium SS. PP. monachorum seniorum XLIX, qui caesi sunt a barbaris in Aegypto, sub Theodosio Arcadii filio imperatore.* Init. 1. 2. S. P. N. Zachariae episcopi civitatis Dei amantis Schou, homilia de ingressu Domini in Hierusalem, cum esset infans, eumque in brachiis suis gestaret Simeon, eidemque benediceret, fol. 10. 3. S. Iohannis chrysostomi, archiepiscopi Constantinopoleos, homilia de S. Michaële archangelo principe caelestis mi-

litiae; item de benignitate Dei, eiusque erga homines commiseratione; deque latrone qui ad dexteram D. N. Iesu Christi crucifixus est, fol. 24. 4. Martyrium athlophori et fortis Iesu Christi martyris S. Eusebii, filii Basilidis ducis, qui certamen suum consummavit die 23 mechir (februarii) sub Diocletiano, fol. 36. 5. Vita S. Dorothei, filii praefecti Isauriae, qui martyrii coronam adeptus est, absque effusione sanguinis, fol. 65. 6. Martyrium S. Polycarpi, Smyrnaeorum episcopi, apostolorum discipuli, quod consummatum est die 29. mensis mechir, fol. 79.

7. Mennae iustissimi, Besciadae seu Theopoleos episcopi, laudatio in sanctissimum ac beatissimum P. N. Macrobium martyrem, eiusdem urbis episcopum, quam dixit die 2. mensis pharmuthi (martii) ipsius S. martyris commemorationi sacro, fol. 90. 8. Zachariae episcopi Schou paraenesis, hocce titulo praenotata: " item „ sermo hortatorius ad religionem, magistri S. P. N. Zachariae, urbis Christi amantis Schon episcopi, habitus ad suos cives, quo eos adhortatur, ut ad Deum ex „ toto corde se convertant; ut nimirum ab eius ira liberentur. Plura enim lo- „ ca pestis invaserat; sicque eos a malo salvos et incolumes servavit. In eodem „ sermone historiam Ninivitarum refert „. Deest finis, fol. 108. 9. S. Iohannis chrysostomi archiepiscopi Constantinopoleos, homilia in psalmum sextum, quam sacro ieiunio praemisit, fol. 123. 10. Eiusdem homilia in illud psalmi XXXVIII. *verumtamen universa vanitas omnis homo vivens*, fol. 151. 11. Eiusdem homilia in psalmum quinquagesimum, fol. 160. 12. Magni, et universi orbis doctoris, S. Basilii Caesareae in Cappadocia episcopi, homilia de sancto ieiunio, fol. 178. Is codex ad decimum Christi saeculum videtur referendus.

LIX.

Codex in fol. membraneus foliorum 167, copticis litteris et sermone exaratus, inter codices copticos I. S. Assemani opera ex Aegypto in vaticanam bibliothecam inlatos, olim octavus; quo continetur.

1. Martyrium athlophori Christi martyris Iacobi persae (intercisi) qui agonem suum consummavit die 26. mensis hatur (novembris). Init. fol. 1. a terg. 2. Archelai episcopi Neapoleos, homilia de S. Gabriele archangelo; praemissa hac epigraphe. " Sermo, quem elucubravit magnus doctor divinarum rerum S. Ar- „ chelaus episcopus Neapoleos, in laudem S. Gabrielis archangeli; ubi etiam pro- „ fert dialogum repertum in veteribus constitutionibus, quas dominus noster Ie- „ sus Christus tradidit patribus nostris apostolis in urbe Hierusalem die 22. paoni „ (iulii). „ Init. fol 20. 3. Martyrium fortis Christi martyris S. Paphnutii, consummatum sub Diocletiano imperatore et Ariano praeside, die 20 pharmuthi (aprilis). Concordat cum vulgatis ex Metaphraste apud Surium et Lipomanum, medio tamen et fine mutilum, fol. 50. 4. Vita S. Macarii martyris antiocheni, principio mutila, fol. 58. Adnectitur historia triplicis eiusdem martyrii; quorum primum incipit, fol. 62. a terg. Alterum, fol. 66. a terg. Tertium, fol. 75. a terg. 5. S. Cyrilli alexandrini archiepiscopi Alexandriae, sermo de paenitentia, fol. 85. 6. Acta S. Macarii abbatis, hocce titulo praenotata. " Vita magni lu-

„ minaris, pneumatophori, qui omnes virtutes coluit et perfecit, S. Macarii pa-
„ tris et principis monachorum sacri montis scetensis, quam descripsit sanctis-
„ simus Serapion episcopus civitatis Dei amantis Thmueos, et S. Antonii pneuma-
„ tophori discipulus „. Init. fol. 96. 7. Eiusdem Serapionis laudatio in praedictum S. Macarium, in duos sermones divisa, quorum primus incipit, fol. 137; alter fol. 150. 8. Narratio de quodam haeretico, nomine Arara, qui negabat resurrectionem mortuorum, et quomodo a monachis scetensibus falsi atque levitatis fuerit convictus; fine mutila. Init. fol. 154.

Is codex scriptus fuit anno Christi 918, quemadmodum ostendit ista adnotatio, quae in clausula martyrii S. Macarii antiocheni, fol. 84. legitur. " Me-
„ mentote mei, quaeso, propter charitatem Dei; ego enim sum egenus, pauper,
„ peccator, huius libri scriptor, Iacobus minimus S. abbatis Iohannis Nigri fi-
„ lius; ut Deus mihi dimittat multa peccata mea, miseramque meam animam re-
„ quiescere faciat. Idcirco rogo vos omnes, ut dicatis: amen, fiat. Quicumque
„ autem dixerit, amen fiat, dominus meus Iesus Christus magnam ei misericor-
„ diam suam tribuet in hoc et in futuro saeculo. Amen. Anno SS. martyrum
„ 634. Bone Deus, amator hominum, qui intentionem pauperis viduae, quae
„ duo obtulit aera minuta suscepisti, suscipe intentionem famulorum tuorum, qui
„ in bonum hunc librum describendum ad perpetuam memoriam operam suam
„ contulerunt. Omni autem animae, quae hocce monumentum inspexerit, domi-
„ nus meus Iesus Christus impertiatur in hoc mundo misericordiam, deinde,
„ quum ex inani hac vita migraverit, praestet ei hereditatem cum sanctis, qui
„ in hoc libro laudantur. Amen, fiat „.

LX.

Codex in fol. membraneus foliorum 125, copticis litteris et sermone exaratus, inter codices copticos a I. S. Assemano in vaticanam bibliothecam ex Aegypto inlatos, olim nonus; quo continetur.

1. Martyrium sanctorum Pesurae episcopi Matsil, Aegypti civitatis, et trium sociorum eius episcoporum, nempe Syehii, Phanalichii, et Theodori: quorum capita ob Christi fidem abtruncata fuerunt in persecutione Diocletianaea, sub Kulchiano praeside, die 9. mensis thoth (septembris); principio mutilum, incipit fol. 2. 2. Martyrium strenuissimorum martyrum Abironis, seu Pyrrhi, eiusque fratris Athomi, ex oppido Iasembudi, Busirio inferioris Thebaidis civitati, finitimo; in tres partes divisum, utpote qui sub tribus praesidibus, nempe Ariano comite Alexandriae, Pompeio Pelusii, et Publiano Busirii, Diocletiano et Maximiano imperatoribus, passi sunt, die 5. mensis epiphi (iulii) quo eorum memoria in synaxario Coptitarum recolitur. Pars prima incipit, fol. 27. Pars secunda, fol. 28. a terg. Pars tertia, fol. 51. 3. Martyrium sanctorum Christi martyrum Iohannis presbyteri, et Simeonis eius patruelis, ex oppido Cenemolos, in confiniis Pannaui civitatis Aegypti sito, quorum sanctum certamen consummatum fuit die 11. mensis epiphi, sub Armenio comite, Alexandriae praefecto. Init. fol. 62. 4. Pars

vitae abbatis Iohannis Nigri, cuius memoriam celebrant Copitae die 25. mensis chiac (decembris) eiusdem abbatis m rtuario. Is monophysita fuit; ideoque nomen eius ex missali coptico edito typis sacrae Congregationis de propaganda fide anno 1735. expunctum fuit. Init. fol. 86. Is codex decimo Christi saeculo videtur exaratus.

LXI.

Codex in fol. membraneus foliorum 223, copticis litteris et sermone exaratus, inter codices copticos, a I. S. Assemano in vaticanam bibliothecam ex Aegypto inlatos, olim decimus; quo continetur.

1. Vita S. patris nostri Simeonis Stylitae, ex Mesopotamia Syriae per Antoninum monachum eiusdem discipulum conscripta, fine tamen mutila. Init fol. 1. 2. Martyrium S. Aboli, filii Iusti ducis, imperante Diocletiano, principio mutilum, fol. 31. Ad calcem codicis ex oscitantia bibliopegi, reiectum est folium unum, ad finem praedicti martyrii spectans, in quo isthaec adnotantur. " Explicit martyrium S. Aboli, filii ducis Iusti, electi Iesu Christi martyris, quod " consummatum est die 1. mensis mesori (augusti) in pace Dei. Amen. Domine Iesu " Christe lux vera et sapientia, atque charitate plene, qui viduae pauperculae in- " tentionem, et duo aera eius minuta accepisti, suscipe, quaeso, nunc domine " Iesu Christe, Deus S. Aboli martyris, intentionem servi tui Georgii, filii Io- " hannis miseri, coniugis Annae, et filiorum Iohannis, et Iosephi, et remitte pec- " cata eorum. Dona requiem miseris eorum animabus in sinu Abrahami, Isaaci, " et Iacobi (1), efficianturque digni iustorum resurrectione. Scribe eos in heredita- " tem sanctorum suorum. Amen ". Quae sub initio huius martyrii desiderantur, ex codice arabico CLVIII. suppleri possunt, ubi idem omnino martyrium arabice redditum exhibetur. 3. Martyrium S. Abaori presbyteri setnuphensis, Diocletiano et Maximiano imperantibus, die 9 mesori, fol. 69.

4. Petri alexandrini archiepiscopi, qui suffectus est S. Athanasio, monita ad eos qui spem suam in divitiis, et opibus, atque in sua fortitudine collocant, aeterna abiicientes, solis vero temporariis incumbentes; ubi etiam agit de resurrectione mortuorum, et de iis qui propter munera a recta sententia deflectunt. Hortatur praeterea optimates et principes viros, ut pauperes diligant eisque opitulentur. In fine vero de laudibus et cultu S. Michaëlis archangeli, caelestium virtutum principe, loquitur, fol. 87. 4. Theodosii alexandrini archiepiscopi trigesimi tertii, homilia de oeconomia Christi domini et de assumptione dominae nostrae sanctae Mariae, quae in diem 16. mesori cadit, habita anno quo is e vivis decessit, nempe Christi 567; deest finis, fol. 122. 6. S. P. N. Athanasii alexandrini archiepiscopi et apostolici viri, homilia de tribus sanctis patribus nostris patriarchis Abraham, Isaac, et Iacob, babita occasione inventionis eorum corporum; ut in titulo dicitur, die 28. mensis mesori, quo eorundem sanctorum patriarcharum memoriam Coptitae recolunt. Dividitur in tres partes, quarum prima de Abrahamo, incipit fol. 148. a terg.; altera de Isaac, fol. 164; ter-

(1) Recole pag. 121. v. 7. a fine.

tia de Iacobo, fol. 178. 7. S. Gregorii theologi, episcopi nazianzeni homilia in illud Dei ad Abrahamum patriarcham, genes. XXII. 2. *tolle filium tuum unigenitum, quem diligis Isaac, atque offeres mihi holocaustum supra montem, quem ego ostendam tibi*, fol. 191. 8. S. Amphilochii episcopi iconiensis homilia de patriarcha Abraham, cum filium suum Isaac obtulit in holocaustum, fine mutila, fol. 199. 9. S. Iohannis chrysostomi, constantinopolitani archiepiscopi, homilia in psalmum quinquagesimum, fine mutila, fol. 215.

Is codex exaratus fuit ante annum Christi 962. Sic enim fol. 148. diversa tamen a superiore manu adnotatum reperies. " In nomine patris, et filii, et spiritus sancti, trinitatis aequalis sanctae (hic est Deus noster, in quo „ spem nostram ponimus, eique servimus) factum est hocce monumentum per „ quemdam fratrem nostrum Dei amantem monachum S. P. N. Macarii in Scete, „ cuius nomen soli Deo cognitum, qui nempe hunc librum aere suo comparatum bibliothecae patris domini mei Macarii addixit; ut patres posteri illum „ ex suggestu ad populum recitaturi, eius suorumque parentum meminerint. Ego etiam rogo omnes, qui hunc librum legerint, ut memores sint eiusdem, ut „ Dominus secundum magnam misericordiam suam misereatur eius, si quidem „ adhuc vivat, si vero ex hoc saeculo migraverit, illum recumbere faciat in sinu „ antiquorum sanctorum patrum nostrorum, Abraham, Isaac, et Iacob in paradiso deliciarum. Id quod etiam omni tempore consequetur omnis anima, „ quae dixerit, amen. Scripta haec sunt anno sanctorum martyrum 678, sub patre nostro Menna patriarcha alexandrino, per quem dominus noster Iesus Christus nos regit; hegumeno laurae S. P. N. Macarii in Scete, P. N. Chaële archipresbytero; oeconomo ecclesiae magni Macarii abbatis, P. N. Menna filio martyrum, episcopo; lectoribus vero ex suggestu S. P. N. Macarii, patribus nostris „ Menna diacono filio Pigiali, et altero Menna diacono filio magnae cellae. Dominus Deus noster det eis intellectum, quoniam diebus illorum factum est hocce monumentum. Mementote itaque scriptoris infirmi et abiecti Macarii, ut Dominus requiescere faciat miseram eius animam coram tremendo tribunali, amen. „ Et qui dixerit amen, eandem consequetur sortem in aeternum, amen„. Mennas supra memoratus, huius nominis secundus, in serie patriarcharum alexandrinorum coptitarum sexagesimus primus recensetor. Ex monacho S. Macarii, ineunte anno Christi 961. creatus, quum annos fere undecim sedisset, obiit die 15. mensis athor (h. e. 11. novembris) anno Christi 970. Vide chronicon orient. Petri Rahebi, a Iosepho Simonio Assemano nova interpretatione donatum, et Venet. 1729. edit. pag. 139.

LXII.

Codex in fol. membraneus foliorum 298, copticis litteris et sermone exaratus, inter codices copticos, I. S. Assemani opera, ex Aegypto in vaticanam bibliothecam inlatos, olim undecimus; quo continetur.

1. Vita S. Macarii aegyptii abbatis monachorum montis scetensis. Festum huius sancti recolunt Coptitae die 27. pharmuthi. Priora commata vetustate consump-

ta. Incipit fol. 1. Desinit fol. 37. in hanc adnotationem. " Domine miserere „ servi tui Chaëlis filii Militis Decachi, amen. Domine fac ut quiescat servus „ tuus Serur filius Mennae „. 2. S. P. N. abbatis Danielis hegumeni scetensis qui requievit in pace Dei die 8. bescensii, et sanctorum discipulorum eius, acta. Is monophysita fuit, eiusque nomen ex missali coptico, Romae typis S. Congregationis de propaganda fide anno 1735. impresso, expunctum. Init. fol. 37. In eius clausula fol. 55. haec legitur adnotatio " Domine miserere pauperis scriptoris „ Chaëlis filii Militis Decachi. Amen. Domine da intellectum patribus nostris le- „ gentibus, Serapioni diacono, et Mennae diacono. Amen. „ 3. Martyrium S. Apatelis martyris domini nostri Iesu Christi, qui certamen suum consummavit die 16. mensis epiphi (iulii) anno 8. imperii Diocletiani; quo generalis in Christianos persequutio dicitur excitata. Martyr autem ille patriam habuit Sabarum, urbis Bisciadae pagum. Deest finis, qui tamen infra ex codicibus LXII. et LXVI. ubi num. 3. idem martyrium exhibetur, suppleri potest. Init. fol. 56.

4. Petri (Moggi) alexandrini archiepiscopi vigesimi septimi, et Acacii constantinopolitani archiepiscopi, epistolae XIV, quarum octo Petri ad Acacium, cum hic paenitentiam egit, ut in titulo dicitur, id est cum monophysiticam haeresim amplexus est. Sex vero Acacii; quibus inseritur henoticon Zenonis imperatoris. Ibi adversus chalcedonense concilium, eiusque actiones potissimum, disseritur. Porro epistola I. Petri Moggi ad Acacium, incipit fol. 69. Epistola II, fol. 70. a terg. Epistola Acacii I. ad Petrum Moggum, fol. 71. Petri epistola III. ad Acacium, fol. 73. Acacii epistola II. ad Petrum, fol. 74. a terg. Petri epistola IV. ad Acacium, fol. 76. Acacii epistola III. ad Petrum, fol. 77. Petri epistola V. ad Acacium, fol. 78. a terg. Acacii epistola IV. ad Petrum, fol. 79. a terg. Petri epistola VI. ad Acacium, fol. 81. Henoticon Zenonis imperatoris, fol. 82. Acacii epistola V. ad Petrum, fol. 84. a terg. Petri epistola VII. ad Acacium, fol. 85. a terg. Acacii epistola VI. ad Petrum, fol. 86. a terg. Petri epistola VIII. ad Acacium, fol. 88. 5. S. P. N. Euchodii magnae urbis Romae archiepiscopi (imo Evodii antiocheni archiepiscopi primi) homilia de domina omnium nostrum sancta Maria, fol. 90. 6. Homilia de S. Iohanne baptista, auctoris nomine atque initio destituta, fol. 120. 7. S. Theophili alexandrini archiepiscopi XXIII, anno Christi 412. defuncti, homilia de tribus pueris martyribus Anania, Azaria, et Misaële, habita die 10. mensis bescensii eorum memoriae sacro, cum templum, quod Alexandriae in honorem eorundem sanctorum ipse aedificaverat, consecravit, fol. 141.

8. S. Cyrilli alexandrini archiepiscopi laudatio in praedictos tres pueros Ananiam, Azariam, et Misaëlem, die dedicationis ecclesiae eorumdem, nempe 19. bescensii, Alexandriae habita; ubi signa recenset et miracula per eosdem sanctos a Deo patrata, fol. 166. 9. S. Alexandri alexandrini archiepiscopi XIX, laudatio in S. Petrum martyrem eiusdem urbis archiepiscopum, habita in ecclesia eiusdem, quae in occidentali parte Alexandriae sita est, die 29 mensis athur (novembris) fol. 189. 10. Martyrium S. Petri alexandrini archiepiscopi XVII, qui sanctum suum certamen consummavit die 29. mensis athur, anno 15. imperii Diocletiani, fine mutilum, fol. 198. 11. Isaacii patriarchae alexandrini XLI, an-

no Christi 688. defuncti, vita a Menna besciadensi episcopo conscripta, fol. 211. 12. Severi patriarchae antiocheni, epistola ad Anastasiam diaconissam, in illud Christi domini Matth. XXII. 35. *ut veniat super eos omnis sanguis iustus, qui effusus est super terram, a sanguine Abel iusti, ad sanguinem Zachariae filii Barachiae, quem occidistis inter templum et altare*; fine mutila, fol. 243. 13. Martyrium S. Didymi darsensis ex Teneto, eiusque sociorum, imperante Diocletiano, die 8. mensis toth (septembris) hora diei tertia consummatum; principio mutilum, fol. 253. 14. Homilia de SS. innocentibus ab Herode interfectis, auctoris nomine et principio mutila, fol. 266. 15. S. Martyriani anachoretae vita, principio mutila, fol. 277. Is codex, quem non immerito ad decimum Christi saeculum referas, addictus olim fuit monasterio S. Macarii in monte scetensi, a Philotheo et Zacharia monachis, quemadmodum folio 142. adnotatur.

LXIII.

Codex in folio membraneus foliorum 188, copticis litteris et sermone exaratus, inter codices copticos a I. S. Assemano in vaticanam bibliothecam inlatos, olim duodecimus; quo continetur.

1. Laudatio in S. Michaëlem archangelum; ubi et de miraculo ab eodem in Dorotheum et Pistem patrato; auctoris nomine et principio mutila, fol. 1. 2. Acta S. Theodori, et sociorum martyrum, hocce titulo praenotata. " Martyrium " S. Theodori fortis leau Christi martyris, qui nuncupatur orientalis, eiusque so- " ciorum martyrum, quos Dominus ad idem certamen vocavit, quique cum ipso " martyrii palmam adepti sunt: videlicet S. Leondii arabis, et Panegyri persie, " qui sanctum agonem suum magna fortitudine consummaverunt die 12. tybi (ianuarii); fine mutilum. Init. fol. 28. 3. Martyrium SS. Apatelis et Irenes eiusdem sororis, filiorum Basilidis Romanorum ducis, qui certamen suum confecerunt die 28. mensis toth (septembris) imperante Diocletiano, fol. 55 4. S. Iohannis chrysostomi archiepiscopi constantinopolitani, homilia in illud apostoli II. ad Corinthios V. 17. *si qua ergo in Christo nova creatura, vetera transierunt: ecce sunt omnia nova*, fol. 79. 5. B. Theodori Ancyrae in Galatia episcopi laudatio in S. Georgium martyrem ex Diospoli Palaestinae, habita die 23. mensis pharmuthi, venerandae eiusdem S. martyris commemorationi sacro, fol. 106. 6. Martyrium S. Serapamonis, initio mutilum, fol. 173. Is codex ad decimum Christi saeculum videtur referendus.

LXIV.

Codex in folio, membr. foliorum 182, copticis litteris et sermone exaratus, inter codices copticos a I. S. Assemano in vaticanam bibliothecam ex Aegypto inlatos, olim decimus tertius; quo continetur.

1. S. Macarii abbatis vita, principio et medio mutila. Incipit fol. 1. 2. S. Pauli primi eremitae vita a S. Hieronymo conscripta; uti haec ostendunt ver-

ba, quae in eius clausule leguntur: " ego Hieronymus peccator precor vos „ omnes, qui legitis hunc librum, ut mentionem mei facietis etc. „ Alterum folium deest. Init. fol. 31. 3. S. Antonii abbatis gesta, ex narrationibus seniorum monachorum decerpta; ubi etiam S. Macarius, et SS. abbates laudantur, fol. 39. a terg. 4. De sanctis Macariis, aegyptio, et alexandrino, sermo: ubi eorundem sanctorum praeclara gesta et dicta memorantur, fol. 132. a terg. 5. Palladii historiae lausiacae fragmentum, fol. 153. Is codex decimo Christi saeculo videtur descriptus.

LXV.

Codex in folio membran. foliorum 120, copticis litteris et sermone exaratus, inter codices copticos a I. S. Assemano in vaticanam bibliothecam ex Aegypto inlatos, olim decimus quartus; quo continetur.

1. Marci patriarchae alexandrini XLIX, homilia didascalica, hocce titulo praenotata. " Oratio habita a christophoro fideli pontifice, Christi gregis pastore, no„ vo Marco, Alexandriae archiepiscopo, de servatoris nostri sepultura, clamori„ busque illorum, qui in inferis erant. Item de eductione Adami, omniumque „ cum ipso existentium apud inferos. Ibi quoque disserit edversus eos qui asserunt, „ Dominum omnino esse mortuum, immortalem uempe Deum mortalis carnis instar „ efficientes, ipsumque secundum naturam suam passum esse arbitrantur. Probat „ itaque divinitatem ipsius Domini secundum naturam suam esse immortalem, eun„ demque secundum carnem pro nobis passiones et mortem subiisse etc. „ Huiusce homiliae meminit Renaudotius in vita eiusdem Marci pag. 246, eamque veluti professionem fidei a praedicto patriarcha editam, quum in sede patriarchali collocatus fuisset, effirmat. Erat quippe in usu ecclesiarum orientalium, ut novi entistites rationem fidei suae coram episcopis, sacerdotibus, et plebe, simulque doctrinae specimen darent. Atque hae ersut hevegeses, quarum aliquae adhuc extant in codicibus mss. quamvis, praesertim apud Nestorianos, qui Bagdadi sedem primi fixerunt, maior postea eloquentiae arabicae quam doctrinae ratio habita fuerit. Incipit ea homilia fol. 1. a terg. 2. Theodori patriarchae Antiochiae, in sanctos Theodoros; cuius titulus " laudatio quam elucubravit Christi confessor, „ et martyrum gloriae celebrandae cupidus, sanctus Theodorus erchiepiscopus An„ tiochiae, in sanctos martyres, strenuos viros, Theodorum orientalem, et Theo„ dorum ducem filium Iohannis aegyptium, qui martyrii coronam, Diocletieno impe„ rante, adepti sunt. „ Est in medio et fine mutila. Init. fol. 30. 3. Vita S. P. N. abbatis Onuphrii anechoretee, a S. Paphnutio anachoreta conscripta; ubi etiam gesta S. Timothei enachoretae et aliorum quatuor anachoretarum tabennensium, Iohannis, Andreae, Reclamonis, et Theophili narrantur. Init. fol. 99. Is codex scriptus fuit anno Christi 979, ut haec docet epigraphe, quae fol. 120. ad calcem apposita est. " Mementote Domine servi tui minimi Gabrielis diaconi, filii „ Menoee, ex dioecesi Thmueos, et dimitte illius iniquitetes amen. Anno marty„ rum 695.

LXVI.

Codex in fol. membr. foliorum 313, copticis litteris et sermone varia manu exaratus; inter codices copticos a Iosepho Simonio Assemano in vaticanam bibliothecam ex Aegypto iolatos, olim decimus quintus; quo continetur.

1. " Martyrium S. Ignatii nuncupati deiferi, qui fuit episcopus Antiochiae post
„ apostolorum praedicationem; martyrium vero suum Romae consummavit die 7. epi-
„ phi (iulii) in pace Dei amen.„ Init. fol. 1. 2. S. Senuthii abbatis vita, hocce ti-
tulo praenotata. " Pauca ex virtutibus, et miraculis a Deo per patrem nostrum
„ prophetam abbatem Senuthium presbyterum, et archimandritam patratis, et a S.
„ Bisa eius discipulo enarratis, ad gloriam Dei et ad utilitatem omnium illa au-
„ dientium; ut Deum glorificent omni tempore, praesertim die commemorationi
„ eiusdem S. Senuthii sacra, quae in 7. diem mensis epiphi incidit. In pace Dei,
„ amen „ Init. fol. 19. 3. Martyrium S. Isaac monachi ex Dephre in confinio
Pannaui, consummatum die 6. bescensii, Diocletiano imperante, fol. 30. Desinit
in hanc adnotationem, fol. 95. " In nomine patris, et filii, et spiritus sancti. Fac-
„ tum est hoc monumentum parvi huius libri per Dei amantissimum patrem Abra-
„ hamum de Colatha, eiusque filios spirituales, a quibus hic ipse liber addictus
„ fuit ecclesiae S. P. N. Macarii in Scete, sub patre nostro S. Cosma alexandrino
„ archiepiscopo, et Iacobo diacono lectore, suggerente eodem S. P. N. Macario
„ En prostratus, quaeso, mementote mei egeni, peccatoris, calligraphi Theodori,
„ filii spiritualis patris mei Abrahami de Colatha, ut Dominus meus Iesus Chris-
„ tus dimittat mihi peccata, et omnia scelera mea, amen „ Cosmas hic memora-
tus in serie patriarcharum alexandrinorum coptitarum quinquagesimus octavus,
obiit anno Christi 933, quum annos duodecim sedisset.

4. Martyrium athletae Christi S. Epimae ex Benclao in confinio Bemgae seu Behen-
sae, Thebaidis inferioris urbis, qui sanctum certamen consummavit die 8. mensis e-
piphi, Diocletiano imperante. Init. fol. 96. a terg. 5. Mosis urbis Copti episcopi, in
S. patrem Pisentium seu Basnodium, eiusdem urbis episcopum, laudatio secundum ea
quae sibi de eodem sancto retulit Iohannes ipsius discipulus. Eius memoriam Coptitae
recolunt die 13. epiphi. Incipit fol. 124. Desinit fol. 155, in isthaec calligraphi verba.
" Benedictio S. P. nostri Pisentii sit nobiscum omnibus, amen amen. Mementote
„ calligraphi, egeni, peccatoris, Iacobi filii patris Thanuti, filii patris Iohannis
„ Chamae, i. e. nigri; ut Dominus miseram eius animam requiescere faciat, amen.
„ Anno sanctorum martyrum 634. (Christi 918) „ 6. Martyrium sancti domini nos-
tri Iesu Christi martyris, puri Apatelia, quod fortiter obtinuit die 16. mensis epi-
phi, imperante Diocletiano. Init. fol. 156. 7. Martyrium S. Theodori ducis, strenui
martyris domini nostri Iesu Christi, qui martyrii coronam consequutus est die 25.
mensis epiphi, imperantibus Diocletiano et Maximiano, fol. 233. 8. Pauca ex signis
et miraculis, quae Deus patravit per eundem sanctum Theodorum, post ipsius S.
martyrii consummationem, fol. 194. a terg. 9. S. Cyrilli alexandrini archiepiscopi,
sermo de cautela et circumspectione animae, quae Deo se commendat; ubi et de
iis, qui moriuntur inimicitias inter se habentes. Item de Theophilo et Epiphanio,

qui in S. Iohannem chrysostomum sententiam condemnationis tulerant, deque Sisinio eunucho, qui ad aedem S. Theodori ducis accessit, ibique Deum ipsius Theodori precatus est, ut principatui suo restitueretur, fol. 211.

10. Martyrium S. martyris domini nostri Iesu Christi Abaubi naiseusis, qui certamen suum consummavit die 24. mensis epiphi, sub Diocletiano imperatore, fol. 233. 11. S. Iosephi sponsi B. V. Mariae vita (apocrypha) cui hic titulus praefigitur. " S. P. N. Iosephi fabri lignarii, Christi secundum carnem (immo opinionem) patris, „ migratio e corpore, sive obitus, quum aetatis annum ageret centesimum undecimum; cuius vitam universam servator apostolis in monte Oliveto exposuit, apostoli vero ea quae sequuntur scriptis mandarunt, et in bibliotheca hierosolymitana „ collocaverunt. Dies autem, quo benedicti senis corpus humatum fuit, in vigesimam sextam diem mensis epiphi incidit; quo eius memoriam Coptitae in synaxario recolunt. „ Init. fol. 269. 12. S. Gregorii theologi Nazianzi urbis episcopi homilia de pauperibus charitate complectendis, legenda dominica prima mensis epiphi. Incipit fol. 288. Desinit fol. 313. a terg. in hanc epigraphen diversa a superioribus manu exaratam. " Oro, obtestorque vos, domini et patres mei, clerici et populi „ domini ac patris mei S. Macarii, ut memores mei sitis, ut Christus Deus meus „ egenae animae meae requiem donet, et in tremendo tribunali peccata mea dimittat, et propitius sit mihi peccatori Bisae diacono monacho filio Macarii de oppido Bihor in confinio Damiatae; utque requiescere faciat, omnes patres meos „ spirituales, et parentes meos corporeos, amen. Qui vero dixerit amen, consequetur „ omnem benedictionem. Scripta haec sunt anno martyrum 741, periodi 13. anno „ 133. (periodus complectitur annos 532) anno creationis mundi 6517, cycli solis „ 13, lunae vero 15, die 25. mensis paophi, feria quinta, hora diei undecima. „ Per Iesum Christum dominum nostrum amen „.

LXVII.

Codex in fol. membr. foliorum 139, copticis litteris et sermone exaratus, inter codices copticos a Iosepho Simonio Assemano in bibliothecam vaticanam ex Aegypto inlatos, olim decimus sextus; quo continetur.

1. Beniamini patriarchae alexandrini trigesimi octavi, homilia de nuptiis Canae Galilaeae. Init. fol. 1. 2. Vita sanctorum Maximi, et Domitii, filiorum Valentiniani imperatoris, hocce titulo praenotata. " Vita sanctorum romanorum Maximi „ et Domitii, filiorum Valentiniani imperatoris Romanorum, qui bonam vitam omnibus praeditam virtutibus exegerunt, quique cuncta sancti evangelii praecepta „ impleverunt. Prior quidem, nempe Maximus, requievit die 14. tybi, alter vero, „ nempe Domitius, die 17. eiusdem mensis. Hanc porro eorum vitam narravit abbas Bisaeus constantinopolitanus, archidiaconus monasterii montis Scetensis, sub „ abbate Macario perfecto viro, et divo Isidoro, qui diaconus obiit, et cui suffectus est abbas Niger. Bisaeus autem eandem vitam memoriter scripsit, et in „ ecclesia posuit, ad utilitatem omnium legentium; ut nimirum vitam suam secundum Deum agerent. „ Eorum memoriam Coptitae in suis synaxariis recolunt

die 17. praedicti mensis tybi (ianuarii) his verbis. " Commemoratio sanctorum gloriosorum Maximi, et eius fratris Domitii, monachorum sub S. Macario. Init. fol. 54.

3. Basilii magni homilia de B. V. Maria, fine mutila; cui haec epigraphe praefigitur. " Sermo, quem S. Basilius Caesareae in Cappadocia episcopus habuit de commemoratione purissimae omni tempore sanctae Mariae verae Dei genitricis, in nova ecclesia sub Eumenio praeposito in orientali parte exstructa, quam ipse Basilius die 21. mensis paoni (iunii) consecravit. Quo in sermone catechistico sanctus ductor nobis ostendit, eodem die 21. paoni, ecclesiam in honorem B. Virginis ab apostolis conditam fuisse atque perfectam. In hoc etiam sermone loquitur de scortatoribus et adulteris, deque divitibus immisericordibus, quorum mansio in aeternis erit poenis ". Init. fol. 69. 4. Martyrium S. Serapionis D. N. I. C. martyris, ex Panephosio oppido in confiniis Mesisciothi sito, consummatum die 27. mensis tybi, quo die eius et centum quadraginta martyrum sociorum memoria in synaxariis Coptitarum celebratur. Init. fol. 90. a terg. 5. Demetrii patriarchae antiocheni homilia fine mutila, cui hic titulus praefixus. " Sermo exaratus a sancto patre Demetrio archiepiscopo Antiochiae (qui magnum Iohannem chrysostomum presbyterum ordinavit) in illud Isaiae cap. I. v. 16. lavamini mundi estote etc. Ibi etiam agit de paenitentia, demonstratque piorum hominum vitam ad finem usque in paenitentia fuisse exactam. " Loco Demetrii legendum puto Flaviani, qui Iohannem chrysostomum ad presbyteratus ordinem anno Christi 383. promovit: nullus autem Demetrius in serie patriarcharum antiochenorum recensetur. Init. fol. 110. Is codex scriptus videtur decimo Christi saeculo. Calligraphi nomen fol. 33. a terg. hisce adnotatum verbis reperies. " Misericordia scriptori, amen. Lectori pax nonagies novem, amen. Auditori intellectus, amen. Deus remitte peccata minimo Semennudi Babylon, amen. "

LXVIII.

Codex in folio membraneus foliorum 198, copticis litteris et sermone exaratus, inter codices copticos, I. S. Assemani opera, in vaticanam bibliothecam ex Aegypto inlatos, olim decimus septimus; quo continetur.

1. Martyrium S. martyris Christi Cyri militis scetensis, omniumque eius sociorum, qui agonem suum consummaverunt die 14. mensis epiphi (iunii) anno imperii Diocletiani 18. sub Ariano praeside. Init. fol. 1. 2. Martyrium S. Lucae evangelistae, consummatum die 22. mensis paophi (octobris), fol. 16. 3. Martyrium S. Cyriaci archiepiscopi hierosolymitani, qui sanctam crucem Domini invenit, et Annae eius matris, fol. 22. 4. S. Basilii magni homilia hocce titulo praenotata. " Sermo, quem S. Basilius Caesareae in Cappadocia episcopus habuit, quum ad eum invisendum monachi venerunt, qui inter se de sacris litteris disserentes, interogaverunt illum, dicentes: expone nobis de arca Noë, tempore diluvii quod mundo propter peccata hominum supervenit, exstructa. Sanctus igitur Basilius fidem eorum perspiciens, eisdem morem gessit, et textum illum tam spiritaliter, quam litteraliter interpretatus est. Pauca etiam de animarum illorum

„ salute, uti et de honesta conversatione fratrum monachorum effatus est „. Iuit. fol. 33. 5. S. Iohannis Colobi (seu exigui) abbatis vita, hocce praefixo titulo.
“ Vita magni luminaris, omnibusque virtutibus praediti, et Scetes hegumeni, ab-
„ batis Iohannis Colubi, quam laboris amator, et pietatis magister pater Zacharias
„ sanctissimus eivitatis Christi amautis Schou euarravit, rogantibus piis ac D
„ amantibus viris, maximeque urgeutibus, ut hocce opus aggrederetur: ipse vero
„ recitavit hanc enarrationem die sanetae et venerandae eius commemorationi sa-
„ cro; h. e. 20. mensis paophi (octobris). Init. fol. 53.

6. S. P. N. omni veneratione digni, Ephraem Syri, sermo de muliere peccatrice, in S. evangelio laudata, quae salvatorem nostrum ungueuto unxit, et ipse ei peccata remisit, legenda dominica prima mensis paophi, fol. 105. 7. Dioscori alexandrini patriarchae vigesimi quinti, iu Macarium Ecopoleos episcopum, laudatio quam dixit, quum hic a Marciano imperatore io Gangram insulam relegaretur; a Petro, et Theopisto eiusdem Dioscori discipulis descripta. Init. fol. 118. 8. S. Iohannis chrysostomi archiepiscopi constantinopolitaoi, homilia de filio iuniore qui substautiam suam libidinose vivendu dissipavit, legenda dominica tertia mensis paophi, et dominica secunda mensis mesori (augusti). Init. fol. 163. 9. Eiusdem S. Iohannis chrysostomi constantinopolitani archiepiscopi, homilia de timore mortis, et de amaris poenis, deque iudicio Dei, sabbatho primo mensis paophi recitanda, fine mutila. Init. fol. 177. 10. S. Severiani Gabalorum episcopi, homilia de paenitentia, et de agressu animae e corpore, deque extremo iustorum et peccatorum iudicio, legenda sabbatho secundo mensis paophi, fine mutila. Init. fol. 188. 10. Martyrium S. Anatolii persae, imperante Diocletiano, principio et fine mutilum, fol. 191.

Is codex exaratus fuit anno Christi 957, uti haec docent calligraphi verba, quae fol. 162. in clausula laudationis Dioscori alexandrini patriarchae in Macarium episcopum leguntur. “ In nomine patris et filii et spiritus sancti, sanctae Trinitatis con-
„ substantialis, existentis in unitate indivisa. Factum est hoc monumentum boni hu-
„ ius libri per fratrem nostrum dilectum Theodosium filium patris mei Mennae
„ presbyteri magnae cellae, et eius patrem corporeum, patrem meum Homisium,
„ eiusdemque matrem Mariam, et fratres spirituales patrem Theodorum, patrem
„ Gabrielem, et patrem Macarium diaconum, et reliquos fratres omnes. Perfecit
„ ille hunc librum proprio labore, eumque monasterio S. P. nostri magni Maca-
„ rii in Scete addixit, ad usum populi. Rogo igitur omnes lectores atque audi-
„ tores, ut dicant: Domine tribue illi magnam misericordiam tuam in hoc mun-
„ do: quum vero inde migraverit, dona illius animae requiem in sinu priorum
„ patrum nostrorum Abrahaam, Isaac, et Iacob in paradiso deliciarum. Et qui
„ dixerit amen, accipiet et ipse benedictionem. Mementote patrum nostrorum lec-
„ torum, Serapionis, Mennae diaconi filii Pighiali, et Mennae diaconi magnae
„ cellae; ut Deus impertiatur eis misericordiam suam, in praesenti et in futuro sae-
„ culo, amen. Die 8. mensis phamenoth (martii), anno sanctorum martyrum sex-
„ centesimo septuagesimo tertio. „

Eodem folio a terg. recentiore manu addita est isthaec adnotatio, historiae aegyptiacae studiosis haud iniucunda. “ Mementote mei, sancti patres mei,

„ clerici, et omnes qui hocce monumentum lecturi estis, sive patriarchae, „ sive episcopi, aut presbyteri, sive diaconi, hypodiaconi et lectores, si- „ ve monachi, et laici. En provolutus coram Domino ad benedictos pedes ves- „ tros, vos precor, ut veniam multorum peccatorum meorum a Deo implore- „ tis mihi famulo, maximo omnium hominum peccatori, luce huius mundi, ac „ praesertim magno nomine, quod mihi minimo datum est, prorsus indigno. Ego „ sum Ioseph diaconus, et apostolus Donpiae (provinciae Aethiopiae in qua „ urbs regia huius nominis est): qui redii ad monasterium tempore magnae tribu- „ lationis, quae adversus ecclesias et monasteria contigit, diebus filii Nazari, qui nun- „ cupatur Hachemus. Verum haec omnia evenerunt nobis mala, propter multa pec- „ cata et scelera quae commisimus. Deo itaque adiuvante veni ad monasterium, „ ut in eo corpus Christi sumerem; quoniam locus S. P. N. Macarii in monte „ Scetes, imperante Hachemo, indemnis fuit. Perficiat Dominus misericordiam „ suam in nobis. Praeterea maximum tota Aegyptus hoc anno passa est terrae mo- „ tum, propter tyrannidem principum. Salvus autem et incolumis ex huius „ mundi aerumnis, et ex morte terrae motus perveni ad praedictum monasterium „ die 25. mensis mesori (augusti) mane, exeunte anno Diocletiani, i. e. martyrum, „ septingentesimo trigesimo (Christi 1014.) Attamen, o sancti patres, Deus miser- „ tus est populi sui. Aquae Nili creverunt in altitudinem duodeviginti brachio- „ rum super terram, quo quidem tempore abbas Zacharias archiepiscopatum to- „ tius Aegypti gerit. Christus tamen regnat super nos in aeternum, amen. „

Hachemus heic memoratus, sextus ex dynastia Phatemitarum chalipha, regnavit an- nis 25, et mense uno, atque a sorore Settalmolka occisus anno Christi 1020, aetatis 36. Eius in Christianos saevissimam persecutionem describit ex Elmacino et Macrizio Renaudotius hist. patriarch. alex. pag. 387. in vita Zachariae alexandrini patriar- chae LXIV, cuius supra in eadem adnotatione fit mentio. Aeque Hebraeis et Mahometanis infestus Hachemus fuit; quippe qui se Deum praedicabat: duodecim habuit discipulos, et plurimos asseclas, qui illum adhuc superstitem esse, et ad tempus latere fabulantur: hos inter Drusi, Phoeniciae praesertim incolae, qui eundem, ceu superstitionis suae auctorem, venerantur.

LXIX.

Codex in fol. membr. foliorum 232, copticis litteris et sermone exaratus, inter codices copticos a I. S. Assemano in vaticanam bibliothecam inlatos, olim decimus octavus; quo continentur.

1. Vita, et gesta S. Theodori abbatis, discipuli S. Pachomii, principio et fine mutila. De eo martyrologium romanum bis agit, et primo quidem die 28. decem- bris, hisce verbis. " In Aegypto S. Theodori monachi discipuli S. Pachomii. „ De- inde vero die 7 ianuarii. " In Aegypto B. Theodori monachi, qui tempore Con- „ stantini magni, floruit sanctitate, cuius meminit S. Athanasius in vita S. Antonii. „ Synaxarium autem copticum eius memoriam ad diem 2. mensis pachon, seu bes- censii, refert; quo quidem die ipsum obiisse, haec tradunt acta, quorum scrip-

tor ignoratur. Init. fol. 1. 2. Martyrium S. Iohannis novi martyris, ex oppido Oliveto regionis Poscin, dioeceseos Pivanae ad ripam fluminis Aegypti (nempe Nili) sito, qui martyrium suum consummavit die 4. mensis bescensii, feria 5, hora 6, sub Alkamelo filio Aladeli Persarum et Arabum rege; diversa tamen et recentiore manu descriptum. Eius memoria in synaxariis copticis desideratur. Init. fol. 40. 3. Martyrium S. Isaac, ex urbe Dephra, provinciae Panaviae, consummatum die 6. bescensii, Diocletiano imperante. De eo eadem die synaxarium copticum agit. Init. fol. 56. 4. Vita et gesta S. Macarii alexandrini, principio mutila. Fol. 67. 5. Laudatio in sanctos tres pueros, Ananiam, Azariam, et Misaëlem; subiecta historia octo miraculorum a Deo per eosdem sanctos in Aegypto patratorum; auctoris nomine et principio mutilum. Fol. 85. 6. Sermo de trium puerorum et Danielis prophetae gestis; ubi et de vero ieiunio, et de incarnationis filii Dei mysterio; auctoris nomine et principio mutilus; fol. 103. 7. Vita et gesta S. Pachomii abbatis, principio et fine mutila. Fol. 130.

Is codex scriptus fuit anno Christi 1153, pertinuitque olim ad monasterium S. Macarii in monte Scetes, quemadmodum haec docet epigraphe, quae fol. 66. ad calcem martyrii S. Isaac dephrensis apposita est. " In nomine patris, et filii, et „ spiritus sancti, consubstantialis trinitatis, etc. Factum est hoc monumentum bo„ ni huius libri per theophoros monachos P. Chaëlem, et P. Gabrielem, qui „ hunc librum exaravit, eundemque bibliothecae D. P nostri Macarii abbatis in „ monte Scetes addixit. Precamur igitur lectores et auditores, ut dicant: Domi„ nus impertiatur eis misericordiam in hoc saeculo; et quum inde migraverint, „ praestet eis requiem, eosque recumbere faciat in sinu priorum patrum Abra„ ham, Isaac, et Iacob, in paradiso deliciarum. Qui vero dixerit amen, recipiet „ omnem benedictionem, amen. Anno SS. martyrum 869. Eandem ferme adno„ tationem in clausula laudationis in tres pueros, fol. 102. a terg. repetitam invenies.

LXX.

Codex in fol. chartac. foliorum 125, partim copticis partim arabicis litteris ac sermone exaratus, inter codices orientales a S. Congregatione de propaganda fide vaticanae bibliothecae addictos, olim trigesimus sextus, quo continetur.

1. *Semannudi* grammatica linguae copticae (1), quae *sollom*, i. e. *scala* inscribitur, arab. copt. Init. fol. 2. 2. *Ebn-Kateb Caisar*, i. e. *Caesaris filii*, *scribae*, *tabassora*, i e. theoria sive grammatica linguae copticae, copt. arab. Init. fol. 12. a terg. (Utramque grammaticam edidit Kirkerius.) 3. *Senioris Asaadi Abulpharagii*, *ebn-Assali*, institutiones linguae copticae. Init. fol. 21. 4. *Al-Uagahi Calliopaei* praefatio in grammaticam quae *kaphia*, i. e. *sufficientia* nuncupatur; copt. arab. fol. 28. 5. *Teki ebn-Dohairi Calliopaei institutiones linguae copticae*, arabice expositae, fol. 37. 6. *Abulbarkati ben-Cabari* presbyteri, *scala magna*, seu lexicon coptico-arabicum per materias, in decem portas, seu capi-

(1) Legesis Stephanum Evodium Assemanum de hoc aliisque grammaticalibus Coptorum scriptis in catalogo codicum orient. bibliothecae mediceae p. 410 sqq.

ta, triginta duas sectiones omnino complectentia, distributum; quarum series initio praefigu r. Init. fol. 6. a terg. (Edidit Kirkerius.) Is codex scriptus fuit a Iohanne hegumeno coptita anno Christi 1684. " Explicit *scala aurea*, collecta „ a doctore fideli praestantissimo Benassali. Requiescere faciat Deus animam eius. „ Absolutae autem sunt decem portae in pace Domini, amen. Et fuit complementum huius libri benedicti feria quarta, die 5. mensis barmudi, anno coptico millesimo quadringentesimo SS. martyrum. Largiatur nobis Deus sanctas „ benedictiones eorum, amen. Famulus vester hegumenus Iohannes hunc librum scripsit „. Qui tamen perperam *scalam magnam*, sub numero sexto et ultimo supra recensitam, Benassali tribuit. Eius enim genuinus auctor est Abulbarkatus ben-Cabari, quem in titulo laudavimus, cuius etiam hoc ipsum opus in sequente codice num. 6. exhibetur.

LXXI.

Codex in fol. bombyc. foliorum 170, copticis et arabicis litteris ac sermone eleganter exaratus, inter codices orientales Petri a Valle olim septimus; quo continetur.

1. *Semanundi* grammatica linguae copticae, quae *sollom*, id est *scala* inscribitur; arabice, uti et quae sequuntur, exposita. Init. fol. 4. 2. *Ebn-Kateb Caisar* i. e. *filii Caesaris, scribae, tabassora*, i. e. *theoria*, sive contemplatio in grammaticam copticam. Init. fol. 12. 3. *Senioris Asaadi Abulpharagii Bennassali* praefatio sive institutiones linguae copticae. Init. fol. 18. 4. *Al-Uaglbi Calliopaei*, praefatio sive grammatica coptica, *kaphia*, i. e. *sufficientia*, nuncupata. Init. fol. 24. a terg. 5. *Al-Teki ben-Dohairi grammatica coptica*, fol. 31. a terg. 6. *Abulbarkati, ben-Cabari* presbyteri *scala magna*, sive lexicon coptico-arabicum, per materias, in decem portas, seu capita, distributum. Init. fol. 49. a terg. 7. *Abu-Isaac filii Abilmophdal, Benassali, scala electa, et aurea pura*, sive lexicon sacrum coptico-arabicum, in quo voces copticae, quae in novo testamento occurrunt, iuxta alphabeti coptici seriem digestae, arabice redduntur. Init. fol. 103. (Edidit Kirkerius.)

Is codex scriptus fuit anno Christi 1321, uti haec docent calligraphi verba, quae folio 169. in calce leguntur. " Et exaravit hunc librum pauper, idiota, monachus humilis, Gabriel filius Arrascidi, cognomento Kateb-Catelbak. Absoluta est autem eius descriptio in monasterio Tamuieh, feria sexta, die 21. mensis babae, novembris, anno 1037. SS. martyrum. Elargiatur nobis Deus eorum intercessionem, „ amen: et gloria Deo semper, amen. „ In fronte huius codicis, haec de eo manu Petri a Valla adnotata leguntur. " Anno salutis 1615. exeunte, in urbe Cayro, „ totius Aegypti hac tempestate celeberrima, dum antiquitatis monumenta, barbarie atque ignorantia plane obsita, studiose perquirerem, librum hunc inter „ tenebras rudium ingeniorum latitantem inveni: quem, longinqua demum ac „ diuturna peregrinatione exacta, Romam advexi, ut eius singulari ad hoc adiumento, vetustissima aegyptia lingua, apud Aegyptios ipsos paene demortua, sacris ac profanis litteris illustrandis, iam tandem reviviscat, meumque ea in re

„ iuvanda, laborem, ac studium aeternae Urbi, patriae sanctissimae, addictum, „ eidem bonarum artium parenti grata posteritas perpetuo acceptum ferat. Pe- „ trus a Valle peregrinus patricius romanus.

LXXII.

Codex in 8. bombyc. foliorum 131, copticis et arabicis litteris ac sermone eleganter exaratus, inter codices orientales Petri a Valle, olim octavus; qui continetur.

1. *Semannudi scala*, sive institutiones linguae copticae, arabico sermone expositae. Init. fol. 1. 2. *Abu-Isaac fil. Abilmophdal Bennassali, scala electa*, sive lexicon sacrum coptico-arabicum, quo scilicet voces copticae, quae in testamento novo, in psalmis, et canticis, in liturgiis et in officio feriali Coptitarum occurrunt, arabice exponuntur. Diversa est dispositio huius lexici ab eo, quod in praecedenti codice recensuimus. Init. fol. 22. Is codex decimo quarto Christi saeculo videtur exaratus.

LXXIII.

Codex in 8. chartac. foliorum 175, copticis, et arabicis litteris exaratus, inter codices orientales a S. Congregatione de propaganda fide vaticanae bibliothecae addictos, olim quinquagesimus tertius; quo continetur.

Abulbarkati ben-Cabari, *scala magna* sive lexicon coptico-arabicum per materias, in decem portas, seu capita, distributum, fine mutilum. Quae tamen desunt, suppleri possunt ex superioribus codd. LXX. et LXXI, ubi idem lexicon exhibetur. Is codex ad decimum septimum Christi saeculum videtur referendus.

LXXIV.

Codex in 8. bombyc. foliorum 150, copticis, ac arabicis litteris et sermone nitidissime exaratus, inter codices copticos a Iohanne Baptista Raymundo bibliothecae vaticanae ex testamento addictos, olim decimus septimus; quo continetur.

1. *Semannudi scala*, seu institutiones linguae copticae, arabice expositae. Init. fol. 1. 2. *Abu-Isaac fil. Almophdali Bennassali, scala electa*, sive lexicon sacrum coptico-arabicum; ubi scilicet vocabula in novo testamento, psalmis, canticis, liturgiis, et officio feriali Coptitarum obvia, arabice exponuntur; ut in superiore codice LXXII. Init. fol. 31. Is codex, quem non immerito ad decimum quintum Christi saeculum referas, pertinuit olim ad *Hebetallah* alexandrinum; quemadmodum fol. 150. in calce adnotatur.

LXXV.

Codex in 8. bombyc. foliorum 113, copticis et arabicis litteris ac sermone exaratus, inter codices copticos a Iohanne Baptista Raymundo vaticanae bibliothecae ex testamento addictos, olim decimus sextus; quo continetur.

1. *Abu-Isaac fil. Abilmophdal Benassali scala electa*, seu lexicon sacrum coptico-arabicum, in quo praecipua vocabula coptica, dialecti tabannensis, quae in novo testamento, in psalmis, et canticis, in liturgiis, et officio feriali Coptitarum occurrunt, arabice explicantur. Init. fol. 1. 2. *Semannudi scala*, sive institutiones linguae copticae, arabico sermone expositae. fol. 93. Is codex decimo quinto Christi saeculo videtur exaratus.

LXXVI.

Codex in 12. bombyc. foliorum 324, copticis et arabicis litteris ac sermone exaratus, inter codices copticos a Iohanne Baptista Raymundo vaticanae bibliothecae ex testamento addictos, olim vigesimus secundus; quo continetur.

1. *Semannudi scala*, siva institutiones linguae copticae, arabico sermone expositae. Init. fol. 1. 2. *Abu-Isaac fil. Abilmophdal Benassali*, *scala electa*, sive lexicon sacrum coptico-arabicum, de quo in praecedentibus codicibus. Init. fol. 33. 3. Interpretatio nominum hebraicorum, quae in sacris libris et evangeliis obvia sunt, a S. Epiphanio episcopo Cypri elucubrata; coptice et arabice. Init. fol. 281. 4. Nomina dierum et mensium Coptitarum, coptice et arabice 5. Lexicon coptico-arabicum, sine titulo et auctoris nomine, principio mutilum, fol. 292. 6. Doctoris eiusdem *Ben-Kateb Caisar*, *tabassora*, i. e. *theoria*, sive grammatica linguae copticae arabicae exposita secundum librum *anmudeg*, *exemplaris*, nuncupatum. Deest finis, qui tamen ex superioribus codicibus LXX. et LXXI. suppleri potest. Init. fol. 308. a terg. 7. Ordo ministerii sacerdotis; ubi de sacris ritibus in celebratione missae observandis: arabicus, fine mutilus; incipit fol. 324. Is codex ad decimum quintum Christi saeculum videtur referendus.

LXXVII.

Codex in 4. bombyc. foliorum 75, copto-arabicus; quo continentur.

Lectiones et evangelia recitanda in die festo S. Iohannis baptistae. Is codex conscriptus fuit partim a quodam presbytero Georgio, partim a quodam Marco, ut pag. 21. a terg. adnotatur; et ad saeculum XIII. videtur referendus.

LXXVIII.

Codex assemanianus in 4. m. chartac. foliorum 143, coptice et arabice exaratus.

Missale, cum liturgia S. Basilii magni, coptico-arabicum, iuxta ritum ecclesiae alexandrinae Coptitarum. Init fol. 1. Accedit *ordo elevationis incensi*, sive turificationis ad vesperas et ad matutinum, iuxta ritum ecclesiae alexandrinae Coptitarum. Init. fol. 108. Is codex scriptus fuit a Macario abbate monasterii deiparae Virginis in Baramus anno Christi 1722, ut haec ostendit adnotatio, quae fol. 106. a terg. legitur. " Absoluta est atque completa ope Dei excelsi missa S. „ Basilii, feria 3, die 30. mensis heziran (iunii) unius ex mensibus anni divinae

„ incarnationis 1722, qui respondet anno sanctorum martyrum 1438; instante at-
„ que curante venerando abbate eximio et singulari suae aetatis ac saeculi sacer-
„ dote Dei sublimi, germine florente atque origine pura, patre nostro abbate ar-
„ chipresbytero Iosepho (Simonio Assemano) uno ex sacerdotibus sancti Petri in
„ urbe Roma. Rogamus dominam nostram, et dominum Christum, ut ei retri-
„ buat remissionem peccatorum, precibus eorum quorum acceptae sunt orationes.
„ Amen. Et scriptor harum litterarum humilis monachus Macarius minister Do-
„ minae nostrae in Baramus orat omnes, qui in hunc librum inciderint, ut ap-
„ precentur ei veniam peccatorum. Quique aliquid diverit, par pari ei reddetur „.
etc. Supradictus calligraphus huius codicis, Iosephi Simonii Assemani opera, ab haeresi iacobitica ad catholicam fidem conversus, Romam se contulit; ubi post recuperatum antiquum monasterium S. Stephani Aethiopum et Coptitarum, quod cardinalis Ansideus ceu simplex beneficium occupaverat; revocatis ex Aegypto monachis coptitis et aethiopibus, eiusdem monasterii abbas a sacra Congregatione de propaganda fide constitutus fuit; ibique diem supremum explevit die 23. novembris anno 1740, longaevae aetatis suae 107. cum mensibus 7, ibidemque in ecclesia Aethiopum sepultus est.

LXXIX.

Codex assemanianus in 4. chartac. foliorum 33, copticis et arabicis litteris ac sermone exaratus; quo continetur.

Ordo lampadis, sive extremae unctionis, coptico-arabicus, iuxta ritum ecclesiae alexandrinae Coptitarum. Is codex eadem, qua praecedens codex, manu, nempe Macarii abbatis monasterii urbani S. Stephani Aethiopum, ad usum Iosephi Simonii Assemani, exaratus fuit.

LXXX.

Octogesimum inter codices copticos vix tenere possunt locum ecclesiastica quaedam dissoluta fragmenta perexigua et vetustate variisque casibus consumpta. Sed certe copticis haud est adnumerandus codex rescriptus (inter syriacos vaticanos num. CLXII seu verius CLXIII.) quo continetur in superiore syriaca scriptura Dionysii telmaharensis chronicon; in supposita autem et antiquiore contineri dicit Iosephus Simonius Assemanus bibl. orient T. II. p. 99. copticum scriptum. Prorsus enim fefellerunt hominem doctum oculi sui: nam reapse in universo codice nihil copticum occurrit; illa autem supposita et abrasa, seu potius diluta, antiquior scriptura, tota graeca est; etsi triplicis generis, triplicisque aetatis ac manus; argumentum verum sacrum et quidem ex parte biblicum est. — En quot subsidiis studiosos copticae linguae vaticana bibliotheca iuvat! Sed et alia ferme copiosiora Romae sunt, mihique percognita; quae sane non negligam; quandoquidem in huiusmodi studiis mentem meam conquiescere iam exopto et volo. [EDITOR.]

DELLA NAZIONE DEI COPTI E DELLA VALIDITA' DEL SACRAMENTO DELL' ORDINE PRESSO LORO

DISSERTAZIONE

DI GIUSEPPE SIMONIO ASSEMANI

COMPOSTA NELL' ANNO 1733.

E CONSERVATA IN UN CODICE VATICANO. (*)

Avendo fatto supplica alla sacra Congregazione di Propaganda i monaci o diaconi *Antonio del Cairo* e *Macario della Tebaide*, di nazione e rito coptico o egiziaco della chiesa alessandrina, acciocchè fosse loro ottenuta dalla clemenza di sua Santità l' assoluzione e dispensa necessaria, per essere stati ordinati da un vescovo eretico, mentre essi non aveano ancora conosciuta ed abbracciata la S. fede cattolica romana; a fine di poter legitimamente ricevere il sagro ordine del presbiterato: e desiderando la medesima sacra Congregazione essere informata sopra l' esposto nel loro memoriale, ed in ispecie sopra la validità della forma che usano i vescovi copti eretici nel conferire gli ordini sagri; per ubbidire ai comandi degli emi Porporati, mi dò l' onore di fare la presente informazione, che per maggiore chiarezza dividerò in due parti. La prima parte contiene tre capitoli. Nel primo si espone il nome dei *Copti*, e l' origine della loro separazione dalla chiesa cattolica, ed il loro fondamentale errore. Nel secondo capitolo la riconciliazione ed unione dei loro patriarchi, seguita sotto diversi Pontefici, benchè poco dopo interrotta. Nel terzo lo stato presente dei Copti; e come i monaci di questa nazione, ed in ispecie gli oratori, furono chiamati a Roma dalla sacra Congregazione di Propaganda fide per occupare l' ospizio di S. Stefano, posto dietro la sagrosanta basilica vaticana. La seconda parte contiene otto capitoli, sopra il valore del sacramento dell' ordine conferito dai vescovi copti. Nel primo capitolo si tratta dei libri pontificali coptici. Nel secondo del numero degli ordini presso i Copti, e gli altri orientali. Nel terzo della materia e forma degli ordini nella chiesa orientale. Nel quarto, quale imposizione delle mani sia la materia, e quale orazione sia la forma nella chiesa orientale. Nel quinto, del modo di conciliare la chiesa orientale colla cattolica romana nella materia e forma degli ordini. Nel sesto, della materia e forma degli ordini nella chiesa alessandrina degli Egizi o Copti; premesso il rito delle ordinazioni. Nel settimo, della validità della forma che usano i vescovi copti nella chiesa alessandrina. Nell' ottavo ed ultimo, si risponde agli argomenti, che possono allegarsi contro la validità degli ordini coptici.

(*) Questa dissertazione fu da me annunziata nel Tomo III. part. 2. p. 168. della vaticana collezione di Scrittori antichi. Nota dell' Editore.

PARTE PRIMA

CAPITOLO PRIMO

Del nome dei Copti, e della origine della loro separazione dalla santa Chiesa cattolica, e del loro errore fondamentale.

I. Nome de' Copti, paese ove abitano, e rito che osservano.

1. I *Copti* sono cristiani del patriarcato alessandrino, che abitano nell' Egitto e nella Tebaide, seguaci degli errori di Dioscoro già patriarca alessandrino deposto dal sacro concilio calcedonese per l' eresia eutichiana. Stendonsi anche nell' Etiopia o Abissinia, alla quale come soggetta alla sede patriarcale alessandrina, suole destinare il patriarca di detta nazione copta un metropolitano della istessa nazione e rito. Onde, perchè dagli antichi e moderni scrittori (1) l' Etiopia viene chiamata anche *India*, diconsi *Indiani* non solamente gli Abissini, ma i medesimi Copti da Bernardo di Luxemburgo presso il Prateolo (2): " Copti, „ auctore Bernardo a Lutzemburgo, christiani quidem sunt, sed haeretici, variis „ in locis et circumfuse Indiam incolentes „.

2. Quanto al nome dei *Copti*, alcuni lo derivano dalla città di *Copto* nell' Egitto superiore, posta al mare rosso. Questa opinione viene riferita dal Morino (3) ed appoggiata all' autorità degli antichi geografi, che fanno menzione della città di *Copto*. " Nescio quo fato Aegyptii dicti sunt Copti. Coptus quidem est urbs „ non incelebris in superiore Aegypto, cuius mentionem faciunt Strabo lib. XVII, „ Plinius lib. XVI. 24, Ptolemaeus in geographia sua, et Plutarchus saepe in tractatu „ de Iside et Osiride. Multae enim sunt Aegypti urbes istâ et celebriores et populosiores, a quibus Aegyptios nomen trahere aequum erat. Vocat Strabo *Coptum* „ *communem Aegyptiorum et Arabum urbem*; affirmatque *omnes indicas et arabicas merces, quae arabico sinu advehuntur, Coptum deferri*. Probabile est, „ Arabes Coptum urbem frequentare solitos, postquam Mahometis deliramenta am„ plexi sunt, christianos illius regionis *Coptos* seu *Coptitas* appellasse, eo quod „ ii, cum quibus commercia exercebant, *Coptitae* dicerentur „. A questa ragione però del Morino si risponde, che il nome di Copto non si trova dato ai cristiani di Egitto, se non che ne' secoli bassi, allorchè la città di Copto non era frequentata dagli Arabi, più che la città del Cairo. Anzi gli scrittori maomettani sino dal secolo ottavo di Cristo non danno a que' cristiani altro nome, che l' antico preso dalla sacra scrittura di *Mesraim*, chiamando il Copto *Mesri*, ed i Copti *Mesriin*.

3. Altri vogliono che i Copti siano così detti dalla voce greca κόπτω, che significa *tagliare*, e nella lingua egiziaca *privare*. Plutarco nel libro *de Iside et*

(1) Virgil. Georgic. 1. vers. 57; Procop. de aedificiis lib. 4; Theophan. ad an. incarnat. 535; Damianus Goes relat. Aethiopiae; Postellus de XII. alphabetis.

(2) De vitis, sectis et dogmatibus haereticorum, edit. Coloniae 1569. p. 135. Verbo *Copti*.

(3) De sacris ecclesiae ordinationibus pag. 504.

Osiride afferma che quella città fosse chiamata *Copto* " quod regina Isis istic „ nuncium acceperit de nece mariti sui Osiridis, pracque dolore absciderit capil„ los; vel quia quum in ea degeret Isis, privata sit Osiride. Nam κόπτειν lingua „ graeca *incidere*, aegyptiaca *privare*, significat. Per l'istessa ragione dicono che quei cristiani furono chiamati Copti, cioe *tagliati*, perchè dopo il battesimo usano anche la circoncisione. Il padre Tomaso di Gesù (1) carmelitano dice: " alii Cophtos nuncupant, quia graeco idem quod circumcisi sonat. Hofman nel lessico (2): " *Cophti* quasi incisi, per contemptum a Mahumetanis dicti „ sunt christiani aegyptii, seu monachi, aliique religiosae vitae sectatores, adeoque diversi a *Coptis*. Ma primieramente si desidera di sapere dall'Hofman, se i Cristiani egizi per disprezzo chiamansi da' Maomettani *Cophti*, chi sono gli altri *Copti* da' quali differiscono i *Cophti*? E poi servendosi i Maomettani della lingua arabica, come potevano cercare un vocabolo greco per denotare i Copti circoncisi e tagliati? E finalmente essendo in somma riputazione fra i Maomettani la circoncisione, come avrebbero biasimati i Cristiani egizi, che li imitavano? e come non avrebbero col medesimo nome di Copti chiamati anche gli Abissini, presso i quali più si frequenta la circoncisione (3), che presso gli Egizi?

4. Per tanto la vera etimologia di questo nome è quella che dal Morino, e dal padre Tomaso di Gesù si allega: cioè *Copti* detti corrottamente dalla voce *Aegyptii*. Il Morino (4): " forsan probabilius est, Cophtitas dictos esse Aegyptios „ per aphaeresim prioris syllabae, quasi Gyptios „. Il padre Tomaso (5): " in„ ter has omnes nationes degunt *Aegophti*, hoc est *Aegyptii*, qoos nos *Cophtos* „ appellamus. I medesimi Copti nella lingua loro egiziana non hanno altro nome, che di *Aegyptii*. Si chiamarono *Cobti* nella lingua arabica dopo il secolo settimo, rigettata la prima sillaba, e mutato il *G* in K o *C*; l'*Y* in *O*; ed il *P* in *B*; secondo la proprietà di quella lingua. Così anche nell'ebreo e nel siriaco moderno, in vece dell'antico nome derivato da *Mesraim*, cominciarono a chiamarsi *Ghipti* e *Gupti*, voce senza dubbio alterata dalla greca *Aegyptii*.

5. Per quanto poi riguarda l'origine della separazione de' Copti dalla chiesa universale; egli è certo, che dal tempo del concilio calcedonese, che fu celebrato l'anno di Cristo 451; benchè condannato Dioscoro, fosse nella di lui sede intronizzato il S. patriarca Proterio; nulladimeno gli Egizi seguaci dello scisma del loro deposto patriarca, non vollero comunicare con S. Proterio: anzi fatto in Alessandria un gran tumulto, empiamente l'uccisero: e da quel tempo crescendo sempre più il numero degli eretici, e diminuendosi qoello de' cattolici, non cessarono di crearsi un patriarca distinto dal cattolico; il quale per la moltitudine

II. Origine dello scisma de' Copti.

(1) Thomas a Iesu de conversione omnium gentium procuranda lib. 7. cap. 5. p. 359. Antuerpiae 1613.

(2) Vocab. *Cophtae*, seu *Cophtitae*.

(3) Iobi Ludolfi historia aethiopica lib. 3. c. 1. n. 30. et seg. Francofurti ad Moenum 1681.

(4) De sacris ordinat. pag. 504.

(5) De convers. omnium gentium pag. 359.

de' suoi settari, e massimamente col favore de' Maomettani (i quali circa l' anno 650 cacciati i contrari di rito e comunione greca s' impadronirono dell' Egitto) rimase con piena autorità sopra tutta quella cristianità, ed anche sopra gli Abissini e Nubiesi, infetti de' medesimi errori per mezzo de' metropolitani da esso patriarca mandati a que' due regni. Il catalogo de' patriarchi copti alessandrini si legge publicato da Gio. Michele Vanslebio (1), da Ottone Dappero (2), dal Moreri (3), da Eduardo Pocokio (4), dal P. Atanasio Kirker (5), da Abramo Ecchellese (6) nel Cronico orientale, dal P. Gio. Battista Sollier (7), da Eusebio Renaudot (8), e finalmente nel Cronico orientale stampato in Venezia nell' anno 1730, coll' aggiunta de' più moderni sino al tempo presente.

III. Errore fondamentale de' Copti.

6. L' errore fondamentale de' Copti è il credere in Gesù Cristo signor nostro *una natura composta dalla divinità ed umanità*. Onde chiamansi *Monofisiti*, perchè affermano *una natura*: e per tanto anatematizzano e detestano la memoria di S. Leone papa, e del santo concilio calcedonese, per aver definito essere in Cristo due nature, l' una divina, e l' altra umana: e tengono per santi gli eretici Dioscoro, Timoteo, Teodosio, ed altri patriarchi alessandrini, Pietro Fullone e Severo, patriarchi antiocheni, Acacio constantinopolitano, Zenone ed Anastasio imperadori, e sopra tutti *Barsuma* archimandrita soriano seguace di Dioscoro e difensore di Eutiche, e Giacomo Baradeo detto da' Greci Zanzalo, parimente soriano, discepolo di Severo, e gran promotore di quella setta; dal quale anche tutti i Monofisiti, tanto soriani, come egizi ed abissini, presero il nome di *Giacobiti*. Onde Eugenio quarto nel decreto dell' unione de Copti (9) chiama questi *Giacobini*. " Hodie vero Iacobini magni etiam per Aegyptum populi „ S. Sedi apostolicae uniti sunt „. E gli Abissini medesimi non isdegnano chiamarsi *Giacobiti*, come attesta il Ludolfo (10) " Agnoscunt Iacobitarum nomen, qui alexandrinam religionem profitentur (cioè i Copti) ipsique Aethiopes nostri semet „ Iacobitas vocitant, ut ex epistola regis Af-seguedi ad gubernatorem generalem „ Hollandorum Indiae, nec non ex epistola anonymi ad regem Susneum, aliisque „ eorum scriptis constat.

(1) Ad calcem libri de ecclesia alexandrina. Paris. 1677.
(2) In descriptione Africae p. 87.
(3) In lexico. tom. I. voc. *Alexandrie*.
(4) In indice ad Eutychii annales.
(5) In Prodromo copto, et post lexicon copticum p. 518.
(6) Chron. orient. in historia byzantina. Paris 1680.
(7) Acta sanctorum tom. 5. iunii, Antuerpiae 1709.
(8) Historia patriarcharum alexandrinorum. Paris. 1713.
(9) Concil. Labb. tom. 13. p. 1204.
(10) Comment. in historiam aethiopicam p. 462.

CAPITOLO SECONDO

Della riconciliazione ed unione de' Copti colla S. Chiese romana.

I. Unione de' Copti con gli eretici Giacobiti soriani, ed armeni.

1. Da che i Copti, o Egizi, si separarono, come si è detto, dalla chiesa cattolica per opera degli intrusi patriarchi alessandrini seguaci e difensori dell' empio Dioscoro; s' interruppe ogni loro comunicazione e colla chiesa greca orientale e colla latina occidentale. E perchè i Giacobiti soriani, e gli Armeni nell' Armenia e nella Sirie, sotto particolari patriarchi, conservarono l' istessa eresia di una natura in Cristo, e avversione al sagro concilio calcedonese; si mantenne fre queste tre nazioni il nodo della scambievole amicizia, e massimamente fra i Giacobiti soriani ed egizi; i patriarchi de' quali sono stati soliti mandare gli uni agli altri le lettere sinodiche, per dichiarare la comune loro partecipazione del domma, come costa dal libro intitolato *fides patrum*, che si trova sì in arabico (1) che in etiopico (2), e non contiene altro che le sinodiche de' patriarchi alessandrini ed antiocheni; come osserva il Renaudot nell' istoria alessandrina (3), ove parlando di Giusabo, o Giuseppe, patriarca LII, dice che si rallegrò molto " quod communionem cum antiochena Iacobitarum ecclesia „ non solum per litteras, sed cum ipso patriarcha Dionysio renovasset „. Ed il P. Tomaso di Gesù (4) dal catechismo de' Giacobiti, che in Roma trovasi nella celebre libreria del Cardinale di S. Severino, raccogliendo diversi errori di quella nazione, fra gli altri el numero 3. riporta questo " ee ipsos Syros vocant, et falso „ se iactant Cophti Abyssinos, Armenios, et Nubianos ipsos sequi in fide, quum „ ipsi sint ceteris multo minores ac pauciores, et rege destituti „.

II. Primo unione de' Copti colla S. Chiesa romana sotto Eugenio quarto.

2. Il primo a tentare l' unione de' Copti fu il papa Eugenio quarto, il quale invitò il loro patriarca al S. concilio fiorentino: e questi vi mandò la sua professione con Andrea abbate del monastero di S. Antonio nell' Egitto: come c' insegnano gli atti dell' istesso concilio (5), ove leggesi la lettera di Giovanni patriarca copto, che s' intitola " Iohannes humilis servus servorum Christi, minister „ sedis S. Marci, magnae scilicet Alexandriae, et totius Aegypti, Libyae, Aethiopiae, Pentapoleos occidentalis, Africae, totiusque praedicationis apostoli Marci „: e la bolla di Eugenio quarto (6) intitolata *decretum pro Iacobinis*, che comincia *cantate Domino*; ove il Papa così parla del patriarca, e del di lui inviato " venerabilem fratrem nostrum Iohannem Iacobinorum patriarcham huius „ sanctae unionis cupidissimum a nobis et tota ecclesia merito laudandum et extollendum, ac communi Christianorum favore cum tota sua gente dignum iudi- „ camus. Is enim e nobis per nostrum oratorem, ee litteras excitatus, ut ad nos

(1) Bibliothec. orient. tom. I. cod. arab. 23. pag. 624. et seg.
(2) Ludolf. histor. aethiop. lib. III. cap. 4. §. 41.
(3) Historia patriarch. alexandr. pag. 282.
(4) De salute omnium procuranda. p. 389.
(5) Concil. Labb. tom. 13. p. 1201.
(6) Ibidem pag. 1204.

„ et ad hanc sanctam synodum legationem mitteret, et se ac suam gentem in eadem cum ecclesia romana fide uniret, dilectum filium Andream natione aegyptium, abbatem monasterii S. Antonii apud Aegyptum, in quo et habitasse et mortuus esse sanctus Antonius perhibetur, religione et moribus non mediocriter institutum, ad nos et ipsam synodum destinavit „.

III. Unione de' medesimi tentata da Pio quarto.

3. Nell' anno 1561. Pio quarto procurò di riunire quella nazione, che insieme col suo patriarca era ritornata agli antichi errori. Pertanto inviò a Gabriele patriarca novantesimo quinto il P. Cristoforo Roderico della Compagnia di Gesù; ma senza frutto venno, come raccontano il P. Sacchino (1), ed il P. Sollier (2) nel catalogo di que' patriarchi " Primus totius fraudulentae machinationis telam exorsus est Abrahamus quidam syrus, Romae ad quadriennium commoratus, optime habitus, multisque ornatus muneribus; quorum vice nonnisi summam ingratitudinem et perfidiam pontificio nuncio exhibuit. Patriarcha Gabriel senex versutus ita se ad omnem simulationem formavit temperavitque, ut acceptis, quae Roma deferebantur, donis non exigui pretii, et personam et obedientiam et fidem exuerit, quam binis primum in litteris, tum coram Roderico saepius et palam fuerat professus „. Il patriarca Gabriele novantesimo settimo nella sua lettera a Clemente ottavo (3) riferisce, che Ambrogio vescovo Auriense, fu spedito per nunzio pontificio al suddetto Gabriele patriarca novantesimo quinto " Certiorem etiam reddimus patris Papae sanctitatem, quod tempore patris patriarchae amba Gabrielis, in patriarcharum numero alexandrinae regionis nonagesimi quinti, venit ad eum nuncius patris Papae urbis Romae vir doctus et virtute praeditus, nomine Ambrosius episcopus Auriensis, qui in ecclesiis nostris aegyptiis celebravit „.

IV. E da Gregorio XIII.

4. Successe a questo Gabriele novantesimo quinto il patriarca Giovanni novantesimo sesto, a cui leggesi che il papa Gregorio XIII. inviò con lettere pontificie il P. Giovanni Battista romano della Compagnia di Gesù, siccome attesta il di lui successore Gabriele patriarca novantesimo settimo nell' accennata lettera a Clemente VIII. (4) " Certiorem autem te facimus, pater spiritualis, olim venisse filium benedictum Iohannem Baptistam cum litteris domini patris papae Gregorii XIII. ad patrem patriarcham amba Iohannem in patriarcharum numero nonagesimum sextum „. Il P. Tomaso di Gesù (5) descrive il concilio tenuto nel Cairo dal mese di decembre 1582. sino al primo febraro 1583. dal patriarca Giovanni, e dal P. Gio. Battista nunzio del Papa; in cui letto il breve di Gregorio XIII, dopo varie dispute finalmente consentì il patriarca con i Copti presenti al sinodo, di abbracciare la dottrina cattolica intorno alla incarnazione del Verbo. Ma in breve seguita la morte di quel patriarca, e carcerati dal bassà turco i padri della Compagnia, si frastornò l' affare della unione. " Sed etsi manus dede-

(1) Hist. societ. part. 2. lib. 5. a num. 135.
(2) Act. sanctor. tom. 5. iunii.
(3) Apud Baron. in append. ad tom. 6. annalium.
(4) Baron. tom. 6. annalium. in appendice.
(5) De convers. gentium p. 362. et seq.

„ re veritati, satanas tum omni conatu prohibuit, quin chirographo, quod pro-
„ fessi fuerant confirmarent, tum patriarchae vicario id procurante homine pes-
„ simo, quique ea ratione consequi se posse patriarchatum speraverat; tum mor-
„ te ipsius patriarchae: Turcis quoque, nostros in teterrimum carcerem coniicien-
„ tibus, quasi orientalem illum tractum sive Pontifici maximo, sive Regi catholico
„ subicere vellent. Quae calumnia licet paulo post fuit agnita a Turcis, tamen pro-
„ regi accepta fuit occasio, ut quinque aureorum millia nostri persolverent, si
„ vellent liberari. Quam summam Cophtis et mercatoribus numerantibus, chari-
„ tas Gregorii pontificis maximi liberaliter restituit. Deinceps Maronitarum, qui
„ degunt in monte Libano, seminarium auctum est, ac fides subinde in eas oras
„ propagatur „. Sicchè tutte le cure, che con molto dispendio, e poco o niun frutto, aveva impiegate Gregorio XIII. per la conversione dei Giacobiti egizi e soriani, mandando ai primi il P. Gio. Battista, ed ai secondi Leonardo Abel vescovo di Sidone (1), le ristrinse poi a coltivare la nazione de' Maroniti, sempre mai ubbidiente alla Sede apostolica.

5. L'istesso P. Gio. Battista fu rimandato in Egitto da Sisto V. al patriarca de' Copti Gabriele novantesimo settimo, siccome questi attesta nella mentovata lettera a Clemente VIII. (2) " Ipsum Iohannem Baptistam rediisse ad humilitatem „ nostram cum litteris domini patris papae Sixti quinti, quae dilectionem et „ unionem cum sancta catholica romana ecclesia, et salutares sermones, gregis- „ que custodiam, ac pro eo mundi creatorem orare et precari admonebant; „ quod quidem acceptavimus, eique obedivimus. Crevitque apud nos, et apud „ omnes filios nostros christianos Dei populos gaudium et laetitia, quod ad nos „ pervenerunt litterae tuae, maxime Pater, per dictum filium tuum Hieronymum „. Era questi Girolamo Vecchietti, mandato da Clemente VIII. al medesimo patriarca Gabriele per continuare l'unione già fatta sotto Sisto V. per opera del P. Gio. Battista; e l'istesso Gabriele patriarca ne fa espressa menzione nella prelodata lettera con queste parole: " quam ob causam sanctas litteras tuas ad humi- „ litatem nostram misisti per filium benedictum, dilectum, amabilem, devotum, „ orthodoxum, Hieronymum Vecchiettum „. Fra i molti codici manoscritti arabibici e coptici procurati in quella occasione per la libreria vaticana da Girolamo Vecchietti inviato di Clemente VIII. alla nazione de' Copti, trovasi nei codici arabici num. 169. e 187. descritta la professione di fede fatta dal detto patriarca Gabriele novantesimo settimo, e mandata a Roma per mezzo dei di lui inviati Giuseppe, ed Abdelmessia, preti e monaci del monastero di S. Macario nella Nitria dell'ordine di S. Antonio; i quali in risposta alle lettere pontificie ricevute per mezzo del Vecchietti, furono da quel patriarca mandati a Roma, ove fecero la celebre legazione descritta dall' emo Baronio (3). " Sanctitatem tuam cer-

E da Sisto quinto, e seguita poi sotto Clemente VIII.

(1) Thomas a Iesu de conversione gentium lib. 7. c. 14. p. 386.

(2) Apud Baron. tom. 6. annalium.

(3) Tom. 6. annalium.

„ tiorem facio ego humilis, missos esse a nobis cum his litteris filios benedic„ tos sacerdotem Iosephum, et sacerdotem Abdelmessiam „ Il Baronio descrive 1. la lettera del patriarca Gabriele a Clemente VIII. in data de' 22. novembre 1593. 2. l'istruzione fatta ai detti suoi inviati il dì mese ed anno sudetti. 3. la lettera di Gio. *comus*, cioè *hegumeno*, o arciprete della chiesa alessandrina, all'istesso Pontefice, in data de' 18. decembre 1593. mandata con Barsuma arcidiacono dell'istessa chiesa, e nipote del detto hegumeno 4. la professione di fede fatta dai detti sacerdoti e monaci Giuseppe, ed Abdelmessia, e dall'arcidiacono Barsuma, a nome del patriarca Gabriele, e dell'arciprete Giovanni, *in urbe Roma coram summo Pontifice, praesentibus S. R. E. Cardinalibus, die 15. ianuarii anno 1595.*

VI. Però con poco frutto.

6. Con tutto ciò quanto fosse fruttuosa questa solenne conversione ed unione del patriarca Gabriele, lo dimostrò l'effetto: perchè in lui s'estinse la fede cattolica, che non si legge professata più da veruno de' suoi successori. Onde meritamente scrive il Renaudot (1): " an sincero animo orthodoxam fidem Gabriel „ professus fuerit, Deus novit. Sed quicquid ipse habuerit in animo, decantata „ certe illa et nimium celebrata unio fructum nullum tulit, non magis quam tot „ aliae „

CAPITOLO TERZO

Dello stato presente de' Copti; e come i monaci di questa nazione furono chiamati a Roma per occupare l'ospizio di S. Stefano posto dietro la basilica vaticana.

I. I patriarchi copti scrissero ad Urbano VIII. ed a Clemente XI.

1. Dal patriarca Gabriele novantesimo settimo, che visse ne' tempi di Clemente VIII, sino al presente, non si trova, che alcun patriarca abbia scritto ai sommi Pontefici, eccetto il patriarca Matteo centesimo (2) che scrisse ad Urbano VIII, e Giovanni patriarca centesimo terzo che scrisse a papa Clemente XI. nell'anno 1700. Ma non contengono simili lettere altro che la ricognizione del primato del romano Pontefice, confessato senza difficoltà da' Copti ed Abissini (3) in virtù de' canoni de' concilii antichi: non però l'abiura degli errori dioscoriani, nè l'accettazione del concilio calcedonese, che sono i punti essenziali, a' quali devono astringersi que' popoli, per essere tenuti sinceramente cattolici.

II. Molti Copti si fanno cattolici nel secolo presente.

2. Quantunque però il mentovato patriarca Giovanni centesimo terzo, che pontificò dall'anno 1676. sin all'anno 1718. non si sia mai indotto a fare publica professione della fede cattolica, fu nondimeno molto propenso verso i professori della medesima. Onde nel suo patriarcato si propagò la dottrina ortodossa presso

(1) Histor. patriarch. alexandrinorum p. 612.
(2) Chron. orient. edit. venet. 1730. Pag. 159.
(3) Ludolf. histor. aethioph. tom. 1. lib. 3. cap. 7. n. 16, et tom. 2. pag. 444.

i Copti, e non pochi di questi nell' Egitto abiurarono apertamente l'eresia, e si riconciliarono colla S. Chiesa, per opera massime de' missionari della S. Congregazione di Propaganda, dalle relazioni de' quali apparisce che anche sotto Pietro patriarca centesimo quarto, che pontificò dall' anno 1718. all' anno 1727; e sotto Giovanni centesimo quinto, che presentemente governa quella nazione, si è dilatata non poco la religione sino nella Tebaide, cioè in Achmin, in Gerge, in Necade, ed in altre città dell' Egitto superiore.

3. E perchè sino dalla fondazione del collegio urbano di Propaganda furono istituiti dall' eccmã casa Barberini alcuni alunnati per gli Abissini, ed altri per i Copti, e de' primi ne erano già venuti alcuni giovani dall' Etiopia per opera de' PP. Riformati di S. Francesco; si procurò d' ordino della santa memoria di papa Clemente XI. di farne anche venire de' Copti: siccome infatti riuscì per mezzo de' medesimi Copti cattolici, che si trovavano nel Cairo, e de' loro corrispondenti in Roma: cosa che per lo passato, non si potè mai ottenere, per quante diligenze si fossero fatte. III. Alunni Copti nel collegio urbano di Propaganda.

4. Intanto per maggiormente stabilire la santa fede fra i Copti, pensò l'istesso Clemente XI. d' introdurre anche in Roma, oltre gli alunni secolari del collegio urbano, i monaci dell' istessa nazione; i quali chiamati per ordine di sua Santità da persone pratiche dell' Egitto, vi giunsero dopo la morte dell' istesso Pontefice. Onde dal successore Innocenzo XIII. di gloriosa memoria ebbero bensì un onesto assegnamento per vivere; ma non già la disegnata chiesa di S. Stefano posta dietro la basilica vaticana a canto alla chiesa di S. Marta. IV. Monaci chiesini introdotti nella chiesa di S. Stefano.

5. Questa chiesa di S. Stefano col vicino monastero fu fondata da S. Leone magno pontefice, come si legge presso Anastasio bibliotecario, e nel breviario romano: " aedificavit monasterium vicinum basilicae sancti Petri. „ E nella iscrizione posta da Clemente XI. sopra la porta della medesima chiesa, allorchè nell' anno 1706. la ristorò: " Clemens XI. Pontifex maximus ecclesiam hanc a Leone „ magno pontifice cum monasterio instructam etc. „ Dalla proprietà di quei primi monaci passò al capitolo di S. Pietro per concessione de' papi Sergio secondo e Leone quarto; e confermò la detta concessione Leone nono, dall' anno 1049. all' anno 1054, come costa della bolla del medesimo Pontefice, che si conserva originalmente in pergamena nell' archivio della basilica vaticana. V. Fondata da S. Leone magno papa.

6. L' emõ Baronio crede, che Alessandro terzo nell' anno 1177. abbia dato l' uso della detta chiesa agli Etiopi Abissini ad istanza del loro rè, chiamato volgarmente Preteianni (1). " Quae autem secuta sint, nos latet „ (parla (2) delle „ lettere corse tra Alessandro terzo, e quel rè:) nisi quod sive ab ipso Alexandro „ papa, sive ab aliis eiusdem sedis apostolicae Pontificibus constat Aethiopibus is- VI. Non sotto Alessandro terzo ma sotto Eugenio quarto.

(1) L' improprietà di questa volgare denominazione è derisa dal Ludolfi nelle cose etiopiche; e meglio scrive questo nome il Forteguerri nelle missioni p. 25. Nota dell' Editore.

(2) Tom. 12. ad ann. 1177.

„ tis regni Preteianni, Abissinis dictis, datam ecclesiam S. Stephani promarty- „ ris, una cum eius habitationibus, sitam post absidem basilicae S. Petri, quam „ in hanc usque possident diem. „ Ma pare più verisimile, che i detti monaci abissini non abbiano ottenuta quella chiesa, che da Eugenio quarto dopo il concilio fiorentino, a cui vennero da Gerusalemme e dall'Egitto molti monaci abissini e copti, siccome apparisce dagli atti (1), ove si fa menzione di Nicodemo abbate degli Abissini di Gerusalemme, e di Andrea abbate di S. Antonio nell'Egitto, del patriarca copto alessandrino, e di Costantino rè dell'Etiopia. Il Cicconio (2) afferma, che l'abbate Andrea con dodici monaci nel 1441, dopo avere prestata l'ubidienza, e professata la fede nel concilio fiorentino, venne a Roma, e fu d'ordine del Papa alloggiato in S. Lorenzo in Damaso. " Anno 1441. die 10. octobris abbas S. „ Antonii in Aegypto, vir insignis apud imperatorem Aethiopiae, vulgo presbyte- „ rum Iohannem vocatum, duodecim fermo monachis comitantibus, Romam venit. „ Hospitatus est ad S. Laurentium in Damaso; et postea capita apostolorum ac „ ceterae reliquiae urbis monstratae ei fuerunt „. Leggesi nell'appendice agli atti del concilio fiorentino (3) il breve di papa Eugenio quarto al capitolo di S. Pietro, per mostrare il volto santo al detto abbate Andrea. Allora credesi concesso agli Abissini l'ospizio e chiesa di S. Stefano: perchè prima del pontificato di Paolo terzo, che regnò dall'anno 1534. all'anno 1549, già se ne trovavano in possesso, come costa dal libro etiopico (4) stampato in Roma nel 1513. per opera de' medesimi monaci abissini; i quali nel 1548. sotto Paolo terzo stamparono anche il nuovo testamento, ove nell'epilogo alle epistole di S. Paolo, Tesfa-Sion uno di que' monaci, dice così parlando del Papa: " non inveni requiem neque corporis neque „ animae, nisi Romae. Requies autem animae est fides Petri orthodoxa; corporis „ vero est successor Petri Paulus tertius „. Nella lapide sepolcrale del medesimo Tesfa-Sion, detto altrimenti Pietro monaco, che sta nella chiesa di S. Stefano, leggesi ch'egli morì nel 1550, dopo di aver dimorato in Roma dodici anni. E in un'altra lapide, che Marco priore de' monaci abissini morì nel 1581.

VII. Vi stanno sino al pontificato di Innocenzo XI, e mancando essi, vi furono istituiti custodi della chiesa di S. Stefano, primieramente Matteo Nejroni maronita.

7. Da certe regole fatte e sottoscritte da monsignor Mattei maggiordomo del sacro palazzo apostolico, che si prescrivono all'amministatore, ai monaci abissini (che ivi si chiamano *frati indiani*) ed ai pellegrini della stessa nazione, e si conservano originalmente nel medesimo ospizio di S. Stefano, si deduce che vi si mantennero que' monaci sino al pontificato d'Innocenzo XI, di cui monsigr. Mattei si chiama maggiordomo; e che oltre l'abitazione e chiesa contigua di S. Stefano, avevano anche gli alimenti dal palazzo apostolico. Pochi anni dopo essendo morti gli ultimi Abissini, che abitavano in quell'ospizio, e non venendone altri a Roma, fu data la cura di essa chiesa a D. Matteo Naironi sacerdote maronita, allora scrittore delle lingue siriaca ed arabica nella libreria vaticana.

(1) Concil. labb. tom. 13. a pag. 1201.
(2) Nella vita di Eugenio IV.
(3) Concil. labb. tom. 13. pag. 1218.
(4) Psalterium aethiopic. Romae 1513. in 4.

8. Nell' anno 1705. li 10. ottobre Clemente XI. spedì un breve in favore dell' abbate D. Silvestro Campana beneficiato di S. Pietro, facendolo cappellano perpetuo, e rettore non amovibile della chiesa di S. Stefano, con assegnargli quegli emolumenti, che dal palazzo apostolico si davano agli Etiopi Abissini.

VIII. E poi l' abbate D. Silvestro Campana.

9. Nel 1724. li 31. agosto la gloriosa memoria di papa Benedetto XIII. spedì un' altro breve all' emo Ansidei, allora assessore del S. officio, ed arcivescovo titolare di Damiata, nel quale lo dichiarava coadiutore *cum futura successione* del detto abbate Campana nell' officio di cappellano e rettore della chiesa di S. Stefano, ed interprete degli Etiopi Abissini; ed essendo morto l' abbate Campana li 9. agosto 1729, si diede luogo alla successione nel mentovato officio ed emolumenti all' emo Ansidei.

IX. E finalmente il sig. card. Ansidei.

10. Intanto per parte de' Copti ed Abissini si presentò un memoriale all' istesso pontefice Benedetto XIII., acciocchè si degnasse, dichiarando nulla la sudetta coadiutoria, di reintegrare gli oratori nel possesso della loro chiesa concessa già da' sommi Pontefici, e da essi oratori non mai abbandonata: imperocchè morti gli ultimi monaci, come si è detto, senza avere il modo di farne venire degli altri, la S. Congregazione di Propaganda, come protettrice de' medesimi, in diverse occasioni aveva spedita lettere nell' Egitto e nell' Etiopia per chiamarne altri; e specialmente nell' anno 1704. quando ordinò Clemente XI, che fosse ristorata quella chiesa ed abitazione per gli Etiopi; ed il medesimo Pontefice alcuni anni dopo, vedendo che non era aperta la strada dell' Etiopia, fece chiamare dall' Egitto i Copti, che sono dell' istesso rito degli Abissini, per collocarli in quell' ospizio; e questi giunti in Roma, trovarono già passato a miglior vita il loro benefattore.

X. Supplicano i monaci copti per essere reintegrati con gli Abissini nella loro chiesa di S. Stefano.

11. Ma mentre le ragioni de' Copti d' ordine di Benedetto XIII. si esaminavano dalla S. Congregazione di Propaganda, morì l' emo Ansidei nel febraro dell' anno 1730. Onde mediante la protezione del sig. card. Petra prefetto di Propaganda si ottenne per li Copti ed Abissini quell' ospizio: ed in virtù del rescritto del sig. card. Lercari segretario di Stato *ex audientia Sanctissimi* sotto il giorno 17. febraro dell' istesso anno, ne fu preso il possesso li 19. detto dal predetto card. Petra a nome de' Copti ed Abissini, e vi s' introdussero intanto il P. Macario Asmalla monaco antoniano, ed il sacerdote D. Giovanni Teodoro Chiat, amendue Copti, i quali si trovavano presenti in Roma unici di tale nazione.

XI. Ottengono la grazia da Benedetto XIII.

12. Essendo poi passato a miglior vita Benedetto XIII, e non potendosi spedire il breve confermatorio della grazia conceduta per rescritto alla supplica de' Copti ed Abissini; s' impetrarono dagli emi capi d' ordine in Sede vacante i soliti emolumenti; i quali poi furono confermati insieme colla concessione dell' eletto Clemente XII. con breve spedito li 15. gennaro 1731, col quale si dichiara, oltre le altre cose spettanti al buon governo di quei monaci copti ed abissini, che debbano in perpetuo dipendere dalla S. Congregazione di Propaganda, e dal di lei prefetto dover-

XII. Confermata con breve di Clemente XII.

si deputare per rettore ed amministratore una persona pratica delle loro lingue, siccome fu deputato l'Autore della presente dissertazione.

XIII. I monaci copti chiamati a Roma per la chiesa di S. Stefano, e collocati nel monastero de' SS. Pietro e Marcellino, per farvi il noviziato.

13. Frattanto l'emo sig. card. Petra protettore scrisse al Cairo li 2. decembre 1730. al vice prefetto de' minori Osservanti riformati, acciocchè scegliesse due altri Copti, e susseguentemente li mandasse quà per essere in detto ospizio collocati. Al di cui comando ubbidendo il vice prefetto, inviò i più volte menzionati diaconi Antonio del Cairo, e Macario della Tebaide. E questi giunti in Roma nel principio dell' anno 1732, con ordine dell' istesso prefetto card. Petra li 7. gennaro furono ammessi dall' amministratore in detto ospizio, e li 17. del medesimo mese mandati al monastero de' SS. Pietro e Marcellino de' monaci maroniti di S. Antonio del monte Libano, per far ivi il noviziato, ed a tempo debito anche la professione monastica dell' istituto di S. Antonio, per ritornare poi al sudetto ospizio e chiesa di S. Stefano, ad esercitarvi l'instituto monastico secondo il proprio rito coptico.

XIV. Fatta la professione, e volendosi ordinare sacerdoti, dimandano l'assoluzione e dispensa necessaria.

14. Ora avendo fatta la professione monastica li 7. gennaro del presente anno 1733., ed essendo sufficientemente istruiti e nel proprio rito coptico e nelle cose necessarie per gli ordini sagri, hanno i medesimi due oratori monaci e diaconi copti umiliato a questa S. Congregazione del S. officio l'annessa supplica per l'assoluzione e dispensa necessaria.

XV. Essendo sospesi, ed irregolari come ordinati dagli eretici.

15. Gli ordinati dagli eretici, sono sospesi ed irregolari; e pertanto hanno bisogno di essere assoluti e dispensati; come è dottrina comune e pratica della chiesa cattolica, cap. *statutum de haereticis* in sexto; e Clemente VIII. in instructione de Italo-graecis ff. *ordinati ab episcopis schismaticis alias rite ordinatis*; e si prova dall'emo Petra *in comment. ad constitutiones apostolicas tom.* 4, *ad constit.* 29. *Eugenii quarti*, *pag.* 579. Onde gli oratori Copti essendo stati ordinati lettori, suddiaconi, e diaconi da vescovi copti eretici, cioè Antonio del Cairo da Giovanni centesimo terzo patriarca alessandrino, e Macario della Tebaide da Pietro vescovo aitifese nell' Egitto superiore; devono essere assoluti e dispensati dalla Santità sua, per poter ricevere lecitamente il sacerdozio.

XVI. Interstizi non osservati da' Copti negli ordini.

16. Si aggiungono nella presente materia due circostanze notabili. La prima è, che ambedue gli oratori Copti hanno ricevuto in una sola giornata, e nella età di quasi undici anni, tutti e tre gli ordini sudetti, compresovi il diaconato, e ciò secondo l'uso, o più tosto abuso, comune degli eretici Copti, Abissini, Giacobiti, Nestoriani, ed Armeni. Ed in ispecie de' Copti così scrive il P. Tomaso di Gesù (1). " Conferuntur quoque ordines, excepto presbyteratu, omni aetati, etiam immediate post baptismum parvulis, simulque dantur tonsura, et quatuor gradus, et diaconatus, et subdiaconatus; nec hisce conferendis interstitia, vel tempora particularia determinata sunt ". Nel che si pecca contro due canoni; il primo degli interstizi tra un ordine e l' altro; il secondo della atà, che si richiede per gli ordini, massimamente del suddiaconato e diaconato. Quanto agli interstizi, Ga-

(1) De convers. gentium pag. 361.

spare Inenin nel commentario de' sacramentis, dissertat. 8. quaest. 8. cap. 3. p. 587. afferma non incorrersi in alcuna irregolarità per la inosservanza di essi. „ Utrum irregularitatem incurrat, qui non dispensatus a servandis interstitiis, or- „ dines etiam maiores recipit? Resp. in iure novo non extare legem, qua legis „ de servandis interstitiis infractio, suspensione aut irregularitate castigetur. Quanto all' età, egli è certo, che il lettorato in oriente ne' tempi antichissimi si dava anche ai fanciulli immediatamente dopo il battesimo. Palladio nella vita di S. Giovanni grisostomo scrive, che fu da Melezio patriarca antiocheno insieme battezzato ed ordinato lettore *lavacri regeneratione mundatum, lectorem ordinavit*. E lo scrittore della vita di S. Eutimio abbate (1) afferma, che fu dalla madre presentato al vescovo di Melitina, *qui quum eum baptizasset, et pilos, qui ex lege tondentur pueris, totondisset, in gradum lectorum eum cooptavit*. Altri esempi de' Latini porta il Tomasino (2) tom. 1. lib. 2. cap. 68. pag. 443. Con tutto ciò nel concilio sardicese s' inculcano espressamente gli interstizi, mentre ordina (3) " ut non prius ordinetur episcopus nisi ante et lectoris munere, et officio diaco- „ ni et presbyteri, fuerit perfunctus; et ita per singulos gradus, si dignus fuerit, „ ascendat ad culmen episcopatus „ Nel codice poi di Giustiniano (4) si determina, che non si ordini il prete, se non d' anni 35, il diacono e suddiacono d' anni 25, ed il lettore d' anni 18. Finalmente il concilio trullano (5) prescrive a' preti l' anno 30, a' diaconi l' anno 25, ed a' suddiaconi l' anno 20. Niuno però de' concilii orientali prescrive pena di sospensione a' trasgressori delle sudette determinazioni.

17. La seconda circostanza è, che i Copti, siccome anche i Giacobiti soriani, e i Nestoriani, ricevuti come sopra in età fanciullesca gli ordini del lettorato e suddiaconato, e quello ancora del diaconato, contraggono poi il matrimonio; onde in virtù del canone 9. del concilio anciràno, incorrono nella sospensione degli ordini: " diaconi quicumque ordinantur, si in ipsa ordinatione protestati „ sunt, et dixerint velle se coniugio copulari, quia sic manere non possunt; hi si „ postmodum uxores duxerint, in ministerio maneant, propterea quod eis episco- „ pus licentiam dederit. Quicumque sane tacuerit, et susceperit manus impositio- „ nem, professi continentiam, et postea nuptiis obligati, a ministerio cessare debebunt. „ Uno degli due oratori, cioè Antonio del Cairo, sette ovvero otto anni dopo di avere ricevuti i tre sudetti ordini, prese moglie, che poi morì prima di portarsi lui a Roma, secondo l' attestato del P. Idelfonso vice prefetto del Cairo (6). " Li due poi che mando buonissimi cattolici, uno è del superiore Egitto, chiamato Gabrian figlio di Abdessid, ed è d' anni ventuno in circa, non sposato „ mai: l' altro è del Cairo, chiamato Farah, forse d' anni trenta, o chierico dia-

XVII. Matrimonio contratto dai Copti dopo il diaconato.

(1) Apud Surium die 20. ianuarii.
(2) Vetus et nova ecclesiae disciplina de beneficiis.
(3) Can. 13.
(4) Cod. de episcopis et cler. novell. 123. cap. 1.
(5) Can. 14. 15.
(6) Lettera del primo settembre 1731.

„ cono, il quale era sposato con una sola moglie, che era vergine, ordinato chie-
„ rico, suddiacono, e diacono, in un solo giorno, siccome è l' uso de' Copti: e la
„ moglie morì quest' anno 1731. „ Così chiamavansi nel secolo; cioè *Gabrian*, Macario della Tebaide; e *Farah*, Antonio del Cairo. Il dubbio è se Antonio del Cairo, avendo presa moglie dopo il diaconato, sia incorso nella sospensione. Se fosse stato ordinato avanti l' uso della ragione, è certo, che non sarebbe obbligato alla castità, siccome presso Tomaso di Gesù (1) rispondono i teologi al quesiti del patriarca de' Maroniti proposti nel sinodo dell' anno 1578 " 2. Crea-
„ mus insuper pueros quinque vel sex annorum subdiaconos. Responsio ad
„ secundum. Sapienter ecclesia (distinct. 77. et 78.) in ordinandis non solum usum
„ rationis requirit, sed perfectam magis minusve aetatem pro ordinum varietate;
„ idque tum ratione characteris, tum ratione annexi voti castitatis, quo nul-
„ lus nisi sciens et volens debet obstringi. „ Ma perchè si sa, che fu ordinato in età che aveva l' uso della ragione, cioè d' anni in circa undici; perciò da una parte pare che con prender moglie abbia violato il canone, che obbliga anche gli orientali a non contrarre matrimonio dopo l' ordine sagro, sotto pena di sospensione e privazione del ministero; e dall' altra parte la consuetudine universale presso i Copti di ordinarsi in età immatura i diaconi, e di contrarre questi il matrimonio nell' età matura, pare che sia il caso preciso del concilio anciranno, cioè che vi s' intenda la protesta nell' ordinando di essere libero a prendere moglie al tempo suo. " Diaconi quicumque ordinantur, si in ipsa ordinatione protestati sunt,
„ et dixerint velle se coniugio copulari, quia sic manere non possunt, hi si post-
„ modum uxores duxerint, in ministerio maneant „. Con tutto ciò *ad cautelam*, almeno condizionatamente, si potrebbe dispensare dalla *bigamia similitudinaria*,
„ quae contrahitur, quando quis post susceptum ordinem sacrum contraxit et
„ consummavit matrimonium etiam invalide contractum. (Cabassut. *in instit. canon. lib.* 5. *cap.* 19. *n.* 4. Iuenin. *de sacramentis dissert.* 12. *quaest.* 6. *cap.* 1. *art.* 6. *pag.* 745.)

(1) De convers. gentium pag. 483. 489. 490.

PARTE SECONDA

DEL VALORE DEL SACRAMENTO DELL'ORDINE CONFERITO DAI VESCOVI COPTI.

Poichè questa sacra Congregazione di Propaganda vuole udire relazione intorno alla validità della forma che usano i vescovi copti eretici nel conferire gli ordini sagri; per dare una piena notizia, si divide la presente seconda parte in otto capitoli.

CAPITOLO PRIMO

Libri pontificali coptici.

1. Fra le interrogazioni, che diconsi fatte al sommo Pontefice dal patriarca de'Maroniti, da manifestarsi poi insieme colle risposte della santa Sede nel sinodo dell'anno 1578. intorno al sagramento dell'ordine, una è questa (1). " In nostro „ pontificali conferuntur ordines sine forma per modum precationis dicendo a Dio: „ *ut eligas hunc diaconum in presbyterum*. Et siquid in hoc sit dubii, nobis in„ sinuare dignemini: quamquam in posterum secundum pontificale romanum, quod „ modo de novo a legatis Sanctitatis vestrae in linguam nostram vulgarem est con„ versum, illos conferemus. „ La risposta è addattata alla proposta. " Responsio. „ Posthac iuxta pontificalis romani ritem habeantur ordinationes. Quae vero ante„ hac praeter illud factae sunt, quales fuerint, iudicari certo non potest, nisi huc „ mittant illi suum pontificale, ut eius ritibus et caerimoniis perspectis, facilius de „ re tota statuatur. „ Non è quì luogo di esaminare la verità del fatto; mentre si sia, che il patriarca de' Maroniti siasi sempre servito, o tuttavia si serva del pontificale e rito siriaco, e non del romano; nè voglio considerare l' assurdità della pretesa proposta e della risposta, che quel patriarca colla nazione si sarebbe in avvenire servito del pontificale romano; mentre se erano nulle o dubbie le ordinazioni passate, dubbie o nulle doveano essere le future ordinazioni anche fatte secondo il pontificale romano, il quale dà bensì la vera materia e forma dell' ordinazione, ma nel caso solamente che il ministro, cioè il vescovo, sia stato prima validamente ordinato; altrimenti un laico col pontificale romano potrebbe fare valide ordinazioni; il che è manifestamente assurdo. Lodo bensì la prudenza della risposta in quanto concerne il giudicare delle ordinazioni passate, ciò che dicesi non potersi prudentemente, senza conoscere il pontificale medesimo, col quale sono state fatte: " quae vero antehac praeter illud factae sunt, quales fue-

1. L'unico modo di giudicare del valore de' sagramenti è il riconoscere il rituale ed i pontificali.

(1) Thomas a Iesu pag. 483. Interrogationes factae Sanctitati suae a rmo patriarcha Maronitarum manifestandae in synodo anni 1578.

„ rint, iudicari certo non potest, nisi hunc mittant illi suum pontificale, ut eius „ ritibus et caerimoniis perspectis, facilius de re tota statuatur. „ L'unica maniera di poter decidere della validità de' sagramenti, è il riconoscere i rituali. Il che se avessero fatto alcuni teologi e missionari, non avrebbero pronunciato così facilmente contro i riti della chiesa orientale; anzi come dimostrano i più accurati teologi, non averebbero eccitate tante controversie, con discordia notabile di opinioni anche circa la materia e forma degli ordini del rito della santa chiesa romana.

II. Pontificali manoscritti coptici che si trovano nella libreria vaticana.

2. Nella libreria vaticana abbiamo due codici manoscritti antichissimi, che contengono le ordinazioni de' Copti in lingua coptica o egiziaca, con la propria interpretazione arabica. Il primo segnato num. XIII. fra i MSS. copto—arabici, in 4, di carta bambagina, scritto da Teodoro sacerdote alessandrino, e donato alla vaticana del card. Luigi Capponi bibliotecario, come notasi nel principio e fine del medesimo. Vi stanno le ordinazioni seguenti. Ordinatio *anagnostae*, seu lectoris pag. 1. Ordinatio *subdiaconi* pag. 4. Ordinatio *diaconi* pag. 7. Ordinatio *presbyteri* pag. 10. Ordinatio *hegumeni*, hoc est *archi-presbyteri*, che il Baronio (1) chiama *comus*, e traduce *chorepiscopus*; ed il P. Kirker (2) presso il Morino corrottamente scrive *abigumenos*, pag. 14. Ordinatio *archidiaconi* pag. 18. Ordinatio *episcopi* pag. 19. Benedictio *metropolitani* pag. 31. Consecratio *patriarchae alexandrini* pag. 34. Oratio ad constituendum *psalmistam*, seu cantorem pag. 64.

3. Il secondo codice segnato num. XXV. fra i manoscritti copto-arabici, in fol. di carta bambagina, scritto per uso di Filoteo vescovo copto di Antinoo, che fu a' tempi del patriarca Gabriele novantesimo quinto nel numero de patriarchi alessandrini, a cui sotto Pio quarto nel 1561. furono mandati Ambrosio vescovo auriense, ed il P. Cristoforo Roderico della Compagnia di Gesù, come si è detto di sopra. Vi si contengono le infrascritte ordinazioni. Ordinatio *anagnostae* pag. 1. Ordinatio *subdiaconi* pag. 9. Ordinatio *diaconi* pag. 19. Ordinatio *presbyteri* pag. 32. Ordinatio *hegumeni* pag. 47. Ordinatio *archidiaconi* pag. 59. E questo è quel codice, dal quale fece la sua traduzione il P. Kirker; che fu de' libri della celebre libreria di Pio secondo, e poi passò alla casa dei PP. Teatini di S. Andrea della Valle, e dal card. Casanate bibliotecario fu comperato per la libreria vaticana, come notasi nel principio: e di esso così scrive il Morino (3). " Antiquissimus est codex, lingua et charactere copticis seu aegyptiacis scriptus; nonnulla „ etiam erant arabice et charactere arabico exarata. Hunc codicem iussu cardi- „ nalium S. Congregationis de propaganda fide ex lingua coptica et arabica in „ latinum transtulit Athanasius Kircherius e societate Iesu presbyter, vir lingua- „ rum, et variarum scentiarum cognitione insignis, qui iampridem linguae et an-

(1) Tom. 6. annalium in appendice.
(2) Morin. de sacris ordinat. pag. 508.
(3) De sacris ordinat. pag. 504.

„ tiquitatum cophticarum illustratione nomen suum celebre reddidit. „ La traduzione kircheriana leggesi inserita da Leone Allazio nel suo libro chiamato *symmicta*; e dal Morino fra le altre ordinazioni orientali, dalla pag. 505.

4. Due altri codici manoscritti moderni sono stati ultimamente portati dall' Egitto d'ordine della S. Congregazione di Propaganda, e collocati nella Vaticana, de' quali si descrive il contenuto nella bibliotheca orientale tom. 3. part. 1. pag. 641. e 642. Il primo contiene le ordinazioni del *lettore*, del *suddiacono*, del *diacono*, del *prete*, dell' *hegumeno*, e dell' *arcidiacono*. Il secondo le ordinazioni del *vescovo*, del *metropolitano*, del *lettore*, del *suddiacono*, del *diacono*, del *prete*, e dell' *hegumeno*.

CAPITOLO SECONDO

Numero degli ordini presso i Copti o gli altri orientali.

I. Numero degli ordini coptici greci e siriaci.

1. Dai pontificali coptici, qui sopra riferiti, si raccoglie che le ordinazioni, consecrazioni, e benedizioni presso i Copti si contano sino al numero di 10. cioè 1. Psalmista, o Cantore. 2. Anagnoste, o Lettore. 3. Hypodiacono, o Suddiacono. 4. Diacono. 5. Arcidiacono. 6. Prete. 7. Hegumeno, o Arciprete. 8. Vescovo. 9. Metropolitano, o Arcivescovo. 10. Patriarca. Ma siccome i Greci, i Melchiti, i Maroniti, i Giacobiti, i Nestoriani, così anche i Copti distinguono gli ordini dagli uffici, benchè gli uni e gli altri abbiano le proprie consecrazioni, come si è notato nella biblioteca orientale tom. 3. part. 2. cap. 13. pag. 789. Nell' eucologio greco sì manoscritto che stampato, hanno particolare consecrazione i seguenti ordini ed uffici (1) 1. Cantor. 2. Lector. 3. Hypodiaconus. 4. Ceroferarius, et deputatus. 5. Oeconomus. 6. Diaconus. 7. Archidiaconus. 8. Diaconissa. 9. Presbyter. 10. Protopresbyter. 11. Chorepiscopus. 12. Hegumenus. 13. Ecclesiarcha. 14. Episcopus. 15. Metropolita. 16. Patriarcha. Nel siriaco de' Maroniti 1. Cantor. 2. Lector. 3. Subdiaconus. 4. Diaconus 5. Archidiaconus. 6. Presbyter. 7. Periodeuta. 8. Archipresbyter. 9. Chorepiscopus. 10. Episcopus, et Metropolita. 11. Patriarcha. I Giacobiti aggiungono 12. Hegumenus, et Diaconissa. I Nestoriani. 1. Lector. 2. Hypodiaconus. 3. Diaconus. 4. Archidiaconus. 5. Presbyter. 6. Chorepiscopus, et Periodeuta. 7. Episcopus. 8. Metropolita. 9. Patriarcha.

2. Benchè differiscano gli orientali fra di se nel numero o nelle benedizioni de' qui enumerati ordini ed uffici, convengono però in due cose; 1. che distinguono gli ordini dagli uffici. 2. che in tutti i riti è la medesima materia e forma. E quanto al primo, tengono universalmente per ordini i seguenti. 1. Lettore. 2. Suddiacono. 3. Diacono.

(1) Morin. p. 82. 99. 103. 104. 113. 114. 115. 116. 117. Goar pag. 234. 237. 262. 280. 284. 287. 489. 490. Habert. pag. 26.

4. Prete. 5. Vescovo. I Siri premettono al lettorato il cantorato, nè conferiscono quello senza questo. Ma presso i Greci e Copti il cantorato è una semplice benedizione ad arbitrio del vescovo, come si nota nell'eucologio greco, dopo l'ordinazione del lettore. " Et dicto amen, datur lectori liber, in quo continentur epistolae apostolorum; et paucis lectis, accipit a pontifice pacem. Quod si cantor sit qui ordinatur, " aliquid recitat ex psalterio, quod epistolis praemitti solet ". L' arcidiacono e l' hegumeno sono due benedizioni, che non si hanno da' Copti come necessarie per salire agli ordini maggiori di prete o di vescovo, ma solamente a chi è destinato per tal carica di soprintendere e presiedere ai diaconi o ai preti. Così anche presso i Greci si conferiscono gli uffici colla benedizione episcopale al ceroferario o deputato, all'economo, all'arcidiacono, alla diaconessa, al protopapa o arciprete, al chorepiscopo, all' hegumeno, ed all' ecclesiarca. E presso i Siri all'arcidiacono, al periodeuta, all'arciprete, ed al chorepiscopo. Il vescovo metropolitano e il patriarca, è un solo ordine presso tutti gli Orientali: ma differisce l' ordinazione più nelle cerimonie, che nella sostanza. Notasi però, che quando un prete è eletto metropolitano o patriarca, non riceve tutte e tre le ordinazioni di vescovo, di metropolitano e di patriarca, ma solamente quella del suo titolo. E quando un vescovo o metropolitano è promosso al patriarcato, non gli si recita la forma essenziale dell' ordinazione vescovile, ma si tralascia questa, per non iterare l' ordinazione, e si fanno le cerimonie che non contengono una nuova ordinazione.

3. Che poi gli ordini nella chiesa orientale siano i sopra riferiti, è cosa accertata presso gli eruditi; e per prova basta l' autorità dell'ottavo sinodo generale, e del papa Giovanni VIII. L' ottavo sinodo (1) conta gli ordini in questa guisa. " Si vero quis per „ nullam suspicionem praedictae concupiscentiae expectationis, sed propter ipsum bo„ num humilitatis, quae est circa Christum Iesum, abrenuncians mundo fiat clericus „ aut monachus, et omnem gradum ecclesiasticum transigens, per definita nunc tem„ pora irreprehensibilis inventus extiterit et probatus, ita ut in gradu lectoris annum „ compleat, in subdiaconi vero duos, sitque diaconus tribus, et presbyter qua„ tuor annis; bene placuit huic sanctae et universali synodo eligi hunc et admitti „. Giovanni VIII nella lettera all' imperatore greco dopo la riconciliazione di Fozio: " volumus autem, ut talis promoveatur per singulos gradus ecclesiasticos „ probatus, ut sit primum lector, deinde acolythus, post diaconus, tum presby„ ter, post haec episcopus „; ove prendesi il nome di acolito per suddiacono. Che presso gli orientali il suddiaconato e lettorato siano i soli ordini minori, lo dimostra il Morino part. 3. de sacris ordinationibus exercitat. 11. per totum; il quale nel cap. 3. pag. 204. risponde alla obiezione, che contro gli orientali medesimi potrebbe farsi dalla lettera di Innocenzo IV al vescovo tusculano legato della Sede apostolica nel regno di Cipro. " Ad haec volumus et expresse prae-

(1) Act. 9. can. 5.

„ cipimus, quod episcopi graeci septem ordines secundum morem ecclesiae romanae de cetero conferant; quum hucusque tres de minoribus neglexisse, „ vel practermisisse dicantur. Illi tamen qui iam sunt taliter ordinati per eos, „ propter nimiam ipsorum multitudinem, in sic susceptis ordinibus tolerentur „. Voleva quel Pontefice secondo le insinuazioni de' Latini dominanti allora in Cipro, che i Greci dell' istessa isola si accommodassero al rito latino nelle ordinazioni, cioè nei sette ordini, quattro minori, e tre maggiori; ma non l' ottenne giammai; o perchè i Greci nel loro pontificale non tenevano descritte nè s' indussero a tradurre in greco ed inserirvi le ordinazioni tutte secondo il rito romano, ovvero in parte quelle de' tre ordini minori; o perchè forse replicarono al Papa, e gli mostrarono le antiche loro ordinazioni approvate da' concilii generali, e da' sommi Pontefici romani, ed in ispecie dall' ottavo sinodo, e da Giovanni VIII: onde o non vollero recedere dai loro eucologi, o impetrarono che i Latini non più li molestassero su quella materia: siccome poi nel progresso del tempo veduti ed esaminati i loro riti, furono pienamente approvati nel concilio fiorentino, e nelle bolle di Leone X, Clemente VII, Clemente VIII, Paolo V, ed Urbano VIII; riferite dal Morino nella prima parte delle sacre ordinazioni cap. 4. pag. 11. et seg.

CAPITOLO TERZO

Materia e forma degli ordini nella chiesa orientale.

1. Benchè queste parole di materia e forma nei primi dodici secoli non siano state in uso presso i santi Padri e dottori come si dimostra dal Morino part. 3. de sacris ordinat. exercitat. 1. pag. 15; niuna ordinazione però è stata senza materia e forma, cioè senza la cosa materiale, e le parole pronunciate dal vescovo nel conferire gli ordini. " Nulla umquam ordinatio (dice Iuuenin „ de sacramentis dissertat. 8. quaest. 3. cap. 561) celebrata fuit absque materia „ et forma; seu absque rebus et verbis, quibus tamquam signis exterioribus aut „ gratia aut officium per ordinem collata exprimerentur „. E la prova si è, che dal tempo degli apostoli sino al presente gli ordini del vescovo, del prete, e del diacono, sono stati conferiti per l' imposizione delle mani, e per l' orazione del vescovo consecrante, come costa dalla scrittura, dai Padri, è dai pontificali sì greci che latini. E così gli altri ordini non furono parimente dati senza le cose materiali e le parole, come si dirà in appresso.

2. Quale poi sia la materia e forma degli ordini presso gli orientali, sì Greci, che Siri, Copti, ed Abissini; apparisce chiaramente dai concilii, dai Padri, e dai pontificali; cioè l' imposizione della mano del vescovo, e l' orazione che esso contemporaneamente recita sopra

l' ordinando. Convengono in questa dottrina dopo gli autori Greci, Siri, e Copti, anche i più celebri fra i Latini che hanno trattata questa materia *ex professo*, come *Arcudio* de septem ecclesiae sacramentis lib. 6. cap. 3 et 8, *Morino* de sacris ordinat. part. 3. exercit. 2. 7. 9; *Habert.* in pontificali ecclesiae graecae pag. 119. 357; *Goar* in rituali Graecorum pag. 256; *Iuenin* de sacramentis pag. 597. 619. 621. 630. 631. 636; ed il dottore angelico *S. Tomaso* espressamente insegna part. 3. quaest. 84. art. 4. " Impositio manuum in sacramentis ecclesiae fit ad ,, significandum aliquem copiosum gratiae effectum; quo illi, quibus manus imponuntur, quodammodo per quandam similitudinem, constituuntur ministri, ,, in quibus copia gratiae esse debet: et ideo manus impositio fit in sacramento ,, confirmationis, in quo confertur plenitudo spiritus sancti; et in sacramento ordinis, in quo confertur quaedam excellentia potestatis in divinis mysteriis. Unde ,, et secundâ ad Timotheum dicitur; resuscites gratiam Dei, quae est in te per ,, impositionem manuum mearum. S. Bonaventura in 4. dist. 24. art. 2. quaest. ,, 1. In ordinibus sacris quoniam datur ibi nobilis potestas et excellens, fit manus impositio, non tantum instrumenti traditio; quoniam manus est organum organorum, in quo scilicet principalius residet potestas ordinandi; unde sic ordinabant in ecclesia primitiva.

I canonisti Greci osservano darsi gli ordini in tre maniere: la prima *διὰ τῆς χειροτονίας*, *per chirotoniam seu manus impositionem*. La seconda *διὰ τῆς σφραγῖδος*, *per sigillum seu consignationem*. La terza *διὰ τῆς προβολῆς*, *per promotionem*. Zonara nel comment. al can. 2. del concilio calcedonese. " In eo canone singillatim enumerantur, et qui per manuum impositionem ordinantur, et qui promoventur. Nam alii *χειροτονοῦνται ordinantur* ,, per manuum impositionem, ut episcopi, presbyteri, diaconi, et hypodiaconi: ,, alii *σφραγίζονται μόνον*, *signantur tantum*, quod ipsum ad manus impositionem ,, spectat, veluti lectores, cantores, et his similes: alii *προβάλλονται promoventur*, ,, ut *oeconomi*, *defensores* etc. Teodoro Balsamone patriarcha antiocheno intorno all' istesso canone calcedonese scrive: " episcopi, chorepiscopi, presbyteri, diaconi, ,, subdiaconi *χειροτονοῦνται ordinantur* per manus impositionem. Cantores, lectores, ,, praesides, et alii *σφραγίζονται signantur*. Oeconomi autem, chartularii, paramonarii, et alii, *προβάλλονται promoventur* ,,. Nel pontificale de' Greci (1) il vescovo impone la mano ugualmente sopra il capo del lettore, suddiacono, diacono, e prete, facendovi prima sopra tre segni di croce. I Copti, ed i Siri, sì Maroniti che Giacobiti, distinguono il lettore e suddiacono, come ordini minori, dal diacono e prete come maggiori. Onde il vescovo ai primi non pone la mano sul capo ma sulle tempia; ed ai secondi sul capo (2).

(1) Goar in euchol. pag. 233. 244. 250. 292.

(2) Morin. de sacr. ordinat. part. 2. pag. 393. 481. 484. 505. 506.

CAPITOLO QUARTO

Quale imposizione dello mani sia la materia, è quale orazione sia la forma degli ordini nella chiesa orientale.

1. Non può cadere dubbio, quale imposizione delle mani sia la materia, e quale orazione sia la forma in quelle ordinazioni, che hanno una sola imposizione delle mani del vescovo, ed ona sola oraziune, come accade nel rito greco nelle ordinazioni del lettore e del suddiacono. Nell' eucologio greco (1) si prescrive che l' ordinando lattore: " offertur pontifici, si secularis quidem est, in „ solita veste, et capite nudato; si vero monachus, maudaya indutus; et a pon„ tifice ter in capite signatur; et in crucis formam tondetur ab eo dicente: in no„ mine patris, et filii, et spiritus sancti; ad uniuscuiusque personae invocatio„ nem adstantibus acclamantibus: amen. Mox ex integro in clerici formam ab „ aliquo tondetur. Atque ita rursus pontifici offertur, qui tunica accepta cum in„ duit, et usque tertio caput eius signans, manu illi imposita sic precator: Domi„ ne Deus omnipotens, elige servum tuum hunc, et eum sanctifica etc. Et post „ exclamationem, codex apostolicus lectori traditur etc. Il soddiacono greco orsi dina così. " Adducitur, qui ordinandus est, propria lectoris tunica ornatus: „ iubetque pontifex tunica illa spoliari, et subdiaconi tunica indui, et cingi; „ tum vero aquamanile et mantile afferri. Deinde caput eius ter cruce signans, „ mano ei imposita, sic precatur: Domine Deus noster, qui per unum et eun„ dem spiritum sanctum etc. Acceptum deinde mantile pontifex ordinati humero „ imponit, et aquamanile accipere iubet, et sibi ad lavandum aquam praeferre etc. Nel qual rito la sostanza della ordinazione del lettore, dopo aver presa la tonsura, consiste nella imposizione dalle mani del vescovo, ed in quella orazione che comincia *Domi10 deus omnipotens*. E la sostanza della ordinazione del suddiacono, nella imposizione della mani del vescovo, ed in quella orazione *Domine deus noster qui per unum* etc. Ma in quelle ordinazioni, ove trovasi più d'una imposizione delle mani, a più d'una orazione, come accade nel rito coptico, in tutti gli ordini maggiori e minori, o nel rito greco nei tre ordini del diacono, prete, e del vescovo, quivi ha luogo il dubbio quale di esse sia la materia e la forma.

2. Tre imposizioni delle mani, ed altrettante orazioni, leggonsi nell' eucologio greco nelle ordinazioni del diacono, del prete, o del vescovo. La prima nel presentarsi l' ordinando *soddiacono* avanti al vescovo (2). " Pon„ tifex impositam ordinandi capiti dexteram habens exclamat: divina gratia,

(1) Euchol. graec. stampato in Venezia l' an. 1720. pag. 86. Goar pag. 233. Morin. pag. 2. pag. 71. 81. 83. 91. 97. 105. Habert. pag. 38.

(2) Euchol. grae. pag. 88. Goar pag. 250. Habert. 179.

„ quae semper infirma curat, et ea quae desunt adimplet, promovet N.N. „ piissimum subdiaconum in diaconum: oremus pro eo, ut veniat super eum „ gratia sanctissimi spiritus „. — Nel presentarsi l' ordinando prete al vescovo (1) " confestim pontifex dexteram manum eius capiti impositam tenens, ex- „ clamat: divina gratia, quae semper infirma curat, et ea quae desunt adim- „ plet, promovet N.N. devotissimum diaconum in presbyterum: oremus pro eo, „ ut veniat super eum sanctissimi spiritus gratia „. — Nel presentarsi l' ordinando vescovo avanti all' arcivescovo o patriarca (2) " chartophylax a sinistro „ chartam ei (hoc est archiepiscopo seu patriarchae consecranti) tradit, in qua, si „ ordinans est patriarcha, haec scripta sunt: suffragio et consensu Deo amabilis- „ simorum episcoporum, et sanctorum presbyterorum; divina gratia, quae sem- „ per infirma curat, et ea quae desunt adimplet, promovet N.N. Deo ama- „ bilem presbyterum, episcopum a Deo servatae civitatis N.N.: oremus pro eo „ ut veniat super eum gratia sanctissimi spiritus. Et qui sunt intus et extra „ tribunal dicunt ter, Domine miserere. Tradita itaque pontifici eiusmodi charta, „ et cartophylace aut archidiacono dicente, attendamus; pontifex scripta legit „ audientibus adstantibus, cunctisque exclamantibus, Domine miserere; ut ex su- „ perioribus manifestum est. Explicat autem evangelium pontifex, et manum et- „ iam admoventibus aliis pontificibus, capiti et cervicibus ordinandi imponit „.

3. La seconda; supra il *diacono* (3). " Et pontifex ter eius capite signato, et diacono „ dicente, Dominum precemur, pontifex impositam tenens dexteram, precatur hoc „ modo: Domine deus noster, qui in praescientia tua super destinatos ab imperscrutabili „ tua virtute, ut ministri fiant, et illibatis mysteriis tuis deserviant, sancti tui „ spiritus copiam effundis: ipse, Domine, et hunc, quem tibi a me promoveri „ complacuit in diaconi ministerium, in omni honestate fidei sacramentum in „ pura conscientia tenentem, conserva: gratiam vero Stephano protomartyri tuo „ in opus ministerii huius a te primum vocato concessam largire, et gradum a „ bonitate tua praestitum secundum beneplacitum tuum administrare praebe: „ recte namque ministrantes gradum sibi bonum acquirunt; et perfectum osten- „ de servum tuum, quia tuum est regnum etc. — Sopra il *prete* (4). " Ite- „ rum itaque consignans eum pontifex, et manum impositam tenens dicente dia- „ cono, Dominum precemur, orationem istam secreto recitat: Deus principio et fi- „ ne carens, omni creatura antiquior, qui presbyteri appellatione, dignos in gradu „ isto veritatis tuae verbum sanctificare habitus, decorasti; ipse omnium Domine, „ istum quem tibi a me promoveri complacuit, in conversatione inculpata et „ fide indeficiente ingentem etiam hanc gratiam sancti tui spiritus recipere com- „ placeat; et perfectum servum tuum in omnibus tibi placentem, concesso si-

(1) Euchol. graec. pag. 90. Goar. pag. 292. Habert. 107.

(2) Euchol. graec. 92. Goar. 302. Habert. 67.

(3) Euchol. graec. 88. Goar. 250. Habert. pag. 180.

(4) Euchol. graec. 90. Goar. 293. Habert. 107.

„ bi a praesriente tua virtute magno hoc sacerdotali honore, digne conversaturum renuncia. Quia tua est potentia etc. — Sopra il vescovo (1). “ Mox cruces tres in capite eins exprimens, et manum ei impositam tenens, precatur hoc pacto: dominator domine Deus noster, qui per celeberrimum apostolum Paulum, graduum et ordinum seriem ad subserviendum et ministrandum venerandis et illibatis mysteriis tuis in sancto altari tuo, constitutis primo apostolis, secundo prophetis, tertio doctoribus, sanxisti; ipse, omnium Domine, hunc etiam suffragiis electum, et evangelicum iugum dignitatemque pontificalem subire dignum habitum, per meam peccatoris, et adstantium ministrorum, et coëpiscoporum manum (2), adventu et virtute et gratia sancti tui spiritus corrobora, sicut sanctos apostolos et prophetas corroborasti, sicut reges unxisti, sicut pontifices sanctificasti; et irreprehensum eius pontificatum ostende; et omni honestate illum exornans, sanctum illum renun ia: ut quae populi saluti expediunt, postulet; et a te exaudiri dignus fiat. Quis sanctificatum est nomen tuum, et glorificatum est regnum tuum etc.

4. La terza; sopra il diacono (3), recitate dall' arcidiacono le diaconiche “ in pace Dominum precemur pro superna pace etc. Pontifex impositam tenens manum precabitur hoc pacto: Deus salvator noster, qui incorrupta tua voce ministerii legem apostolis tuis sanxisti, et protomartyrem Stephanum eiusmodi renunciasti, primumque te ipsum diaconi opus adimplentem praedicasti, sicut in evangelio sancto tuo scriptum est, si quis vult in vobis prior fieri, esto minister vester; ipse, Domine, servum tuum hunc, quem diaconi ministerium subire voluisti, sancti et vivifici tui spiritus adventu omni fide et charitate et virtute et sanctificatione adimple. Non enim in manuum mearum impositione, sed in abundantium miserationum tuarum visitatione gratia te dignis exhibetur: ut et hic omni peccato alienus factus, inculpate tibi adstet, et sinceram promissionis tuae mercedem reportet. Tu enim es Deus noster, et tibi gloriam referimus etc. — Sopra il prete (4); dette le diaconiche dal primo sacerdote “ in pace Dominum precemur etc. Pontifex manum impositam tenens precatur hoc pacto: Deus in virtute magnus, intellectu investigabilis, et mirabilis in consiliis super filios hominum; ipse, Domine, etiam istum, quem tibi presbyteri gradum subire complacuit, dono sancti tui spiritus adimple, ut inculpate sancto tuo altari adsistere dignus fiat, regni tui evangelium annunciare, veritatis tuae verbum sanctificare, dona et hostias spirituales tibi offerre, populumque tuum per lavacrum regenerationis innovare: ut et ipse in secundo magni Dei et salvatoris nostri Iesu Christi

(1) Euch. graec. pag. 92. Goar. 302. Habert. 67.

(2) Nella stampa dell' an. 1647. pag. 303. presso il Goar, invece di *manum*, leggesi per errore *nimirum*.

(3) Euch. graec. pag. 89. Goar pag. 251. Habert. pag. 181.

(4) Euch. graec. pag. 91. Goar. 293. Habert. 108.

„ filii tui unigeniti adventu occurrens, rectae administrationis proprii ordinis (1) „ in multitudine bonitatis tuae mercedem accipiat. Quia benedictum et glorifi- „ catum est venerandum et magnum nomen tuum etc. — Sopra il vescovo (2); dette da uno de' vescovi assistenti le diaconiche " in pace Dominum precemur „ etc. Pontifex eodem modo impositam manum ordinati vertici tenens, hoc pac- „ to precatur: domine Deus noster, qui humana natura deitatis tuae praesentiam „ nullatenus ferente, tua dispensatione doctores simili nobiscum ratione passibiles „ thronum tuum obtinentes, hostiam et oblationem pro cuncto populo tuo sacri- „ ficaturos constituisti; tu, Domine, etiam hunc pontificalis gratiae dispensatorem „ renunciatum, tui veri pastoris imitatorem, animam pro tuis ovibus ponentem, „ caecorum ducem, in tenebris lucem, insipientium praeceptorem, infantium doc- „ torem, in mundo luminare effice: ut animas sibi creditas reparans, tribunali „ tuo inconfuse in praesenti vita adstet, et magnam mercedem pro evangelii tu „ praedicatione decertaturis a te praeparatam reportet. Tuum enim est misereri, „ et salvare, Deus. Et dicto amen, elevat evangelii codicem, et sanctae mensae „ imponit.

5. Ho voluto descrivere dall'eucologio greco tutte e tre le orazioni, che si dicono dal vescovo sopra il *diacono*, *prete*, *e vescovo*, nell'atto d'imporre la mano sopra i loro capi; acciocchè con l'oculare inspezione possa più facilmente giudicarsi, quale di esse sia la forma del sacramento dell'ordine. — Simeone vescovo tessalonicese (3) nel libro de sacris ordinationibus cap. 4. stima consistere la materia e forma del diaconato, del presbiterato, e del vescovato, in tutte e tre le imposizioni delle mani ed orazioni quì sopra riferite. " Episcopus edicit clara voce, divina gratia (testificans gratiam commune esse „ donum trinitatis, et eam advocans) etc. promovet, idest designat, constituit, et „ perficit. Simul autem cum verbo datur gratia: omnipotens enim, et per se abso- „ luta, et consummata Dei virtus tempore opus non habet. Hunc N. (nomen pro- „ fert, ut illud superius inseribat etc.) religiosissimum subdiaconum in diaconum „ honorat, et prius Dei donum possidentem ot Dei servum, ut gratiae divinae pos- „ sessorem, et per Christum operantem. Cum dicit, ordinans in diaconum; et gra- „ tiam donat; et qui ordinatur, diaconatum episcopali verbo statim accipit: effi- „ cax enim est per sanctissimum Dei spiritum, eo quod non ut homo, sed ut „ pontifex loquitur cum gratia, et gratiam producit, et gratiam operatur. Efficax „ enim et operativus est sermo Dei, et omnia operatur unus et idem spiritus. „ Tunc quidem statim e subdiacono fit diaconus. At tamen opus adhuc ha- „ bet mysterio, et perfectione precum episcopalium, et ceterorum omnium,

(1) Il Goar pag. 293. traduce *proprii nimirum sibi ordinis*, ma nel greco dicesi solamente *proprii ordinis*.

(2) Euch. graec. 93. Goar pag. 303. Habert. pag. 69.

(3) Presso il Morino de sacr. ordinat. part. 2. pag. 137. e 138.

„ quae in ordinationum paradigmate continentur. Non enim voce solum sufficit „ dicere, ut subdiaconus (1) in diaconum, vel quemvis alium gradum promo- „ veatur; sed cum hoc oportet etiam caput eius sacrae mensae incumbere, et „ flectentem genu, manum episcopi impositam habere, et descriptas preces et „ orationes recitari, et cruce signari, et dignum proclamari, et sacram saluta- „ tionem fieri. Haec enim omnia ordinandum perficiunt; et omnia, quae prae- „ scripta sunt, fieri necesse est: cum et in ceteris sacramentis res ita se habeat, „ ut omnia, quae constituta sunt peragantur, et nihil eorum praetermittatur, ut- „ pote eorum unumquoque peculiarem rationem habente „.

6. L' Arcudio (2) volendo provare con l' autorità di Simeone tessaloni- cese, che la forma della ordinazione consiste solamente in quelle parole *divina gratia* etc. riferisco le di lui qui sopra allegate parole, sino a quelle " tunc „ quidem statim e subdiacono fit diaconus „ tralasciando le altre seguenti, colle quali vuole quell' autore, essere necessarie per l' ordinazione anche le altre preci " attamen opus adhuc habet mysterio, et perfectione precum episcopalium, „ et ceterorum omnium quae in ordinationum paradigmate continentur „. E „ qui non distingue il tessalonicese, se tutte le preci dell' ordinazione siano necessarie per la sostanza dell' ordine, o pure necessarie per l' osservanza del precetto ecclesiastico di non tralasciarsi anche le cose ceremoniali. " Monendus „ est praeterea lector, (come dottamente osserva il Morino (3)) Simeonem non „ attendere distinctionem scholasticam necessitatis in necessitatem medii et ne- „ cessitatem praecepti; sed de necessitate generaliter verba facere. Si quis „ illi proposuisset in specie diaconum, in cuius ordinatione ritus omnes ob- „ servati fuissent, praeter decreti istius (*divina gratia* etc.) promulgationem, „ et interrogasset eum, an istius diaconi repetenda esset ordinatio; existimo tum „ adhibiturum fuisse distinctionem scholasticam, aut similem: promulgationem il- „ lam necessariam esse necessitate praecepti, non autem necessitate medii: diaco- „ num illum illicite ordinatum esse, valide tamen: ideo ordinationem illam ra- „ tam habendam „. Forse anche risponderebbe essere necessarie per necessità di mezzo tutte e tre le imposizioni della mano ed orazioni; o pure essere necessa- ria della stessa necessità la prima, e non le altre due; o la seconda, o non la prima, e terza; ma più verisimilmente credo, che sia stato Simeone della opinione de' canonisti, i quali giudicano necessario per il valore delle ordinazioni tutto quello, che nei canoni si prescrive. " Fortasse amplectebatur Simeon multorum „ canonistarum sententiam (quos refert et sequitur auctor summae astensis lib. 6.

(1) Così stà nel testo greco di Simeone; ma il Morino pag. 138. traduce: *non enim vox sola sufficit, ut subdiaconus promoveatur, nec dicere in diaconum, vel quemvis alium gradum promoveatur.* E nella part. 3. pag. 29. *non enim vox sola sufficit, ut subdiaconus in diaconum creetur, dicere in diaconum, vel quemvis alium gradum promoveatur.*

(2) De sacramento ordinis pag. 458.

(3) De sacr. ordin. part. 3. pag. 29.

„ de collat. ordin. tit. 4. art. 5.) qui asserebant, omnia illa esse de substantia or„ dinationis, quae in iure praecipiebantur, et expressum non erat ad illius sub„ stantiam non pertinere. Si igitur expressum erat ad substantiam non pertinere „ hanc et hanc caerimoniam, et omissa fuerat, tum sufficiebat omissam caerimo„ niam caute supplere: si vero id expressum non esset, tum ordinatio de inte„ gro esset iteranda, quasi praecedenti actione nihil esset actum: non enim, in„ quiebant, intelligitur iteratum, quod nescitur factum. Ita censent Innocentius, „ Raymundus, Hostiensis, Goffridus. „ Vedi il Morino nella part. 3. de sacr. ordinat. pag. 29.

7. Lo stesso Arcudio nel dotto libro " de concordia ecclesiae occidenta„ lis et orientalis in septem sacramentorum administratione (1) „ avendo letto gli scritti di molti dottori moderni, che pongono la forma degli ordini nell' imperativo, e nell' atto della consegna degl' istrumenti, e non trovando nell' eucologio greco (per conciliare le ordinazioni greche con le latine) altra forma più vicina all' imperativo che quella dell' indicativo, espressa nelle parole *divina gratia promovet hunc servum Dei N. subdiaconum in diaconum, vel diaconum in presbyterum, vel presbyterum in episcopum*, essendo tutte le altre deprecatorie; fu il primo a definire (2) che *nelle sudette parole consiste la forma greca delle ordinazioni*: e per conseguenza le altre due preci ed imposizioni della mano essere puramente cerimoniali, e non appartenenti alla sostanza degli ordini. Per l' autorità di un dottore greco sì erudito, come è stato l' Arcudio, non solo delle scienze greche ma anche delle latine adorno, mossi gli scrittori latini, che hanno intrapreso di trattare simile materia, cospiravano nell' istesso sentimento, senza punto esaminarlo o metterlo in dubbio. Così Isaac Haberto (3) nelle osservazioni alla parte 8. del pontificale greco, parlando della materia e forma del presbiterato, le fa consistere (4) secondo la mente dell' Arcudio nelle imposizioni della mano, ed in quelle parole *divina gratia*. " Patriarcha seu pon„ tifex graecus, qui consecrat hic in ordinatione presbyteri, semel atque iterum „ ei manum imponit: primo quidem dum illa verba pronunciat hierotelestica „ seu consecratoria, à *θεία χάρις divina gratia*: secundo vero dum orationem re„ citat, cuius initium est *ὁ Θεὸς ἄναρχος Deus principii expers*. Posterior haec ma„ nus impositio non est sacramentalis, sed ut vere vocant in scholis, deprecati„ va solum et caerimonialis. Prior autem est sacramentalis in ordinatione pres„ byteri, et ad ordinationis ipsius naturam ac essentiam pertinet „. Dell' istesso sentimento sono Giacomo Goar nelle note all' eucologio o rituale de' Greci pag. 256. e seg., e Francesco Hallier de sacris electionibus et ordinationibus pag. 436. 437. 461.

8. Ma il dottissimo Giovanni Morino, diligente osservatore delle antichità ecclesiastiche, con pontificali latini e greci di mille e più anni, e

(1) In fol. Parisiis an. 1626.
(2) Lib. 6. cap. 8. pag. 455.
(3) Potificale Graecorum in fol. Paris. 1643.
(4) Pag. 120.

con ragioni teologiche dimostra che quel proclamo del vescovo " divina gratia „ promovet subdiaconum in diaconum, diaconum in presbyterum, presby„ terum in episcopum „ nel quale vede l'Arcudio che consista la forma delle ordinazioni greche, non è già tale, ma piuttosto una publica denuncia della elezione legitima già fatta, denuncia solita farsi dal vescovo nell' atto che si accinge alla ordinazione; e che per conseguenza la vera ed unica forma delle ordinazioni greche consiste nella orazione che segue immediatamente dopo la sudetta denuncia, ed è nell' eucologio greco quella che in secondo luogo leggesi con la imposizione delle mani del vescovo sopra l' ordinando diacono, prete, e vescovo. Conferma il parere del Morino Gasparo Iuenin nel commentario sopra i sacramenti (1) dissertat. 9. quaest. 1. cap. 3. pag. 597, ove pone per terza conclune: " haec verba, quae consecrans episcopus graecus profert ex praescripto en„ chologii (divina gratia, quae semper infirma sanat, et quae desunt supplet, „ ereat seu promovet Dei amantissimum presbyterum in episcopum) non sunt for„ ma episcopatus apud Graecos; sed oratio per quam spiritus sanctus invocatur ab „ episcopo consecrante, dum ordinando manus imponit.

9. Cinque ragioni a mio credere convincenti, si adducono in prova della dottrina del Morino e del Iuenin. La prima ragione è, che negli eucologi o pontificali antichi greci, nel dirsi dal vescovo quelle parole *divina gratia*, non s' impone la mano sull' ordinando diacono, prete, o vescovo: onde mancandovi la materia che è l' imposizione della mano, è assurdo l' affermare che quelle parole siano la *forma* dell' ordinazione, non potendo stare la forma senza la materia, come è dottrina comune de' teologi. Il Morino nella seconda parte delle sagre ordinazioni descrive le ordinazioni greche da sette codici manoscritti antichi: il primo codice *barberino* (2) dell' età di ottocento anni, che fu del monastero di S. Marco de' Domenicani di Firenze: il secondo di *Grotta ferrata* (3) di seicento anni, donato nel concilio fiorentino da Giorgio Vari prete candiotto al card. Giuliano di S. Sabina, e da questo al card. Bessarione, e dal card. Bessarione ai monaci basiliani di Grotta ferrata: il terzo codice della *biblioteca regia* di Parigi (4) di anni trecento: il quarto codice della *libreria de padri Teatini di S. Andrea della valle* (5): il quinto codice *vaticano* (6) di anni cinquecento: il sesto codice parimenti *vaticano* (7): il settimo codice di *Leone Allazio* (8). In tutti questi codici manoscritti, quando il vescovo greco dice *divina gratia* etc., non impone le mani sopra l' ordinando: come si può vedere presso il Morino nella ordinazione del *diacono* pag. 66. 78. 85. 92. 98. 108; del *prete* pag. 66. 76. 87. 94. 101. 113; del *vescovo* pag. 74. 89. 95. 102. 124. Solamente nel codice *barberino* nella ordinazione del *vescovo* si esprime l' imposizione della mano pag. 64;

(1) Editio tertia Lugduni 1711.
(2) Morin. part. 2. de sacr. ordinat pag. 64.
(3) Pag. 74.
(4) Pag. 83.
(5) Pag. 91.
(6) Pag. 97.
(7) Pag. 101.
(8) Pag. 104.

e nel codice *allaziano* in una delle ordinazioni del *prete* pag. 111. Ma in tutte le altre ordinazioni, ed in tutti gli altri codici e pontificali antichi, non è vestigio alcuno della imposizione della mano, allorchè il vescovo dice *divina gratia*, sopra gli ordinandi *vescovo*, *prete*, e *diacono*: bensì si esprima in tutti i pontificali sudetti l' imposizione della mano, allorchè il vescovo dice la seconda prece, che è la forma della ordinazione.

10. E qui pongo sotto gli occhi una per sorte delle tre ordinazioni, per maggiore chiarezza, e per poterne giudicare con sicurezza. — Nella ordinazione del diacono (1). Postquam facta est sancta oblatio, et portae apertae sunt, et proclamaverit archidiaconus *et erunt misericordiae*; ante quam dicat diaconus *omnium sanctorum*, ducitor ordinandus ad sanctam mensam ab archidiacono ex parte dextera episcopi. Archidiaconus autem tradit episcopo chartam scriptam; et proclamante archidiacono *attendamus*, legit episcopus quae in ea scripta sunt, audientibus omnibus circumstantibus: divina gratia, quae semper infirma curat et deficientia supplet, promovet hunc N. religiosissimum subdiaconum in diaconum. Precemur igitur, ut in eum veniat gratia sancti spiritus. Omnibus autem dicentibus *kyrie eleison*, tum ordinandus dextrum genu flectit ante sanctam mensam, et episcopus tres cruces super caput ipsius facit, habensque super caput eiusdem manum impositam, sic precator: domine Deus noster etc „ - Nella ordinazione del prete (2). " Postquam allata sunt divina dona, et reposita sancta mensa, completusque est mysticus hymnus, ordinandus adducitur a primo presbyterorum, vel alio eorum qui qui assident sacrae mensae. Chartophylace autem tradente episcopo chartam scriptam, eoque proclamante vel archidiacono *attendamus*, legit litteras episcopus omnibus audientibus sic habentes: divina gratia, quae semper infirma curat, et deficientia supplet, promovet hunc religiosissimum diaconum in presbyterum. Oremus igitur pro eo, ut gratia spiritus sancti adveniat super eum. Omnibus autem ter dicentibus *kyrie eleison*, qui ordinatur utrumque genu flectit super crepidinem. Episcopus vero tria crucis signa faciens, habensque manum capiti impositam, sic precatur: Deus qui es principii et finis expers etc.„ — Nella ordinazione del vescovo (3). Post trisagion completum ascendit episcopus ad crepidinem, quae ante sanctam mensam, et a tribus praesentibus episcopis adducitur ei ad dexteram partem qui ordinandus est. Chartophylax autem dat eidem a sinistris chartam in qua scriptum est, siquidem patriarcha ordinationem celebrat: suffragio et approbatione sacerrimorum metropolitarum, et sanctissimorum archiepiscoporum. Istud vero si metropolita est: suffragio et approbatione Deo amabilium episcoporum, et sanctorum presbyterorum, et diaconorum; divina gratia quae semper infirma curat, et deficien-

(1) Morin. pag. 85. 98.
(2) Pag. 87.
(3) Pag. 89.

„ tia supplet, promovet hunc Deo maxime amabilem presbyterum in metropolitam „ huius a Deo servatae urbis N. Oremus igitur pro eo, ut super ipsum veniat „ gratia sancti spiritus. Populus ter dicit *kyrie eleison*. Data igitur episcopo hac „ charta, vel chartophylace vel archidiacono dicente *attendamus*; episcopus eam „ legit circumstantibus audientibus; et omnibus ter clamantibus *kyrie eleison*, a- „ perit evangelium episcopus, et imponit capiti ac cervici ordinandi, contingenti- „ bus aliis episcopis: deinde tres cruces facit super caput eius, habensque ma- „ num capiti impositam, sic precatur: here domine Deus noster, qui per exi- „ mium etc. È cosa dunque manifesta, che la chiesa greca ha creduto e tenuto per materia e forma delle ordinazioni, non quelle parole *divina gratia*, che ne' pontificali antichi stanno senza l'imposizione della mano, come si è veduto; ma la prece o orazione che siegue dopo recitato quel decreto che è elettivo e non consecrativo. Altrimenti i Greci antichi non avrebbero avuto *sacerdozio* per difetto della materia. «Verum quidem est (soggiunge il Morino (1)) „ euchologia edita ex manuscriptis postremum, et Simeonem thessalonicensem „ significare, archiepiscopum, cum hoc decretum pronunciat, manum habere „ super caput ordinandi impositam. Sed hoc recentius est: nos autem ea spec- „ tamus, quae semper, et ubique fuerunt, quale quid est manuum impositio cum „ prece coniuncta „.

11. La seconda ragione è, che quel decreto elettivo *divina gratia*, nè meno si legge usato nell' antica chiesa orientale, come costa dal rito delle ordinazioni greche descritto fra la costituzioni apostoliche, ed attribuito a S. Clemente romano; il quale benchè non sia tale, egli è certo però, secondo tutti i dottori, che è rito del terzo o almeno del quarto secolo: e pure in esso non apparisce alcun vestigio di quelle parole *divina gratia*, nè nella ordinazione del *vescovo*, nè del *prete*, nè del *diacono*: ma solamente vi sta espressa l'imposizione della mano, e la prece corrispondente alla seconda orazione da noi sopra riferita. — Così nella ordinazione del *vescovo* (2). " Postea silentio facto, unus „ ex primis episcopis una cum duobus aliis stans prope altare, reliquis episcopis „ et presbyteris tacite precationem facientibus, et diaconis aperta evangelia super „ caput eius qui ordinatur tenentibus, in hunc modum precetur. Invocatio in „ chirotonia (3) seu impositione manus episcopi. Here domine Deus omnipotens „ etc. — Nella ordinazione (4) del *prete*. Cum presbyterum ordinas, episcope, im- „ pone ipse manum super caput eius, adstantibus tibi presbyterio et diaconis, et „ orans dicito: domine omnipotens Deus noster etc. „ — Nella ordinazione del *diacono* (5). " Diaconum ordinabis, episcope, imponens ei manus, praesentibus uni-

(1) Part. 3. pag. 26.

(2) Apud Morinum pag. 22. part. 2. ut in constitutionibus apostolicis.

(3) Comunemente sta tradotto, *invocatio in ordinatione episcopi*: ma nel testo greco leggesi *in chirotonia*, per significare, che qui il vescovo consecrante impone la mano sopra il capo del consecrato.

(4) Morin. pag. 24. part. 2.

(5) Morin. pag. 24. part. 2.

„ verso presbyterio et diaconis, et orans dices: Deus omnipotens, qui verax es etc. „ Anzi da' fatti riferiti nell' istoria religiosa di Teodoreto intorno alla ordinazione de' monaci (1) Macedonio e Salamano fatta da Flaviano patriarca antiocheno, e dal vescovo della diocesi ove dimorava Salamano, si raccoglie evidentemente che nè meno nel quarto secolo si usava nella chiesa antiochena quel decreto elettivo *divina gratia*; ma consisteva l' ordinazione solamento nella imposizione della mano, e nella orazione che diceva segretamente il vescovo; come dottamente osserva l' istesso Morino (2).

12. La terza ragione è, che ne' sopralodati eucologi greci antichi le parole *divina gratia* non stanno descritte come *forma* della ordinazione nel corpo stesso dell' eucologio, ma come puro *decreto elettivo* in una carta separata che si presenta dall' arcidiacono o cartofilace al vescovo ordinante per essere letta; e che l' ordinando nell' atto di leggersi ad alta voce dal vescovo quel decreto, non s' inginocchia, come secondo il rito greco dee farsi, quando s' impone la mano, e si pronuncia la forma; ma ciò si prescrive solamente dopo di essersi letto quel decreto, quando il vescovo imponendo la mano sul capo dell' ordinando, recita la prece sopraindicata. E finalmente il dirsi nella ordinazione del vescovo: " suffragio et approbatione metropolitarum, archi- „ episcoporum, episcoporum, presbyterorum, et diaconorum divina gratia etc. „ mostra chiaramente essere quello un proclamo della elezione fatta, e non forma della ordinazione. " Manifestum est igitur (3) illud *divina gratia* etc. nihil aliud „ esse, quam decretum electionis antea factae sollemniter publicatum. Ideo eucho- „ logium editum adnotat: in ordinatione episcopi in charta illa, seu brevi quod „ electionis decretum continet, si patriarcha consecrator est, scribi: suffragio et „ approbatione sacratissimorum metropolitarum, archiepiscoporum, et episcopo- „ rum: si vero metropolita sit consecrator, haec: suffragio, et approbatione Deo „ amabilissimorum episcoporum, et reverendorum presbyterorum. Cum patriar- „ cha ordinat, hoc est in provincia patriarchali, concurrunt tantum ad electio- „ nem episcopi, archiepiscopi, et metropolitae: cum vero metropolita, etiam „ presbyteri. Quid opus in forma consecrationis suffragium et approbationem „ dignitatum episcopalium apponere? quid ea distinctione, si consecrator patri- „ archa sit, ita faciendum; si vero metropolita, hoc modo? Quid opus ista pri- „ vatim scribere, et scripta consecranti tradere, eaque publice omnibus audienti- „ bus ante consecrationem inceptam legere? Ea omnia ad electionis legitimae sub- „ stantiales caerimonias pro consuetudine cuiusque provinciae pertinent, aut perti- „ nere possunt, ut unicuique canonibus, legibus, vel levissime imbuto constare „ potest „. Onde meritamente S. Dionisio *in ecclesiastica hierarchia de sacris ordinationibus* chiama quel decreto ἐκφώνησιν, cioè *proclamazione*, e lo distingue dalla imposizione della mano, e dalla forma della ordinazione, come interpreta S.

(1) Theodoret. in philotheo cap. 13. et 19.
(2) Part. 3. pag. 30.
(3) Morin par. 3. pag. 25.

Massimo nelle note a quelle parole *divina gratia*. " Hanc autem vocat procla-
„ mationem nominis, cum in ipsa ordinatione praedicat ordinandum, dicens *di-
„ vina gratia promovet hunc N. ad N.*

12. La quarta ragione è, che nel fine del medesimo proclamo *divi-
na gratia*, soggiunge il vescovo: " precemur igitur pro eo, ut in ipsum ve-
„ niat sanctissimi spiritus gratia „. Il che conviene dirsi dell' eletto, e non
dell' ordinato. " Nam gratiam (1) spiritus sancti ordinatione iam suscepit:
„ postulanda est illi gratiae susceptae conservatio, postulandum gratiae sus-
„ ceptae augmentum. Vi enim sacramenti atque, ut dicunt, ex opere operato, gra-
„ tiam ordinationis praesumendus est obtinuisse, si antea episcopus, presbyter, aut
„ diaconus creatus fuerat. Idem disertis verbis docet prima precatio, quae post
„ haec verba *divina gratia*, funditur ab archiepiscopo manum tenente super e-
„ lectum ad episcopatum. Ipse omnium (2) Domine, hunc electum et dignum a
„ nobis iudicatum, qui subiret iugum evangelicum et episcopalem dignitatem per
„ manum mei peccatoris et assistentium ministrorum et coëpiscoporum, corrobora
„ et confirma sancti spiritus adventu, virtute et gratia.

13. La quinta ragione finalmente è, che dopo quelle parole *divina gra-
tia*, nè il vescovo nè il prete, nè il diacono diconsi consecrati o promos-
si o ordinati, ma consecrandi, promovendi, ed ordinandi. Al contrario con-
secrati, promossi, ordinati chiamansi dopo la prece, nella quale certamente
consiste la forma dell' ordinazione. " Denique hoc clarissime ostenditur (3)
„ ex eo, quod nec episcopus, nec presbyter, nec diaconus, ordinati et con-
„ secrati dicuntur post illius decreti super electum pronunciationem, sed tan-
„ tum προχειριζόμενοι, χειροτονούμενοι, promovendi ordinandi, donec utraque
„ precatio super electum cum manus impositione pronunciata fuerit; tum
„ semper χειροτονηθεὶς ordinatus dicitur. Imo pronunciata prima precatione non
„ aliter, quam promovendus et ordinandus vocatur, sive qui promovetur et or-
„ dinatur, ut videre est in omnibus ritualibus antiquis et recentioribus. Così il
Morino. Ma questo proverebbe, che l' ordinazione consiste in tutte e due le
preci, e non in una sola, che è la prima. Onde deesi distinguere la parola ὁ
μέλλων χειροτονεῖσθαι, et ὁ χειροτονούμενος ordinandus che si legge dopo il decreto
divina gratia nella ordinazione del (4) vescovo, del prete (5), e del (6) diacono;
e la parola χειροτονουμένος qui ordinatur, ὁ χειροτονηθεὶς, qui ordinatus est: delle
quali la prima si trova indifferentemente in tutti i luoghi, e prima del decre-
to *divina gratia*, o dopo di essa, e dopo la prima prece. La seconda parola
χειροτονηθεὶς *ordinatus*, leggesi solamente dopo la seconda prece. Con questa dis-
tinzione concludesi; primo che il decreto *divina gratia*, non può essere forma

(1) Morin part. 3. pag. 26.
(2) Part. 2. pag. 65.
(3) Part. 3. pag. 26.
(4) Part. 2. pag. 74.
(5) Part. 2. pag. 66. 87. 94. 101.
(6) Part. 2. pag. 78. 85. 93. 98.

della ordinazione, perchè dopo di essere pronunciato, chiamasi il soggetto *ordinando*: secondo, che la parola *qui ordinatur*, che leggesi dopo la prima prece, che è la forma dell'ordinazione greca, non pregiudica punto alla ragione di forma, perchè pronunciata anche la forma, ugualmente bene si chiama il soggetto *qui ordinatur*, *qui ordinatus est*.

14. Confermasi tutto ciò, che fin qui si è asserito del decreto elettivo *divina gratia*, coll' autorità ed esempio del *pontificale romano* antico e moderno, ove leggonsi quasi le medesime parole, che per altro non significano la forma della ordinazione, ma il proclamo solenne delle elezione già fatta, premesso all' atto della consecrazione o ordinazione. Nel sacramentario gelasiano e gregoriano, e nell' ordine romano antico, e nel pontificale romano moderno, presenta l' arcidiacono al vescovo i consecrandi diaconi o preti dicendo: " postulat sancta mater ecclesia catholica, ut hunc praesentem subdiaconum ad onus diaconi, vel diaconum ad onus presbyteri ordinetis etc. Ed il vescovo annuncia al clero e popolo dicendo: " auxiliante domino Deo et salvatore nostro Iesu Christo, eligimus hunc praesentem subdiaconum in ordinem diaconi, vel diaconum in ordinem presbyteri ". E nella consecrazione del vescovo (1), premessa la formola della di lui elezione, quanto alla ordinazione così si prescrive: " tunc advocantur in basilicam presbyteri a dextris eius, diaconi a sinistris. Ipse vero inclinato capite in medio eorum incedit, usque dum veniat ante altare; tunc exuitur casula, et induit eam pontifex planeta, et legit brevem, hunc modum continentem. Cives nostri elegerunt sibi N. pastorem. Oremus itaque pro hoc viro, ut Deus omnipotens infundat in eum gratiam spiritus sui, ut dignus habeatur ad cathedram episcopatus regendam. Et respondetur a schola: Christe audi nos. Et cantat litaniam, et tunc accedit propius ad altare submisso capite. Pontifex vero tenet manum super caput eius, et dicit unam orationem in modum collectae etc. " Questi proclami del rito latino, che si leggono negli antichi pontificali, e si conservano anche nel moderno, sono in tutto uniformi al rito greco: e pure chi direbbe che nella chiesa latina la forma dell' ordinazione consiste in quelle parole?

CAPITOLO QUINTO

Modo di conciliare la chiesa orientale colla cattolica romana nella materia e forma degli ordini.

1. Dopo di aver diffusamente trattato della materia e forma degli ordini greci; prima di parlare delle ordinazioni coptiche o egiziache, è necessario di discorrere brevemente delle latine, perchè conciliando con queste le greche, poca o niuna difficoltà dee restare per le coptiche. Nel definire, quali siano le ma-

(1) Morin. part. 2. pag. 326. e 327. part. 3. pag. 27.

terie o forme degli ordini sagri, non convengono fra di se i dottori. Intorno al vescovato, tre sono le sentenze. La prima che pone per materia " impositionem manus super caput consecrandi; evangelii super caput eiusdem impositionem; unc- „ tionem, et baculi pastoralis anulique traditionem; o per forma, le parole che diconsi dal consecrante nell'atto d' imporre le mani e l'evangelio sul capo del consecrato, e nell'atto della unzione e della consegna del pastorale e dell'anello. Così Isamberto, Michele Mediua, o Durando. La seconda sentenza è di quelli che vogliono la materia consistere nella imposizione della mano, e nella imposizione del vangelo sopra il capo del consecrando: e la forma in quelle sole parole *accipe spiritum sanctum*. Così S. Antonino, l'Ostiense, Carlo Bovio, e Turriano. La terza pone la materia del vescovato nella sola imposizione della mano, e nella orazione che dice il consecraote. Così il Morino part. 3. pag. 19. 22. Iuenin diss. 9. pag. 597. Quanto poi al presbiterato, quattro sono le sentenze. La prima tiene per materia la sola imposizione dalla mano del vescovo sopra il capo dell'ordinando, e per forma l'orazione che recita l'istesso vescovo. Morino part. 3. pag. 131. 148, Iuenin pag. 619. 621. e seg. La seconda, per materia congiunge colla imposizione della mano l'unzione del prete, e per forma oltre le altre preci, anche le parole che allora si dicono. Così il card. Osio. La terza, pone per materia insieme colla imposizione della mano, anche la consegna che fa il vescovo all'ordinando del calice col vino ed acqua e della patena col pane, e per forma quelle parole *accipe potestatem*. Così Gio. Maldonato, Filippo Gammacheo, ed altri molti. La quarta è comune de' moderni, cioè che la materia consista *in sola traditione calicis cum vino et aqua, et patenae cum pane*: e la forma in quella parola *accipe potestatem offerre sacrificium Deo* etc.

2. E perchè nella ordinazione del prete sono diverse imposizioni di mano e più orazioni, perciò si disputa da quelli che ciò tengono per materia e forma, o totale o parziale, quali siano precisamente. Nel pontificale romano tre volte s' impone la mano sopra gli ordinandi. 1. Dopo dette le litanie, quando il vescovo impone tutte e due le mani sul capo dell'ordinando, e similmente fanno i sacerdoti assistenti senza dire cosa alcuna. 2. Allorchè al il vescovo che i sacerdoti tengono stesa la destra sopra l'ordinando, ed il vescovo stando colla mitra recita l'orazione antichissima, che trovasi ne' pontificali antichi e moderni, e chiamasi *consecratio presbyteri*. 3. Nel fine della ordinazione, quando il vescovo sopra chi si ordina proferisce queste parole *accipe spiritum sanctum. Quorum remiseritis* etc. La quarta sentenza rigetta dalla ragione di materia e di forma tutte e tre le qui accennate imposizioni della mano; ed allorchè si allegano l'autorità de' padri e concilii che parlano dell'imposizione della mano come essenziale nell'ordine, rispondono (1): " instrumentorum traditionem et manuum impositionem, eo quod calicem „ vel quid aliud tradendo, manus extenditur et porrigitur; et hanc manus porrec-

(1) Morin. part. 3. pag. 139.

„ tionem et impositionem, de qua PP. loquuntur etc. La terza e quarta ammettono questa sola terza imposizione della mano, come sostanziale, e giudicano le prime due come cerimoniali ed accidentali. Ma la prima sentenza tiene per essenziale solamente la seconda imposizione di mano colla sua annessa orazione.

3. Finalmente quanto al diaconato, quattro parimente sono le sentenze. — La prima pone per materia la sola imposizione della mano, e per forma l'orazione del vescovo che comincia " tu horum vitam caelesti poteris examinare iudicio. Ma perchè nel pontificale moderno si trovano queste parole, che negli antichi non si leggevano " accipe spiritum sanctum ad robur, ad resistendum diabolo et tentationibus „ eius, in nomine Domini „: molti vogliono che in esse consista la forma: altri però sono di sentimento, che consista nelle seguenti, che mai sono state variate, cioè " emitte in eos, quaesumus Domine, spiritum sanctum, quo ad opus „ ministerii tui fideliter exequendum septiformis gratiae tuae munere roborentur. Così „ Morino part. 3. pag. 174, Iuenin pag. 631. „ E quanto alla imposizione della mano, essere questa la sola materia del diaconato, lo insegnano S. Bonaventura, Durando, Scoto, ed altri riferiti dall' istesso Morino pag. 168, e specialmente Beccano de sacramento ordinis cap. 26, ove afferma che la materia essenziale è l'imposizione delle mani, e che la consegna degli instrumenti è puramente accidentale. — La seconda sentenza congiunge colla imposizione delle mani per materia anche la consegna del libro degli evangeli, e la imposizione della stola sopra la spalla dell'ordinando; e per forma, le parole che si dicono in quel tempo dal vescovo, cioè l'orazione *tu horum vitam* etc. *accipe stolam* etc. *accipe potestatem legendi evangelium* etc. Così Sicardo vescovo di Cremona, e Paolo Iadrese citati dal Morino pag 168. Aggiunge anche l'imposizione della dalmatica Michele Medina; ma questa dai primi due viene esclusa. — La terza; afferma essere materia essenziale del diaconato sì l'imposizione delle mani, sì anche la consegna dell' evangelio, ad esclusione della stola e della dalmatica, che sono cerimoniali ed accidentali; e per forma vuole che sia l' orazione *accipe spiritum sanctum*: e quelle parole *accipe potestatem legendi evangelium*. Così S. Tomaso, il card. Osio, il card. Bellarmino, e Pietro Soto, e molti altri riferiti dal Morino pag. 169. — La quarta mette per materia la sola consegna dell' evangelio, e per forma le sole parole *accipe potestatem*, ad esclusione della imposizione della stola e dalmatica, e delle preci e parole che allora si dicono, le quali tutte tengonsi per accidentali. Così Ricardo Silvestro, Domenico Soto, Gregorio Valenza, Vasquez, ed altri citati dall' istesso Morino pag. 169.

4. Da questa varietà di pareri dei dottori latini intorno alla materia e forma degli ordini, nascono due questioni; — la prima come possa accordarsi il rito greco col latino, da cui secondo le riferite sentenze non poco si allontana; massime tenendosi comunemente dai moderni per materia e forma essenziale degli ordini del presbiterato e diaconato, se non adequata ed intiera, almeno parziale, la conse-

gna degli istrumenti, e le parole *accipe potestatem* etc.; le quali cose non si trovano nel rito greco. — La seconda questione, come si possa conciliare il medesimo rito latino presente coll' antico; mentre negli antichi rituali, pontificali, e sacramentari che hanno servito per la medesima santa chiesa romana, e conservansi nella vaticana, ed in altre celebri biblioteche, ed appresso gli accurati interpreti e commentatori degli uffici divini, Rabano Mauro, Valafrido Strabone, S. Isidoro di Siviglia, Alcuino, Amalario, ed altri di somma erudizione, integrità, e fede, non si fa menzione di altro che della imposizione della mano, e della orazione che dice il vescovo ordinante sopra l' ordinando. — Quelli che senza attendere ai legittimi documenti dell' istoria ecclesiastica, nè alla sincerità dei rituali e pontificali greci e latini, nè all' oculare ispezione dei codici manoscritti di veneranda antichità che contengono l' uno e l' altro rito, conforme si praticò nella chiesa orientale ed occidentale per dodici e più seculi addietro; quelli, dico, che francamente pronunciano tale essere sempre stata la pratica detta santa chiesa romana nell' amministrazione del sacramento dell' ordine, quale si descrive nel presente pontificale romano, dicono colla medesima franchezza che sono nulli gli ordini presso gli Orientali, come privi di detta materia e forma sostanziale, e che però devono reiterarsi almeno sotto condizione. Così il padre Tomaso di Gesù (1) nelle riflessioni sopra il sagramento dell' ordine amministrato dagli Orientali, decide essere nulli gli ordini ricevuti senza il contatto materiale degli istrumenti. " Deinde ordines collati, absque eo quod suscipientes materiam cuiusque ordinis propriam tangant, ut verior sententia tenet, irriti sunt, nulliusque valoris aut effectus. Quare ordinati, iterum sub conditione debent ordinari. Ita Romae fuit decretum, ac executioni mandatum cum fratre Thecla abyssino monacho S. Antonii, anno Domini 1594. "

5. Per l' istessa ragione del difetto del contatto materiale, anzi della consegna degli istrumenti, secondo la mente del padre Tomaso, e di chi ha insinuata allora la reiterazione dell' ordinazione di Tecla abissino, sarebbero nulli e di niun valore gli ordini di tutti gli Orientali, Greci, Siri, Egizi, perchè in niuno di questi riti si dà all' ordinando prete la *patena col pane, ed il calice col vino ed acqua*; nè il vescovo ordinante dice *accipe potestatem offerre sacrificium Deo*. Onde in sequela di questa dottrina, bisogna riordinare i vescovi, preti, e diaconi di tutte le nazioni sudette. Il che quanto sia assurdo, lo dimostra il Morino nella prima parte delle sacre ordinazioni esp. 2. 3. e 4. E Gaspare Iuenin nella dissertaz. 9. de sacram. pag. 620. in compendio allega i seguenti motivi. " Nec est quod quis ad nostrum argumentum reponat, irritas esse ac nullas, quae nunc tentantur a Graecis presbyterorum ordinationes: nam primo, ecclesia romana numquam Graecorum ordinationes improbavit, imo numquam de illarum validitate dubitatum fuit aut in concilio lugdunensi aut in

(1) De salute omnium gentium lib. 7. pag. 511.

„ fiorentino, quibus Graeci cum Latinis adfuere, nec in Armenorum cum eccle-„ sia romana unione, quae contigit ubi primo soluta fuit florentina synodus. Secundo, quae a Graecis celebrantur presbyterorum ordinationes, implicite ac indi-„ recte probatae fuerunt a Clemente papa VIII, qui Russorum episcopos, presby-„ teros, et diaconos ad unitatem catholicam admisit cum ordinibus, quibus secun-„ dum ritum Graecorum insigniti fuerant in suo schismate. Tertio, ecclesia roma-„ na his temporibus, presbyteris graecis ordinatis facultatem facit missas celebran-„ di, quibus Latini tum in occidente tum in oriente sese praesentes sistunt; quod „ quidem idololatris esset intolerabilius, si ii qui secundum graecum ritum „ ordinati sunt, non essent veri presbyteri „.

6. Finalmente Paolo V. (1) nel breve dei 10 decembre 1615, conferma la costituzione di Clemente VIII dei 23 novembre 1595, intorno alla unione dei Ruteni, ed all' approvazione del rito greco. " Supplicationibus dic-„ ti Iosephi archiepiscopi nomine super hoc humiliter porrectis inclinati, „ omnes sacros ritus et caerimonias, quibus Rutheni episcopi et clerus, iux-„ ta ss. PP. graecorum instituta, in divinis officiis et sacrosanctae missae sa-„ crificio ceterorumque sacramentorum administratione aliisque sacris func-„ tionibus utuntur, dummodo veritati et doctrinae fidei catholicae non adver-„ sentur, et communionem cum romana ecclesia non excludant; per unionem „ praemissam tollere aut extinguere, ecclesiae romanae intentionem, mentem, „ et voluntatem non fuisse, non esse, neque id dici vel censeri potuis-„ se, nec posse. Quin imo dictos ritus eisdem Ruthenis episcopis et clero, ex „ apostolica benignitate permissos, concessos, et indultos, sicut ex litteris prae-„ dictis, et concilio florentino apparet, et ex instituto collegii Graecorum urbis „ nostrae, in quo alumni de ritibus eiusmodi servandis, sicut accepimus, iu-„ ramentum praestant; apostolica auctoritate, tenore praesentium decernimus et „ declaramus „. Urbano VIII rinnuovò l' una e l' altra costituzione colle seguenti determinazioni per il collegio greco di Roma. " Curet protector procurationi colle-„ gii specialiter deputatus, ut graecus aliquis ex oriente ritu graeco consecratus „ episcopus, Romae sit ad divina officia atque ordinationes ritu graeco in ecclesia „ S. Athanasii peragendas, qui quae ad caerimonias et ritus orientales ecclesiae „ faciunt, docere alumnos possit, et ipse per omnia servet. Item iurent Italo-„ Graeci statum ecclesiasticum, ac sacros ordines usque ad presbyteratum ritu „ graeco suscepturos, quandoque et ubi superioribus visum fuerit. Qui tales fue-„ rint, sine litteris dimissorialibus suorum ordinariorum, sed ad titulum collegii ac „ missionarii, ordinari possint et debeant; dummodo graeco ritu ab episcopo grae-„ co ad id a sede apostolica deputato ordinentur. È dunque cosa evidentissima che la S. chiesa romana ha sempre approvato le ordinazioni greche, e che non ha mai riordinato i vescovi e preti anche scismatici; ma questi, abiurato lo scisma,

(1) Apud Morin. part. 1. pag. 15. et seq.

ha ammessi all'esercizio degli ordini ricevuti anche dagli scismatici.

7. Gli altri poi, che riflettendo ai pontificali e sacramentari antichi, pongono la materia e forma degli ordini sagri nella imposizione sola della mano, e nella orazione che allora recita il vescovo sopra l'ordinando, ed affermano che la consegna degli istrumenti colle annesse parole, essendo nel rito latino dopo alcuni secoli introdotta, non è sostanziale ma accidentale agli ordini; questi, dico, senza difficoltà conciliano col rito latino il greco, nel quale, conforme si è osservato, le preci che unite alla imposizione della mano si recitano dal vescovo, contengono in sostanza l'istesso senso: siccome l'uno e l'altro rito in questa parte è stato paragonato da Ioenin de sacramentis pag. 597. 619. 620. 631. — Ma perchè la maggior parte dei dottori moderni costituiscono per materia, o adequata ad esclusione della imposizione della mano, o parziale unitamente con essa, anche *la consegna degli istrumenti*, di modo che senza questa ultima, vogliono che l'ordinazione sia nulla e di niun valore; e per forma parimente costituiscono quelle parole *accipe potestatem*, o sole senza l'orazione che si recita insieme colla imposizione della mano, o unitamente con essa orazione, e perchè queste due cose, cioè la *consegna degli istrumenti*, e le parole *accipe potestatem*, si prova evidentemente che non si praticavano nell'antichissimo rito latino, nè tampoco si trovano nell'antico e moderno rito greco; quindi è, che per conciliare il rito latino moderno coll'antico, ed il rito greco col latino presente, ricorrono alla dottrina insegnata comunemente nelle scuole, che *la chiesa cattolica ha la potestà* da Cristo signor nostro di determinare individualmente la materia e forma di quei sacramenti, i quali secondo la materia e forma non sono stati determinati nella specie infima dal medesimo Salvatore: e pertanto accordarsi bene, senza mutazione della sostanza del sacramento dell'ordine, che nell'antico rito latino fosse materia esenziale la sola imposizione della mano, e forma sostanziale la sola orazione del vescovo; e che nel rito presente, per materia sia determinata la consegna degli istrumenti, e per forma le parole *accipe potestatem*, o sole o insieme colle altre antiche. Bene ancora accordarsi, che la chiesa latina abbia determinato in ispecie infima le qui riferite materie e forme, e la chiesa greca in ispecie infima tenga per materia e forma l'imposizione della mano e le preci del vescovo.

8. Per non citare una infinità di autori, adduco le parole dell'emo Bellarmino de sacramento ordinis cap. 9. " Credibile est Dominum instituisse istas omnes „ materias ordinum, non quidem particulariter sed generatim monendo apostolos, „ ut ordines conferrent per caerimoniam instrumentorum, quibus significaretur eorum potestas. „ Il Card. de Lugo disp. 2. de sacramentis in genere sect. 5. num. 87. Aliunde autem habemus nec porrectionem panis et vini determinate re- „ quiri ex divina institutione, cum Graeci absque illa porrectione ordinentur. „ Ergo fatendum est, Christum solum voluisse pro materia aliquod signum

„ proportionatum, *hoc vel illud.* „ Il preposito Atrebas teologo della Compagnia di Gesù trattando della materia e forma del vescovato num. 109. " Notandum ex hactenus dictis de materia et forma ordinationis, ex diversitate in „ ecclesia romana et graeca patere, quam sit probabile, Christum non instituisse ordinum materiam et formam in particulari, sed solum in genere. „ Il Morino nel lib. 8. de sacrament. paenitentiae cap. 17. per prova di questa asserzione allega molti autori antichi e moderni, cioè Innocenzo IV, Rebuffo, Angelo, Felino, Decio, Giacomo card. di Vitriaco, la somma di Pietro cantore, Simeone di Tessalonica, Alessandro di Hales, Pietro Arcudio, Filippo Gamachco, Francesco Hallier, Nicolò Isamberto ed altri, che insegnano: " Christum dominum nonnullorum sacramentorum materias et formas generaliter tantum instituisse; earum „ vero determinationem et designationem, apostolorum et ecclesiae auctoritati et „ prudentiae commisisse: atque hinc materiarum et formarum varietatem fluxisse; dum ecclesia graeca has materias et formas in specie, latina vero istas, „ unaquaeque pro sibi concessa potestate, definivit. „ Il che, dice Inenin pag. 619, allegano quelli i quali non hanno che replicare nella materia della consegna degli istrumenti, di cui nell'antichità non si trova documento alcuno. " Ubi vero „ urgentur antiquis canonibus, qui huiusmodi traditionis non meminere, respondent „ Christum non determinasse in specie infima materiam et formam sacrae ordinationis; ab ipso ecclesiae factam fuisse facultatem, ut prout suggereret spiritus, „ eas determinaret.

9. Questa è la commune dottrina per occordare la chiesa greca colla latina medesima nella materia e forma del presente ed antico rito. Il Morino nella part. 3. pag. 149. suggerisce un'altra maniera di accordare le chiese, ed è che dall'una parte rimane sempre fermo e stabile, la materia e forma degli ordini presso la chiesa greca e latina consistere nella sola imposizione della mano, e nella sola orazione del vescovo; e dall'altra parte, che la chiesa ha potestà di apporre, ed ha attualmente apposto al sacramento dell'ordine per condizione necessaria, *sine qua non*, la consegna degli istrumenti, e le parole *accipe potestatem.* " Si enim quis contenderet ea instrumenta, postquam ab „ ecclesia communiter usurpata sunt, veram cum precibus, quae cum priore manuum impositione concipiuntur, materiam et formam consistuere; atque etiam, si „ velit, cum verbis quae cum posteriore manuum impositione recitantur, nec id „ inficiarer nec assererem. Cur enim non poterit ecclesia sacramento ordinis, ut „ saepe fecit sacramento matrimonii, novas pro materia et forma conditiones apponere, quarum praevaricatio sacramentum reddat irritum et nullum, cum „ Christus nullam materiam aut formam huius sacramenti, non secus ac matrimonii, „ in specie definiverit?

CAPITOLO SESTO

Materie e forma degli ordini della chiesa alessandrina degli Egiei o Copti, premesso il rito delle ordinazioni.

1. Benchè il Morino nella part. 2. dello sagre ordinazioni dalla pag. 505. ella pag. 508. descrive il rito coptico delle ordinazioni in letino tradotto dal P. Kirker, come si è notato sopra; stimo però necessario di riportarlo quì nuovamente tradotto, o più tosto corretto; si perchè il P. Kirker ha presi diversi abbagli, come anche perchè nel manoscritto pontificale, di cui si è servito, non leggesi il rito delle consecracione del vescovo. Trelasciando pertanto le consecrazioni dell' *arcidiacono*, dell' *hegumeno*, del *metropolitano*, e del *patriarca* elessandrino, come non necessarie al nostro proposito, riferirò solamente le ordinaeioni del *lettore*, del *suddiacono*, del *diacono*, del *prete*, e del *vescovo*, e di questo ancora non descriverò interamente eltro ehe la rubrica, e quelle preci ehe possono aver ragione di materia e forma, o illustrarla.

ORDINATIO LECTORIS (1).

" Stet ordinandus sine tunica ante altere, capite operto; episcopus autem „ stet supra gradus eltaris: et qui praesentant eom faciunt pro eo metanoeam (2); „ episcopus vero dicit eis. Vos ne testamini hune revora esse dignum hoc or- „ dine? Et testentur dicentes: ita, o pater noster, digous est. — Tum episco- „ pus eccipit forficem, et tondet caput eius in quinque cruces, in medio unam, „ et quatuor in lateribus dicens, In nomine S. trinitatis. Deinde dicit gratierum „ actionem, et orationem turis, et conversa fecie ed occidentem (3) dicit hanc „ orationem. — Supplices te rogamus et obsecramus, dominator domine Deus, „ suscipe servum tuum N. enagnosten in ecclesie tua: da ei intellectum in tua in- „ stitie; concede ei timorem tuum ad serviendum tibi; fac eum dignum qui vasa „ sacre contrectet, ut sit anagnostes venerabilia coram te, et in hoc consequetur „ misericordiem tuam cum iis, qui tibi a saeculo plecuerunt; quia misericordiem „ vis, et tibi convenit honor et edoratio eb unoquoque, pater et fili et spiritus „ sancte, nunc etc.—Dicit archidiaconus: orate. Episcopus dicit hanc orationem, „ conversa facie ed orientem. Deus dives in donis tuis, qui ecclesiae tuae largitus „ es ordines, eosque constituisti in ipse coram te ad hoc minieterium; hunc ser- „ vum tuum N. coram te in omni pietate ac puritate stantem, quem ad lectora- „ tum vocasti, replere digneris omni sapientie et intellectu, ut in divinis eloquiis

(1) Cod. vat. coptic. XIII. pag. 1. Cod. vat. XXV. pag. 1.

(2) Hoc est *paenitentiam*. Sic enim vocant corporis profundam inclinationem, quae fieri solet coram altari, episcopo etc.

(3) Id est *ad virum ordinandum*; nam altare est positum ad orientem, ordinandus stat coram altari; adeoque ad occidentem altaris est.

„ tnis meditetur; et in officio lectoris conserva eum in virtute sine defectu; perfice „ eum in donis tuis absque offensione, per misericordiam tuam atque unigeniti filii „ tui et spiritus sancti nunc etc. Conversus ad occidentem, tenet eius tempora „ dicens. Deus magne, amator hominum, qui omnia manu tua contines, et spiri- „ tum suum super omnes effundis, cuius potestate cuncta continentur; ostende fa- „ ciem suam super hunc servum tuum in conspectu tuo stantem, quem sibi stite- „ runt, ut populo tuo sancta eloquia tua praedicet, tam veteris quam novi testa- „ menti, et doceat eos sanctum verbum tuum, in quo est salus et sanitas animabus „ ipsorum. Ita Domine, ostende ei splendorem vultus tui, illumina oculos cordis „ eius lumine mandatorum tuorum, da ei cor humile ut legat et meditetur in eis „ ad aedificationem audientium, et ad honorem et gloriam regni tui, pater et fili et „ spiritus sancte, nunc etc. Conversus ad occidentem tenet tempora eius dicens. Do- „ minator domine Deus omnipotens, qui praescientia tua ordinem electorum tuorum „ in mundo cognoscens, illos vocare incepisti; tu qui Esdram famulum tuum elegi- „ sti, eique sapientiam contulisti, ut legem tuam populo tuo praelegeret; tu etiam „ nunc elegisti servum tuum hunc N. qui anagnostes ordinatus est: concede ei „ sapientiam et spiritum propheticum, ut verba tua operetur in virtute immobili, „ sancte ea praelegens populo tuo, per gratiam et benignitatem unigeniti filii tui „ domini ac salvatoris nostri Iesu Christi, cum quo etc. — Postea traditur ei li- „ ber, ut ferat eum super pectus; et osculatur altare et manum episcopi, et as- „ sistentium. Deinde porrigit ei episcopus divina sacramenta, neque imponit ei ma- „ num, sed tantum legit super eum hanc adhortationem. — Fili, hic est primus sa- „ crarii gradus etc.

ORDINATIO SUBDIACONI (1).

3. " Cum vocatur subdiaconus, stabit ante altare sine tunica, inclina- „ to profunde capite, et adorabit tam ipse quam qui eum praesentant, in „ medio coram episcopo stantes supra gradus altaris. Episcopus vero dicit „ orationem gratiarum actionis, et ponit tus et dicit orationem, conversa „ facie ad orientem. Domine Deus virtutum, qui adduxisti nos ad sortem „ ministerii huius, qui intellectum hominum excedis, et scrutaris corda et renes; „ exaudi nos in multitudine misericordiae tuae, et emunda nos ab omni inqui- „ namento corporis et spiritus: dissipa nubes peccatorum, et iniquitatum nostrarum „ velut nebulam, reple nos divina tua virtute, et gratia unigeniti filii tui, et o- „ peratione spiritus sancti; ut digni simus hoc ministerio novi testamenti, quo dig- „ ne valeamus sanctum nomen tuum exaltare, et stemus, ac sancta tua mysteria „ administremus, neque permittas nos participes fieri alieni peccati, sed nostra „ potius dele; et largire nobis, Domine, ut non operemur quae non decet, sed da

(1) Cod. cap. 13. pag. 4; cod. alt. cap. 25. pag. 8.

„ nobis cognitionem, ut quod expedit loquamur, et ad sanctum altare tuum acce-
„ damus: et suscipe subdiaconatum perfectum servi tui huius N. qui hic stat, et
„ caelestis dona tua expectat; quoniam bonus es, et multum misericors omnibus
„ sanctum nomen tuum invocantibus, et potens est potestas tua atque unigeniti
„ filii tui Iesu Christi domini nostri et spiritus sancti nunc etc. — Dicit archi-
„ diaconus: gratia, quae defectus nostros supplet, veniat super fratrem, cuius no-
„ men supra ediximus, ad hunc gradum et hunc ordinem subdiaconatus in
„ sancta Dei ecclesia, quae ab angustiis et laboribus liberata est. Precamini
„ omnes, ut adveniat super eum gratia spiritus sancti, et dicamus omnes ter
„ kyrie eleison. Episcopus dicit hanc orationem conversa facie ad altare. Quae-
„ so Domine, dignum eum effice vocatione subdiaconatus, ut per benignitatem
„ tuam dignus sit nomine sancto tuo, tibique serviat, et sancto altari tuo mini-
„ stret, et misericordiam tuam in conspecto tuo consequatur; quia apud te mi-
„ sericordia et benignitas, tibique convenit gloria cum filio tuo unigenito et
„ sancto spiritu, nunc etc. — Conversus episcopus ad occidentem tenensque tempo-
„ ra subdiaconi, dicit hanc orationem. Dominator domine Deus omnipotens, qui
„ in tabernaculo testimonii aeditoos fecisti sacrorum vasorum custodes, ipse nunc
„ o Domine ostenda faciem tuam super servum tuum N., qui ut sit subdiaconus
„ testimonio eorum qui ipsum in medio praesentarunt, adductus est; reple eum
„ spiritu sancto, ut vasa ministerii digne attrectet, et ad fores templi adstet, et
„ lucernam domus tuae, domus orationis, accendat: planta eum in ecclesia tua
„ tamquam olivam fructiferam, proferentem fructum iustitiae omni tempore per
„ gratiam etc. Conversa facie ad altare dicit. Respice, Domine, super ministerium
„ nostrum, et munda nos ab omni iniquinamento, emitte gratiam tuam super
„ servum tuum N., ut per te dignus efficiatur qui subdiaconatum indeclinabiliter
„ perficiat, ut misericordiam tuam consequatur cum iis qui tibi a saeculo placue-
„ runt: quoniam misericordiam vis, tibique convenit honor et adoratio ab uno-
„ quoque, pater et fili et spiritus sancte, nunc etc. Conversus ad occidentem, signat
„ frontem eius pollice suo dicens: vocamus te in sancta Dei ecclesia, amen. Dicit
„ archidiaconus: N. hypodiaconum in sancta Dei ecclesia. Amen. Episcopus excla-
„ mat dicens: vocamus te, o N. hypodiaconum in ecclesia N., civitatis N., in no-
„ mine patris et filii et spiritus sancti. Episcopus facit tres cruces super fa-
„ ciem eius, cum trinitatem nominat. Tum conversus ad orientem dicit. Gra-
„ tias agimus tibi, Domino omnipotens, pro omnibus et in omnibus, et lauda-
„ mus et glorificamus nomen sanctum tuum, quia magna nobiscum fecisti, et
„ benedictionem tuam super servum tuum N. adduxisti. Supplices te precamur,
„ Domine, exaudi nos propter multitudinem misericordiae tuae, et complaceat ti-
„ bi, ut sit benedictio in subdiaconatu servi tui N. per tuam benignitatem. Da ei
„ timorem et puritatem, et perfice eum in omni ministerio, ut spem suam bo-
„ nam consequatur per pietatem unigeniti filii tui Iesu Christi domini nostri,
„ cum quo etc. Postea conversus episcopus imponit orarium humero eius

„ sinistro, dicens: ad gloriam et honorem sancti nominis tui, pater, fili, et „ spiritus sancte consubstantialis, ad pacem et aedificationem sanctae ecclesiae. „ Amen. Adhortatio. Fili, iam tibi creditus est gradus optimus, qui est subdia- „ conatus etc.

ORDINATIO DIACONI (1).

4. " Qui eligitur in diaconum, postquam clerici testati fuerint eum es- „ se dignum, praesentant eum episcopo, testificantes de eo. Stabit autem „ ante altare coram episcopo, et genu dextrum flectet supra gradus altaris. „ Dicitque episcopus orationem gratiarum actionis, et ponit tus, et dicit o- „ rationem turis; deinde pronunciat hanc orationem. Domine Deus virtutum, „ qui adduxisti nos ad sortem ministerii huius etc. (ut in ordinatione subdiaco- „ ni supra pag. 210. sed ubi dicit pag. ibid. et suscipe subdiaconatum, hic di- „ citur, et suscipe diaconatum servi tui huius N. etc.) Dicit archidiaconus „ hanc acclamationem. Gratia domini nostri Iesu Christi, quae defectus nostros sup- „ plet, beneplacito Dei patris et spiritus sancti, adveniat super N. hunc qui ad „ hoc sanctum altare ingressus est, cum timore ac tremore adurans, oculosque suos „ sursum elevans ad te, qui in caelo habitas, expectans caelestia dona tua, ut „ transferas a gradu subdiaconatus ad ordinem diaconatus in sancta ecclesia. Pre- „ cemur omnes, ut veniat super eum donum spiritus sancti, dicentes kyrie elei- „ son. Episcopus dicit hanc orationem, conversa facie ad altare. Quaeso, Do- „ mine, dignum eum effice vocatione diaconatus, ut per benignitatem tuam „ dignus sit nomine sancto tuo, tibique serviat etc. (ut in ordinatione subdia- „ coni pag. 211.) Convertitur ad occidentem, et imponit manum suam dextram super „ caput eius, et dicit hanc orationem secreto. Dominator domine Deus omni- „ potens, verax et non mendax in promissionibus suis, dives in omnibus erga „ eos qui te invocant, exaudi nos te deprecantes, et ostende faciem tuam super „ servum tuum N. qui ad diaconatum praesentatus est, secundum testimonium eorum „ qui illum in medium adduxerunt. Reple eum spiritu sancto et sapientia et „ virtute, sicut replevisti Stephanum archidiaconum et protomartyrem et imi- „ tatorem passionum Christi tui: exorna eum gratia tua, constitue eum minis- „ trum sancto altari tuo, ut ministret secundum beneplacitum tuum in gradu si- „ bi credito extra querelam et sine peccato, et sublimiore gradu dignus ha- „ beatur. Non enim gratia per manus nostras peccatrices, sed per visitationem u- „ berrimarum miserationum tuarum ei confertur, qui illa dignus sit. Me quoque „ emunda ab omni alieno peccato; sed et a peccato nostro libera nos per filium tuum „ unigenitum dominum Deum ac salvatorem nostrum Iesum Christum, cum „ quo etc. Conversus ad orientem ad altare dicit hanc orationem. Respice, Do-

(1) Cod. cap. 13. pag. 7; cod. alt. cap. 25. pag. 19.

„ mine, super nos et super ministerium nostrum, et emunde nos ab omni in-„ quinamento, et emitte de caelo gratiam tuam super servum tuum N. ut per „ te dignus efficiatur etc. (ut in ordinatione subdiaconi supra pag. 211.) Conversus ad „ occidentem, signat eius frontem pollice suo dicens: vocamus te in ecclesie Dei „ sancta. Amen. Dicit archidieconus: N. diaconum in sancta catholice apos-„ tolica ecclesia Dei. Amen. Dicit episcopus: ordinavimus N. diaconum ad „ altare, cuius nomen edictum est, ad orthodoxam ecclesiem N., in nomine pa-„ tris et filii et spiritus sancti. Amen. Fecit episcopus tres cruces super facie „ eius in invocatione S. trinitatis. Deinde conversus ad orientem ita precatur. „ Gratias agimus tibi, dominator Domine omnipotens, pro omnibus et in omni-„ bus etc. (ut supra in ordinat. subd. pag. 211. usque ed, et compleceet tibi) in „ ordinetione hac, quae super servum tuum N. peracta est, per edventum spiri-„ tus sancti tui super eum; et dirige vocetionem electionis eius, ex puritate et „ gratia bonitatis tuae, vocationemque nostram una cum ipso ad bonum, ut nego-„ tietur lucrumque talenti reportet, quo una cum omnibus, qui voluntatem tuam „ e saeculo fecerunt, recipiat mercedem oeconomi fidelis et prudentis in revela-„ tione domini Dei et salvatoris nostri Iesu Christi, qui etc. Deinde conversus „ episcopus imponit orarium humero eius sinistro, dicens: ed gloriem et hono-„ rem sanctae consubstantialis trinitatis, patris et filii et spiritus sancti; ad „ pacem et aedificationem unius, unicae, sanctae, apostolicae ecclesiae Dei. Amen. „ Tum ille osculetur altare manumque episcopi et assistentium omnium. Adhortatio. „ Scito fili benedicte, hunc quem tibi Deus largitus est gradum, esse gradum „ magnum etc. Deinde iterum benedicit ei episcopus, et porrigit ei sancta sacra-„ menta, manumque imponit super eum tribus vicibus, et omnes sacerdotes di-„ cunt ter: dignus. Tum episcopus dicit: N. diaconus ad sanctam Dei ecclesiem. „ Amen.

ORDINATIO PRESBYTERI (1).

5. " Cum volunt praesentare presbyterum, testificantur primo clerici de bonis „ eius operibus, et quod verbo doctrinae bene sit praeditus, quodque sit man-„ suetus, consolator, et benignus, et quod coniugium eius fuerit secundum le-„ gem et canones, et quod sit diaconus; alioquin ordinetur enagnostes, et hyp-„ odieconus, et dieconus, et benedicatur altera die. Deinde praesentetur indutus „ habitu diaconi et orario super humerum eius sinistrum corem altari. Stet an-„ tem episcopus cum presbytero; et qui ordinetur flectit utrumque genu ante alta-„ re: episcopus vero dicit gratierum actionem, et ponit tus, et dicit orationem „ turis, conversaque ed eltere facie recitat hanc orationem. Domine Deus vir-„ tutum, qui edduxisti nos ed sortem ministerii huius (et reliqua, ut supra in ord.

(1) Cod. cap. 13. pag. 11; cod. alt. cap. 25. pag. 32.

„ subd. pag. 210, mutatis his verbis, et suscipe presbyteratum perfectum servi tui „ N.) Dicit archidiaconus. Gratia domini nostri Iesu Christi, quae defectus nostros supplet, beneplacito Dei patris et spiritus sancti, adveniat super N. hunc, „ qui ad sanctum altare cum timore et tremore et humilitate cordis accessit, statque „ inclinatus, oculosque cordis sui elevans ad te, qui habitas in caelo, expectat „ caelestia dona tua, ut transferas a gratia diaconatus ad ordinem presbyteratus, „ ad ecclesiam N, ad sanctum altare. Precemini omnes, ut adveniat super eum donum „ spiritus sancti. Dicit populus, kyrie eleison, ter. Episcopus vero conversus ad „ orientem dicit hanc orationem. Quaeso, Domine, fac eum dignum vocatione presbyteratus, ut per benignitatem tuam dignus sit nomine sancto tuo, tibique serviat „ (et reliqua ut supra in ord. subd. pag. 211.) Dicit populus ter, kyrie eleison. Episcopus „ conversus ad occidentem imponit dexteram suam super caput eius, et sic precatur. Dominator domine Deus omnipotens, qui verbo tuo essentiali cuncta creasti, et omnium curam secundum voluntatem tuam geris, qui ecclesiam tuam „ sanctam semper respicis, eamque auges, eisque qui in ea praesunt, praestas virtutem, ut verbo et opere laborent; respice super servum tuum N., qui „ iudicio et testimonio eorum, qui ipsum praesentarunt, ad presbyteratum admotus est; reple eum spiritu sancto, spiritu gratiae et consilii, ut timeat te, „ et regat populum tuum in corde puro; quemadmodum respexisti populum „ tuum quem elegisti, et praecepisti Moysi servo tuo ut sibi eligeret seniores „ spiritu sancto plenos; qui indeficiens est, et a te procedit. Orate (1). Ita (2) „ Domine, exaudi nos tibi supplicantes, et conserva in nobis spiritum sanctum, „ spiritum gratiae tuae non deficientem, concede huic spiritum sapientiae tuae, ut „ plenus operationibus ad sanandum aptis, sermone ad docendum idoneo, populum tuum in mansuetudine doceat, serviatque tibi in puritate, et mundis „ cogitationibus, animoque sincero, et opera sacerdotis super populum tuum perficiat; et qui ad ipsum accesserint, eos lavacro regenerationis renovet. Me „ quoque ab omni alieno peccato emunda, et a meis etiam peccatis absolve, „ per filium tuum unigenitum dominum Deum ac salvatorem nostrum Iesum „ Christum, cum quo etc. Conversus ad altare, sic orat. Respice, Domine, super nos, et super ministerium nostrum, et emunda nos ab omni inquinamento, et emitte de caelo gratiam tuam super hunc servum tuum, ut per te dignus efficiatur, qui sacerdotium suum sine reprehensione perficiat, ut misericordiam tuam consequatur (et reliqua, ut supra in ordin. subd. pag. 211.) Conversus ad occidentem, signat frontem eius pollice suo dicens: vocamus te in sancta Dei ecclesia. Amen. Archidiaconus exclamat: N. presbyterum ad sanctum altare „ sanctae ecclesiae catholicae apostolicae Dei. Amen. Tum episcopus exclamat „ dicens: vocamus te N. presbyterum ad sanctum supradictum orthodoxorum altare, in „ nomine patris et filii et spiritus sancti. Amen. Facit super fronte eius tres

(1) E proclamo dell' arcidiacono benchè non si noti nella rubrica.

(2) Prosegue il vescovo tenendo la mano sul capo dell' ordinando.

„ cruces ob designandam trinitatem; deinde induit eum stola, dicens: ad gloriam et „ honorem sanctae consubstantialis trinitatis, patris et filii et spiritus sancti; ad „ pacem et aedificationem sanctae Dei ecclesiae. Conversus episcopus ad orien- „ tem orat: gratias agimus tibi, Domine omnipotens, pro omnibus, et in omnibus, „ (ut in ord. subd. pag. 211 et diaconi pag. 213, ab iis verbis, et complaceat „ tibi in ordinatione hac, usque in finem.) Adhortatio ad presbyterum. Nota tibi „ sit, frater, mensura huius doni quo dignus effectus es, nimirum presbytera- „ tus. Tum ordinatus osculatur altare et episcopum et praesentes. Deinde porri- „ git ei episcopus sacramenta, et imponit manum super eum ter, et dicunt om- „ nes ter: dignus N. presbyter ad sanctam catholicam et apostolicam ecclesiam „ civitatis N., Christum diligentis in pace Domini. Amen.

ORDINATIO EPISCOPI (1).

6. " Sit bonis moribus praeditus; idemque ab omni populo secundum bene- „ placitum spiritus sancti eligatur: sit irreprehensibilis, sapiens, purus, mansue- „ tus, benignus, sobrius, vigilans, haud pecuniae cupidus, sed pauperum ama- „ tor, in scripturis versatus, nullam rerum huiusce saeculi curam gerens, per- „ fectus, paratus ad omne opus bonum, quemadmodum eum decet qui ad su- „ limem bonumque Dei ordinem promovetur. Interrogent quoque, an sit u- „ nius uxoris vir, quam sibi coniugio legitimo ac vero duxerit. Sit demum „ aetate provecta. Clerici autem simul cum populo testimonium ei perhibeant, „ et scribant decretum, mittantque ad archiepiscopum cum fidelibus ex coetu „ clericorum et populi. Si vero diaconus sit, ordinetur presbyter, et percipiat „ sancta sacramenta una cum patriarcha. Fiat vero ipsius consecratio die domi- „ nica secundum canonem, in consensu episcoporum et clericorum; et peracta „ vigilia, et psalmodia, et doxologia, lectoque evangelio, liturgiam incipiant, „ et legant actus apostolorum, et dicant hymnum triadicum. Tum sedet ar- „ chiepiscopus in throno suo una cum episcopis. Archidiaconus autem accipit de- „ cretum, et adorans sub pedibus archiepiscopi, illud in manus ei tradit. Qui „ accepto eo, accedentes ad se alloquitur, sic dicens. Vos ne mihi hunc praesen- „ tatis? At illi humiliter respondent: ita domine noster. Tunc patriarcha tradit „ illud uni diaconorum legendum coram omnibus, cum interim ordinandus stet „ inclinato capite. Decretum electionis episcopi. In nomine patris et filii et „ spiritus sancti, consubstantialis et incomprehensibilis trinitatis, scribimus „ ad beatum orthodoxum patrem omnium populorum, patrem patrum, et prin- „ cipem omnium principum, patrem nostrum in Christo N. patriarcham etc. „ Dicit archidiaconus hanc proclamationem. Civitas Christum diligens, legibus- „ que eius obtemperans, quae patrem suum diligebat, eo viduata, cum vidui-

(1) Cod. cap. 13. fol. 19.

„ tatem ferre non posset, indicta synodo, consilium iniit, ut patrem sibi quae-
„ reret. Re itaque accurate perpensa, precibusque ad Deum instanter fusis, ut
„ bonum sibi pastorem concederet, indicavit eis Deus ministrum perfectum N.
„ presbyterum monachum monasterii N. — Hunc ego ad vos misi cum presbyteris,
„ et sacerdotibus Christum diligentibus, habentem secum decretum, quemad-
„ modum vos postulastis, ut esset vobis episcopus, et pastor, et rector sancta-
„ rum ecclesiarum, quoniam clerus, et populus de eo testificati sunt, ut succe-
„ deret in locum patris N., cuius et memoriam in orationibus suis faceret. Nos
„ igitur vestris precibus annuentes, habita etiam curarum laborumque vestro-
„ rum ratione, nolumus postulationes vestras, o popule Christum diligens, pro
„ ipso nobis porrectas, cum eum nobis praesentaveritis, reiicere. Quamobrem decet
„ vos, dilectissimi, una nobiscum et cum omnibus circumstantibus suppliciter
„ Deum precari, ut adveniat super eum donum spiritus sancti et gratia caeles-
„ tis; et simul omnes cum universo populo clamemus, dicentes: kyrie eleison.

7. " Postea descendit de throno archiepiscopus; et una cum eo stent omnes episcopi
„ ad altare; ordinandus autem utrumque genu flectat ante altare coram archiepis-
„ copo; et unusquisque stet cum timore ac silentio, orans in corde pavido
„ ac tremente. Tum patriarcha tus offert, et dicit orationem turis, et
„ statim subdit hanc orationem, conversa ad orientem facie, ordinando utrum-
„ que genu supra gradus altaris flectente. Domine Deus virtutum qui induxisti nos
„ in sortem ministerii huius (et reliqua, ut in ordine subdiaconi pag. 210. mutatis
„ his verbis, et suscipe perfectum pontificatum servi tui huius N. qui hic stat etc.)
„ Tum conveniunt episcopi, qui sunt cum eo consecrationis participes. Archidia-
„ conus vero dicit has preces, stante ordinando. Dicamus omnes instanter precan-
„ tes: kyrie eleison. Domine omnipotens, qui in caelis es, Deus patrum nos-
„ trorum, te rogamus, audi nos, et miserere nobis. Orate pro pace unius, unicae,
„ sanctae, catholicae, et apostolicae ecclesiae: et pro salute populorum: exaudi nos
„ Domine, et miserere nobis. Orate pro vita, bonore, et salute patris nostri N.
„ patriarchae archiepiscopi, cum reliquis episcopis orthodoxis, et clero, et po-
„ pulo Christum diligente; exaudi nos Domine, et miserere nobis. Orate pro re-
„ missione peccatorum et iniquitatum nostrarum, ut liberet nos Dominus ab an-
„ gustiis, tribulationibus, ac tentationibus, hostiumque incursibus. Te rogamus,
„ Domine, exaudi nos, et miserere nobis. Salvum fac populum tuum, Domine,
„ et benedic hereditati tuae. Visita orbem terrarum in misericordia et pietate:
„ exalta cornu Christianorum per virtutem vivificae crucis: dele iniquitates nos-
„ tras, et dirige opera manuum nostrarum: exaudi deprecationem populi tui per
„ intercessionem dominae nostrae deiparae semper virginis Mariae, et per preces
„ patris nostri beati apostoli Marci, et chori sanctorum tuorum. Ita, Domine, ex-
„ audi nos ad te clamantes, quoniam apud te misericordia est. Te rogamus Do-
„ mine, dimitte nobis delicta nostra, quae commisimus voluntarie et involun-
„ taria: suscipe deprecationem nostram, emitte super nos misericordiam tuam

„ et clementiam tuam, quoniam omnes a te misericordiam postulamus. Te ro-
„ gamus, ut emittas spiritum sanctum tuum super hunc electum ministrum tuum
„ N., pro quo has tibi preces fundimus. Domine Deus gloriae, te rogamus, ex-
„ audi nos, et miserere nobis. Dicit archidiaconus: elevate sursum manus vestras,
„ o episcopi. Episcopi sursum elevant manus suas, et contingunt electum hinc et in-
„ de, et imponunt manus suas super humeros eius. Tum orat patriarcha,
„ conversa ad occidentem facie. Domine omnipotens, dominator omnium, pa-
„ ter misericordiarum, et Deus totius consolationis; tu es virtus auxiliatrix,
„ tu adiutorium, medicus, liberator, murus fortis, spes nostra, refugium
„ nostrum, gratia, exaltatio, expectatio, vita, et resurrectio: tecum accessus
„ et salus perpetua nobis omnibus in saeculum. Tu omnes vis salvos fieri;
„ corrobora nos, conserva, tuere, protege, ac libera nos. Tu es princeps prin-
„ cipum, tu dominus dominantium, herus herorum, rex regum. Tu potestatem
„ tradidisti ei, quem in cathedra collocare destinaveras, et concessisti ei ut
„ solveret et ligaret, prout ius fasque poscebat. Tu largitus es ei sapientiam,
„ velut organo ecclesiae Christi tui, quam tamquam formosam sponsam conser-
„ vasti. Quoniam Deus fortissimus es et omnipotens, tuumque est regnum et
„ gloria, pater et filii et spiritus sancte. Amen. Dicit archidiaconus hanc ac-
„ clamationem: gratia, quae salutem infirmis largitur, adveniens super omnes,
„ qui ad regimen universarum sanctarum ecclesiarum congregati sunt, ipsa ad-
„ veniat nunc super N. famulum Dei presbyterum monachum monasterii N.,
„ ut sit episcopus civitatis N. Christum diligentis, pro N. defuncto, quem domi-
„ nus ad se migrare iussit, nobisque praeclaram eius memoriam reliquit. Roga-
„ te igitur omnes, et precamini Dominum, qui congregati estis, ut adveniat su-
„ per eum spiritus sanctus, et dicamus cum universo populo: kyrie eleison.
„ Converte faciem tuam ad altare, et dic hanc orationem. Quaeso, Domine, fac
„ eum dignum vocatione tua sacerdotali, ut per benignitatem tuam (et reliqua,
„ ut in ordine subdiaconi pag. 211.) Conversus ad occidentem impone manum
„ tuam super caput electi, archidiacono exclamante: state honeste, state cum
„ timore, state cum silentio, state cum tremore: orate nobiscum omnes
„ episcopi qui adestis, et elevate manus vestras. Extendunt episcopi manus
„ suas, et contingunt humeros eius. Tum dicit patriarcha hanc orationem
„ consecrationis. Qui es (1), dominator Domine omnipotens, pater domini Dei
„ ac salvatoris nostri Iesu Christi, qui solus es ingenitus, principii expers, et nul-
„ lius imperio subiectus; qui semper es, et ab aeterno, et ante saecula existis,
„ qui fine cares; qui solus altissimus es, solus sapiens, solus bonus; qui natura
„ es invisibilis, sine principio; apud quem est scientia; qui infinitus es, cognitor
„ occultorum, sciens omnia prius quam fiant; qui in caelis habitas, et humiles re-
„ spicis; qui ecclesiae canones per filium tuum unigenitum Iesum Christum do-

(1) Nomen Dei ineffabile Hebraeis *Iehova*, nimirum *qui est*, *existens*, *ens* etc.

„ minum nostrum condidisti; qui sacerdotes olim constituisti, ut populo tuo prae-
„ essent qui locum sanctum tuum sine ministerio nequaquam reliquisti; qui in
„ electis tuis glorificari voluisti; tu quoque effunde nunc spiritum tuum princi-
„ palem, quem sanctis tuis apostolis tradidisti; largire hanc eandem gratiam ser-
„ vo tuo huic N., quem episcopum elegisti, ut sanctum gregem tuum pascat, ti-
„ bique sine reprehensione ministret, bonitati tuae diu noctuque supplicet, nu-
„ merum eorum qui salvi fiunt congreget, et oblationes in sanctis ecclesiis offe-
„ rat. Eia Domine omnipotens, largire ei per Christum tuum participationem spi-
„ ritus sancti tui, ut habeat potestatem dimittendi peccata secundum mandatum
„ filii tui unigeniti Iesu Christi domini nostri, et constituendi praecepto suo cle-
„ ricos in ordine sacerdotali, et absolvendi omnia vincula ecclesiastica, et om-
„ nes novas aedes in ecclesia dedicandi, et altaria consecrandi; ut placeat tibi
„ in mansuetudine et humilitate cordis, et offerat tibi sine macula et sine re-
„ prehensione sanctas incruentas victimas, quae sunt sacramentum novi testamenti
„ in odorem suavitatis. — Dicit archidiaconus, Dominum precemur. Dignare (1)
„ Domine replere eum omni gratia curationum, et sermone doctrinae, ut sit
„ rector caecorum, lumen iis qui in tenebris sunt, doctor insipientium, ut lumi-
„ nare in mundo; verbo veritatis definiat, verumque pastorem imitetur, et ani-
„ mam suam pro ovibus suis ponat: ut per hoc quoque paratus sit ad sanctam
„ voluntatem tuam exequendam, valeatque coram tremendo tribunali tuo absque
„ confusione sisti, et magnam mercedem consequatur, quam praeparasti iis qui
„ pro evangelii promulgatione decertarunt. Me quoque, Domine, emunda ab omni
„ alieno peccato, sed et a peccatis meis libera me, per filium tuum unigenitum
„ dominum Deum ac salvatorem nostrum Iesum Christum, cum quo etc. — His
„ peractis, conversus ad orientem ad altare dicit, amen. Deinde dicit hanc ora-
„ tionem. Respice, Domine, super nos et super ministerium nostrum, et emun-
„ da nos ab omni inquinamento: emitte desuper gratiam pontificatus super hunc
„ servum tuum, ut per beneplacitum tuum dignus fiat, qui populum tuum sine
„ reprehensione pascat, et ecclesiae tuae praesit. Quoniam misericordiam vis,
„ tibique convenit ab omnibus honor et adoratio, pater et fili et spiritus sanc-
„ te nunc etc. — Converte faciem tuam ad occidentem, et signa recens conse-
„ cratum pollice tuo tribus vicibus dicens. Vocamus N. episcopum in ecclesia
„ sancta civitatis N. Christum diligentis omniumque ad illam pertinentium, in
„ nomine patris et filii et spiritus sancti. Deinde indue eum stola sacerdotali,
„ veste alba, cuculla alba, et pallio albo, et dic: ad gloriam et honorem sanc-
„ tae trinitatis patris et filii et spiritus sancti, ad pacem et aedificationem unius
„ sanctae catholicae et apostolicae ecclesiae. Benedictus dominus Deus. Amen.
— Conversa facie ad occidentem signa caput recens consecrati pollice tuo dicens:
„ vocamus electum Dei N. episcopum in una sancta immaculata ecclesia invisi-

(1) Haec dicuntur non ab archidiacono, sed a patriarcha manum ordinando adhuc imponente.

„ bilis Dei vivi, civitatis orthodoxorum N. Christum diligentis, omniumque ad „ illam pertinentium; ad gloriam et honorem nominis sanctae trinitatis, ad pacem et aedificationem sanctae ecclesiae, ad iustificationem iudiciorum veracium, „ ad mundas oblationes et puras victimas, ad resurrectionem ex mortuis, et pignus incorruptibile in saeculum. Dicit populus: dignus, dignus, dignus. Dicit „ archidiaconus has praeces. Dicamus omnes deprecantes, kyrie eleison. Orate „ pro una catholica apostolica ecclesia, quae est a finibus usque ad fines orbis „ terrarum. Dominum precemur dicentes, kyrie eleison. Orate pro misericordia „ et salute animarum nostrarum dicentes, kyrie eleison. Orate pro religiosissimo „ patre nostro archiepiscopo sancto patre N.; Dominum precemur pro eo dicentes, kyrie eleison. Orate ut adveniat spiritus sanctus super hunc episcopum electum, et pro hac praesente manus impositione. Postulate a Deo domino gloriae misericordiam dicentes, kyrie eleison. Orate ut dignos nos efficiat Deus „ vocatione superna. Oremus omnes praesentes et absentes dicentes, kyrie eleison. Tum dicit patriarcha: pax omnibus. Et subiungit hanc orationem conversa facie ad orientem. Gratias agimus tibi, domine Deus omnipotens, pro omnibus et in omnibus, et benedicimus et glorificamus sanctum nomen tuum, „ quia magna fecisti nobiscum, et effudisti uberrimum donum tuum super servum tuum N. Supplices te precamur, Domine, exaudi nos propter multitudinem misericordiae tuae. Complaceat tibi in hac chirotonia pontificatus, quae „ facta est super sanctum servum tuum N. maxime per illapsum spiritus sancti „ super eum. Dirige vocationem electionis eius in puritate et gratia sancti tui „ spiritus, et nos cum illo elige in bonum, ut negotiemur et referamus talenti lucrum, et recipiamus eum omnibus, qui voluntatem tuam a saeculo „ executi sunt, mercedem dispensatoris fidelis in apparitione domini Dei et „ salvatoris nostri Iesu Christi, cum quo etc. Postea dicit patriarcha: pax omnibus. — Tum statuatur episcopus novus ad dexteram altaris, tenens in sinu suo „ evangelium. Patriarcha vero iterum ad thronum suum ascendit: et dicitur prologus, et psalmus, et evangelium de more. Deinde descendit de throno, et „ perficit sacram liturgiam, et sumit de sanctis sacramentis, traditque etiam episcopis. Postea frangit panem cum episcopo novo, eique porrigit de sacramentis, deque sanguine. Et elevat dexteram suam super caput eius, et exclamant omnes: dignus, dignus, dignus N. episcopus civitatis N. omniumque ad „ illam pertinentium. Et postquam pacem acceperit, stans patriarcha exuit cum „ stola pontificia, induitque habitu nigro; canente interim clero, quae conveniunt. „ Quibus peractis, sedent iuxta ordinem suum in consessu, et dicunt cantica et „ hymnos: cumque secunda absolutio dicta fuerit, dat ei pacem patriarcha, et „ omnes episcopi ac presbyteri. Laus Deo. Amen. Adhortatio ad episcopum. Dilectissime ac benedicte frater, hic gradus episcopatus, magnus ac periculis „ plenus est gradus etc.

7. Dal rito delle ordinazioni coptiche fin qui descritto di leggieri si raccoglie primo, la di lui uniformità col rito greco; secondo, la materia e forma di ciascun ordine. Nel rito greco (1) si tosa il lettore in nomine sanctae trinitatis, e poi segnato tre volte in forma di croce, gli s' impone la mano dal vescovo, e si recita l' orazione, domine Deus omnipotens; e questa finita, gli si dà il libro apostolico. Nel coptico (2) parimente si tosa, e recitate quattro orazioni, gli si dà il libro da portare sul petto. Ma di queste orazioni le prime due si dicono senza l' imposizione della mano, e per conseguenza non hanno ragione di forma, e le altre due si dicono imponendosi la mano sulle tempie dell' ordinando; e la prima di esse è forma che comincia, Deus magnus amator hominum (3).

8. Nel rito greco (4) il suddiacono presentatosi avanti al vescovo, e vestito della tonica suddiaconale, e cinto con la cinta, il vescovo tre volte segnandolo impone la mano sul capo dicendo, domine Deus noster qui per unum etc.; e poi gli dà la tovaglia col bacile. Nel coptico (5) premessa dal vescovo l' orazione preparatoria, domine Deus virtutum, intona l' arcidiacono il decreto elettivo dell' ordinando, gratia quae defectus nostros supplet: e poi recitata dal vescovo verso l' altare l' orazione, quaeso Domine dignum eum effice, si rivolge verso l' ordinando, e tenendo la mano imposta sulle di lui tempie, dice la forma della ordinazione, dominator domine Deus omnipotens, qui in tabernaculo testimonii. Lasciato poi l' ordinato, si rivolge all' altare pregando, respice Domine super ministerium nostrum: e voltatosi all' ordinato, lo segna tre volte, publicando la di lui ordinazione, e dicendo sì il vescovo, che l' arcidiacono: N. hypodiaconus in ecclesia N. Rivoltosi all' altare dice l' orazione del rendimento di grazie, gratias agimus tibi. E finalmente voltatosi all' ordinato, gl' impone l' orario o stola suddiaconale sopra la spalla sinistra, ad gloriam et honorem sancti nominis tui, pater etc. e gli legge la propria esortazione, fili iam tibi creditus est etc.

9. Nel rito greco (6) il diacono deposta la cinta ed il mantile, che è insegna del suddiaconato, e segnato tre volte nel capo dal vescovo, piega il ginocchio destro avanti al vescovo; e dicendo l' arcidiacono attendamus, il vescovo impone la mano dritta sopra il di lui capo dicendo, divina gratia quae semper infirma curat; e detto dal coro tre volte kyrie eleison, e dall' arcidiacono Dominum precemur, tenendo il vescovo la destra sopra il capo dell' ordinando dice, domine Deus noster qui in praescientia tua. E detto amen, l' arcidiacono intona le preci diaconiche, in pace Dominum precemur etc. ed il vescovo tenendo la mano sopra il capo dell' ordinato dice, Deus salvator noster etc. e gl' impone la stola diaconale sopra la spalla destra dicendo, dignus, sì il vescovo che il coro; poi

(1) Goar in ord. lect.
(2) Supra pag. 209.
(3) Supra pag. 210.
(4) Goar in ord. subd.
(5) Supra pag. 210.
(6) Goar pag. 249—251.

gli consegna il flabello, dicendosi similmente dignus, o gli dà il bacio della pace; e finalmente nel tempo della comonione lo comunica prima degli altri. Nel coptico (1) l'ordinando diacono, piegato il ginocchio destro stà sopra il gradino dell'altare, e premessa dal vescovo l'orazione preparatoria, domine Deus virtutum, come nell'ordine del suddiacono, intona l'arcidiacono il decreto elettivo, gratia domini nostri Iesu Christi quae defectus nostros supplet, invitando gli astanti a pregare Iddio, accioechè mandi sopra l'ordinando il dono dello spirito santo. Il vescovo recitata verso l'altare l'orazione comune alle altre ordinazioni, quaeso Domine dignum eum effice, si rivolge all'ordinando, ed imponendo la destra sopra il di lui capo, dice la forma della ordinazione, *dominator domine Deus omnipotens*; e rivolgendosi verso l'altare, prosegue la comone, *respice Domine super nos*: e questa terminata, voltatosi verso l'ordinato, lo segna tre volte in fronte, publicando la di lui ordinazione, e dicendo ad alta voce prima il vescovo, e poi l'arcidiacono: *N. diaconum ad ecclesiam N.* Finalmente verso l'altare rende le grazie con l'orazione comune, *gratias agimus tibi*; o voltandosi all'ordinato, gl'impone l'orario diaconale sopra la spalla sinistra, dicendo *ad gloriam et honorem*; e letta l'esortazione, *scito fili benedicte*, lo comunica; e poi gl'impone la mano sul capo tre volte, dicendo *dignus N. diaconus ad sanctam Dei ecclesiam*; ed il coro, *dignus*.

10. Nel rito greco (2) il prete piegando l'uno e l'altro ginocchio sopra il gradino dell'altare, e dicendo l'arcidiacono *attendamus*, il vescovo gl'impone la destra sopra il capo dicendo *divina gratia*: e detto dal coro tre volte *kyrie eleison*, e dall'arcidiacono *Dominum precemur*, tenendo il vescovo la mano imposta sopra il capo dell'ordinando, dice la segreta *Deus principio et fine carens*; e detto *amen*, il primo de' sacerdoti intona le preci diaconiche, *in pace Dominum precemur*: ed il vescovo tenendo la mano imposta sul capo dell'ordinato prosegue la seconda segreta *Deus in virtute magnus*; la quale terminata, e detto *amen*, alza l'ordinato in piedi, ed accommoda la parte posteriore della stola al destro lato anteriore dicendo, *dignus*, e gl'impone il fenolio dicendo *dignus*, prima il vescovo e poi il coro; e l'ordinato dà la pace al vescovo ed ai sacerdoti, nel luogo de' quali si ritira leggendo il suo messale. Quando poi si arriva nella messa a quelle parole *ita ut sumentibus fiant*, che si dicono dopo l'invocazione dello spirito santo, si accosta l'ordinato, od il vescovo gli dà in mano l'eucaristia, dicendo *accipe depositum istud*: quale egli presa, bacia la mano del vescovo, e ritorna al luogo ove stava, appoggiando le mani sopra la sacra mensa. Finalmente prima di dirsi dal celebrante *sancta sanctis*, l'ordinato restituisce l'eucaristia al vescovo, e prima di tutti si comunica dalle di lui mani. Nel coptico (3) l'ordinando prete, in abito di diacono piegate le ginocchia, sta sopra il gradino dell'

(1) Sopra pag. 212.
(2) Goar pag. 292—294.
(3) Sopra pag. 213.

altare, e premessa dal vescovo la preparatoria comune *domine Deus virtutum*, intona l'arcidiacono il decreto elettivo *gratia domini nostri Iesu Christi*. Il vescovo recitata verso l'altare l'orazione comune *quaeso Domine*, si rivolge all'ordinando, ed imponegli sopra il capo la destra, dicendo la forma della ordinazione *dominator Domine*: e questa terminata, prosegue verso l'altare la comune *respice Domine*: e poi volgendosi all'ordinato, lo segna tre volte in fronte, dicendo prima il vescovo, e poi l'arcidiacono: *N. presbyterum ad ecclesiam N.* Ed impostagli la stola sacerdotale, dicendo *ad gloriam*, rende le grazie verso l'altare recitando la comune *gratias agimus*: e poi gli legge l'esortazione propria *nota tibi sit*; e l'ammette alla pace. Finalmente lo comunica, e gl'impone la mano sul capo tre volte, dicendo *dignus N. presbyter*.

11. Nel rito greco (1) presentato l'ordinando vescovo dai vescovi assistenti al consecrante, e data a questo dall'arcidiacono la carta, in cui sta scritto *suffragio et consensu sanctissimorum metropolitanorum* etc. *divina gratia* etc. il consecrante la legge alta voce, esclamando il coro *kyrie eleison*; e poi il consecrante spiega il libro degli evangeli, imponendolo sopra il capo ed il collo dell'ordinando, accostando le mani anche gli altri vescovi assistenti: e fatte tre croci sopra il di lui capo, tenendovi la mano imposta, recita l'orazione *dominator domine Deus noster*: e detto *amen*, uno de' vescovi assistenti dice le preci diaconiche *in pace Dominum precemur*. Allora il consecrante tenendo imposta la mano sul capo dell'eletto, recita la seguente orazione *domine Deus noster*; la quale terminata col solito *amen*, alza il libro degli evangeli e lo pone sopra l'altare. Di poi mette il pallio all'ordinato, dicendo *dignus* prima il consecrante e poi il coro; e l'ammette alla pace insieme con gli assistenti: e finita la solita acclamazione, siedono tutti nelle loro sedie: e prima di tutti sedendo l'ordinato letta l'epistola, dà la pace, e innanzi tutti si comunica, e poi esso medesimo comunica il consecrante e gli assistenti. Nel coptico (2) sedendo nel trono il consecrante con gli assistenti, prende dall'arcidiacono il decreto della elezione dell'ordinando vescovo, e lo consegna ad uno de' diaconi per essere letto in pubblico, che contiene la supplica del clero e popolo al patriarca per consecrargli l'eletto da essi in vece del loro defonto pastore, e comincia *in nomine patris* etc. L'arcidiacono a nome del patriarca approvando la elezione fatta nella persona dell'ordinando che sta in piedi col capo chino, invita tutti a pregare che Dio mandi il dono dello spirito santo sopra l'ordinando *civitas Christum diligens* etc. Ciò detto ascende dal trono il consecrante, e con lui gli assistenti, e sta in piedi avanti l'altare: e piegando l'uno e l'altro ginocchio l'ordinando sopra il gradino dell'altare, dice il consecrante la preparatoria comune *domine Deus virtutum*. L'arcidiacono dice le preci diaconiche *dicamus omnes*: e nel fine dice a' vescovi *elevate sursum manus vestras*, o *episcopi*: e questi al-

(1) Goar pag. 302—304. (2) Supra pag. 215.

zando le mani, toccano l' eletto dall' una e dall' altra parte, ed impongono le mani sopra le di lui spalle: ed il consecrante patriarca o arcivescovo, voltatosi all' ordinando, dice *Domine omnipotens*; e l' arcidiacono intona *gratia quae salutem infirmis largitur*, invitando a pregare per l' eletto, acciocchè riceva lo spirito santo. Il consecrante recitata verso l' altare l' orazione comune *quaeso Domine*, mentre l' arcidiacono grida *state honeste*, si rivolge all' ordinando, e gl' impone la mano sul capo; e stendendo i vescovi assistenti le mani e toccandogli le spalle, dice il consecrante l' orazione della consecrazione *qui es dominator Domine*: e dicendo intanto l' arcidiacono *Dominum precemur*, prosegue il medesimo consecrante *dignare Domine replere eum*; e detto *amen*, rivoltosi all' altare, dice la comune *respice Domine*; la quale terminata, voltandosi all' eletto, lo segna tre volte dicendo *vocamus N. episcopum*, e gli impone la stola, la cocolla, ed il pallio bianco dicendo, *ad gloriam*; e di nuovo segnandogli il capo, dice *vocamus electum Dei N. episcopum*. Il popolo tre volte grida *dignus*: e l' arcidiacono dice lo diaconicho *dicamus omnes*. Il consecrante data la pace, rende le grazie verso l' altare *gratias agimus*: e di nuovo data la pace, colloca il consecrato vescovo dalla parte destra dell' altare, mettendogli sul petto il libro degli evangeli, e sale sul suo trono, dicendosi intanto il prologo, il salmo, e l' evangelo. Di poi scende dal trono, e termina la messa, comunicandosi esso, o comunicando i vescovi assistenti, e consegna l' eucaristia al consecrato, e lo comunica del corpo e del sangue, ed alzando la sua destra sopra il capo del consecrato, gridano tutti *dignus*. Finalmente datagli la pace, e stando il consecrante in piedi, lo spogliano degli abiti bianchi, e lo vestono dell' abito nero, cantandosi intanto gli inni convenienti: e ciò terminato siedono nelle loro sedie, ciascuno secondo il suo ordine, e diconsi gli inni e canti proporzionati: o detta la seconda assoluzione, gli danno tutti la pace, e gli si legge dal consecrante la seguente esortazione *dilectissime ac benedicte frater* etc.

12. La materia di tutti i sopradescritti ordini coptici, siccome anche dei Greci, è l' imposizione della mano del vescovo: la forma è l' orazione, che comincia nella ordinazione del lettore (1) *Deus magne amator hominum*: del suddiacono (2) *dominator domine Deus omnipotens*: del diacono (3) *dominator domine Deus omnipotens verax et non mendax in promissionibus tuis*: del prete (4) *dominator domine Deus omnipotens qui verbo tuo*: del vescovo (5) *qui es, dominator Domine omnipotens*. Queste orazioni, nelle quali consiste la forma delle ordinazioni coptiche, sono tutte nel rito antichissimo delle ordinazioni attribuite a S. Clemente, e riferite nel libro delle costituzioni apostoliche presso il Morino (6), come si possono confrontare: eccettuatane la prima del lettore,

(1) Supra pag. 210.
(2) Supra pag. 211.
(3) Supra pag. 212.
(4) Supra pag. 214.
(5) Supra pag. 217.
(6) De sacr. ordinat. part. 1. pag. 22. et seq.

che corrisponde più tosto alla greca (1) *domine Deus omnipotens elige servum tuum*: mentre la seconda orazione è presa dalle costituzioni, e comincia (2) *dominator Domine omnipotens, qui praescientia tua*: e si legge presso il Morino (3).

CAPITOLO SETTIMO

Della validità della forma che usano i vescovi copti nella chiesa alessandrina.

1. Da tutto ciò che fin qui si è riferito della materia e forma secondo il rito latino, greco, e coptico, si raccoglie essere indubitata la validità della forma che usano i vescovi copti nella chiesa alessandrina, mentre questa non discorda punto dall' antico rito greco e latino delle ordinazioni da noi sopradescritte, nelle quali è cosa certa che la materia consiste nella imposizione delle mani, e la forma nella orazione conveniente all' ordine. Si aggiunge che essendosi riconciliato colla santa romana chiesa nel concilio fiorentino sotto Eugenio IV. il patriarca alessandrino copto Giovanni, e sotto Clemente VIII. il patriarca Gabriele, que' due sommi Pontefici ammisero alla comunione della chiesa " cum „ ordinibus, quibus secundum ritum Coptorum insigniti fuerant in suo schisma„ te et haeresi,„ non solamente i detti patriarchi Giovanni e Gabriele, ma anche i loro inviati (4) Andrea prete ed abbate di S. Antonio, Giuseppe ed Abdelmessia sacerdoti e monaci, e Barsuma arcidiacono. Ed avendo i Papi conceduto alla nazione abissina, che è del rito medesimo de' Copti, la chiesa ed ospizio di S. Stefano protomartire vicino alla sagrosanta basilica vaticana (5), que' monaci esercitarono liberamente in detta chiesa i loro sacri ordini, siccome nella medesima chiesa fanno presentemente i monaci copti.

2. È bensì vero, nè dee dissimularsi, che nel secolo decimo sesto e seguente il patriarca ed i padri della compagnia di Gesù nell' Etiopia reiterarono le ordinazioni de' diaconi e sacerdoti abissini, come riferisce il Ludolfo nella istoria etiopica (6) dall' Alvarez cap. 96. e 97, e dal padre Tellez lib. 6. cap. 3. pag. 518, parlando del metropolitano che il patriarca copto manda per arcivescovo in tutta l' Etiopia: " nihil „ ergo sciunt, nec faciunt isti metropolitae, nisi ut conceptis certis verbis cleri„ cos ordinent, se haud multo doctiores. Ex eo apparet, quam lamentabilis sit „ rerum ecclesiasticarum in Abassia status, quam male composita hierarchia. Sa„ ne patres Societatis Abbunae (cioè del matropolitano) ordinationes flocci fece-

(1) Goar pag. 233.
(2) Supra pag. 210.
(3) De sacr. ordinat. part. 2. pag. 26.
(4) Supra pag. 176. 177.
(5) Supra pag. 179.
(6) Iob. Ludolf. histor. aethiopic. lib. 3. cap. 7. num. 13.

„ runt, omnesque Habessinorum sacerdotes ad sua sacra transgressos aliter et „ more romano ordinaverunt, non sine gravi reliquorum indignatione „. Il patriarca Alfonso Mendez avendo ricevuto nell' anno 1626. la professione di fede del rè Susneo, chiamato sultan-Saghedo, e di tutta la di lui corte, fece publicare l' editto (1) " ne quis in posterum missam diceret, aut ullo officio ecclesiastico „ fungeretur, sine licentia patriarchae: ordinationes metropolitae alexandrini pro „ legitimis non habebantur; ideoque sacerdotes plerique denuo ordinabantur, „ saltem sub conditione „. Ma questa condotta de' Missionari quanto sia dispiaciuta agli Abissini, lo testifica Basilide rè dell' Etiopia figlio di Susneo nella risposta alla lettera del detto patriarca (2): " potissima autem causa, ob „ quam nostrates nos maxime aversarentur, fuit quod adhuc semel baptizaren- „ tur, tamquam antea pagani et publicani fuissent; cum tamen disputatio de „ hoc articulo inter nos et Romanos non adeo magna sit: et quod sacerdotes, „ et diaconos nostros tamquam sacris ordinibus minime initiatos habuerint; ita „ ut sacerdotium sacerdotio, diaconatum diaconatu cumularent.

3. Qual motivo abbiano avuto di tenere per nulle le ordinazioni de' diaconi e preti abissini, e di reiterarle, non l'esprimono que' Missionari. Ma dalle interrogazioni fatte in Roma l' anno 1594. d'ordine di Sisto V. (*) avanti i cardinali, ed in ispecie in presenza del card. di santa Severina protettore della nazione abissina o etiopica, al monaco e prete Tecla Maria abissino, e dalle di lui risposte riferite dal padre Tomaso di Gesù (3), chiaramente si raccoglie, che il motivo di dubitare del valore delle ordinazioni etiopiche e coptiche, sia stato il difetto della consegna degli istrumenti nelle ordinazioni, creduta dai moderni teologi materia necessaria anche nel rito della chiesa orientale; e pertanto secondo la relazione dell' istesso padre Tomaso (4), fu di nuovo ordinato il detto Tecla Maria. Ecco l' esame (5) fatto a quel monaco, e le sue risposte. " Item interrogatus, ubi, „ quando, a quo, et quibus ordinibus fuerit initiatus; respondit: anno aetatis „ meae quinto decimo in ecclesia S. Mariae monasterii Denobi provinciae Xeva in „ Aethiopia, fui ordinibus initiatus a Ioseplo copl to Aethiopiae archiepiscopo in „ hunc modum. Archiepiscopus ante missae celebrationem totondit caput meum in „ quinque locis in modum crucis, et chrismate me unxit in fronte, orationes re- „ citando lingua aegyptiaca, et in faciem meam insufflavit, et in eadem hora in- „ ter celebrandum fecit me ostiarium, et lectorem sive psalmistam, et acoly- „ thum, et nefcadiaconum sive subdiaconum, et diaconum evangelii: et sacro- „ sanctam communionem mihi dedit. Et longo tempore post, anno aetatis meae „ trigesimo, in civitate Bed, in Dembia Aethiopiae, in ecclesia S. Georgii, ab „ archiepiscopo Marco supradicti Iosephi successore initiatus sum sacerdotio. In-

(1) Ludolf. lib. cit. cap. 11. num. 25.

(2) Ludolf. lib. cit. cap. 13. num. 28. Idem comment. ad hist. aethiopic. pag. 535.

(*) Atqui anno 1594. non Sixtus V, sed Clemens VIII. sedebat. (EDITOR).

(3) De conversione gentium lib. 7. pag. 379. ad 385.

(4) Ibidem pag. 511.

(5) Ibid. pag. 384.

„ terrogatus, an verba formalia singulorum ordinum audivisset archiepiscopum pro-
„ tulisse in collatione ordinum; respondit, ipsum archiepiscopum protulisse. Sed
„ ego non audivi, neque significationem intellexi; quia celebrabat lingua aegyp-
„ tiaca, quam prorsus ignorabam. Interrogatus, an in collatione singulorum ordi-
„ num tradita fuerit ei materia ab archiepiscopo, et an ipse manibus suis illam te-
„ tigisset; videlicet, in ostiariatu claves ecclesiae, et ostium aperuerit, et cam-
„ panulam pulsaverit; in lectoratu, librum lectionum vel psalterium tetigerit;
„ in exorcistatu, librum exorcismi vel missale: in acolythatu, candelabrum,
„ cum candela extincta, et urceolum vacuum; in subdiaconatu calicem vacuum
„ cum patena vacua superposita, et urceolos cum vino et aqua, et bacile cum
„ manutergio, et librum epistolarum: et an capiti eius fuerit ab eodem archie-
„ piscopo impositus amictus, et manipulus brachio eius sinistro, et indutus fuerit
„ tunicella: et in diaconatu, an librum evangeliorum tetigerit, et stola super hu-
„ merum eius fuerit imposita, et dalmatica vestitus: et in sacerdotio, an tetige-
„ sit calicem cum vino et aqua, et patenam cum hostia, et an archiepiscopus
„ et sacerdotes capiti eius manus imposuerint: et an sibi aptata fuerit stola ante
„ pectus in modum crucis, et an indutus fuerit casula sive planeta, et manus
„ eius unctae fuerint oleo catechumenorum; respondit, certo scio, in om-
„ nibus supradictis ordinibus nullum instrumentum vel materiam in collatione
„ ordinum mihi ab archiepiscopo traditam esse, neque illam me tetigisse, neque
„ me vestitum aliqua veste singulis ordinibus competente, neque capiti meo ma-
„ nus archiepiscopi fuisse impositas, neque oleo sancto manus meas unctas fuis-
„ se. Scio praeterea archiepiscopum nostrum in Aethiopia simul coordinare duo
„ mille et plures clericos eodem die, et singulis sex ordines simul conferre,
„ absque praevio examine, et absque aliquo scrutinio, examine, delectu, appro-
„ batione, scriptura, vel notatione: et propter ordinandorum multitudinem non
„ posse cum singulis materiam tangendam tradere: et vidi eundem modum obser-
„ vari in omnibus ordinationibus a nostris archiepiscopis successive, licet secus ob-
„ servetur in Aegypto, ubi non tanta clericorum multitudo simul et turmatim or-
„ dinatur, et materia singulis ordinibus competens tangenda ordinando traditur.
„ Interrogatus, an sciverit supradictos archiepiscopos Iosephum et Marcum, a quibus
„ initiatus est, tempore suae ordinationis fuisse schismaticos, et extra communio-
„ nem sanctae romanae ecclesiae; respondit nescivisse. Imo potius certo crede-
„ bat, tunc temporis ipsos esse catholicos una cum Aethiopibus et Cophtis, et
„ sedi apostolicae in omnibus obedire, et sanctae romanae ecclesiae communio-
„ nem habere, et credebat christianos omnes in rebus fidei convenire. Sed ea,
„ quae superius dixit, scivit postea, dum esset Hierosolymis et in Aegypto.

4. Dell' esame sudetto, e dalle risposte del monaco Tecla Maria abissino, apparisce manifestamente primo, che chi l'ha interrogato, teneva per materia sostanziale degli ordini la consegna degli istromenti, come sopra, ed il contatto ma-

teriale di essi in ciascun' ordine; onde avendo risposto Tecla Maria di non es„ sergli stati consegnati dall'arcivescovo copto, e di non averli esso toccati, si sia inferito per conseguenza non essere egli stato validamente ordinato. Secondo, essendo stato nella istessa interrogazione con la consegne degli istrumenti congiunte l'imposizione degli abiti convenienti el suddiacono, diacono, e prete, e l'imposiziona della mani del vescovo, e dei sacerdoti sopra il prete, e l'onzione delle mani di questo; pare che chi fece quell'esame, fosse del sentimento de' canonisti, i quali richiedono per materia e forma essenziale tutto ciò che si prescrive dal pontificale romano nelle ordinazioni: o più tosto pare che ricercando da Tecla Maria, se si ricordava di avere ricevuto dell' arcivesenvo copto tutte le cose sudette, abbia avuta l'intenzione di scoprire, se sapeva discernere la materia a forma sostanziale dalle cerimonie accidentali, o che volesse da queste minuzie ricavare la notizia di altre cose. Terzo, avendo l'esaminatore in ultimo luogo interrogato Tecla Maria, se sapeva che gli arcivescovi copti Giuseppe e Marco fossero cattolici, e godessero la comunione della chiesa romana, allorchè gli diedero gli ordini; si raccoglie cha scoprendosi i detti arcivescovi per scismatici, quando conferirono e Tecla Maria gli ordini, abbia inteso l'esaminatore che dovesse Tecla Maria essere assoluto dalla sospensione ed irregolarità, come si pratica presentemente con gli ordinati da' vescovi scismatici ed eretici; cioè, benchè si tengano gli ordini per validi, non però si stima lecito l'averli ricevuti dagli scismatici ed eretici, e l'averli esercitati dopo l'ordinazione. Dalla stessa interrogazione si potrebbe parimente inferire che l'esaminatore propendesse el sentimento degli antichi teologi, i quali tenevano per nulli gli ordini conferiti dal vescovo eretico, benchè osservata la debita materia a forma: della quale opinione parleremo qui appresso più diffusamente. Quarta finalmente, apparisce chiaro che il monaco Tecla Maria, o gli arcivescovi copti che l'anno ordinato, fossero poco pratici del rito coptico, o l'avessero in qualche parte alterato, o pure che Tecla Marie non si ricordava bene delle cose praticate nella sua ordinazione. Imperocchè nel rito coptico non sono gli ordini nè nel numero, nè coll'ordine che dice Tecla Maria, cioè ostiario, lettore, salmista, acolito, suddiacono, diacono, e prete; ma solamente lettore, suddiacono, diacono, e prete. L'ostiariato, a l'acolitato sono compresi nel suddiaconato, e non ordini distinti, presso tutti gli orientali Greci, Siri, Egizi, Abissini, come si è detto sopra. Parimente nel rito coptico, ed in tutti gli altri riti orientali greci, siri, ed abissini non si trova vestigio alcuno di cio che racconta Tecla Maria avere fatto l'arcivescovo Giuseppe nel conferirgli gli ordini del lettorato, suddiaconato, e diaconato, dopo di averlo tosato in cinque parti, cioè " chrismate me unxit in fronte, orationes „ recitando lingua aegyptiaca, at in faciem meam insufflavit „. L'unzione colla cresima in fronte, ed il soffiare in faccia all'ordinando, non si prescrive punto nel pontificale coptico: ed è cosa certa che gli orientali, eccettuatone il sa-

cramento della cresima o confermazione, che si dà ai fanciulli immediatamente dopo il battesimo, non usano l'unzione cresimale nella ordinazione nè di sacerdote, nè di vescovo, come si prova da' pontificali, e lo dimostra il Morino nella part. 3. esercitazione 6. *de episcoporum et presbyterorum unctione*. L'istesso Tecla Maria (1) confessa che la cresima si dà presso gli Abissini col battesimo. " Item interrogatus de sacramento confirmationis, de materia, forma, et ministro; respondit, confirmatio apud nos confertur a sacerdote una cum baptismo: et ungitur infans chrismate in fronte, in nomine patris et filii et spiritus sancti " Quale unzione dunque colla cresima in fronte poteva dare quell'arcivescovo copto, dopo di avere data la tonsura a Tecla Maria in età di quindici anni? Crederei per tanto, che abbia stimato per unzione cresimale in fronte, lo cerimonia che fa il vescovo copto (2) di segnare col pollice (senza cresima però) la fronte dell'ordinato suddiacono e diacono, dicendo *vocamus te in sancta Dei ecclesia N. hypodiaconum*, ovvero *diaconum* etc.

CAPITOLO OTTAVO

Si risponde agli argomenti che possono allegarsi contro la validità degli ordini coptici.

1. Che che sia dell'esame fatto a Tecla Maria abissino, e delle di lui risposte, e de' motivi che potevano indorre i dottori di quel tempo a credere nulla ed invalida l'ordinazione da esso ricevuta nell'Etiopia; addurrò qui brevemente le ragioni che secondo la buona teologia, generalmente parlando, rendono l'ordinazione nulla, e procurerò di dimostrare che ogni ombra di questo è affatto lontana dalle ordinazioni coptiche. Ma prima di venire a' motivi indubitati di detta invalidità, è necessario di toccare quelli che da alcuni autori credonsi o furono creduti tali, benchè realmente, e conforme la teologia comune, non lo siano.

2. E stata opinione di molti dottori antichi, che i vescovi eretici, scismatici, degradati, simoniaci, e scomunicati, fossero privi della loro potestà di ordinare; di modo tale che le ordinazioni da essi fatte non avessero alcun valore o effetto, non altrimenti che se procedessero da semplici laici. A questa sentenza, quanto agli eretici, propende Pietro Lombardo lib. 4. sentent. 25; e la insegna espressamente Graziano sì per gli eretici che per li degradati, quaest. I. post. can. 4. et 7. " Patet quod sacramenta ecclesiastica, praeter baptisma, ut supra dictum est, ab haereticis ministrari non possunt . . . . degradatus enim episcopus potestatem largiendi sacros ordines non habet; facultatem tamen baptizandi non amisit " Si estende, quanto a' scomunicati, da alcuni riferiti da U-

(1) Thom. a Iesu pag. 581.

(2) Supra pag. 211. 213.

gone di S. Vittore in summa sententiarum tract. 6. cap. 9. " de iis, qui sunt „ excommunicati et manifesti haeretici, quaeritur utrum conficiant corpus Christi. Quibusdam videtur, quod quamvis sit eis ad damnationem, tamen conficiant, quia ordinationem non amiserunt, in qua datur potestas illud conficiendi. Aliis videtur, quod nec excommunicati nec manifesti haeretici conficiunt: et istis videtur magis assentiendum „ Onde pare che Ugone abbia creduto che gli eretici manifesti, e gli scomunicati, perdano l'ordinazione, e però restino secondo la sua opinione privi della potestà di consecrare. Altri distinguono le ordinazioni degli eretici, prese nella chiesa e fuori della chiesa. " Utrum haereticus ab ecclesia praecisus et depositus ordinem conferre possit . . . „ Quidam respondent, aliter de ordine, aliter de eucharistia; distinguentes circa ordinem, utrum haereticus receperit ultimam manus impositionem in ecclesia, „ an extra. Si in ecclesia recepit, et ordinem habet et potestatem dandi: si extra ecclesiam, dicunt quod habet ordinem, sed non habet potestatem dandi; si „ tamen ab eo accepit, qui habuit ultimam manus impositionem in ecclesia „ Finalmente, quanto a' simoniaci, molti hanno tenute per nulle le loro ordinazioni, come si decide nel canone del concilio piacentino sotto Urbano II. " In „ hac quoque synodo haeresis simoniacorum penitus damnata est, ut quidquid in „ sacris ordinibus, et in ecclesiasticis rebus, data et promissa pecunia, acquisitum „ simoniace videtur, pro irrito haberetur, nullasque vires habuisse, et habere „ iudicaretur. „ Siccome di fatto nel concilio quintilemburgense sotto Gregorio VII. furono cassate e dichiarate nulle le ordinazione di Vezelone arcivescovo di Magonza, di Sigefrido vescovo di Augusta, di Norberto di Coira. E l'istesso Urbano II. nella epistola a Pietro vescovo di Pistoia, ed a Rustico abbate di Vallombrosa, concil. par. 2. tomo III, dico di avere di nuovo ordinato Daiberto che era stato ordinato diacono dal detto Vezelone moguntino " Daibertum a Vezelone licet simoniaco non simoniace eiusdem confessione reperimus in diaconum „ ordinatum: et beati Innocentii papae sententia constat declaratum, quod Vezelon, quem constat ab haereticis ordinatum, quia nihil habuit, nihil dare „ potuit ei cui manus imposuit. Nos igitur tanti pontificis auctoritate firmati, et „ Damasi papae testimonio roborati qui ait, reiterare oportet quod male actum „ est, Daibertum ab haereticis corpore et spiritu digressum, atque utilitatibus „ ecclesiae pro viribus insudantem, ex integro, ecclesiae necessitate ingruente, „ diaconum constituimus. „

3. Questo sentimento de' dottori intorno alla invalidità delle ordinazioni conferite dal vescovo eretico, scismatico, degradato, simoniaco, e scomunicato, fu difeso sino al duodecimo secolo e co' libri de' teologi, e col fatto dei papi e vescovi, i quali hanno reiterate le dette ordinazioni. Ma la contraria dottrina del valore di simili ordinazioni s'insegna ora comunemente nelle scuole, e l'insegnarono quanto ai simoniaci S. Pier Damiano nel trattato

sesto intitulato *gratissimus*: quanto a' degradati e sospesi, Roberto Pallo nella somma part. 7. cap. 14: quanto agli eretici apostati e scomunicati, Guglielmo parigino cap. 7. *de sacramento ordinis*: e finalmente quanto agli eretici, ed altri in generale, S. Raimondo nella somma lib. 1. cap. *de haereticis et ordinatis ab eis* ff. 9. " Dicas ergo cum Laurentio, Vincentio, at aliis fere omnibus, „ quod si quis recipiat ultimam manus impositionem (id est ordinem episcopalem „ qui sic dicitur, quia post illum nullus ordo confertur, come espone Roberto „ di Flammesbur nel lib. III. del penitenziale.) in ecclesia seu extra, dum tamen „ formam ecclesiae servet in ordinando, et in forma ecclesiae fuerit ordinatus, „ semper verum ordinem confert: sed non ordinis executionem; et hoc sive scienter „ sive ignoranter aliquis ordinetur ab eo„ Così anche Alessandro di Hales, S. Bonaventura, S. Tomaso, Scoto, e gli scolastici comunemente. Di modo tale, che sebbene non è definito con espresso decreto della chiesa, che le ordinazioni fatte dagli eretici, ed altri " servata ecclesiae forma in ordinando „ siano quanto alla sostanza valide; non si può però senza temerità recedere dalla comune delle scuole. Onde il Morino part. 3. pag. 114. " Hactenus tamen nullo ecclesiae decreto, quae„ stio tam perplexa et obscura definita est. Sed tam multorum doctorum con„ cors et tam diuturnus consensus nobis est instar legis, quam dissensu nostro „ temerare nec volumus, nec debemus „ E Francesco Hallier nel trattato *de sacris electionibus et ordinationibus*, rispondendo al quesito delle ordinazioni fatte dagli eretici e scismatici, conchiude " post theologorum de proposita quae„ stione consensum, erroneum esset negare validum esse sacramentum ordinis, „ quod ab haeretico vel schismatico, quantumvis ab ecclesia praeciso, fuerit „ collatum „ E questa finalmente è la pratica della santa chiesa cattolica, la quale nel concilio fiorentino ammise gli scismatici Greci, e gli eretici Armeni, Giacobiti, e Nestoriani " abiurato schismate et haeresi, cum ordinibus qui„ bus cum versarentur in schismate et haeresi, donati fuerant „ E presentemente usa la medesima indulgenza con tutti gli eretici che fossero ordinati con la debita materia e forma; siccome prescrive anche Clemente VIII nella istruzione ai vescovi latini, nelle diocesi de' quali abitano i Greci: " circa sacramen„ tum ordinis, ordinati ab episcopis schismaticis alias rite ordinatis, servata debi„ ta forma, recipiunt quidem ordinem, sed non executionem. Proinde ordinati „ ab episcopis schismaticis, correcti vel emendati, reconciliandi sunt et absol„ vendi paenitentiis salutaribus; dummodo errores, vel schisma ordinatoris abiu„ rent in iudicio vel publico vel secreto pro qualitate facti. In ordinibus au„ tem per eos alias rite susceptis ministrare non permittuntur, nisi cum ipsis „ super irregularitate huiusmodi occasione contracta, auctoritate S. sedis apostolicae „ fuerit dispensatum „

4. Altri antichi hanno tenuto per nulla ed invalida, non solamente l'ordinazione fatta dal vescovo eretico, degradato, e scomunicato, ma anche ogni or-

dinazione fatta dal vescovo contro i canoni ecclesiastici: essere in potere della chiesa di fare delle costituzioni intorno all' amministrazione del sacramento dell' ordine, le quali non osservate, dichiarasi nullo ed invalido quell' ordine, benchè conferito colla materia e forma. Innocenzo IV. lib. I. decretal. cap. quarto *de consuetudine*, ricerca due condizioni nel sommo Pontefice, per poter fare che tutti i sacramenti amministrati contro la sua proibizione siano nulli, e che per conseguenza debbano reiterarsi; la prima, che ciò non si faccia senza grave causa; la seconda, che è necessaria a questo effetto una costitozione, e non basta una semplice proibizione. " Et quidem satis bene videntur dicere in eo quod dicunt,
„ quod possunt facere constitutiones summi Pontifices super praemissis; et eis
„ factis, si constituatur quod non valeant sacramenta a talibus collata, non va-
„ lebunt. Item bene fatemur, quod possunt episcopos prohibere a chrismando,
„ vel sacerdotes a baptizando. Sed in hoc non valet prohibitio sine constitutione. „
E nel libro III. *de baptismo et eius effectu* cap. 2. " Sed ecclesia potest facere
„ constitutiones super baptismo, non quod non sit, vel quod non credatur ab om-
„ nibus: tamen circa baptismi collationem potest facere constitutiones, et praefigere
„ formas, quas quia Deus ratas habet, et quia bonae sunt, eis infigitur charac-
„ ter qui secundum tales constitutiones baptizati sunt. Idem facit ecclesia in ma-
„ trimonio et aliis sacramentis, et dispensat in voto et iuramento, et in omnibus
„ aliis fere, nisi contra fidem; de quibus alias. „ Il Panormitano commentando il capitolo d'Innocenzo papa *de consuetudine*, si serve della stessa distinzione. " In-
„ nocentius concludendo dicit, quod aut papa facit legem, per quam eripit hanc
„ potestatem episcopis; et nihil ageret episcopus postea conferendo: aut simplici-
„ ter prohibet; et tunc prohibitio non impediret impressionem characteris. „ Per questa ragione osserva il Morino part. III. exercitat. 5. cap. 9. pag. 104. che la chiesa può nelle ordinazioni, siccome nei sacramenti del matrimonio e della penitenza, esigere condizioni tali, oltre la materia e forma debita, che senza esse si rendano non solamente illecite ma ancora invalide. " In ritu ordinatio-
„ nis sacrae, quaedam esse divinae institutionis et traditionis, quae omni or-
„ dini sacro semper et ubique conveniunt, veluti manus impositio et oratio
„ conveniens, quae et scriptura sacra nobis tradidit, et ecclesiae praxis semper
„ et ubique usurpavit. Quaedam vero ecclesiasticae institutionis, quae licet mutari
„ possint, et pro temporum et regionum varietate aliter atque aliter observari; tanti
„ tamen sunt momenti, quamdiu ab ecclesia revocata aut abrogata non sunt, ut
„ eorum omissio ordinationem reddat non modo inhonestam et illicitam, sed et-
„ iam irritam et nullam, omnique effectu et gratia cassam. Illa autem omnia eius-
„ modi, conditiones sunt materiam sacramenti sic afficientes et determinantes, ut
„ ex eorum defectu materia reddatur ordinationi inepta „. Così Stefano IV papa, deposto Costantino, il quale nell' anno 767 di laico era stato ordinato chierico, suddiacono, prete, e papa; dichiarò nulle le ordinazioni da esso fatte, e l'ordi-

nè quelli che dal medesimo erano stati ordinati vescovi, come si legge nel concilio romano. " De episcopis vero, atque presbyteris, et diaconis, quos ipse
" Constantinus consecraverat, ita in eodem concilio promulgatum est, ut episco-
" pi illi, si aliquis eorum presbyter aut diaconus fuerit, in pristinum honoris
" sui gradum reverteretur: et si placabiles fuissent coram populo civitatis suae,
" denuo facto decreto electionis more solito, cum clero et plebe ad apostolicam
" advenirent sedem, et ab eodem sanctissimo Stephano papa benedictionis susci-
" perent consecrationem. Presbyteri vero illi ac diaconi ab eodem Constantino
" consecrati, simili modo in eum, quo prius existebant, habitum reverterentur: et
" postmodum siqui eorum placabiles extitissent, antefatus beatus Pontifex presby-
" teros eos aut diaconos consecraret ". L'istessa sentenza prononciarono contro la ordinazioni fatte da Formoso papa, perchè contro i canoni era passato dalla chiesa di Porto alla romana, Stefano VI detto VII, e Sergio III. " His expletis (dice
" Luitprando lib. I. cap. 8. parlando di Stefano VI che aveva fatto dissotterrare il
" cadavere di Formoso papa) sacratis mox exutum vestimentis, digitisque tribus
" abscissis in Tiberim iactari praecepit, cunctosque quos ipse ordinaverat, gradu
" proprio depositos, iterum ordinavit ". Dalla quale pratica potrebbe inferirsi un motivo di nullità delle ordinazioni coptiche, come fatte senza certe condizioni poste dalla chiesa romana come necessarie, oltre la materia e forma consistenti nella imposizione della mano, e nella orazione conveniente.

5. Ma oltre che ciò proverebbe nulle anche le ordinazioni greche, nelle quali mancano le accennate condizioni della consegna degli istrumenti, e delle altre cose prescritte nel pontificale romano; (il che è contro la mente de' sommi Pontefici, i quali ammettono per legitime le dette ordinazioni come si è detto (1) sopra) non costa che i Pontefici medesimi esigano le dette condizioni nel rito orientale, ed in ispecia nel coptico; nè vi è alcuna constituzione che comandi agli orientali di osservarle sotto pena di nullità del sacramento: la quale cosa si richiederebbe nel caso presente, secondo l'allegata autorità d'Innocenzo IV, e del Panormitano. Pertanto benchè fosse vero che la chiesa latina abbia prescritte le tali condizioni per le ordinazioni latine, non le ha però prescritte per le orientali. Onde per questo motivo non si può dare di nullità alla ordinazioni orientali; ma al sommo potrebba dirsi, ciò che in simile materia, e circa il sacramento del battesimo, affermano alcuni canonisti, che l'orientale validamente amministra il sagramento nel suo rito, ed il latino nel suo; ma che nè il latino può validamente servirsi del rito orientale, nè l'orientale del latino. " Morino part. exercitat. 1. pag. 7. riferisce e confuta questa opinione. " Doctores nonnulli recentiores hanc varietatem ita conciliant, ut admit-
" tant in materiam et formam ordinationis Latinorum porrectionem istrumen-
" torum, verbaque sollemnia tunc pronunciari solita: in materiam similiter et

(1) Supra pag. 226.

„ formam graecorum ordinationum quidquid sollemne ab iis agitur. Sed haec va-
„ lere tantum volunt in ecclesiis propriis, id est, Graecos graeco more ordinatos
„ sacerdotio valide donari; Latinos multo magis e Latinis ordinatos. Verum Lati-
„ num graeco more, et Graecum latino invalide ordinari. Latinum ritum in gra-
„ tiam latinae ecclesiae, graecum in gratiam graecae antiquitus institutum esse.
„ Hanc sententiam amplectuntur Innocentius IV. in tit. de baptismo et eius ef-
„ fectu, cap. 2. num. 45; Felinus in cap. quae in ecclesiarum, de constit.
„ num. 26, et alii canonistae: cum de baptismo verba faciunt; Hallerius de sa-
„ cris ordinat. sect. 2. cap. 2. art. 2. §. 6; Praepositus, ubi de forme episco-
„ patus num. 109. Parum mihi probatur ista conciliandi methodus. Quamquam
„ enim nonnulli Pontifices, ut Caelestinus III et alii, rituum commixtorum pro-
„ hibuerint ordinationem, tamen datam non pronuncierunt irritam, sed contra
„ decretis suis supposuerunt validem et ratam.

6. Restano dunque due soli motivi indubitati delle invalidità delle ordinazioni: l' uno, per parte del ministro, che è il vescovo: e l' altro, per parte della materia e forma debita. Non parlo della intenzione ricercata nel ministro di volere far ciò che fa la chiesa, cioè di volere operare il rito esterno istituito da Cristo e posto nell' applicazione della forma alla materia: perchè questa si suppone ne' vescovi ordinanti, e non entra in questione nella materia presente. Il difetto per parte del vescovo ordinante, che potesse rendere nulle l' ordinazione da esso fatta, sarebbe l' essere stato il medesimo vescovo nullemente ordinato da no' altro: e questo accaderebbe nel caso nostro, quando si provasse interrotta la successione episcopale nella nazione de' Copti: ma niun' istorico, egizio, greco, siro, o latino c' insegna che sia mancata la successione episcopale nell' Egitto, che riconosce per fonte delle sue ordinazioni S. Pietro principe degli apostoli, ed il di lui discepolo S. Marco, il quale ordinato vescovo dal suo maestro, e mandato in Alessandria, fondò quella chiesa, e trasmise il vescovato ne' successori cattolici sino a Dioscoro: e da questo e dagli altri vescovi egizi, che allora si trovavano, presero i loro ordini l' uno dopo l' altro tutti i patriarchi e vescovi copti sino al presente. Nell' Etiopia bensì, e non nell' Egitto, leggesi che in qualche tempo fosse mancato l' ordine episcopale, presbiterale, e diaconale, a causa di certi preti che ardirono di ordinare un falso vescovo, ed a causa di un' altro prete che senza ordinazione prese falsamente il carattere episcopale, siccome raccontano Dionigi patriarca de' Giacobiti nell' istoria ecclesiastica (1), e l' autore dell' istoria alessandrina presso il Renaudot pag. 336. e seg.

7. Giovanni Seldeno tradusse alcuni frammenti dall' arabo in latino degli annali di Eutichio patriarca alessandrino di rito greco, il quale afferma essere stata antica consuetudine di quella chiesa alessandrina che i preti consecrassero il patriarca: dal che ne siegue, che essendo nulla quella ordinazione, come fatta

(1) Asseman. bibliothec. oriental. tom. I. pag. 385.

da semplici preti resta anche nullo il sacerdozio dell' Egitto, come derivato dall' istesso patriarca nullamente consecrato. Le parole di Eutichio sono le seguenti. " Constituit item Marcus evangelista duodecim presbyteros cum Anania, qui semper manerent cum patriarcha; adeo ut cum vacaret patriarchatus, eligerent unum e duodecim presbyteris, cuius capiti reliqui undecim manus imponerent, eumque benedicerent, et patriarcham crearent . . . Neque desiit Alexandriae institutum hoc de presbyteris, ut scilicet patriarchas crearent ex presbyteris duodecim usque ad tempora Alexandri patriarchae, qui fuit ex nicaenis PP. CCCXVIII. Is autem vetuit, ne deinceps patriarcham presbyteri crearent; et decrevit, ut mortuo patriarcha convenirent episcopi qui patriarcham ordinarent. " E poco appresso " ab Anania, quem constituit Marcus evangelista patriarcham Alexandriae, usque ad tempora Demetrii patriarchae, ibidem nullus erat in provinciia Aegypti episcopus; nec patriarchae ante eum crearunt episcopos. Ille autem factus patriarcha tres constituit episcopos, et primus fuit hic patriarcha alexandrinus, qui episcopos fecit. Così Eutichio alessandrino secondo la traduzione del Seldeno.

8. Ma il dottissimo Abramo Ecchellese nel libro intitolato (1) " Eutychius patriarcha alexandrinus vindicatus " corretta la traduzione del Seldeno, dimostra evidentemente essere falso ciò, che si asserisce della consecrazione del patriarca alessandrino fatta da soli preti, e che in tutto l' Egitto non vi fossero stati vescovi sino al tempo di Demetrio patriarca, in quale fosse il primo ad ordinare per l' Egitto qualche vescovo: e finalmente falso ciò che afferma Eutichio, ed il suo interprete Seldeno, di S. Alessandro patriarca, che fu uno de' padri del concilio niceno, e che questo fosse il primo ad prescrivere che i vescovi consecrassero il patriarca. L' istesso provasi con chiari argomenti dal Morino exercit. 7. cap. 7. a pag. 151. ove dall' istoria ecclesiastica e da profani autori convince esservi stati molti vescovi nell' Egitto prima di Demetrio, e quanto alla consecrazione del patriarca alessandrino, non essere stata mai questa fatta da soli preti, ma da vescovi egizi, premessa l' elezione del medesimo che si faceva dal solo clero della chiesa alessandrina. Il che si dimostra ancora al proposito de' Copti dal pontificale egiziaco (2) ove notasi, che il patriarca si ordina da vescovi colla imposizione della mano e colla orazione conveniente, non altrimenti che gli altri vescovi. " Extendunt episcopi manus suas, et dicit archiepiscopus hanc secretam consecrationis, manum tenens impositam super caput eius. Aeterne dominator domine omnipotens pater misericordiarum, et Deus totius consolationis, pater domini Dei et salvatoris nostri Iesu Christi etc. qui elegisti Abraham dilectum tuum in hereditatem fidei, et Henoch sanctum transtulisti ad thesauros lucis, quoniam placuit tibi, qui dedisti Moysi mansuetudinem, et Aaroni

(1) Romae typis S. Congregationis de propaganda fide anno 1661.

(2) Cod. coptic. XIII. pag. 43. 44.

„ pontificatum; qui unxisti reges ab initio et principes, ut iudicarent populum „ tuum in iustitia etc. Deus veritatis, solus cum unigenito filio tuo et spiritu „ sancto; super hunc servum tuum N. (pro quo bonitatem tuam supplices roga- „ mus) quem signasti, glorificasti, et elegisti pontificem ecclesiae tuae, ut po- „ pulo tuo praestit, illumina Domine vultum tuum, ut cor eius illustretur fon- „ te gloriae tuae, utque mysteria tua in veritate cognoscat: effunde super eum „ spiritum tuum potentem etc. spiritum sanctum, spiritum veritatis, spiritum „ perfectionis, paraclitum quem sanctis apostolis tuis et prophetis dedisti: lar- „ gire ei virgam virtutis tuae, quae germinavit ex radice Iesse, super quam „ requievit septiformis spiritus Dei, fructibus iustitiae plenus, spiritus sapien- „ tiae et intellectus, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientiae et timo- „ ris. Reple eum timore tuo, Deus, ut iudicet populum tuum in rectitudine, „ teneatque confessionem rectae fidei immobiliter. Indue eum stola sancta gloriae „ tuae, impone super caput eius coronam, unge eum unctione bonitatis tuae su- „ per omnes qui infra eum sunt: ut sit tibi, Deus, summus sacerdos praeses „ domus tuae, quae est ecclesia; ut serviat tibi sine reprehensione cunctis die- „ bus vitae suae; et pontificatu fungatur die et nocte indesinenter in victimis „ mundis et orationibus, in corde puro et anima illustrata ieiuniis sanctisque o- „ peribus, in caritate et mansuetudine et fide non ficta, in prophetia et revelatio- „ nibus spiritus, offerat tibi victimas puras omni tempore in odorem suavitatis „ pro delictis populi tui, et contristetur super perduelles et insipientes ex popu- „ lo tuo, qui sunt oves tuae, eosque a peccati laqueo ad cultum Dei addocat; et „ pacem tuam cuncto populo tuo et gregi tuo in virtute tua concede. Da ei, Do- „ mine, potestatem spiritus sancti tui, ut solvat omnia vincula eorum, quos inimi- „ cus in peccato ligavit; et membra dispersa ecclesiae tuae largire ei ut in unum „ congreget; et conserva pontificatum eius sine reprehensione, ut ministret tibi in „ spiritualibus sacrificiis omni tempore, secundum ordinem pontificis magni, qui „ est in caelis, Iesu Christi domini nostri, cum quo etc.

9. Quanto alla materia e forma degli ordini già si è veduto che nel rito coptico (1) si osservano debitamente, e che consistono (secondo la chiesa orientale, per non dire dell' universale) nella imposiziona della mano del vescovo sopra l' ordinando, e nella orazione conveniente all'ordine. Onde per questa parte non si può allegare contro la validità delle ordinazioni coptiche il secondo motivo del difetto della materia e forma debita, che intrinsecamente rende nulla ogni ordinazione. Ma perchè nel rito coptico quelle parole: *divina gratia, quae semper infirma curat et deficientia supplet, promovet N. subdiaconum in diaconum*, ovvero *diaconum in presbyterum*, ovvero *presbyterum in episcopum*; nelle quali l' Arcudio e diversi autori latini vogliono che consista la forma delle ordinazioni orientali, non

(1) Supra pag. 220. seq.

si dicono dal vescovo ordinante, ma dall'arcidiacono, come si è veduto (1) sopra: potrebbe opporsi alle ordinazioni coptiche, che non vi si trova la forma debita, perchè a fine d'essere quelle parole forma debita, non basta che si trovino nel pontificale e si leggano nella ordinazione; ma devono primo, dirsi dal vescovo ordinante; secondo, congiungersi colla materia, cioè colle imposizione della mano episcopale. Il che mancando nel rito coptico, sembra che vi manchi ancora la debita materie o forma. — Questa opposizione però, che in apparenza pare gagliarda, è in sostanza di niun valore, anche secondo i principii dell'Arcudio e de'suoi seguaci. Questi autori suppongono per cosa certa, che gli ordini de'Greci siano validi, e che siano ben ordinati i diaconi, preti, e vescovi nel rito greco. Ma se fosse vero ciò che delle forma affermano, consistere questa in quelle parole *divina gratia* etc. seguirebbe, che fossero invalidi tutti gli ordini greci; e le ragione si è, perchè essendo nulla ed invalida l'ordinazione del vescovo, diviene parimente invalida e nulla l'ordinazione che il medesimo vescovo fa de' diaconi e preti, come è evidente: *quoniam qui nihil habuit, nihil dare potuit ei, cui manus imposuit*, secondo la sentenza di S. Innocenzo papa. Che poi l'ordinazione del vesco (posto il principio di questi autori) sia nulla ed invalida, dimostrasi dai pontificali greci antichi e moderni, ne' quali quando si consagra il vescovo, dicendosi dal consecrante sopra l'ordinando quelle parole *divina gratia* etc., non s'impone la mano sopra di esso; e per conseguenza mancherebbe la materia debita, e mancando questa, non si avrebbe la forma debita. Onde siccome il vescovo nullamente si ordinerebbe, così il medesimo nullamente conferirebbe agli altri il diaconato e presbiterato. È vero cho nel pontificale greco stampato da Isaac Haberto (2) leggesi, cbo il consecrante impone la mano sul capo dell'eletto, allorchè pronuncia le parole *divina gratia*. "Deinde exsurgit patriarcha cui adducunt electum, qui et in capite „ ter ab ipso consignatur: figens vero vultum in sanctam mensam; inclinat etiam „ pedes ambos: magnus autem chartophylax tradit patriarchae illud quod vocatur *ala*, „ et clamat, attendamus; patriarcha vero manu sinistra *alam* accipiens, dexteram „ autem impositam habens capiti illius qui ordinatur, legit ea quae in *ala* scripta „ sunt omnibus audientibus, hunc in modum: electione et comprobatione Deo „ dilectissimorum metropolitarum archiepiscoporum et episcoporum divina gratia, „ quae omnia semper infirma sanat et imperfecta complet, promovet N. etc. „ Ma in tutti gli altri pontificali, sì manoscritti antichissimi presso il Morino (3) (eccettuatone il codice barberino (4)) come nello stampato (5), nel dirsi le parole *divina gratia*, non s' impongono le mani dal consecrante sopra l' eletto. Oltre di che si è dimostrato (6) con ragioni convincenti, che la forma delle ordinazioni orientali non consiste nelle parole *divina gratia*, ma nella orazione conve-

(1) Supra pag. 211. seg.
(2) Pag. 66.
(3) Part. 2. pag. 74. 89. 95. 102. 125.
(4) Ibid. pag. 64.
(5) Edit. Venet. 1720.
(6) Supra pag. 223.

niente a ciascun ordine, che si recita dal vescovo tenendo la mano imposta sul capo dell'ordinando, dopo di aver dette quelle parole, le quali sono il decreto elettivo, ma non la forma dell'ordinazione. È superfluo qui di ripetare, e basta solamente riflettere, che il pontificale coptico, non è stato composto da'patriarchi eretici, o da moderni vescovi; ma è l'antichissimo rito della chiesa alessandrina, allorchè stava unita colla chiesa cattolica romana prima dello scisma dioscoriano. Ciò si conosce e dalla purità o semplicità di quel rito, e dalla sua uniformità all'antico rito greco, e massime a quelle ordinazioni che sono attribuite a S. Clemente, le quali benchè non abbiano quell'autore di cui portano il nome, contengono però il rito osservato dalla chiesa orientale prima del concilio niceno, come dimostra il Morino de sacr. ordinat. part. 2. pag. 20. e 21.

10. Potrebbe ancha opporsi contro la validità della ordinazione del vescovo copto, che nella consecrazione di questo, non gli s'impone il libro del vangelo, siccome si pratica nel rito greco, latino, e siriaco, la qual cosa alcuni scolastici vogliono essere parte sostanziale della materia del vescovato, coma S. Antonino part. 3. tit. 14. cap. 16. ff. 9; l'Ostiense de sacr. unctionibus num. 5; Carlo Bovio nel comment. sopra il lib. 8. delle constituzioni clementine cap. 3; Turriano lib. 2. pro epist. pontific. cap. 21; Isamberto, Medina, Durando, ed altri. — Si risponde però con Morino part. 3. pag. 20, o con Iuenin de sacram. pag. 597, che l'imposizione del vangelo sopra l'eletto vescovo non è materia necessaria dell'ordine, ma pura cerimonia. Il che si prova, primo perchè gli apostoli non adoperarono questa imposizione, ma solamente l'imposiziona della mani: ed i santi padri mentre assegnano la causa o la ragione del vescovato, parlano solamente della imposizione della mano, e non del vangelo. Secondo, in molte e celebri chiese per lungo tempo non fu usata nelle consecrazioni episcopali simile imposiziono del vangelo, e fra le altre nella santa chiesa romana, siccome attestano Alcuino ed Amalario. Alcuino nel libro de divinis officiis tit. *qualiter episcopus ordinetur in ecclesia romana*. " Illud vero quod duo episcopi tenent codicem evangeliorum super caput, et uno fundente super eum benedictionem, reliqui qui adsunt episcopi manibus suis super caput eius tangunt, non reperitur in auctoritate vetere, neque in romana traditione. » Amalario lib. 2. de officiis eccles. cap. 14. " Dicit libellus, secundum cuius ordinem celebratur ordinatio apud quosdam, ut duo episcopi teneant evangelium super caput eius; quod neque vetus auctoritas intimat neque canonica. „ In diversi rituali latini manoscritti, non si fa menzione della detta cerimonia, come si vede presso il Morino part. 2. a pag. 265. — Non v'ha dunque che opporre contro la validità delle ordinazioni coptiche, nè per parte del ministro, nè per parte della debita materia e forma. Cho è ciò cho intrapresi di provare; sottomettendo il tutto però alla censura di questo sacro tribunale.

FINE.

DI GIUSEPPE SIMONIO ASSEMANI

Frammento intorno alle nazioni cristiane di Oriente.

Otto sono le nazioni cristiane dimoranti nell' Oriente, che con riti, lingue, e prelati particolari, ne formano altrettante chiese; e sono le seguenti.

La prima nazione è quella de' Greci, che sono soggetti principalmente al patriarcato di Costantinopoli, e dalla Grecia ed isole dell' Arcipelago stendendosi negli altri tre patriarcati dell' Oriente, partecipano comunemente i loro dommi e riti agli altri orientali. — La seconda de' Melchiti, che servendosi nelle sacre liturgie e divini uffici insieme colla greca anche della lingua arabica, vivono nella Fenicia sotto l' ubbidienza dei patriarchi melchiti di Alessandria, di Antiochia, e di Gerusalemme, uniformi in tutto ai Greci del patriarcato di Costantinopoli, e solamente differenti nella lingua arabica. — La terza de' Ruteni, i quali quanto al rito convengono intieramente con i Greci del patriarcato constantinopolitano, e differiscono solamente da essi quanto alla lingua rutena, che da loro adoperasi ne' divini uffici invece della greca. — La quarta de' Caldei seguaci di Nestorio. Ha questa nazione il patriarca in Mosul presso l' antica Ninive, ed oltre il fermentato nel santo sacrificio comune agli orientali sopradetti, si serve di riti particolari e della lingua caldea negli uffici divini, e stendesi della Mesopotania e Caldea sino al Malabar nelle Indie orientali. — La quinta degli Armeni. Seguono questi gli errori di Eutiche; usano per materia dell' eucaristia l' azimo, e sono di rito in tutto differente dalle nazioni anzidette, siccome anche nella lingua dai popoli di Oriente, fra i quali abitano. Hanno quattro patriarchi, uno nell' Armenia maggiore, l' altro in Persia, il terzo nella Cilicia, il quarto in Costantinopoli. — La sesta de' Copti o Egiziani, abitanti nelle provincie dell' Egitto. Sono seguaci degli errori di Eutiche o di Dioscoro, ed osservanti de' riti della chiesa antica alessandrina, nella lingua però coptica o egiziaca; e quanto al salterio, usano la lingua arabica. Risiede il loro patriarca nel gran Cairo, la di cui giurisdizione si estende sino alla Etiopia; perciò gli Abissini o Etiopi cristiani abbracciano i dommi e riti de' Copti; benchè si servono ne' divini uffici della lingua etiopica e non della coptica. — La settima de' Siri Giacobiti dimoranti nella Mesopotamia. Hanno un patriarca residente presso la città di Mardin; e quanto agli errori, sono in tutto conformi ai Copti o Egiziani; quanto poi al rito, si servono della lingua siriaca, e sono nel rito conformi ai Maroniti, eccettuatane la materia della eucaristia, che da' Maroniti si adopera in azimo, e da' Giacobiti in fermentato. — L' ottava finalmente de' Maroniti abitanti nel monte Libano e nella Fenicia, e sparsi in diverse parti della Siria e Palestina. Si mantengono questi nella fede cattolica sotto l' ubbidienza del proprio patriarca antiocheno, che loro viene confermato dal sommo Pontefice romano: celebrano nella lingua siriaca, con rito proprio della loro chiesa.

CODICES ARMENIACI
BIBLIOTHECAE VATICANAE.

I. Codex bombycinus in 4. cum ornatibus, litteris quadris exaratus, quo continentur biblia scripta anno aerae armeniacae MLXXIII, id est Christi MDCXXIX. (Etenim aera armeniaca capit initium ab anno Christi DLVI.) Ordo librorum canonicorum idem est qui in ceteris bibliis, in utroque testamento. His adduntur, pro scribentis arbitrio, nonnulli apocryphi libri, nempe tertius Esdrae, qui Armeniis dicitur primus; item quartus, qui Armeniis est tertius. Insuper tertius Maccabaeorum liber; nec non XII. patriarcharum testamenta, qui liber ab Armeniis appellatur paralipomeoa. Denique inest historia Assenethae quae fuit patriarchae Iosephi uxor. Liber geneseos caret solita praefatione, et capitum argumentis. Ceterarum praefationum sane venustarum, itemque argumentorum, ignoratur auctor. Verumtamen psalmorum praefationem S. Epiphanius, epistolarum catholicarum et Pauli, Euthalius creditur composuisse. Liber ecclesiastici destituitur multis partibus, ut fit in compluribus bibliorum arm. exemplaribus. In Iohannis evangelio desideratur adulterae historia, qui defectus in aliis quoque nonnullis evangeliorum arm. codicibus observatur. Novo testamento nullus apocryphus liber adiungitur, praeter historiam dormitionis seu obitus Iohannis evangelistae, quae in calce scribitur. Post apocalypsin fragmentum legitur ex ecclesiastica Eusebii historia. Hic bibliorum sacrorum codex pertinuit olim ad Gregoriorum III. patriarcham Armeniorum in urbe Byzantio; quae res cognoscitur ex eiosdem metrica epigraphe, cuius initiales litterae nomen praedicti patriarchae conficiunt.

II. Codex recens chartaceus in fol., quo continetur 1. Foedus S. Silvestri papae cum S. Gregorio illuminatore, et Constantioi magni cum Tiridate Armeniorum rege. 2. Historia brevis conciliorum. 3. Epistolae quinque, die decima aprilis an. MDLXXXV. scriptae ab Azaria patriarcha Ciliciae ad Gregorium XIII. papam, et ad cardinalem Iulium Antonium S. Severinae; quae litterae professiones fidei responsionesque ad quaedam dubia continent. Sunt ipsa autographa, manu patriarchae subscripta eiusque sigillo munita, testimoniisque complurium tam Latinorum quam Armeniorum firmata. 4. Brevis historia principum armeniacorum Ciliciae, a Rubeno dynastiae auctore, unde et appellationem Rubenitarum ipsa contraxit, usque ad Leonem III. qui anno MCCLXX. regnabat. 5. Epistolae duae autographae (sine temporis nota) a Caciaduro patriarcha Ciliciae, praedicti Azariae decessore, ad Gregorium XIII. papam scriptae.

III. Codex membr. in 4., litteris quadris nitidissimis, cum vario ornatu, et initialibus coloratis, a Rubeno quodam, patria ut videtur cilice scriptus haud post annum Christi MCCLXXX, ut ex canone chronologico, infra citando, aliisque chronicis scriptis intelligitur. Praeit tractatuum in codice comprehensorum index acephalus. Pag. 3. Epistola Eusebii ad Carpianum cum tabulis harmonicis. P. 23. Psalmorum, Isaiae, actorum apostol., epistolarum catholicarum et Pauli, argumenta. P. 44. Liturgia Armeniorum antiquitus ante ultimam reformationem usitata: rubricae eius cum illis Graecorum consonant. P. 55. Liturgia Latinorum. P. 60. Missa indicii, ex latino sermone conversa. P. 73. Lectiones, et evangelia, cum variis precibus, ex missali Gregorii M. papae, a feria quarta cinerum usque ad dominicam in albis. P. 183. Ritus latinus consecrandi episcopum. P. 185. Ritus latinus ordinandi sacerdotem. P. 186. Ritus latinus ordinandi diaconum. P. 187. Ritus latinus ordinandi anagnosten. P. 188. Ritus latinus ordinandi subdiaconum. Ibid. Ritus latinus benedicendi oleum sanctum. P. 190. Ritus latinus consecrandi ecclesiam. P. 213. Lectiones ex prophetis XII. minoribus, cum brevi eorum obitus historia, quae leguntur in ecclesia armeniaca in praedictorum ss. prophetarum festo die. P. 218. Loca prophetica circa Christi domini passionem. P. 226. Decem Aegyptiorum plagae, cum decalogo. P. 229. Series sanctorum, qui celebrantur in graeca ecclesia, iuxta eiusdem menologium. P. 229. Series sanctorum, qui celebrantur in ecclesia arm., iuxta eiusdem martyrologium. P. 230. Series sanctorum, qui celebrantur in ecclesia rom., iuxta eiusdem martyrologium.

P. 246. Catalogus imperatorum rom. ab Augusto usque ad Othonem IV, ex latino conversus a quodam Eli, qui ivit legatus Leonis II. regis Armeniorum ad praedictum Othonem anno armeniaco DCLIX, Christi MCCX. P. 249. Catalogus romanorum pontificum a S. Petro usque ad Innocentium III, ab eodem Eli ex latino conversus, quo tempore ivit legatus Leonis II. regis, ad Innocentium praedictum papam. P. 254. Catalogus patriarcharum armeniorum a S. Gregorio I. illuminatore usque ad Iacobum I. claiensem, qui patriarchalem honorem obtinuit anno Christi MCCLXVIII. Primus horum catalogorum auctor fuit Iohannes VI. cognomento *historicus*, qui nono Christi saeculo obiit; eosque alii deinceps continuarunt. P. 258. Historia summaria septem conciliorum priorum, in qua concilium chalcedonense cum debito honore commemoratur. P. 270. Ordo et potestatis limites sedium patriarchalium, metropolitanarum, et episcopalium. P. 280. Regna, provinciae, urbes etc. diversarum orbis partium. P. 284. Epistola monachi Nicolai Doxopatris scripta iussu Raymundi regis Siciliae, in qua disseritur de quinque patriarchatibus, eorumque suffraganeis archiepiscopatibus et episcopatibus; item qua ratione et tempore praedictorum patriarchatuum sedes constitutae fuerunt. Huius epistolae interpretationem armeniacam curavit S. Nierses lampronensis, auxiliante quodam

metropolita Constantino, anno Christi MCLXXIX. P. 298. Explicatio nominum et dignitatum ecclesiasticarum, interprete praedicto Nierse. P. 300. Declaratio aliquot mensurarum et ponderum. P. 301. De tempore et loco, quo scripta evangelia fuerunt.

P. 301. Ritualis armeniaci index historicus, auctore Mose chorenensi; opus momenti maximi, siquis certe cognoscere studet, quo auctore, quo tempore, qua occasione natum sit rituale armeniacum, et a quo consarcinatum fuerit, vel ex aliena lingua conversum. P. 303. Notitiae aliquot provinciarum Asiae, ex geographia Mosis chorenensis; etsi titulus scripti est, *cosmographia Alexandri*. P. 308. Fragmenta geographica nullius pretii. P. 309. De distantia globi nostri a caelestibus corporibus; sunt autem vana verba. Ibid. De quatuor paradisi terrestris fluviis. Ibid. De maioribus orbis fluviis, eorumque cursibus. P. 311. De aliquot generibus arborum, eorumque nominibus. Ibid. De maioribus montibus ac celebrioribus. P. 313. Ordo lectionum quae in ecclesia armeniaca diebus ferialibus festisque canuntur. Ibid. Capita aliquot iuris civilis de cognationis gradibus, ex Leonis et Constantini impp. statutis, ut dicitur in titulo, cum tabula genealogica. P. 320. Capita aliquot de eadem re, cum alia tabula genealogica. P. 322. Tabula kalendarii civilis cum explicatione. P. 324. Tabula dierum quadragesimalium. Ibid. Tabula epocharum celebriorum. P. 326. Tabula et explicatio kalendarum, auctore sacerdote Stephano, iubente excelso Haitone Corici principe, dum patriarchatum gereret Constantinus II, anno Christi MCCLXXXVII.

P. 327. Canon chronologicus ab initio aerae vulgaris usque ad Christi annum MCCLXXX, ex operibus chronicis Eusebii caesariensis et Samuelis aniensis. P. 369. Explicatio summaria locorum evangelii difficilium, per Vartanum doctorem. P. 389. Utrum lacticiniis utendum sit nec ne in natalis Domini pervigilio. P. 390. Vocabulorum aliquot explicatio. P. 395. Summaria geneseos explicatio, auctore Vartano doctore; exemplar imperfectum et mendosum, subsequentibus nonnullis incertorum auctorum fragmentis. P. 431. Epistola Pontii Pilati ad Tiberium Caesarem. Pag. 434. Idem Pilatus dicitur Romam in vinculis ductus. P. 435. Tiberii Caesaris epistola ad Liciamum (Licinium) praefectum in partibus orientis. P. 436. Pilati obitus. P. 438. Notitiae aliquot grammaticales. P. 441. Sermo de duabus Christi naturis, de trisagio etc. P. 455. De mundi creatione intra sex dies, quod scriptum tribuitur Eznichio cognomento *iarcman interpres*. P. 456. De studio doctrinarum, scriptum Iohannis *sargavach*, id est *diaconi*. Ibid. Epistola Aristotelis ad Alexandrum περὶ ἀρετῶν. P. 461. Iacobi episcopi de divinarum personarum idiomatibus. P. 462. Aristotelis categoriae.

IV. Preces S. Gregorii naracensis, eiusdemque vita, litteris quadris, a Thaddaeo presbytero scripta anno aerae armeniacae DCLXXV., Christi MCCXXVI.

V. Kalendarium armeniacum, forma oblonga litteris quadratulis, non admodum vetus; idcirco non ignobile, quia congruit cum antiquis exemplaribus, differtque a communibus kalendariis.

VI. Scripta superstitiosa in volumine (*rotolo*) cum locis evangelicis, precibus, medicisque formulis, scribente Abrahamo diacono an. Ch. MDXCI.

VII. Codex non admodum vetus, quo continentur tractatus theologici, professionesque fidei, cum antiquorum epistolis, nempe Cyrilli alexandrini, Iohannis mantacunensis, Niersetis claiensis, itemque sequioris aevi haereticorum.

VIII. Vita S. Gregorii illuminatoris, litteris quadris, anno armeniaco MLXXIX, Christi MDCXXX, scripta. Auctor incognitus; opus ipsum nullius pretii.

IX. S. Iacobi nisibeni sermones; itemque epistola S. Gregorii illuminatoris ad eundem S. Iacobum, litteris cursivis. Codex recens.

X. Acta apostolorum, cum epistolis catholicis. Additur pars liturgiaè in lotione pedum feriae quintae hebdomadae maioris. Hic codex exaratus fuit Perusiae a quodam Davide anno armeniaco DCCL, Christi MCCCI, in coenobio SS. apostolorum Matthaei, et Barnabae, ut in calce adnotatur.

XI. Codex in 4. litteris cursivis scriptus, quo continentur officium breviatum, lectiones aliquot atque evangelia quae in missa canuntur.

XII. Volumen in 8. litteris cursivis, quo continentur formulae medicinales. Opus imperfectum nulliusque pretii.

XIII. Codex chartaceus in 4. Professio fidei lingua armeniaca, litteris tamen non solum armeniacis sed etiam latinis. Pag. 21. haec adnotantur. *Die 15. iunii 1592. Mardarius archiepiscopus Actamar supradictam sanctae fidei professionem in manibus ill. et rev. cardinalis S. Severinae Armeniorum protectoris, interprete Bartholomaeo Abgaro, et Alexio et Iacobo Scand armenis, et rev. episcopo sidoniensi, et aliis testibus praesentibus, emisit.* Sequitur symbolum constantinopolitanum armeniace et latine, cum additamento " qui a patre *filioque* procedit ".

CODICES IBERICI.

I. Codex membraneus in 4. antiquus, quo continentur evangelia.

II. Codex chartaceus in 8°. haud antiquus, quo continetur psalterium Davidis.

INDEX ALPHABETICUS

CODICUM SYRIACORUM ASSEMANIANORUM

BIBLIOTHECAE VATICANAE.

Numerus romanus codicem ioxta seriem nostram ; numerus arabicus prior numerum assemanianum codicis, posterior paginam libri nostri denotat.

A

B

INDEX ALPHABETICUS

APPENDICIS CODICUM HEBRAICORUM

BIBLIOTHECAE VATICANAE.

Numerus romanus codicem, arabicus paginam denotat.

INDEX ALPHABETICUS

CODICUM COPTICORUM

BIBLIOTHECAE VATICANAE.

Numerus romanus codicem, arabicus paginam denotat.

DELLE DIVERSE CONVERSIONI

DE'NESTORIANI O CALDEI

FRAMMENTO STORICO

DI

GIUSEPPE SIMONIO ASSEMANI

SCRITTO NELL'ANNO 1733.

Antico lamento de' Nestoriani convertiti alla fede cattolica romana è di essere chiamati Nestoriani di nome, quando in fatti sono cattolici. Così scrive Elia patriarca nella epistola sinodica, in data di Amida 8. marzo 1616. a Paolo V: *nomen Nestorii adhaesit nobis, et non possumus illud reicere quantumvis contendamus.* E poco appresso: *misimus ad Sanctitatem vestram haec scripta, id est hanc epistolam, et fidem domini Timothei, et commentarios quos fecit adversus verba Nestorii, et Theodori, quae vidit Romae; et exemplar quo demonstrat quomodo adhaerere fecerint nobis inimici nostri nomen Nestorii.* Allorchè Timoteo metropolitano de' Nestoriani nel regno di Cipro, per opera di Andrea arcivescovo Colocense legato di papa Eugenio IV. nell'anno 1445. si convertì alla fede cattolica, e mandò la sua professione a Roma, il cui principio è *ego Timotheus Tarsensis, Chaldaeorum qui in Cypro sunt metropolita*, inserita nella bolla *data Romae apud S. Petrum an. 1445. non. augusti*, che incomincia *benedictus Deus* (1); ordinò l'istesso PP. Eugenio, che non si dovessero chiamare più Nestoriani que' popoli sudditi del patriarca Timoteo, ma Caldei: *in primis quod memoratos Chaldaeorum metropolitam, et Maronitarum episcopum, eorumdemque clericos et populos, neque ex populo et clero quempiam, de cetero audeant haereticos appellare, aut Chaldaeos de cetero Nestorianos nominare praesumant.* Ma perchè non fu durevole la conversione dei detti Caldei, e perchè da' loro libri ecclesiastici non furono totalmente sbanditi gli errori di Nestorio, le nazioni circonvicine, alle quali non potevano nascondersi, continuarono tuttavia a chiamarli Nestoriani. Nè essi si sono vergognati di questo nome, mentre ne' libri loro e nelle lettere de' patriarchi e vescovi si trovano intitolati indifferentemente ora *orientali*, ora *Caldei*, ed ora *Nestoriani.*

Otto conversioni si leggono della nazione nestoriana alla santa fede cattolica romana. La prima seguì nel 1247, allorchè Ara vicario patriarcale, e l'arcivescovo nisibeno, con due altri arcivescovi ed un vescovo, spedirono la loro professione di fede ad Innocenzo IV. (2) La seconda nel 1304, quando Iabballaha patriarca mandò la sua fede per mezzo del P. Giacomo dell' ordine de' Predicatori a papa Benedetto XI. (3). La terza nel 1445. sotto Eugenio IV, cui scrisse Timoteo arcivesco-

(1) Apud Horat. Iustin. de concil. flor. part. 3. p. 387.

(2) Innoc. IV. lib. 4 ep. 119. Raynald. annal. ad an. 1247. n. 32. et 49.

(3) Raynald. an. 1304. n. 23. Asseman. bibl. orient. T. IV. p. 128. seq.

vo de' Nestoriani in Cipro (1). La quarta sotto Giulio III. nel 1552, quando Sulaca (2) fu ordinato patriarca de' Caldei: la quale conversione fu continuata dai successori di Sulaca Ebediesu, Abatalla, e da' tre Simeoni, sino all' anno 1653. La quinta nell' anno 1559. nel Malabar (3), per opera di Alessio Menez arcivescovo di Goa, descritta da Gio. Maria Camporeo della C. di Gesù. La sesta nell' anno 1616. sotto Paolo V, quando Elia patriarca nel sinodo di Amida abiurò gli errori nestoriani (4). La settima per opera de' PP. Carmelitani scalzi in Bassora città dell' Arabia nel 1630. (5). L'ottava finalmente nell' anno 1681. sotto Innocenzo XI. per opera de' PP. Cappuccini, quando Giuseppe I. (6) arcivescovo di Amida si fece cattolico, e fu creato patriarca de' cattolici Caldei di quella città: cui successero due altri patriarchi parimenti cattolici, cioè Giuseppe II. e Giuseppe III: e quest' ultimo nell' anno prossimo passato (1732.) fu costretto dagli eretici nestoriani ad abbandonare la sua sede, e se ne venne a Roma, d' onde poi partì per ritornarsene in levante.

Non ostanti le qui descritte conversioni, la maggior parte delle quali fu non di persone private ma de' patriarchi medesimi della nazione nestoriana o caldea, si mantenne quella nazione ne' suoi antichi errori, e sino al presente (eccettuati pochi cattolici di Amida) resta universalmente eretica, e governata da due patriarchi parimenti eretici, l'uno chiamato *Elia* che risiede in Mosul, e ritiene nell' ubbidienza parte della Mesopotamia, ed è il primate e capo per dir così della setta nestoriana, e comanda a quella nazione in tutto il dominio ottomano, ed anche in molte città della Persia; ed è riconosciuto per superiore anche dai Nestoriani del Malabar nelle Indie orientali. L'altro patriarca detto *Simeone* risiede nelle montagne della Media, ed è capo della maggior parte de' Nestoriani che sono soggetti al re di Persia.

La prima origine di questa divisione in due patriarcati, e la successione cronologica di amendue i patriarchi nestoriani, si riferisce nel tomo IV. della biblioteca orientale dalla p. 164. alla 169. Ivi si descrive ancora l' origine dell' altra piccola porzione de' cattolici di Amida o Diarbecbir, il vescovo de' quali, che prima era soggetto ad *Elia* patriarca nestoriano, cominciò ad intitolarsi patriarca de' Caldei col sopranome di *Giuseppe*; ma in sostanza non governa che i pochi cattolici di Amida e di Mardin in Mesopotamia; alla cui ubbidienza si era ultimamente ridotto anche un altro vescovo in Mesopotamia; ma il patriarca *Elia*, cui questi soggiaceva, dicesi che l' abbia finalmente obbligato a riconoscerlo per suo patriarca e superiore.

(1) Horat. Iustin. concil. flor. part. 3. p. 387.
(2) Asseman. bibl. orient. T. IV. p. 164-169.
(3) Concil. Labb. T. XV.
(4) Petrus Strozza de synodalibus Chald.
(5) Ignat. a Iesu de Sabaeis seu Christianis S. Iohannis.
(6) Legesis de hoc Aloysium Assemanum *de patriarchis Chald.* p. 242. (Editor)

ALTRO FRAMMENTO STORICO

DEL MEDESIMO ASSEMANI.

Nella città di Damasco, metropoli della Siria, si trovano tre nazioni cristiane orientali, di tre diversi riti, con altrettante chiese, publiche bensì secondo le leggi ottomane, ma ristretta ciascuna al proprio rito e nazione, e soggetta al proprio prelato e patriarca. La prima de' greci *Melchiti*; la seconda de' siri *Maroniti*; la terza de' siri *Giacobiti*. Quest'ultima chiesa de' Giacobiti viene amministrata da un prelato, e da alcuni preti eretici, che dipendono dal patriarca giacobita, il quale risiede in Mesopotamia nel monastero di Zafaran vicino alla città di Mardin. La cattolica chiesa de' Maroniti è soggetta al patriarca cattolico della stessa nazione, che risiede nel monastero di Canobin nel monte Libano. Essa per cento e più anni fu amministrata col titolo di parocchia e catedrale di Damasco da' Padri minori osservanti di terra santa; e durò il governo di detti Padri come parochi de' Maroniti sino al 1718: nel quale anno per certe differenze nate fra quella nazione, e fra i Padri di terra santa, fu rinunzieta da questi la cura di detta chiesa, e restituita liberamente al patriarca, che sino al presente vi manda un paroco maronita. La chiesa de Melchiti è stata per molti secoli residenza del patriarca greco di quella nazione: e siccome i patriarchi greci Melchiti sono stati sempre scismatici fin' agli ultimi tempi, quando CIRILLO IL SENIORE ABIURÒ LO SCISMA NEL MDCCXVII, così l'istessa chiesa fu per lo passato amministrata da' prelati e preti Melchiti scismatici.

La nazione de' Melchiti è la più numerosa tra le cristiane del patriarcato antiocheno, ed è del medesimo rito, della stessa nazione e lingua (arabica), di cui sono i Greci de' patriarcati di Alessandria e di Gerusalemme. I Melchiti si sono resi cattolici, come abbiamo detto, da molti anni in quà (dal 1717) in buon numero massimamente nelle città di Aleppo, Damasco, Saida, e Berito. Due patriarchi de' medesimi Melchiti hanno professata la fede cattolica uno dopo l'altro, cioè Cirillo il seniore, ed Atanasio (benchè dopo la morte di Cirillo gli scismatici invasero di nuovo per qualche tempo quella sede.) Dopo la morte di Atanasio, i cattolici di Damasco, dove è la residenza patriarcale, hanno eletto per loro patriarca monsig. Cirillo Serafino Tanas già alunno del collegio urbano, il quale insieme con molti vescovi sostiene la fede cattolica nella sua nazione.

P. 112. v. ult. scribatur *legendus prae ceteris Iosephus Sim. Assemanus in orient. bibl. T. IV, nec non etc.*

P. 167. v. 20. corr. *Al—Uagi.*

P. 227. v. 26. *l'anno* corr. *l'hanno.*

IMPRIMATUR

Fr. Ioseph M'. Velzi S. P. A. Magister.
Ioseph Della-Porta P. C. Vicesgerens.